

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยภูมิทัศน์สื่อไทย 2565
Mapping Thai Media Landscape 2022

จัดทำโดย

พรรษาสิริ กุหลาบ
อริน เจียจันทร์พงษ์
และ ทัดเทพ ดีสุคนธ์

พฤศจิกายน 2565

โครงการนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก:

UNESCO และสถานทูต New Zealand ประจำประเทศไทย
มูลนิธิเพื่อการศึกษาและสื่อภาคประชาชนอีสาน

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	1
บทที่ 1 ภูมิทัศน์สื่อไทยในความขัดแย้งทางการเมือง	18
บทที่ 2 อุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและธุรกิจสื่อในประเทศไทย	61
บทที่ 3 กรอบการกำกับดูแลสื่อมวลชนไทย	78
บทที่ 4 ความเสี่ยงและการคุกคามสื่อมวลชน	92
บทที่ 5 สื่อภาคประชาชนภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย	106
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ	124
บรรณานุกรม	131

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1.1:	หนังสือพิมพ์กระแสหลักในประเทศไทย 21
ตาราง 1.2:	สถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัลในประเทศไทย 22
ตาราง 1.3:	สถานีโทรทัศน์ดาวเทียมในประเทศไทยที่มีการนำเสนอรายการข่าว 26
ตาราง 1.4:	องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นนำเสนอเหตุการณ์ประจำวันและปฏิกชนสนใจ 29
ตาราง 1.5:	องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาเชิงลึกและวิเคราะห์สถานการณ์ 32
ตาราง 1.6:	องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาธุรกิจ การลงทุน การตลาด เทคโนโลยี และนวัตกรรม 36
ตาราง 1.7:	องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหากีฬา บันเทิง บุคคลวัฒนธรรม และไลฟ์สไตล์ 37
ตาราง 1.8:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคเหนือ 38
ตาราง 1.9:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) 39
ตาราง 1.10:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคกลางและภาคตะวันตก 41
ตาราง 1.11:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออก 43
ตาราง 1.12:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในกลุ่มภาคใต้ 11 จังหวัด 44
ตาราง 1.13:	องค์กรสื่อท้องถิ่นในกลุ่มสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 46
ตาราง 2.1:	วิธีการหารายได้ขององค์กรสื่อไทยที่ดำเนินงานรูปแบบต่างๆ 71
ตาราง 4.1:	เหตุการณ์ที่สื่อมวลชนถูกจับกุมและได้รับบาดเจ็บระหว่างการรายงานความขัดแย้งทางการเมืองช่วงปี 2559-2565 95
ตาราง 4.2:	การรายงานเกี่ยวกับเหตุเล็กจ้างพนักงานองค์กรสื่อตั้งแต่ปี 2558 103

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1.1: ช่องทางการรับข่าวสารของคนไทย และสื่อสังคมออนไลน์ที่คนไทยนิยมใช้รับข่าวสารในปี 2565	54
ภาพ 2.1: ผลกำไร-ขาดทุนขององค์กรสื่อหนังสือพิมพ์ (ไทยรัฐ และเดลินิวส์) ปี 2557-2563	64
ภาพ 2.2: งบประมาณโฆษณาในสื่อประเภทต่าง ๆ ปี 2558-2563	66
ภาพ 2.3: ผลกำไร-ขาดทุนขององค์กรสื่อโทรทัศน์ (ช่อง 7 ช่อง 3 และช่อง 9 อสมท.) ปี 2557-2563	67

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

โครงการวิจัยภูมิทัศน์สื่อไทย 2565 มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจภูมิทัศน์สื่อของไทย สภาพแวดล้อมทางธุรกิจในการดำเนินงานสื่อสารมวลชน สถานการณ์ด้านเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ ความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อ รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการรับประกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพสื่อ และการดำรงอยู่ของผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่ออย่างยั่งยืน โดยเฉพาะสื่ออิสระและสื่อภาคประชาชน

การนำเสนอรายงานบทสรุปสำหรับผู้บริหารของโครงการวิจัยภูมิทัศน์สื่อไทย 2565 แบ่งออกเป็น 8 หัวข้อ เพื่อตอบคำถามวิจัย 5 ข้อ ดังนี้

คำถามวิจัย	หัวข้อ
1. ต้นทางของข่าวสาร จุดเน้นเชิงภูมิศาสตร์ของเนื้อหา กระบวนการผลิตเนื้อหา ผู้รับสาร (In Thailand, where does the news come from? Where does it go? : An assessment of where content originates, the geographical focus of the content, the processing of such content, and to where or to whom does it go?)	A. “ผู้เล่น” ในสนามข่าวสาร B. การบริโภคข่าวสาร-การใช้สื่อของคนไทย C. ช่องว่างทางข้อมูลข่าวสาร
2. ผู้เล่นในภูมิทัศน์สื่อ ทั้งองค์กรขนาดใหญ่และเล็ก ผู้ผลิตเนื้อหาที่เป็นปัจเจก ผ่านช่องทางสื่อดั้งเดิมและสื่อออนไลน์ แบ่งตามภูมิภาคต่าง ๆ มิติด้านเพศ (A sex-disaggregated “Who’s Who” in the Thai media landscape, large and small players, with a clear focus on online media as well, including assessment of individual content	A. “ผู้เล่น” ในสนามข่าวสาร D. อุตสาหกรรมสื่อไทย หลังรัฐประหาร 2557

คำถามวิจัย	หัวข้อ
<p>producers, on and offline, traditional, and non-traditional, size and circulation, representative bodies, and developing broad categories (political leaning for private use); and covering the North, Northeast, Central, South, Deep South and Bangkok.)</p>	
<p>3. กรอบการกำกับดูแลสื่อในไทย ครอบคลุมกฎหมายทางตรงและทาง อ้อมที่กำกับดูแลสื่อและแนวโน้มของ ภูมิทัศน์สื่อ (Mapping the regulatory framework in Thailand, including direct and indirect legislations that may be availed of to regulate the sector, and regulatory trends of the Thai media landscape.)</p>	<p>E.กรอบการกำกับดูแลสื่อไทย F.ความเสี่ยงและการคุกคาม สื่อมวลชน</p>
<p>4. กลไกในการรับประกันการคุ้มครอง ผู้สื่อข่าวที่มีประสิทธิภาพ รวมถึง ผู้สื่อข่าวสตรี (Mapping the mechanisms that ensure the effective protection of journalists, including female journalists, and prosecution of attacks on them.)</p>	<p>F.ความเสี่ยงและการคุกคาม สื่อมวลชน G. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อ ปกป้องคุ้มครอง เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพสื่อ</p>
<p>5. สภาพแวดล้อมทางธุรกิจของไทย สำหรับความอยู่รอดของสื่อ โดยเฉพาะ ผู้ผลิตเนื้อหาปัจเจกและองค์กร สื่อใหม่ขนาดเล็ก รวมถึงอุปสรรคใน การดำเนินงาน ที่ยั่งยืน</p>	<p>D.อุตสาหกรรมสื่อไทย หลัง รัฐประหาร 2557 E. กรอบการกำกับดูแลสื่อไทย F.ความเสี่ยงและการคุกคาม สื่อมวลชน</p>

คำถามวิจัย	หัวข้อ
(Mapping the overall business environment in Thailand for media viability, in particular, as regards individual content producers and for small start-ups, and barriers to sustainable livelihoods.)	
6. ข้อเสนอแนะที่ไทรูต่อมิติด้านเพศสภาพ เพื่อส่งเสริมเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นในไทย (Based on barriers identified, develop an initial set of gender sensitive recommendations to enhance media freedoms and support freedom of expression in Thailand.)	G. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ H. ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานสื่อภาคประชาชน

A. “ผู้เล่น” ในสนามข่าวสาร

รายงานฉบับนี้เน้นเฉพาะองค์กรสื่อและกลุ่มผู้ผลิตเนื้อหาที่น่าเสนอข่าวสารและสถานการณ์ปัจจุบัน (news and current affairs) เป็นหลัก โดยผลการสำรวจเอกสารเบื้องต้นพบว่า มีองค์กรสื่อและผู้ผลิตเนื้อหาในไทยกว่า 200 แห่ง ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ดิจิทัลภาคพื้นดิน (ฟรีทีวี) โทรทัศน์ดาวเทียม องค์กรสื่อออนไลน์ องค์กรสื่อที่มีเนื้อหาเฉพาะพื้นที่หรือสื่อท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีสื่อภาคประชาสังคม¹ สื่อพลเมือง² ผู้มีอิทธิพลและผู้นำทางความคิดในโลกออนไลน์³ จำนวนมหาศาล รวมถึงสถานีวิทยทั่วประเทศอีกกว่า 400 สถานี นับว่าเป็นปริมาณไม่น้อยเพื่อตอบสนองการบริโภคข้อมูลข่าวสารของประชากรไทยประมาณ 70 ล้านคนในปี 2565 อย่างไรก็ตามต้นทางของข้อมูลข่าวสารและทิศทางของประเด็นส่วนใหญ่ยังถูกกำหนดจากกรุงเทพมหานคร แม้จะมีองค์กรสื่อท้องถิ่นและสถานีวิทยของหน่วยงานรัฐอยู่ในเกือบทุกจังหวัด

¹ ในที่นี้หมายถึงช่องทางสื่อสารสาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคม (civil society organizations) และประชาชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อเคลื่อนไหวประเด็นทางการเมืองและสังคมต่าง ๆ (social movements)

² ในที่นี้หมายถึงบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้ประกอบวิชาชีพสื่อสารมวลชน แต่ใช้ช่องทางสื่อส่วนตัวเพื่อนำเสนอข่าวสารและสถานการณ์ปัจจุบัน กล่าวคือเป็นผู้ผลิตเนื้อหาเช่นเดียวกับองค์กรสื่อ

³ ในที่นี้หมายถึงบุคคลที่ใช้ช่องทางสื่อส่วนตัวเพื่อนำเสนอข้อมูลและความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ โดยมักเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับความสนใจ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของตน

ในส่วนสื่อกระแสหลักซึ่งหมายถึงองค์กรสื่อที่มุ่งเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะในระดับประเทศ ทั้งหมดมีสำนักงานใหญ่ที่กรุงเทพฯ แบ่งออกเป็น หนังสือพิมพ์ 29 ฉบับ สถานีโทรทัศน์ (เฉพาะที่มีรายการข่าว) ได้แก่ โทรทัศน์ดิจิทัลฟรีทีวี 22 ช่องและโทรทัศน์ดาวเทียม 7 ช่อง ส่วนสถานีวิทยุ 456 สถานีกระจายไปตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ แต่เกือบทั้งหมดมีแม่ข่ายเป็นหน่วยงานรัฐอยู่ที่กรุงเทพฯ ทำให้วารสารมักถูกกำหนดโดยภาครัฐซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวง

ในจำนวนหนังสือพิมพ์ 29 ฉบับพบว่า หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยมีอยู่ 14 ฉบับ โดยสองฉบับที่มีจำนวนตีพิมพ์มากที่สุดและมักมีอิทธิพลในการกำหนดวารสารคือ ไทยรัฐ และเดลินิวส์ เป็นหนังสือพิมพ์แนวมหาชนนิยม (popular newspaper) กล่าวคือเน้นนำเสนอประเด็นปชชนสนใจ (human interest) ด้วยลีลาการนำเสนอที่เร้าอารมณ์ (sensational) ขณะที่หนังสือพิมพ์ที่เน้นการรายงานประเด็นการเมืองและนโยบายสาธารณะ มี 5 ฉบับ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือพิมพ์ขนาดกลาง ส่วนที่เหลือเป็นหนังสือพิมพ์ที่เน้นข่าวเศรษฐกิจและธุรกิจ จำนวน 7 ฉบับ นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์เนื้อหาเฉพาะด้าน คือ หนังสือพิมพ์กีฬา 6 ฉบับ หนังสือพิมพ์บันเทิง 1 ฉบับ ส่วนหนังสือพิมพ์เฉพาะกลุ่ม ได้แก่ หนังสือพิมพ์ภาษาจีน 6 ฉบับที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนและสถานการณ์ในประเทศจีนและหนังสือพิมพ์ที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสังคมชาวมุสลิม 1 ฉบับ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ มีหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษเหลือเพียง 1 ฉบับ คือ Bangkok Post

ในส่วนกิจการโทรทัศน์ การเปิดให้เอกชนประมูลใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัลภาคพื้นดินหรือฟรีทีวีประเภทบริการธุรกิจระดับชาติเมื่อปี 2556 ทำให้ผู้ประกอบการเอกชนไม่ต้องเข้าสัญญาจากหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของคลื่นเดิม ในรายการข่าวของช่องโทรทัศน์ดิจิทัลที่สำรวจ ส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาแนวปชชนสนใจ ขณะที่อีก 3 ช่องเน้นเนื้อหาการเมืองและนโยบายสาธารณะ และอีก 3 ช่องเน้นข่าวเศรษฐกิจและต่างประเทศ ด้านโทรทัศน์ดาวเทียมที่เน้นเนื้อหาด้านข่าวสาร พบว่าเน้นเนื้อหาการเมืองมากที่สุด คือ 5 ช่องทั้งหมดก่อตั้งและดำเนินงานโดยกลุ่มการเมืองและกลุ่มทุนสื่อขนาดกลางที่แสดงจุดยืนการเมืองชัดเจน

สำหรับกิจการวิทยุ มีการจัดประมูลคลื่นความถี่วิทยุระบบ FM ประเภทบริการธุรกิจเมื่อต้นปี 2565 ทำให้มีบริษัทเอกชนเข้ามาถือครองคลื่นวิทยุในระบบใบอนุญาตเป็นครั้งแรกจำนวน 21 สถานี จากเดิมที่เป็นของหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจทั้งหมด ถึงกระนั้น หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ได้นำคลื่นความถี่วิทยุที่ตนถือครองอยู่เดิมไปยื่นขอใบอนุญาตประเภทบริการสาธารณะ จึงไม่ต้องนำคลื่นมาเข้าร่วมประมูลแข่งขันกับเอกชน ทำให้ในปัจจุบันคลื่นวิทยุทั้งระบบ FM และ AM ส่วนใหญ่ยังคงเป็นของหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ โดยกองทัพเป็นหน่วยงานที่ถือครองคลื่นมากที่สุด 193 สถานี รองลงมาคือกรมประชาสัมพันธ์ 104 สถานี บมจ.อสมท 47 สถานี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 44 สถานี และสำนักงาน

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

16 สถานี หน่วยงานรัฐเหล่านี้ดำเนินกิจการสถานีวิทยุเองเพียงบางคลื่น ส่วนที่เหลือเปิดให้ภาคเอกชนมาเช่าสัญญาณเพื่อประกอบกิจการสถานีวิทยุ

ในส่วนองค์กรสื่อออนไลน์ พบว่าส่วนใหญ่นำเสนอเนื้อหาประเด็นนโยบายสาธารณะ การเมือง การรายงานเชิงลึกและการวิเคราะห์สถานการณ์ โดยส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ แต่ก็มี การดำเนินงานแบบธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) และองค์กรไม่แสวงกำไร (non-profit organization) ด้วย รองลงมา คือ องค์กรที่เน้นประเด็นธุรกิจ การลงทุน นวัตกรรมและเทคโนโลยี การรายงานสถานการณ์ประจำวันและประเด็นป๊อปปูล่าร์และเนื้อหาแนวไลฟ์สไตล์ โดยสามกลุ่มหลังเป็นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ทั้งหมด ซึ่งสะท้อนว่าเนื้อหาในสามกลุ่มนี้สามารถขายโฆษณาและสร้างรายได้เลี้ยงองค์กรขนาดกลางและย่อมได้พอสมควร แต่ปัจจุบันยังไม่ทำกำไรจนสร้างให้เป็นองค์กรขนาดใหญ่ได้เหมือนหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์

ในยุครุ่งเรือง ทุกรายก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าองค์กรข่าวออนไลน์ที่มีขนาดต่าง ๆ สามารถออกแบบการดำเนินกิจการให้มีความยืดหยุ่นและหลากหลายมากกว่าสื่อดั้งเดิม ซึ่งหากไม่เป็นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์

ที่หารายได้จากบโฆษณาสัมพันธ์เป็นหลัก ก็จะเป็นหน่วยงานรัฐซึ่งมีรายได้จากงบประมาณแผ่นดิน ค่าสัมปทานคลื่นความถี่ และบโฆษณาสัมพันธ์ ซึ่งสะท้อนความไม่เป็นอิสระจากกลุ่มทุนและรัฐที่เป็นแหล่งรายได้หลัก

สำหรับองค์กรสื่อในระดับท้องถิ่น มักผันตนมาจากการประกอบกิจการหนังสือพิมพ์และโรงพิมพ์ มีบางส่วนที่เป็นโทรทัศน์เคเบิลในพื้นที่ และส่วนใหญ่ดำเนินงานเชิงพาณิชย์ ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่า เกือบทุกจังหวัดจะมีสื่อท้องถิ่น โดยภูมิภาคที่มีสัดส่วนองค์กรสื่อมากคือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองหรือประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมือง นอกจากนี้ยังพบองค์กรสื่อไม่แสวงผลกำไรในพื้นที่ เช่น พะเยาทีวี กับลานเนอ (Lanner) ในภาคเหนือ เดอะอีสานเรคคอร์ด (The Isaan Record) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และวารตานิ (Wartani) กับปาตานิฟอรัม (Patani Forum) ในจังหวัดชายแดนใต้ เป็นต้น ซึ่งผู้ประกอบการกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นสื่อภาคประชาชนที่ช่วยสร้างความหลากหลายให้กับภูมิทัศน์สื่อและนิเวศข้อมูลข่าวสาร อีกทั้งยังเสริมสร้างพลังการสื่อสารให้กับประชาชนด้วย

ในส่วนสื่อขององค์กรภาคประชาสังคมและสื่อพลเมืองนั้น ในที่นี้เลือกนำเสนอเฉพาะองค์กรและบัญชี (account) ที่มีบทบาทโดดเด่นในการสื่อสารประเด็นนโยบายสาธารณะและการเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งอยู่ในความสนใจของผู้ใช้สื่อออนไลน์มาตั้งแต่ปี 2563 โดยส่วนใหญ่เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่ดำเนินงานเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้ว ขณะที่บัญชีสื่อพลเมืองถูกตั้งขึ้นใหม่โดยกลุ่มนักกิจกรรมที่เคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 เป็นต้นมา ปราบฏการณ์นี้สะท้อนความต้องการสื่อสารทางการเมืองด้วยตนเองโดยไม่ผ่านสื่อมวลชน

เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่นเดียวกับการก่อตั้งโทรทัศนดาวเทียมที่มีจุดยืนทางการเมืองของกลุ่มการเมืองและบริษัทสื่อข้างต้น ต่างกันที่กลุ่มการเมืองและบริษัทสื่อมีต้นทุนทั้งทางเศรษฐกิจและศักยภาพในการผลิตสื่อแบบดั้งเดิม (โทรทัศน์) อีกทั้งต้องการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารที่ยังคงนิยมบริโภคข่าวสารทางโทรทัศน์ จึงสามารถดำเนินกิจการโทรทัศนดาวเทียมได้ ขณะที่กลุ่มนักกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นเยาวชนและคนทั่วไปที่ยัง

ไม่มีเงินทุนทรัพย์และทักษะในการผลิตสื่อแบบดั้งเดิม รวมถึงยังไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นระบบ จึงไม่สามารถก่อตั้งองค์กรสื่อขนาดใหญ่เพื่อเข้าถึงผู้คนอย่างกว้างขวางได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่สนใจประเด็นการเรียกร้องประชาธิปไตยจำนวนมากนิยมใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ ทำให้การสื่อสารของนักกิจกรรมเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย อีกทั้งธรรมชาติของสื่อออนไลน์ก็ช่วยให้การส่งต่อข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางได้

สุดท้ายคือกลุ่มผู้มีอิทธิพลและผู้นำทางความคิดในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งมีจำนวนมหาศาล แต่ในที่นี้เลือกเฉพาะบัญชีที่มีบทบาทโดดเด่นในการรายงานสถานการณ์ปัจจุบันและการวิเคราะห์สถานการณ์ และมักถูกนำไปอ้างอิงในสื่อมวลชนหรือผู้ใช้สื่อออนไลน์ โดยมีทั้งที่เป็นนักวิชาชีพอิสระ ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการและบัญชีของคนทั่วไปที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก

ทั้งนี้ข้อจำกัดหลักในการศึกษาครั้งนี้คือยังไม่มีข้อมูลจากผลการสำรวจหรือการศึกษาในมิติเรื่องเพศของผู้ประกอบการและนักวิชาชีพสื่อ จึงทำให้ไม่พบจำนวนผู้ประกอบการและนักวิชาชีพที่เป็นผู้หญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศ อย่างไรก็ตาม จากการประมวลข้อมูลเอกสารเบื้องต้น ประเมินได้ว่า สัดส่วนผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานสื่อเพศหญิงน่าจะคิดเป็นประมาณ 1 ใน 3 ของทั้งหมด

โดยสรุปดังที่กล่าวไปข้างต้นบ้างแล้วว่า ปริมาณแหล่งข้อมูลข่าวสารในไทยมีไม่น้อยและยังมีผู้ผลิตเนื้อหาออนไลน์รายย่อยและปัจเจกอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ยกตัวอย่างในที่นี้ ทว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ยังถูกกำหนดจากระชาชาวสารของส่วนกลางทั้งที่เป็นรัฐ ชนชั้นนำและสื่อมวลชน แม้กระทั่งในระดับสื่อท้องถิ่นก็ยังคงถ่ายทอดนโยบายจากรัฐส่วนกลางที่นำมาปฏิบัติในพื้นที่เป็นหลัก เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานราชการ แต่ยังคงประเด็น มุมมองและผู้ผลิตที่หลากหลาย จนไม่สามารถผลักดันวาระชาชาวสารที่ทำทนายวาระจากส่วนกลางหรือนโยบายหลักของสังคม หรือเป็นพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและความต้องการของคนพื้นที่ต่อนโยบายสาธารณะที่ถูกกำหนดมาจากรัฐ ขณะเดียวกันการเกิดขึ้นขององค์กรสื่อกระแสหลักที่ใช้ช่องทางสื่อดั้งเดิม ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ก็เป็นไปได้ยาก เนื่องจากต้นทุนที่สูงขึ้นและรายได้ที่ลดลงดังที่จะนำเสนอในช่วงต่อไป อย่างไรก็ตาม จำนวนผู้ผลิตเนื้อหาออนไลน์ทั้งที่เป็นองค์กรขนาดเล็กและระดับปัจเจก รวมถึงสื่อภาคประชาชนที่ค่อยๆ เพิ่มขึ้น อาจเปิดพื้นที่และทำให้เกิดความหลากหลายในนิเวศข่าวสารและอาจนำ

ไปสู่การประสานเครือข่ายเพื่อเสริมพลังในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไปได้

B. การบริโภคข่าวสาร-การใช้สื่อของคนไทย

ผลการสำรวจพบว่าคนไทยนิยมเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อออนไลน์มากที่สุด ตามด้วยโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ส่วนช่องทางสื่อออนไลน์ที่คนใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากที่สุดคือ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และแอปพลิเคชันไลน์ ขณะที่สื่อสังคมออนไลน์ที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ คือช่องทางที่มีเนื้อหาเป็นวิดีโอทั้งยูทูบและติ๊กต็อก โดยในช่วงการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างปี 2563-2564 เฟซบุ๊กและยูทูบเป็นช่องทางที่ผู้คนนิยมใช้ถ่ายทอดสดและสื่อสารเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสื่อกระแสหลักไม่สามารถรายงานเหตุการณ์ได้อย่างครบถ้วนหรือละเอียดการรายงานการชุมนุม

แม้คนไทยจะนิยมใช้สื่อสังคมออนไลน์มาก แต่ก็ยังเชื่อถือในสื่อกระแสหลักมากกว่าสื่อออนไลน์ โดยโทรทัศน์เป็นสื่อที่คนเชื่อถือมากที่สุด และ 5 อันดับแรกของช่องโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมไว้วางใจสูงสุด ก็มีลักษณะเนื้อหาแตกต่างกัน ได้แก่ ไทยพีบีเอส สื่อสาธารณะที่น่าเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะและวัฒนธรรม ช่อง 7 และไทยรัฐ สื่อเชิงพาณิชย์เก่าแก่ที่เน้นเนื้อหาแนวปดุษชนสนใจ อสมท ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจ เน้นประเด็นนโยบายสาธารณะและวัฒนธรรมเช่นเดียวกับไทยพีบีเอส และพีพีทีวี สื่อเชิงพาณิชย์ซึ่งเป็นผู้ประกอบการสื่อรายใหม่ เน้นประเด็นนโยบายสาธารณะและถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬา

แม้จะยังเชื่อถือสื่อกระแสหลัก แต่ผลสำรวจก็สะท้อนความขัดแย้งระหว่างผลประเมินการทำงานของสื่อมวลชนกับบทบาทที่ประชาชนคาดหวังต่อสื่อมวลชน กล่าวคือ ประชาชนยังคงเชื่อว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลในการกำหนดวาระข่าวสารในสังคมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ แต่ขณะเดียวกันก็เห็นว่า สื่อมวลชนยังมีจุดอ่อนเพราะถูกแทรกแซงจากอิทธิพลทางการเมือง กลุ่มทุนและผลประโยชน์ทางธุรกิจ อีกทั้งการรายงานของสื่อมวลชนก็สร้างความตื่นตระหนกและแตกแยกให้กับสังคมได้

ในส่วนการประเมินระดับการรู้เท่าทันสื่อของประชาชน พบว่าอยู่ในระดับดี โดยเด็กและเยาวชนมีระดับการรู้เท่าทันสื่อสูงที่สุด ขณะเดียวกันประชาชนก็สะท้อนความกังวลว่า อาจไม่สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงกับข้อมูลเท็จทางสื่อออนไลน์ได้ โดยเฉพาะเรื่องโควิด-19 ซึ่งเป็นวิกฤตทางสาธารณสุขและความขัดแย้งทางการเมืองที่คุกรุ่นขึ้นตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา ประเด็นหลังนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนยังคงเชื่อมั่นในสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งเป็นช่องทางสื่อดั้งเดิมและองค์กรสื่อเก่าแก่ เนื่องจากเป็นช่องทางสื่อที่คุ้นเคย เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและไว้วางใจว่า ผ่านกระบวนการคัดเลือกและตรวจสอบข้อเท็จจริงมาแล้ว

C. ช่องว่างทางข้อมูลข่าวสาร

ดังที่ได้กล่าวถึงบ้างแล้วข้างต้นว่า ปริมาณผู้ผลิตและการมีสื่อในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่รับประกันว่าข้อมูลข่าวสารจะมีความหลากหลาย นำเสนอทุกประเด็นที่มีความสำคัญและผลกระทบต่อประชาชนหรือสะท้อนเสียงของคนทุกกลุ่มเสมอไป เมื่อการรายงานของสื่อมวลชนและบทสนทนาในโลกออนไลน์โน้มเอียงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งก็ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างวาระข่าวสารกับความเป็นจริงของเหตุการณ์ได้

กรณีศึกษาการรายงานของสื่อกระแสหลักพบว่ามักเน้นรายงานเหตุการณ์ (event-oriented) และให้พื้นที่กับแหล่งข่าวและคนในข่าวที่มาจากภาครัฐและชนชั้นนำทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เพราะเห็นว่าเป็นผู้กำหนดนโยบาย-ผู้รับผิดชอบต่อนโยบายสาธารณะ รวมทั้งเป็น “ผู้รู้” โดยประเด็นที่เลือกมารายงานมักเป็นเรื่องป่วนชวนสนใจ (human interest) และมีความขัดแย้ง (conflict) โดยนำเสนอด้วยลีลาและท่าทีที่เร้าอารมณ์ (sensational) ส่วนการรายงานการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยช่วงปี 2563 พบว่าสื่อกระแสหลักส่วนใหญ่มีมุมมองว่าการชุมนุมทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม ผู้ชุมนุมทำผิดกฎหมายและต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์

ส่วนการรายงานเชิงลึกและการรายงานเชิงสืบสวน (investigative reporting) ยังไม่ปรากฏมากนัก โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ที่เหลือเพียงไม่กี่องค์กรที่ยังมีหน่วยผลิตอยู่ เนื่องจากการรายงานที่ต้องลงทุนสูงและเสี่ยงต่อการคุกคามโดยรัฐและกลุ่มอิทธิพลจึงขาดการอธิบายปัญหาในเชิงโครงสร้างหรือเชื่อมโยงให้เห็นปัจจัยแวดล้อมและบริบทที่สัมพันธ์กันของปัญหาต่างๆ

ในมิติเพศสภาพ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่างานวิจัยนี้ยังมีข้อจำกัดที่ยังไม่สามารถระบุจำนวนสื่อมวลชนเพศหญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ แต่ข้อมูลเบื้องต้นทำให้ประเมินได้ว่าสัดส่วนของผู้ประกอบการและนักวิชาชีพเพศชายกับหญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศยังไม่สมดุลกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการทำงานของกองบรรณาธิการและองค์กร การเลือกแหล่งข้อมูลและมุมมองในการรายงานที่ขาดความไหวรู้ต่อความเท่าเทียมและความหลากหลายทางเพศ ดังเช่นที่พบในประเทศอื่นๆ

D. อุตสาหกรรมสื่อไทย หลังรัฐประหาร 2557

ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา องค์กรสื่อกระแสหลักและสื่อท้องถิ่นหลายแห่งที่ใช้ช่องทางสื่อดั้งเดิมทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโทรทัศน์ ต้องปิดตัวหรือเลิกจ้างพนักงาน รวมทั้งย้ายมาเผยแพร่เนื้อหาทางช่องทางออนไลน์แทน ทั้งนี้เพราะประชาชนลดความนิยมในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดั้งเดิม และหันไปใช้สื่อออนไลน์มากขึ้น ความนิยมในการใช้สื่อออนไลน์ทำให้งบประมาณที่มีอยู่จำกัดถูกจัดสรรไปยังสื่อเหล่านี้

ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้รายได้จากโฆษณาของสื่อดั้งเดิมลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันแม้องค์กรสื่อออนไลน์จะเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ก็มี การแข่งขันสูง ไม่ใช่ทุกองค์กรจะสร้างรายได้จากโฆษณา

จนสามารถขยายกิจการได้ หากเป็นองค์กรสื่อหน้าใหม่หรือขนาดเล็กที่ไม่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจหรือเป็นที่รู้จัก โอกาสที่จะแย่งชิงบโฆษณาจากองค์กรขนาดใหญ่ก็ เป็นไปได้ยาก

นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งมีผลโดยตรงต่อการดำเนินธุรกิจ **การเป็น เจ้าของคลื่นความถี่ของรัฐ** ก็ส่งผลให้ผู้ประกอบการหลักในสื่อแพร่ภาพ กระจายเสียง โดยเฉพาะวิทยุ ยังคงเป็นหน่วยงานภาครัฐ โดยมีรายได้จากการให้ เอกชนเช่าโครงข่ายสัญญาณดิจิทัล (MUX) ค่าสัมปทานคลื่นวิทยุและรายได้จาก โฆษณา ขณะที่บริษัทสื่อรายใหญ่เป็นผู้ประกอบการโทรทัศน์และวิทยุบางส่วน โดยเป็นการดำเนินงานแบบหวังกำไรทำให้ต้องผลิตเนื้อหาที่ขายโฆษณาได้เพื่อ ไม่ให้ถูกแทรกแซงจากอิทธิพลของรัฐซึ่งเป็นผู้ให้บริการโครงข่ายสัญญาณและผู้ ครอบครองโฆษณา ด้วยเหตุนี้ ผู้เล่นหลักและผู้กำหนดทิศทางอุตสาหกรรมของสื่อแพร่ ภาพ

กระจายเสียง โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งยังคงได้รับความเชื่อถือและมีอิทธิพลต่อการ รับรู้ของประชาชน คือภาครัฐและกลุ่มทุนสื่อรายใหญ่ ไม่ได้เป็นการแข่งขันที่เสรี และเปิดโอกาสให้เอกชนรายย่อยหรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

ท่ามกลางสภาวะตลาดที่ค่อนข้างผูกขาด องค์กรสื่อส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาราย ได้จากโฆษณาเป็นหลักแม้จะไม่ได้เป็นกอบเป็นกำเหมือนเดิม ขณะเดียวกันก็ ขยายช่องทางหารายได้ด้วยการจัดกิจกรรม รับจ้างผลิตเนื้อหาและโครงการจาก หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เนื่องจากมีต้นทุนเดิมด้านการผลิตสื่อและการ ติดต่อประสานงาน บางองค์กรเริ่มทดลองหารายได้จากฐานผู้รับสารเดิม เช่น ระบบบอกรับสมาชิก (subscription) และสมัครสมาชิก (membership) การขาย สินค้า การรับบริจาค ขณะที่องค์กรที่ดำเนินงานแบบธุรกิจเพื่อสังคมและองค์กรไม่ แสวงกำไรก็ขอรับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ ยัง มีความพยายามแสวงหาแนวทางหารายได้อื่นๆ ทั้งจากต้นทุนด้านการผลิตสื่อที่มี อยู่เดิมหรือความเชี่ยวชาญด้านอื่นๆ เช่น การขายลิขสิทธิ์เนื้อหาหรือฐานข้อมูล การพัฒนาหน่วยธุรกิจ (business unit) ใหม่เพื่อทดลองผลิตเนื้อหาและหาราย ได้ด้วยวิธีที่แตกต่างจากเดิม การร่วมทุนกับธุรกิจอื่นท้องถิ่น เป็นต้น

กรณีศึกษาขององค์กรสื่อขนาดเล็กระดับภูมิภาคที่น่าสนใจ คือ **สำนักสื่อ วารสาร** ในจังหวัดปัตตานี ที่ก่อตั้งมาแล้ว 10 ปีโดยกลุ่มนักศึกษาและนัก กิจกรรมในพื้นที่เพื่อสื่อสารเรื่องผลกระทบของความขัดแย้ง ความ

ไม่เป็นธรรมต่อคนในพื้นที่และกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ ปัจจุบันวารสารนี้ มีพนักงานประจำ 18 คน โดยนอกจากจะเป็นกองบรรณาธิการที่ผลิตเนื้อหายังมีผู้ ดูแลงานฝ่ายบุคคลและทดลองหน่วยธุรกิจใหม่ เช่น การลงทุนเงินสกุลดิจิทัลและ การทำค่ายเพลงของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับองค์กรสื่อ

อิสระ องค์กรภาคประชาสังคม นักวิชาการ นักกฎหมายทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อเป็นเครือข่ายป้องกันและช่วยเหลือเมื่อถูกคุกคามโดยรัฐ

จากยุคแรกเริ่มที่ต้องใช้ระบบอาสาสมัครเนื่องจากยังไม่สามารถหารายได้ให้กับคนทำงานได้สม่ำเสมอจนบางส่วนจำเป็นต้องออกไป ปัจจุบัน นอกจากเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งของวาร์ตานิมาจากระบบโฆษณาออนไลน์และอีกส่วนมาจากการร่วมมือกับเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นในการทำฟาร์มและขายผลิตภัณฑ์ชุมชนทางออนไลน์ทำให้มีรายได้เพียงพอสำหรับพนักงานประจำและการดำเนินงานขององค์กร

กำลังสำคัญในการผลิตเนื้อหาขององค์กรนี้คือนักข่าวพลเมือง โดยวาร์ตานิจัดโครงการอบรมนักข่าวพลเมืองอย่างต่อเนื่องจนมีเครือข่ายกว่า 300 คนในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดชายแดนใต้ วัตถุประสงค์หลักของโครงการคือต้องการเสริมสร้างพลังให้ประชาชนกล้าสื่อสารประเด็นที่มีผลกระทบกับตนและสอดส่องการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมของภาครัฐเพื่อให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ต่อมา นักข่าวพลเมืองที่ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ก็เป็นผู้ส่งข่าวมาให้วาร์ตานิ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการลงพื้นที่และมีเนื้อหาเสนอได้ตลอด ขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารให้กับประชาชนและสร้างความไว้วางใจในองค์กรสื่อให้กับคนในพื้นที่ เมื่อวาร์ตานิถูกคุกคาม โดยเฉพาะโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนก็มาร่วมกันคัดค้านและกดดัน

จนทำให้สถานการณ์คลี่คลายลงได้บ้าง

อีกองค์กรที่ใช้แนวทางคล้ายกัน คือ สำนักข่าวชายขอบที่นำเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้อพยพ โดยผู้ก่อตั้งซึ่งเป็นนักวิชาชีพระดับสากลได้จัดโครงการฝึกอบรมนักสื่อสารในพื้นที่ต่าง ๆ และในภายหลังนักสื่อสารเหล่านี้ก็เป็นทั้งแหล่งข่าวและผู้ส่งข้อมูลให้กับกองบรรณาธิการ ซึ่งมีเพียง 5 คน จนสามารถรายงานและติดตามปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ห่างไกลและไม่ค่อยถูกสื่อสารโดยสื่อกระแสหลักหรือสื่อท้องถิ่นได้

ปัจจัยอีกประการที่มีผลต่ออุตสาหกรรมสื่อ คือ **แหล่งทุนสนับสนุนการผลิตสื่อทั้งในไทยและต่างประเทศ** ซึ่งสร้างโอกาสในการดำเนินงานและผลิตสื่อที่เป็นประโยชน์สาธารณะ แต่ไม่สามารถหารายได้จากโฆษณาได้ อันจะส่งผลต่อการสร้างนิเวศสื่อและข่าวสารที่มีความหลากหลาย อีกทั้งยังทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม โดยแหล่งทุนหลักในไทย ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) องค์กรมหาชนภายใต้การกำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ องค์กรมหาชนภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงวัฒนธรรมและกองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.) ในสังกัด กสทช. ซึ่งมักให้ทุนสนับสนุนโครงการวิจัย แม้องค์กรเหล่านี้จะให้ทุนสนับสนุนการ

ผลิตสื่อแก่ผู้ผลิตทั้งบริษัทเอกชน ผู้ประกอบการรายย่อยและองค์กรภาคประชาสังคม แต่หลังการรัฐประหารก็มักถูกตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ถึงความโปร่งใสในการให้ทุน ทั้งหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกองค์กร วัตถุประสงค์ของผลงานสื่อและจำนวนงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับคุณภาพของงาน

ส่วนแหล่งทุนจากต่างประเทศ องค์กรที่มักให้ทุนสนับสนุนองค์กรสื่ออิสระและองค์กรภาคประชาสังคมที่ดำเนินงานด้านประชาธิปไตย คือ Open Society Foundations (OSF) และ National Endowment for Democracy (NED) ผู้รับทุนมักได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและไม่พบการแทรกแซงด้านการผลิต แต่ก็เผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงแรงจูงใจในการขยายอิทธิพลและแนวคิดเสรีประชาธิปไตยจากชาติตะวันตก นอกจากนี้ยังมีองค์กรระหว่างประเทศ มูลนิธิ และรัฐบาลจากประเทศประชาธิปไตยที่ให้ทุนผ่านสถานทูตเพื่อสนับสนุนการผลิตสื่อและการดำเนินงานที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ร่าง พ.ร.บ.การดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่แสวงหากำไร พ.ศ. หรือที่เรียกกันว่า “พ.ร.บ.เอ็นจีโอ” ที่คณะรัฐมนตรีเพิ่งอนุมัติเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565 ก็อาจเป็นอุปสรรคของผู้ผลิตสื่ออิสระและองค์กรภาคประชาสังคม เพราะอาจเปิดโอกาสให้รัฐเข้ามาสอดส่องและปิดกั้นการรับทุน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานขององค์กรได้มากขึ้น

ปัจจัยสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อการหารายได้และการดำเนินงานขององค์กรสื่อคือ การพึ่งพาแพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ เนื่องจากเป็นช่องทางสื่อสารที่ประชาชนนิยมใช้มากขึ้นเรื่อย ๆ และใช้ต้นทุนในการผลิตและเผยแพร่ต่ำกว่าสื่อแบบดั้งเดิมมาก ด้วยเหตุนี้ ผู้ประกอบการรายย่อยสามารถก่อร่างสร้างองค์กรด้วยทุนทรัพย์และจำนวนบุคลากรที่ไม่มากเท่ากับองค์กรสื่อกระแสหลัก อีกทั้งยังดำเนินงานได้ยืดหยุ่นกว่า อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการสื่อทั้งองค์กรเชิงพาณิชย์และสื่ออิสระก็แสดงความกังวลต่อแนวทางการจัดการเนื้อหาที่คลุมเครือและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบกับการที่ผู้ผลิตส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ทั้งเชิงเทคนิคและระบบเศรษฐกิจของเทคโนโลยีดิจิทัล จึงขาดอำนาจต่อรองกับบริษัทเทคโนโลยีเหล่านี้ ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนระบบจัดการเนื้อหาหรืออัลกอริทึมของแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งเป็นสิ่งที่ผู้ผลิตสื่อต้องเรียนรู้และปรับตัวอยู่เสมอเพื่อให้เนื้อหาถูกมองเห็น (visibility) และเข้าถึง (reach) กลุ่มผู้รับสารเป้าหมายและสาธารณะ

ในวงกว้าง เพราะหากไม่ดำเนินตามก็อาจทำให้เนื้อหาไม่สามารถสร้างการรับรู้ต่อสาธารณะและเกิดผลสะท้อนในสังคมได้ ทว่าบางครั้ง อัลกอริทึมก็ลดการมองเห็นเนื้อหาที่ไม่เป็นที่นิยม เช่น มีจำนวนผู้อ่านน้อย หรือมีปฏิกริยาตอบสนอง (engagement) ไม่มากนัก ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้มักเป็นประเด็นที่เป็นประโยชน์สาธารณะ แต่หัวข้อหรือวิธีการนำเสนอไม่ดึงดูดความสนใจของผู้ใช้สื่อเพียงพอ

อุปสรรคอีกประการ คือ การกำหนดมาตรฐานชุมชนของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีแนวโน้มปกป้องผู้ใช้จากเนื้อหาที่อ่อนไหว (sensitive) และเป็นภาพความรุนแรง ดังนั้นบางครั้งแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์อาจปิดกั้นเนื้อหาจากการรายงานสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีภาพความรุนแรง เช่น การปะทะและใช้กำลังในการชุมนุม การแสดงเชิงสัญลักษณ์เพื่อต่อต้านความไม่เป็นธรรมในสังคมทำให้เหตุการณ์ดังกล่าวไม่สามารถสื่อสารในพื้นที่สาธารณะได้เท่าที่ควร นอกจากนี้การจัดหมวดหมู่เนื้อหาโดยผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ก็มีผลต่อการลงโฆษณาของเอเจนซีและเจ้าของสินค้าและบริการทางสื่อออนไลน์ เช่น ผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเด็กและครอบครัวเลี้ยงไม่ซื้อพื้นที่โฆษณาในหน้าเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองหรือความขัดแย้ง เนื่องจากไม่ต้องการให้ผลิตภัณฑ์เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ เพราะฉะนั้นผู้ผลิตเนื้อหาประเภทดังกล่าวก็จะไม่มีรายได้โฆษณาจากผลิตภัณฑ์เหล่านี้

E. กรอบการกำกับดูแลสื่อไทย

กรอบการกำกับดูแลสื่อในไทยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลักคือ การกำกับดูแลโดยรัฐ (state regulation) และการกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กรสื่อกับการกำกับดูแลกันเองในระดับองค์กรวิชาชีพ(self-regulation) ถึงแม้จะมีองค์กรกำกับดูแลกิจการแพร่ภาพกระจายเสียงด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้เกิดการกำกับดูแลร่วม (co-regulation) ระหว่างรัฐและวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพและลดการแทรกแซงจากรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ องค์กรกำกับดูแลยังคงเป็นกลไกสำคัญในการกำกับดูแลโดยรัฐมากกว่าจะส่งเสริมให้เกิดการกำกับดูแลร่วม ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

ในส่วนการกำกับดูแลโดยรัฐ เครื่องมือสำคัญที่ถูกนำมาใช้คือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนและการกำกับดูแลสื่อ แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 จะรับรองเสรีภาพสื่อในมาตรา 35 แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่กำหนดให้พนักงานในองค์กรสื่อของรัฐต้องคำนึงถึงภารกิจของหน่วยงานเป็นหลัก ขณะที่กฎหมายอาญาว่าด้วยการหมิ่นประมาทและ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 หรือ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่จะเป็นอันตรายต่อบุคคลหรือสาธารณะ มักถูกนำมาใช้เพื่อปิดกั้นการนำเสนอข้อเท็จจริงของสื่อมวลชน นักกิจกรรมทางการเมือง และนักสิทธิมนุษยชน ส่วน พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.2551 ที่น่าจะทำให้การดำเนินงานของสื่อมวลชนคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ แต่กลับยังไม่ถูกส่งเสริมในเรื่องหลักสิทธิมนุษยชน ความหลากหลายในสังคม รวมถึงการเป็นช่องทางแจ้งเตือนภัยพิบัติให้กับสาธารณะเท่าที่ควร โดยมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปิดกั้นเนื้อหาที่วิพากษ์วิจารณ์สถาบันที่มีอำนาจ ผ่านการตีความว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง ขณะที่กฎหมายที่เพิ่งมีผลบังคับใช้ล่าสุด คือ พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.

ศ.2562 ย้ำความจำเป็นที่สื่อมวลชนต้องเคารพความเป็นส่วนตัวของบุคคลในข่าว และพัฒนากรอบจริยธรรมวิชาชีพให้ชัดเจนและโปร่งใส แต่สื่อมวลชนก็ยังมีท่าทีคลุมเครือและแวมมุของการรายงานส่วนใหญ่ยังสะท้อนว่า เป็นข้อจำกัดในการทำงานของสื่อและใช้ชีวิตของคนทั่วไปมากกว่าการลดผลกระทบต่อสังคม

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายในสถานการณ์พิเศษที่มักถูกนำมาใช้เพื่อปิดกั้นการรายงานของสื่อมวลชนและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน เช่น พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ที่บังคับใช้เพื่อควบคุมความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้มาตั้งแต่ปี 2548 และการระบาดของโรคโควิด-19 ทั่วประเทศตั้งแต่ปี 2563 จนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันแม้ยังไม่ปรากฏรายงานว่ามีสื่อมวลชนถูกฟ้องร้องตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และ 116 แต่การที่รัฐและผู้สนับสนุนรัฐนำกฎหมายมาใช้ดำเนินคดีกับนักกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้นหลังรัฐประหารและในช่วงการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย ก็ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความกลัวที่สื่อมวลชนไม่รายงานเกี่ยวกับการชุมนุมและคดีทางการเมืองในรายละเอียด เนื่องจากเกรงว่าจะผิดกฎหมายและถูกดำเนินคดีด้วย

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าองค์กรกำกับดูแลเป็นกลไกสำคัญในการกำกับดูแลโดยรัฐ คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) มีอำนาจตาม พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ในการกำกับดูแลเนื้อหาที่เผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ อีกทั้งยังสามารถสั่งพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตการประกอบกิจการได้ โดยตั้งแต่หลังรัฐประหาร 2557 สถานีโทรทัศน์วอยซ์ทีวี ซึ่งมีเจ้าของคือครอบครัวชินวัตร ถูกกำกับดูแลและลงโทษรวม 26 ครั้งระหว่างปี 2557-2562 โดยมีทั้งรูปแบบการสั่งหนังสือทำความเข้าใจ ตักเตือน สั่งให้ปรับปรุงเนื้อหา รายการ สั่งระงับการดำเนินรายการของพิธีกร สั่งปิดเฉพาะรายการ และสั่งปิดทั้งสถานี (พักใช้ใบอนุญาต) จนทำให้วอยซ์ทีวีคืนใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัลและผันตัวมาเป็นผู้ให้บริการเนื้อหา (content provider) ให้กับช่องโทรทัศน์ดาวเทียมและนำเสนอรายการทางแพลตฟอร์มออนไลน์ของตน เนื่องจากการสั่งระงับการออกอากาศมีผลต่อการหารายได้ของสถานี ขณะเดียวกัน กสทช.มีแผนจะขยายการกำกับดูแลไปยังเนื้อหาโสตทัศน์ (audiovisual) ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Over-The-Top: OTT) ด้วย นอกจากอำนาจของ กสทช. ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าองค์กรประกอบของคณะกรรมการมักเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับกองทัพ โดยกรรมการ กสทช.ชุดแรกที่เข้ารับตำแหน่งในปี 2554 มี 6 ใน 11 คนเป็นผู้ที่มียศทหาร ขณะที่การแต่งตั้งคณะกรรมการชุดล่าสุดเพิ่งเข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2565 หลังจากถูกเลื่อนมาหลายครั้งและมีผู้สมัครหลายคนถูกตัดสิทธิ์เนื่องจากขาดคุณสมบัติทำให้คณะกรรมการชุดแรกที่เดิมจะต้องหมดวาระในปี 2560 อยู่ในตำแหน่งต่อมาอีกกว่า 5 ปี

ในส่วนการกำกับดูแลตนเองระดับองค์กรวิชาชีพพบว่า องค์กรที่มีบทบาทสำคัญคือสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติและสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีพันธมิตรเป็นนักวิชาการ ภาครัฐ และกลุ่มทุน โดยมักพัฒนาข้อบังคับและแนวปฏิบัติในการรายงานสำหรับสมาชิกตามกรอบจริยธรรมวิชาชีพ นอกจากนี้สภาการสื่อมวลชนยังทำหน้าที่รับและตรวจสอบเรื่องร้องเรียนกรณีสื่อมวลชนละเมิดจริยธรรมวิชาชีพด้วย อย่างไรก็ตามทั้งสององค์กรเผชิญการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ยังไม่สามารถเป็นตัวแทนผู้ประกอบการและนักวิชาชีพสื่อได้อย่างครอบคลุม อีกทั้งยังไม่รับรองผู้เล่นรายใหม่ โดยเฉพาะองค์กรสื่อออนไลน์และสื่อพลเมือง ขณะเดียวกันก็มีจุดยืนโน้มเอียงไปทางภาครัฐเพื่อความอยู่รอด เห็นได้จากปฏิภิกิริยาสนับสนุนร่าง พ.ร.บ.ส่งเสริมจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ....ที่หลายฝ่ายยังตั้งคำถามต่อการแทรกแซงของรัฐและการขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรวิชาชีพจึงยังไม่ได้รับการยอมรับจากองค์กรสื่อบางแห่งและสื่อภาคประชาชนอย่างกว้างขวางนัก

ส่วนการกำกับดูแลตนเองระดับองค์กรพบว่า องค์กรสื่อกระแสหลักส่วนใหญ่ยังไม่เปิดเผยกรอบจริยธรรมวิชาชีพ แนวปฏิบัติในการดำเนินงาน และกระบวนการตรวจสอบเรื่องร้องเรียนต่อสาธารณะอย่างกระจ่างนัก ส่วนใหญ่มักอ้างความเป็นสมาชิกขององค์กรวิชาชีพ โดยนำข้อบังคับและแนวปฏิบัติที่กำหนดโดยองค์กรวิชาชีพมาใช้ ส่วนองค์กรสื่อกระแสหลักที่มีกลไกการกำกับดูแลตนเองชัดเจนคือไทยพีบีเอส เนื่องจากถูกกำหนดไว้ในกฎหมายการก่อตั้งและการดำเนินงานองค์กร นอกจากนี้ไทยพีบีเอสจะมีข้อบังคับและแนวปฏิบัติตามจริยธรรมวิชาชีพขององค์กรแล้ว ยังมีสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการทำหน้าที่ให้ความเห็นและตรวจสอบการกระทำที่อาจไม่เป็นไปตามกรอบจริยธรรมวิชาชีพหรือมีผลกระทบต่อสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานส่วนหนึ่งเห็นว่ากลไกเหล่านี้เป็นข้อจำกัดที่ทำให้การทำงานข่าวเป็นไปอย่างยากลำบากและอาจนำไปสู่การเซ็นเซอร์ตัวเอง

ประเด็นสุดท้ายคือการกำกับดูแลตนเองของแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ที่มีมาตรฐานชุมชนในการใช้ช่องทางสื่อซึ่งถูกพัฒนาโดยบริษัทผู้ให้บริการ ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า แม้มาตรฐานชุมชนจะมีเป้าหมายเพื่อป้องกันเนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อบุคคลและสร้างผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง แต่บางครั้งก็ปิดกั้นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทำให้ผู้ผลิตสื่อไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างครบถ้วนและส่งผลการทหารายได้โฆษณาผ่านช่องทางออนไลน์ด้วย

F. ความเสี่ยงและการคุกคามสื่อมวลชน

สภาพอุตสาหกรรมและกรอบการกำกับดูแลที่ได้นำเสนอมาข้างต้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สื่อมวลชน

ทั้งที่เป็นกลุ่มทุนสื่อ องค์กรขนาดเล็กและผู้ผลิตสื่อรายย่อย ได้รับความเสี่ยงและถูกคุกคาม โดยเฉพาะในช่วงหลังการรัฐประหาร 2557 ที่ความขัดแย้งทางการเมืองเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยเป็นวง

กว้างในช่วงปี 2563-2564 สภาพการณ์นี้ส่งผลให้การประเมินระดับเสรีภาพสื่อ เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพทางอินเทอร์เน็ตของไทยอยู่ในระดับต่ำ ถูกปิดกั้นหรือไม่มีเสรีภาพ

ความเสี่ยงและการคุกคามจำนวนมากเป็นการกระทำโดยรัฐและผู้สนับสนุนรัฐ แม้ส่วนใหญ่จะไม่ได้เกิดขึ้นกับสื่อมวลชนโดยตรง แต่ก็สร้างบรรยากาศแห่งความกลัวที่ทำให้สื่อมวลชนหลีกเลี่ยงการรายงาน

ที่ตรวจสอบอำนาจรัฐหรือเปิดพื้นที่ให้มีการอภิปรายถกเถียงในประเด็นที่จะเป็นประโยชน์สาธารณะ เช่น การดำเนินคดีด้วยกฎหมายอาญามาตรา 112 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ระบุว่าข้อเรียกร้องปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นการล้มล้างการปกครอง รวมถึงการใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ และมาตรการปราบปราม “ข่าวปลอม” ปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

ส่วนการคุกคามในรูปแบบอื่นๆ และผู้กระทำที่เป็นกลุ่มอิทธิพลก็มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพและสุขภาพจิตของคนที่ทำงานเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกวีซ่าการเดินทางไปที่บ้านหรือสำนักงานเพื่อเข้า

ตรวจค้น การติดตามสอดส่อง การเรียกไปคุย การฟ้องร้องคดีหมิ่นประมาทโดยบริษัทเอกชน การข่มขู่คุกคามทางกายและวาจา ความเสี่ยงในการรายงานจากพื้นที่การชุมนุม และปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารบนพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งนอกจากเรื่องอันตรายในพื้นที่การชุมนุมที่เกิดจากการปะทะระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้ชุมนุมแล้ว องค์กรวิชาชีพแทบจะไม่มีปฏิภักิริยาต่อประเด็นอื่น ๆ โดยเฉพาะการคุกคามองค์กรสื่ออิสระขนาดเล็ก ขณะที่องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนมักแสดงจุดยืนว่าการคุกคามเหล่านี้เป็นภัยต่อทั้งเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน และสังคม

อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของงานวิจัยนี้ คือ ไม่สามารถสรุปสถานการณ์ความรุนแรงทางเพศต่อผู้ปฏิบัติงานที่เป็นสตรีและผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ เนื่องจากยังไม่พบการสำรวจและศึกษาอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบเบื้องต้นที่ได้จากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกคือเกิดการคุกคามทางเพศทั้งทางวาจา และการกระทำ โดยส่วนใหญ่มักพบในอาณาบริเวณที่เพศชายแสดงตนเป็นผู้ครอบครองหลัก

โดยเฉพาะที่ทำการของภาครัฐ ขณะเดียวกันการตรวจสอบข้อร้องเรียนเรื่องการคุกคามทางเพศโดยองค์กรวิชาชีพและองค์กรสื่อยังไม่เป็นที่เปิดเผยสู่สาธารณะ อย่างกระจ่างและมักไม่สะท้อนการจัดการต่อผู้กระทำ รวมถึงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบที่คำนึงถึงความเท่าเทียมทางเพศเท่าที่ควร

ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้การปกป้องคุ้มครองเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นยังไม่มีประสิทธิภาพนักจนทำให้เกิดความเสี่ยงและการคุกคามสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังรัฐประหาร 2557 มีตั้งแต่ระบอบการปกครองที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตย จึงไม่รับประกันสิทธิมนุษยชน เสรีภาพในการพูดและเสรีภาพสื่ออย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีการแบ่งขั้วทางการเมืองอย่างร้ายลึกจน

ยากต่อการหาหน้ทามตีในการจัดการกับความรุนแรงด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง นอกจากนี้การขาดการตรวจสอบและถ่วงดุลในการใช้อำนาจทั้งในระดับประเทศ และกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ในชุมชนที่มัก ประณีประนอม ไม่คำนึงถึงความเท่าเทียมมากนัก โดยเฉพาะความเท่าเทียมทาง เพศก็เอื้อให้เกิดวัฒนธรรมพินผิตลอยนวลได้ ขณะเดียวกัน กลไกทางวิชาชีพสื่อ ทั้งองค์กรวิชาชีพและสหภาพแรงงาน ก็ยังไม่สามารถรับประกันสวัสดิภาพและ สวัสดิการของผู้ปฏิบัติงานได้มากนัก โดยมักเอื้อประโยชน์ให้กับรัฐ เจ้าของสื่อ และกลุ่มทุนมากกว่าคนทำงาน

G. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ

จากสภาพการณ์และปัญหาข้างต้น งานวิจัยได้ประมวลผลการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเริ่มจากการอธิบายความสำคัญและความจำเป็นของ สื่อภาคประชาชนท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และสรุปข้อเสนอแนะเชิง นโยบายต่อภาครัฐและผู้ประกอบการสื่อเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพสื่อและ เสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ดังนี้

ภูมิทัศน์สื่อในปัจจุบันทำให้นิยามของ “สื่อ” ขยายกว้างและเกิด “ผู้เล่น (players)” ที่หลากหลายขึ้น การกำหนดเกณฑ์เพื่อชี้ว่า “ใครเป็นสื่อ” จึงควรตั้ง อยู่บนฐานของเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและประโยชน์สาธารณะ (public interest) รวมถึงไม่ควรใช้ “ความเป็นวิชาชีพ” เป็นหลักได้เหมือนเดิม เพราะจะ ไม่ครอบคลุมและคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนทุกกลุ่ม ที่ใช้สิทธิการสื่อสารเพื่อแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภูมิทัศน์สื่อที่เปิด กว้างและยืดหยุ่นได้

บรรยากาศทางการเมืองที่ปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นและสภาพตลาดที่มี การแข่งขันกันอย่างเข้มข้นไม่เอื้อให้กลุ่มทุนหน้าใหม่ตั้งองค์กรสื่อขนาดใหญ่ที่ใช้ ช่องทางสื่อดั้งเดิม (สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์) ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนและทรัพยากร บุคคลจำนวนมากเพื่อให้เข้าถึงผู้รับสารในวงกว้าง รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มี การนำเสนอรายงานเชิงลึกหรือการตรวจสอบสถาบันที่มีอำนาจได้ ขณะเดียวกัน อุตสาหกรรมสื่อที่มีผู้เล่นจำนวนมากและขนาดต่างๆ กันต้องอยู่ในภาวะแข่งขันสูง เพื่อช่วงชิงบโฆษณาที่มีอยู่อย่างจำกัด ด้วยเหตุนี้ องค์กรสื่อและผู้ผลิตรายย่อยที่ ดำเนินงานเชิงพาณิชย์แบบหวังกำไรก็จะถูกบีบให้ผลิตเนื้อหาแนวเร้าอารมณ์ (tabloidized) เนื้อหาที่แฝงวาระของผู้สนับสนุน หรือเนื้อหาเฉพาะทางเพื่อเข้าถึง กลุ่มผู้รับสารที่เฉพาะเจาะจง (segmented audience) มากขึ้น ขณะเดียวกัน โอกาสในการสร้างสรรค์เนื้อหาเชิงคุณภาพเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือทำทนายค่า นิยมหลักในสังคม การเป็นพื้นที่เพื่ออภิปรายถกเถียงด้วยมุมมองที่หลากหลาย และการสร้างผลสะท้อนในวงกว้างก็จะเป็นไปได้ยากเนื่องจากไม่รับประกันว่าจะ ดึงดูดความสนใจของผู้รับสารในวงกว้างและหารายได้จากโฆษณาได้ นอกจากนี้

แม้ช่องทางออนไลน์จะเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตรายใหม่และรายย่อยเข้าสู่อุตสาหกรรมได้ง่ายขึ้น เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตลดลงและหารายได้จากแพลตฟอร์มได้ง่าย แต่ผลประกอบการอาจไม่เป็นกอบเป็นกำพอที่จะเป็นองค์กรใหญ่เหมือนรายได้จากโฆษณาขององค์กรสื่อดั้งเดิม ขณะที่ผู้ประกอบการหน้าใหม่-รายย่อยก็มีโอกาสน้อยในการเข้าถึงรายได้จากโฆษณา

โดยสรุปการเกิดผู้เล่นใหม่ๆ จำนวนมากทางสื่อออนไลน์อาจทำให้เกิดผู้เล่นที่หลากหลายในนิเวศข่าวสารได้ แต่หากต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่ปิดกั้นเสรีภาพการแสดงความคิดเห็น โอกาสที่จะผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อจะสร้างสรรค์เนื้อหาเชิงคุณภาพ มุมมองที่หลากหลายหรือท้าทายค่านิยมหลักในสังคมเพื่อลดช่องว่างทางข้อมูลข่าวสารก็เป็นไปได้ยาก อีกทั้งยังอาจเผชิญความเสี่ยงและการถูกคุกคามได้ง่าย ส่วนหนึ่งเพราะไม่ได้รับการยอมรับจากสถาบันหลักและองค์กรวิชาชีพ

สภาพอุตสาหกรรมสื่อที่รวมศูนย์ ผูกขาดโดยรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และเน้นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ที่หวังกำไร ทำให้ขาดสมดุลทางวารสารศาสตร์และขาดความหลากหลายในเนื้อหา โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นประโยชน์สาธารณะ มีผลสะท้อนต่อสังคม หรือแสดงให้เห็นการถูกละเมิดสิทธิสภาพการณ์เช่นนี้ไม่เอื้อต่อการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและหลากหลาย อภิปรายถกเถียง และมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม อีกทั้งยังปิดกั้นการสื่อสารประเด็นปัญหาและความต้องการของผู้ที่มีทรัพยากรน้อยและไม่ได้รับความสำคัญจากนโยบายส่วนกลาง แม้พื้นที่สื่อออนไลน์จะเปิดกว้างและทำให้เกิดผู้เล่นขนาดกลางและเล็กมากขึ้น แต่องค์กรสื่อกระแสหลักก็ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระทางสังคมและผลักดันให้ประเด็นต่างๆ เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง รวมถึงยังเป็นกลุ่มผู้เล่นหลักที่กำหนดทิศทางการของอุตสาหกรรมสื่อ

เพราะฉะนั้น การดำรงอยู่ของสื่อที่ดำเนินงานโดยภาคประชาชน ทั้งสื่อขององค์กรภาคประชาสังคม องค์กรไม่แสวงกำไรและสื่อพลเมือง จึงมีความสำคัญในการช่วยลดช่องว่างและการรวมศูนย์ทางข้อมูลข่าวสาร โดยสามารถนำเสนอประเด็นที่สื่อกระแสหลักซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และสื่อเชิงพาณิชย์ในระดับท้องถิ่นไม่รายงานหรือรายงานไม่มากนัก ทั้งด้านนโยบายสาธารณะที่มีผลต่ออำนาจ

ในการจัดการตนเองของประชาชน และด้านวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังเป็นการกระจายอำนาจการเป็นเจ้าของสื่อจากรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการรายย่อย รวมถึงการแข่งขัน ด้วยวิธีการสื่อสารและเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้นได้

สื่อภาคประชาชนยังส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิทางการเมืองสื่อสาร เนื่องจากสามารถสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับตนเองได้โดยไม่ต้องผ่านตัวกลางอย่าง

สื่อมวลชนที่มีข้อจำกัดจากอิทธิพลรัฐและธุรกิจ ขณะเดียวกันก็เพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอำนาจในการต่อรองกับสถาบันอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มักถูกละเลยหรือละเมิดสิทธิโดยภาครัฐและชนชั้นนำ นอกจากนี้การที่ประชาชนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้เอง ยังช่วยให้เกิดความตื่นตัวในการตรวจสอบอำนาจรัฐและกลุ่มผลประโยชน์และนำไปสู่การทำความเข้าใจและแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างและเชิงนโยบาย ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค

ดังนั้นรัฐ รวมถึงผู้ประกอบการและนักวิชาชีพสื่อจึงควรเข้าใจว่าสื่อภาคประชาชนจะยิ่งช่วยให้นิเวศข่าวสารมีความหลากหลายและเอื้อให้รับรู้ความเป็นไปของสังคมได้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันในเชิงคุณภาพมากขึ้นจากปัจจุบันที่เน้นการแข่งขันเชิงปริมาณเป็นหลัก สภาพเช่นนี้จะเอื้อให้รัฐตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้มากขึ้น ขณะที่สื่อมวลชนก็จะได้พัฒนาศักยภาพในการทำงานที่สร้างสรรค์และแตกต่างจากทิศทางเดิมซึ่งถูกกำหนดโดยระบบตลาดแบบทุนนิยมเท่านั้น

ระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยในทุกๆระดับ รับประกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพสื่อ สิทธิมนุษยชน และความเท่าเทียม รวมถึงมีกลไกแสดงความรับผิดชอบ จึงเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การเปิดตลาดและกระจายอำนาจการเข้าถึงพื้นที่สื่อไปยังภาคประชาชนได้มากขึ้น เพราะระบอบการปกครองเช่นนี้จะนำไปสู่การออกแบบกฎหมายและนโยบายที่รับรองเสรีภาพและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มากกว่าจะใช้เพื่อจำกัดและปิดกั้น ขณะเดียวกันการใช้งบประมาณซื้อสื่อของหน่วยงานรัฐต้องมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้เพื่อให้เห็นว่า สื่อมวลชนดำเนินงานอย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลของรัฐหรือไม่ ขณะที่แหล่งทุนสนับสนุนองค์กรสื่อและการผลิตสื่อของภาครัฐก็ต้องยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยและมีความโปร่งใสเพื่อให้การสื่อสารเรื่องคุณค่าประชาธิปไตย เช่น สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม เสรีภาพเข้าถึงสาธารณะในวงกว้างและเพิ่มความหลากหลายในนิเวศข่าวสารได้อย่างแท้จริง

ในส่วนสื่อมวลชนและองค์กรวิชาชีพ ก็ควรยึดมั่นในหลักการและกระบวนการประชาธิปไตย โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นรากฐานของเสรีภาพสื่อ อีกทั้งยังเป็นฐานคิดในการแสดงบทบาทที่สังคมคาดหวัง นอกจากนี้ยังควรดำเนินงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และแสดงความรับผิดชอบต่อ เพื่อให้สาธารณะเชื่อมั่น

ทั้งนี้การขยายตัวของภูมิทัศน์สื่อที่มีผู้เล่นจำนวนมากและแนวทางการดำเนินงานที่หลากหลายทำให้ยากที่จะกำหนดนิยามความเป็นสื่อและเห็นพ้องกันในรายละเอียดของแนวปฏิบัติและการกำกับดูแลที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ฐานคิดเรื่องประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจึงควรเป็นหลักยึดร่วมกันเพื่อให้องค์กรสื่อและองค์กรวิชาชีพสามารถ

ประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับทั้งผู้ผลิตสื่อ
รายย่อย ภาคประชาสังคม และภาคประชาชนเพื่อพัฒนาการรายงานเชิงลึก ปกป้อง
คุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ป้องกันการถูกแทรกแซง
และคุกคาม และสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้

จุดแข็งของอุตสาหกรรมสื่อคือการรวมกลุ่มเป็นองค์กรวิชาชีพที่สามารถต่อ
รองกับสถาบันอื่นๆ ได้ ดังนั้นการผลักดันกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ จึงต้องตั้ง
อยู่บนฐานคิดเรื่องการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพ

การแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อมวลชน มากกว่าผลประโยชน์ของเจ้าของ
กิจการหรือนักวิชาชีพเท่านั้น รวมถึงใช้กระบวนการที่เป็นประชาธิปไตยเพื่อให้
เกิดการมีส่วนร่วมของสาธารณะและมีความชอบธรรมในการนำไปใช้

ประเด็นสุดท้ายที่องค์กรสื่อและองค์กรวิชาชีพควรให้ความสำคัญในยุคที่
การเมืองและเศรษฐกิจมีความผันผวน คือ การปกป้องคุ้มครองความเท่าเทียมทาง
เพศและสิทธิแรงงานของนักวิชาชีพทั้งที่สังกัดองค์กรและอิสระ (ฟรีแลนซ์) และ
ผลักดันเชิงนโยบายทั้งในระดับองค์กรและอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม
ต่อผู้ปฏิบัติงาน

H. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการดำเนินงานสื่อภาคประชาชน

ความท้าทายของสื่อภาคประชาชนคือการได้รับความชอบธรรมจาก
ประชาชน รัฐ และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ (รวมถึงสื่อกระแสหลัก) เนื่องจากมักถูก
มองว่าเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ไร้ระเบียบและเต็มไปด้วยความเห็นมากกว่า
ข้อเท็จจริง ซึ่งจะทำให้เกิดความโกลาหลในสังคมได้ ดังนั้นเพื่อให้ประชาชน
เชื่อถือและไว้วางใจ อันจะนำไปสู่แรงสนับสนุนที่จะสร้างความชอบธรรมในอิสระ
และการดำรงอยู่ของสื่อ

ภาคประชาชน ป้องกันการถูกคุกคาม รวมถึงรับรองสิทธิทางการสื่อสารของ
พลเมืองในภาพรวม สื่อภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องพัฒนาและสื่อสารแนวปฏิบัติ
ที่แสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการปกป้องคุ้มครอง
เสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและความเป็นส่วนตัวของประชาชน

นอกจากนี้บทเรียนจากองค์กรสื่ออิสระยังพบว่า การประสานงานและสร้าง
เครือข่ายกับสื่อมวลชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการที่มีฐานคิด/แนวทางการทำ
งานใกล้เคียงกัน รวมถึงชุมชนและประชาชนก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรง
อยู่ของสื่อภาคประชาชนเพื่อให้มีหุ้นส่วนทั้งในการทำงานและการปกป้องคุ้มครอง
เสรีภาพต่อไป ประเด็นสุดท้าย คือ การพัฒนาการทำงานและการนำเสนอเนื้อหาที่
เป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและ
กว้างขวางยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและ
มั่นคง

จะเห็นได้ว่าข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเหล่านี้เป็นเพียงการชี้แจงหลักการ
และแนวปฏิบัติที่จะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรักษาความเป็นอิสระของผู้

ผลิตสื่อในระดับต่างๆ) และทำให้สื่อมวลชนสามารถแสดงบทบาทที่สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนจนได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจ โดยไม่ได้แจกแจงรายละเอียดหรือวิธีการที่ควรจะเป็น เนื่องจากแต่ละองค์กรหรือบุคคลมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ต้นทุน เงื่อนไขและข้อจำกัดแตกต่างกัน ทว่าเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่สภาพแวดล้อมดังกล่าวได้คือการรับประกันเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นเหตุผลหลักที่อธิบายว่า เพราะเหตุใดสังคมจึงจำเป็นต้องมีสื่อมวลชนที่มีอิสระและนิเวศข่าวสารที่หลากหลายและสมดุล.

บทที่ 1 ภูมิทัศน์สื่อไทยในความขัดแย้งทางการเมือง

การนำเสนอในบทนี้เป็นกรรณสูตงานข้อค้นพบเกี่ยวกับแหล่งที่มาของข่าว (news) ในประเทศไทยว่า มาจากองค์กรสื่อประเภทใด แสดงบทบาทกรรณสูตงานข่าวสารด้านใดและกรรณสูตงานอย่างไร โดยเฉพาะกรรณสูตงานข่าวเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตย รวมถึงการบริโภคข้อมูลข่าวสารและความคาดหวังของผู้รับสารในประเทศไทยเพื่อวิเคราะห์ช่องว่างทางข้อมูลข่าวสารท่ามกลางภาวะความขัดแย้งทางการเมือง โดยประมวลจากการวิจัยเอกสาร (documentary research) ได้แก่ หนังสือ เอกสาร รายงาน และกรรณสูตงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2565 แสดงผลแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกอธิบายองค์กรสื่อประเภทต่างๆ เนื้อหาที่กรรณสูตงาน และการแสดงบทบาทกรรณสูตงานข่าวเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตย ส่วนที่สองอธิบายการบริโภคข้อมูลข่าวสารของผู้รับสาร และส่วนที่สามกล่าวถึงช่องว่างทางข้อมูลข่าวสาร ดังนี้

1.1 ภูมิทัศน์สื่อไทยและบทบาทกรรณสูตงานข่าวสาร

รายงานวิจัยนี้แบ่งประเภทองค์กรสื่อและผู้นำเสนอเนื้อหาข่าวและสถานการณ์ปัจจุบัน (news and current affairs) ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) องค์กรสื่อกระแสหลัก (institutional/mainstream organizations) 2) องค์กรสื่อออนไลน์ (online news organizations) 3) องค์กรสื่อท้องถิ่น (local media) 4) สื่อขององค์กรภาคประชาสังคมและสื่อพลเมือง (civic media and citizen media) และ 5) ผู้มีอิทธิพลและผู้นำทางความคิด (online influencers/key opinion leaders) ในพื้นที่ออนไลน์ ดังนี้

1.1.1 องค์กรสื่อกระแสหลัก (institutional/mainstream organizations)
หมายถึงองค์กรสื่อที่เน้นการนำเสนอเนื้อหาสู่สาธารณะในวงกว้างหรือตอบสนองกลุ่มผู้รับสารทั่วประเทศ มีสำนักงานใหญ่ในกรุงเทพฯ จากการสำรวจองค์กรสื่อกระแสหลักในประเทศไทยที่ยังคงดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน พบว่ามี 3 กลุ่ม โดยแบ่งตามช่องทางสื่อที่ใช้นำเสนอหรือแพลตฟอร์ม (platform) ได้แก่ ก.กลุ่มหนังสือพิมพ์ที่ยังมีการตีพิมพ์อยู่ จำนวน 29 ฉบับ ข.กลุ่มสถานีโทรทัศน์ ทั้งช่องฟรีทีวีที่เผยแพร่ผ่านระบบดิจิทัล (terrestrial digital television) และโทรทัศน์ดาวเทียม (satellite television) ที่มีการนำเสนอรายการข่าว จำนวนรวม 29 สถานี และ ค.กลุ่มสถานีวิทยุกระจายเสียง จำนวน 456 สถานี

ก. **องค์กรสื่อหนังสือพิมพ์** มีจำนวน 29 ฉบับ เจ้าของเป็นบริษัทเอกชน และดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ (commercial press) โดยมีการเผยแพร่ข่าวสารทางเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ควบคู่ไปกับหนังสือพิมพ์และสามารถแบ่งได้อีกเป็น 3 ประเภทย่อยตามวิธีการนำเสนอและลักษณะเนื้อหา ได้แก่

1) หนังสือพิมพ์ภาษาไทย มีจำนวน 14 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด มติชน สยามรัฐ แนวหน้า ไทยโพสต์ กรุงเทพธุรกิจ ฐานเศรษฐกิจ ประชาชาติธุรกิจ ผู้จัดการ ข่าวหุ้นธุรกิจ ทันหุ้น และสยามธุรกิจ

2) หนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศ มีจำนวน 7 ฉบับ ได้แก่ บางกอกโพสต์ เกียวฮั่วตงจ้วน (ศิรินคร) ซินจงเอี้ยน ซิงเสียนเยอะเป่า ตงฮั่ว สากล (ชื่อเจียยื่อเป่า) และเอเชียนิวส์ไทม์

3) หนังสือพิมพ์เนื้อหาเฉพาะกลุ่ม มีจำนวน 8 ฉบับ ได้แก่ กัมปงไทย ดาราเดลี และหนังสือพิมพ์กีฬาในเครือบริษัทสยามกีฬา 6 ฉบับ

ในบรรดาหนังสือพิมพ์ภาษาไทย 14 ฉบับ ไทยรัฐเป็นหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายสูงสุด มีเจ้าของคือตระกูลวชิรพล เป็นหนังสือพิมพ์แนวมหาชนนิยม (popular newspaper) เน้นรายงานข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่น่าสนใจ (human interest) หรือ “ข่าวชาวบ้าน” โดยงานวิจัยพบว่าการรายงานข่าวของ

หนังสือพิมพ์แสดงจุดยืนไม่สนับสนุนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557⁴ และยอมรับความจำเป็นในการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 (อริน เจียจันทร์ พงษ์, 2561: 2638-2639) ขณะเดียวกัน การรายงานของหนังสือพิมพ์ก็ให้มุมมองต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ว่าเป็นการชุมนุมที่ทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย เกิดความขัดแย้งรุนแรง เกิดการปะทะกัน และชื่อเรียกร้องเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์เป็นการกระทำผิดกฎหมาย (อริน เจียจันทร์ พงษ์ และพรชชาติ กุหลาบ, 2565: 47)

ส่วนหนังสือพิมพ์เดลินิวส์เป็นหนังสือพิมพ์แนวมหาชนนิยมอีกฉบับหนึ่ง มียอดจำหน่ายรองลงมาจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มีเจ้าของคือตระกูลเหตระกูล เห็นรายงานข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่น่าปลุขุ่นสนใจหรือข่าวชาวบ้านเช่นเดียวกัน ผู้บริหารของหนังสือพิมพ์คือ ประภา เหตระกูล ศรีนวลนัด ซึ่งภายหลังได้รับแต่งตั้งจากคณะรัฐประหารให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ปี 2549 สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ปี 2557 และสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) ปี 2558 (สำนักข่าวอิศรา, 2558)

ด้านบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) หรือ “เครือมติชน” เป็นธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ ผู้ก่อตั้งคือ ชรรค์ชัย บุนปาน มีผลิตภัณฑ์สื่อหนังสือพิมพ์มากที่สุด 3 ฉบับ คือ มติชน (รายวัน) เน้นรายงานข่าวการเมือง เศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และข่าวเชิงตรวจสอบ/สืบสวนสอบสวน (investigative reporting) ข่าวสด (รายวัน) เน้นรายงานข่าวอาชญากรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ทั้ง 2 ฉบับมียอดจำหน่ายเป็นอันดับ 3 และ 4 ส่วนอีกหนึ่งฉบับคือประชาชาติธุรกิจ (ราย 3 วัน) เน้นรายงานข่าวธุรกิจ เศรษฐกิจและการลงทุน โดยงานวิจัยพบว่าการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ในเครือมีมุมมองที่สนับสนุนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และคัดค้านการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2638, 2640)

ขณะที่บริษัท เนชั่น กรุ๊ป (ไทยแลนด์) จำกัด (มหาชน) หรือ “เครือเนชั่น” เปลี่ยนเจ้าของจากสุทธิชัย หยุ่น เป็นนาย บุนนาค ในช่วงต้นปี 2561⁵ มีหนังสือพิมพ์ในเครือที่ยังคงตีพิมพ์อยู่คือ กรุงเทพธุรกิจ เน้นรายงานข่าวธุรกิจ เศรษฐกิจ และการลงทุน และได้รับความนิยมในกลุ่มเนื้อหาเศรษฐกิจมากที่สุด โดยนายเคยประกาศว่า สื่อในเครือจะยึดมั่นใน

⁴ การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 เกิดขึ้นเมื่อนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2556 หลังเผชิญการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลที่นำโดยคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) มากกว่า 1 เดือน ในการเลือกตั้งดังกล่าว พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านหลักประกาศไม่ลงแข่งขัน ขณะที่ผู้ชุมนุม กปปส.ก็ไปชุมนุมที่ด้านหน้าหน่วยเลือกตั้งหลายแห่งเพื่อขัดขวางไม่ให้ประชาชนเข้าไปใช้สิทธิ์ นอกจากนี้ยังมีบางหน่วยที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยจนไม่สามารถเปิดให้ประชาชนเข้าไปใช้สิทธิ์ได้ เหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่การรัฐประหารโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 และศาลรัฐธรรมนูญประกาศให้การเลือกตั้งในวันดังกล่าวเป็นโมฆะ เนื่องจากไม่สามารถจัดขึ้นพร้อมกันทั่วประเทศได้ในวันเดียวกัน

⁵ ภรรยาของนายเคยคือ วทันยา วงษ์โอภาสี หลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 เธอได้เป็น ส.ส.บัญชีรายชื่อของพรรคพลังประชารัฐ ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลและมีสายสัมพันธ์กับคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และกองทัพ

อุดมการณ์ “เพื่อชาติ ศาสน์ สถาปนิกษัตริย์” (ฉาย บุนนาค, 2562ข) ขณะทำงานวิจัยพบว่าการรายงานของสื่อในเครื่องมือมองต่อเหตุการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ว่าทำให้สังคมแตกแยก ไม่ได้ชุมนุมอย่างสันติ ผู้ชุมนุมย้ายมาใช้ความรุนแรงปลุกปั่นให้เกิดการปะทะและทำให้เศรษฐกิจแย่กว่าเดิม (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติสิริ กุหลาบ, 2565: 47) ทั้งนี้ เครื่องเฝ้าชั้นยังมีผู้ถือหุ่นอันดับ 2 (9.96%) คือบริษัท นิวส์ เน็ตเวิร์ค คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

(เนชั่นกรุ๊ป, 2565) ซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์อีกฉบับ คือ ฐานเศรษฐกิจ ที่เน้นรายงานข่าวธุรกิจ เศรษฐกิจและการลงทุนเช่นกัน

ส่วนหนังสือพิมพ์ขนาดกลางที่เหลือ ได้แก่ ผู้จัดการ ไทยโพสต์ สยามรัฐ และแนวหน้า โดยหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ เน้นข่าวเศรษฐกิจและการเมือง เจ้าของเดิม คือ สนธิ ลิ้มทองกุล ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่จัดการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรและเครือข่ายระหว่างปี 2548-2551 โดยเรียกร้องนายกรัฐมนตรีพระราชทานเพื่อแก้ปัญหาการคอร์รัปชันของนักการเมือง งานวิจัยพบว่า ระหว่างการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรฯ สื่อในเครือผู้จัดการเชิญชวนให้ผู้ชุมนุมออกมาปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลด้วยการยึดทำเนียบรัฐบาลเมื่อปี 2551 และมีแนวทางการรายงานที่แสดงว่าการยึดสนามบินสุวรรณภูมิเพื่อกดดันให้รัฐบาลลาออกในปีเดียวกันเป็นสิ่งสมควร (ทิพย์อนงค์ ตรรกุณวิวงศ์, 2552: 68, 71)

ด้านหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ มีแนวทางการรายงานเหตุการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมาย ก่อความเดือดร้อน ใช้ความรุนแรง ชื่อเรียกร้องของ

ผู้ชุมนุมเป็นความต้องการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่จงรักภักดี และมีความต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครอง (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติสิริ กุหลาบ, 2565: 48) ขณะที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐ เจ้าของปัจจุบันคือตระกูลคงอุดม ชัชวาลย์ คงอุดม หัวหน้าพรรคพลังท้องถิ่นไท ซึ่งหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ได้สนับสนุนให้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนหนังสือพิมพ์แนวหน้า

มีบรรณาธิการข่าว คือ เฉลิมชัย ยอดมัลย์⁶ ซึ่งเคยขึ้นปราศรัยบนเวทีการชุมนุมที่จัดโดยคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ในการต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์เมื่อปี 2557 นอกจากนี้ยังมีคอลัมน์นิสต์คนสำคัญคือ น.ต.ประสงค์ สุ่นศิริ อดีตประธานคณะกรรมการ

⁶ เขาเคยเป็นบรรณาธิการข่าวภาคเช้าของสถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ (ปัจจุบันคือช่อง 9 เอ็มคอตเอชดี ของ บมจ.อสมท) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อปี 2549 เขาถูกปลดออกจากตำแหน่งอย่างกะทันหัน ถึงแม้สถานีฯ จะชี้แจงว่าเป็นเหตุผลด้านการบริหารงานภายใน แต่มีการวิเคราะห์กันในวงการศึกษาว่า เป็นเพราะเฉลิมชัยนำเสนอข่าวที่ทำให้ผู้มีอำนาจในรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรไม่พอใจ (สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย, 2549)

ยกร่างรัฐธรรมนูญ 2550 หลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ส่วนอีก 3 ฉบับคือ หนังสือพิมพ์ข่าวหุ้นธุรกิจ และทันหุ้น เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ขณะที่ หนังสือพิมพ์สยามธุรกิจ เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นำเสนอเนื้อหาธุรกิจ เศรษฐกิจ การลงทุน โดยมีกลุ่มผู้อ่านคือประชาชนผู้สนใจข่าวเศรษฐกิจ การลงทุน และความเคลื่อนไหวในตลาดหลักทรัพย์

ในส่วนกลุ่มหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศจำนวน 7 ฉบับ แบ่งเป็น หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ในนาม บริษัท บางกอกโพสต์ จำกัด (มหาชน) ซึ่ง ปัจจุบันเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่เหลืออยู่ฉบับเดียวในประเทศ เจ้าของ คือ สุทธิเกียรติ จิราธิวัฒน์ ซึ่งมีธุรกิจหลักคือเครื่องสำอาง สรรพสินค้า เน้นเสนอข่าว การเมืองและเศรษฐกิจ งานวิจัยพบว่าบางกอกโพสต์แสดงบทบาทเป็นคนกลางใน เหตุการณ์การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2642) ส่วนอีก 6 ฉบับคือ หนังสือพิมพ์เกียฮั่วตงจ้วน (ศิรินคร) ชินจงเอี้ยน ซิงเสียนเยอะเป้า ตงฮั่ว สากล (ชื่อเจียฮั่วเป้า) และเอเซียนิวส์ไทม์ เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาจีนรายวันที่มีการ รายงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของจีน (WeChat และ Weibo) เพิ่มอีกช่องทาง หนึ่ง เน้นรายงานข่าวสำคัญในประเทศไทย ข่าวเศรษฐกิจ ตลาดหุ้น การเงิน และ ความเคลื่อนไหวทางธุรกิจและการเมืองของสังคมชาวจีนในประเทศไทย รวมถึง ชาวสารจากจีนแผ่นดินใหญ่และไต้หวัน โดยเฉพาะเกียฮั่วตงจ้วนมีการนำเสนอ ข่าวเศรษฐกิจและการเงินจากฮ่องกงเพิ่มเติมด้วย

กลุ่มสุดท้ายคือหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาเฉพาะกลุ่ม มีจำนวน 8 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์กัมปงไทย เป็นหนังสือพิมพ์รายเดือน เน้นเรื่องราวของสังคมมุสลิม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวมุสลิม ที่ประสบความสำเร็จในวงการต่างๆ หนังสือพิมพ์ดาราเดลี เป็นหนังสือพิมพ์ราย สัปดาห์ เนื้อหาหลักคือเรื่องวงการบันเทิง ธุรกิจบันเทิง สื่อและการตลาดและ บริษัท สยามสปอร์ต ชินดิเคท จำกัด (มหาชน) หรือเครือสยามกีฬา เจ้าของคือ ระ วิ โหลทอง มีหนังสือพิมพ์กีฬารายวัน 6 ฉบับ ได้แก่ สยามกีฬารายวัน สตาร์ชอค เกอร์รายวัน สปอร์ตพูลรายวัน สปอร์ตแมนรายวัน ตลาดลูกหนังรายวัน และมวย เด็ด

ตาราง 1.1: หนังสือพิมพ์กระแสหลักในประเทศไทย

ที่	ประเภท	เนื้อหาหลัก	จำนวน	ชื่อ
1	หนังสือพิมพ์ภาษาไทย	มหาชนนิยม การเมือง เศรษฐกิจ- ธุรกิจ	2 5 7	ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด ไทย โพสต์ สยามรัฐ แนวหน้า กรุงเทพธุรกิจ ประชาชาติธุรกิจ ฐานเศรษฐกิจ ผู้จัดการ ข่าวหุ้นธุรกิจ ทันหุ้น สยามธุรกิจ
2	หนังสือพิมพ์ภาษา ต่างประเทศ - ภาษาอังกฤษ - ภาษาจีน	การเมือง ข่าวใน ประเทศ และสังคมชาว จีน	1 6	บางกอกโพสต์ เกียฮั่วตงจ้วน (ศิรินคร) ชินจงเอี้ยน ชิงเสียนเยอะเป่า ตงฮั่ว สากล (ชื่อเจียฮั่วเป่า) เอเชีย นิวส์ไทม์
3	หนังสือพิมพ์ภาษาไทย เนื้อหาเฉพาะด้าน	กีฬา สังคมมุสลิม บันเทิง	6 1 1	สยามกีฬารายวัน ส ตาร์ซอคเกอร์รายวัน สปอร์ตพูลรายวัน สปอร์ตแมนรายวัน ตลาดลูกหนังรายวัน มวยเด็ด กัมปงไทย ดาราเดลี

ข. **องค์กรสื่อโทรทัศน์** มีจำนวน 29 สถานี แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ สถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัล จำนวน 22 สถานี และสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมที่มีการนำเสนอรายการข่าว จำนวน 7 สถานี ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล โดยมีช่องทางเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข่าวสารควบคู่ไปกับช่องทางโทรทัศน์ด้วย

ตาราง 1.2: สถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัลในประเทศไทย

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
โทรทัศน์ของรัฐ (state television) ใบอนุญาตประกอบกิจการประเภทบริการสาธารณะ			

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
1	สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (NBT)	กรมประชาสัมพันธ์	ข่าวสารจากหน่วยงานรัฐ/ราชการ
2	สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 (ททบ. 5)	กองทัพบก	ข่าวสารราชการ ความมั่นคง
3	ทีสปอร์ต 7 (T Sports 7)	การกีฬาแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา	กีฬา
4	โทรทัศน์รัฐสภา (TPTV)	สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร	ข่าวสารฝ่ายนิติบัญญัติ
5	สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ภูมิภาค (ออกอากาศแยกตามภูมิภาคเป็น 4 ช่อง สัญญาณ: ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ และภาคใต้)	กรมประชาสัมพันธ์	ข่าวสารจากหน่วยงานรัฐ/ราชการ ข่าวสารในภูมิภาค
โทรทัศน์สาธารณะ (public television) ใบอนุญาตประกอบกิจการประเภทบริการสาธารณะ			
6	ไทยพีบีเอส (Thai PBS)	องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)	การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ความเคลื่อนไหวของภาค ประชาสังคม-พลเมือง
7	แอลทีวี (ALTV)	องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)	เด็ก เยาวชน และครอบครัว
โทรทัศน์เชิงพาณิชย์ (commercial television) ใบอนุญาตประกอบกิจการประเภทบริการธุรกิจระดับชาติ			
8	ทีเอ็นเอ็น 16 (TNN 16)	บ.ไทย นิวส์ เน็ตเวิร์ค	เศรษฐกิจ ต่างประเทศ

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
		(ในเครือทรูคอร์ปอเรชั่น)	
9	เจเคเอ็น 18 (JKN 18)	บ.เจเคเอ็นเบสท์ไลฟ์ (ในเครือ บมจ.เจเคเอ็น โกลบอล มีเดีย)	เศรษฐกิจ ต่างประเทศ เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ
10	เนชั่นทีวี (Nation TV)	บมจ.เนชั่น กรุ๊ป (ไทยแลนด์)	การเมือง นโยบาย สาธารณะ
11	เวิร์คพอยท์ (Workpoint)	บ.ไทย บรอดคาสติ้ง (ในเครือ บมจ.เวิร์คพอยท์ เอ็นเทอร์เทนเมนท์)	เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ สะท้อนปัญหาสังคม
12	ทรูโฟร์ยู (true4U)	บ.ทรูโฟร์ยู สเตชั่น (ในเครือทรูคอร์ปอเรชั่น)	เศรษฐกิจ ต่างประเทศ
13	จีเอ็มเอ็ม 25 (GMM 25)	บ.จีเอ็มเอ็ม แชนแนล (ในเครือจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่)	บันเทิง เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ
14	ช่อง 8 (Channel 8)	บ.อาร์.เอส. เทเลวิชั่น (ในเครืออาร์เอส)	เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ
15	โมโน 29 (MONO 29)	บ.โมโนบรอดคาสท์ (ในเครือโมโน)	บันเทิง เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ
16	ช่อง 9 เอ็มคอตเอชดี (9 MCOT HD)	บมจ.อสมท	การเมือง เศรษฐกิจ
17	ช่องวัน 31 (one 31)	บ.วัน สามสิบเอ็ด (ในเครือจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่)	บันเทิง เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ
18	ไทยรัฐทีวี (Thairath TV)	บ.ทริปเปิล วี บรอดคาสท์	ข่าวชาวบ้าน เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปุ่ชชนสนใจ

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
		(ในเครือไทยรัฐ ของตระกูลวัชรพล)	
1 9	ช่อง 3 เอชดี (3 HD)	บ.บีอีซี-มัลติมีเดีย (ในเครือ บมจ.บีอี ซี เวิลด์ ของตระกูลมาลี นนท์)	ข่าวชาวบ้าน เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปลุชนสนใจ
2 0	อมรินทร์ทีวี (Amarin TV)	บ.อมรินทร์ เทเลวิชั่น (ในเครือ บมจ. อมรินทร์ พรีนติ้งแอนด์พับลิ ชิ่ง)	ข่าวชาวบ้าน เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปลุชนสนใจ
2 1	ช่อง 7 เอชดี (7 HD)	บ.กรุงเทพ โทรทัศน์และวิทยุ	ข่าวชาวบ้าน เหตุการณ์ประจำวัน ที่ ปลุชนสนใจ
2 2	พีพีทีวี (PPTV)	บ.บางกอก มีเดีย แอนด์ บรอด คาสติ้ง (ธุรกิจ ใน เครือตระกูล ปราสาททองโอสถ)	สืบสวนสอบสวน ต่าง ประเทศ

การเปิดให้เอกชนประมูลใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัลภาคพื้นดินหรือฟรีทีวีประเภทบริการธุรกิจระดับชาติเมื่อปี 2556 ทำให้ผู้ประกอบการเอกชนไม่ต้องเข้าสัญญาจากหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของคลื่นเดิมในจำนวน 24 ช่องสัญญา โดยแบ่งใบอนุญาตตามประเภทเนื้อหาออกเป็น 1) ประเภทรายการข่าวสารและสาระ จำนวน 7 ช่อง 2) ประเภทรายการทั่วไป ภาพคมชัดมาตรฐาน (Standard Definition: SD) จำนวน 7 ช่อง 3) ประเภทรายการทั่วไป ภาพคมชัดสูง (High Definition: HD) จำนวน 7 ช่อง และ 4) ประเภทรายการเด็กเยาวชน และครอบครัว จำนวน 3 ช่อง⁷ โดยผู้ได้รับใบอนุญาตประเภทรายการทั่วไปต้องนำเสนอรายการข่าวสารหรือสาระที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของเวลาออกอากาศทั้งหมด ขณะที่ผู้ได้รับใบอนุญาตประเภท

⁷ หลังการประมูลคลื่นความถี่ได้ 3 ปี ผู้ประกอบการโทรทัศน์ประเภทบริการธุรกิจบางรายได้คืนใบอนุญาตเนื่องจากไม่สามารถหารายได้มาดำเนินการและจ่ายค่าสัมปทานได้ตามกำหนด ได้แก่ ประเภทรายการข่าวสารและสาระ จำนวน 4 ช่อง (เหลือผู้ประกอบการประเภทนี้ 3 ช่อง) ประเภทรายการเด็ก เยาวชน และครอบครัว จำนวน 3 ช่อง (ไม่เหลือผู้ประกอบการประเภทนี้เลย) และประเภทรายการทั่วไป จำนวน 2 ช่อง (เหลือผู้ประกอบการประเภทนี้ 12 ช่อง) ทำให้ปัจจุบันเหลือผู้ประกอบการโทรทัศน์ประเภทบริการธุรกิจทั้งหมด 15 ช่อง

รายการข่าวสารและสาระต้องนำเสนอรายการข่าวสารไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของเวลาออกอากาศทั้งหมด ขณะที่หน่วยงานภาครัฐยังคงถือครองคลื่นความถี่และได้ใบอนุญาตประกอบกิจการประเภทบริการสาธารณะจำนวน 7 ช่อง⁸ ซึ่งถูกกำหนดให้นำเสนอรายการข่าวสารหรือสาระไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของเวลาออกอากาศทั้งหมด

ผลการศึกษาสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัลในช่วงไตรมาสที่ 2 ปี 2557 ซึ่งมีการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 จนถึงช่วงไตรมาสที่ 2 ปี 2562 ซึ่งมีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกหลังการรัฐประหาร พบว่า รายการข่าวภาคค่ำที่ครอบคลุมช่วงเวลา 18:00-24:00 น. มีจำนวน 8 รายการ โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นรายการข่าวแนวคลาสสิก (classic news genre) คือผู้ประกาศข่าวอ่านข่าวจากสคริปต์เป็นหลัก (news bulletin) ได้แก่ ประเด็นเด็ด 7 สี (ช่อง 7 เอชดี) ข่าว 3 มิติ (ช่อง 3 เอชดี) ข่าวค่ำสำนักข่าวไทย (ช่อง 9 เอ็มคอตเอชดี) และข่าวค่ำมิติใหม่ (ไทยพีบีเอส) ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นรายการข่าวแนวโชว์ข่าว (news show sub-genre) หรือรายการแนวเล่าข่าว ซึ่งเน้นการสนทนาเล่าถึงเหตุการณ์แบบกึ่งทางการของผู้ดำเนินรายการ ได้แก่ ไทยรัฐนิวส์โชว์ (ไทยรัฐทีวี) ทูบโต๊ะข่าว (อมรินทร์ทีวี) คลุกวงข่าว (ช่อง 9 เอ็มคอตเอชดี ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น คับข่าวครบประเด็น) และข่าวข้นคนเนชั่น (เนชั่นทีวี) (ทีวีดิจิทัลวอช, 2564ข) ทั้งนี้ รายการไทยรัฐนิวส์โชว์และทูบโต๊ะข่าวถูกวิจารณ์ว่ามักเกาะติดข่าวที่เป็นประเด็นไสยศาสตร์หรือกระแส

เร้าอารมณ์ของสังคมอย่างล้นเกิน เช่น เกาะติดปริศนาการเสียชีวิตของน้องชมพู่ เด็กหญิงวัย 6 ขวบที่จังหวัดมุกดาหารอย่างต่อเนื่องยาวนาน รวมถึงการเสียชีวิตของแดงโม นิดา พัชรวีระพงษ์ นักแสดงชื่อดัง จนบดบังวาระข่าวอื่น ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ หรือต่างประเทศ (มีเดียอะเลท, 2565)

สำหรับการรายงานประเด็นการเมืองและการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย โดยสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัล พบว่า ในช่วงการหาเสียงก่อนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 รายการข่าวข้นคนเนชั่นทางช่องเนชั่นทีวี ซึ่งเป็นรายการข่าวที่มีผู้นิยมเป็นอันดับต้น ๆ มักเน้นโจมตีพรรคการเมืองที่ตั้งตนเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยเหตุการณ์ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากคือการเผยแพร่คลิปเสียงสนทนาทางโทรศัพท์ที่อ้างว่าเกิดขึ้นระหว่างทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี และธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ อีกทั้งรายการยังทำกราฟิกประกอบคลิปเป็นเงาคลายบุคคลทั้งสอง ทั้งที่มีการตรวจสอบบนสื่อสังคมออนไลน์กันอย่างกว้างขวางแล้วว่าคลิปเสียงดังกล่าวถูกตัดต่อ⁹ นอกจากนี้ เมื่อมีการตั้งรัฐบาลใหม่โดยพรรคพลังประชารัฐ ซึ่งสนับสนุนให้

⁸ หน่วยงานรัฐที่ถือครองคลื่นความถี่ด้วยใบอนุญาตประเภทบริการสาธารณะ ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์ 2 ช่อง องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย 2 ช่อง กองทัพบก 1 ช่อง กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 1 ช่อง และสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 1 ช่อง

⁹ คลิปเสียงดังกล่าวถูกส่งต่ออย่างกว้างขวางในสื่อสังคมออนไลน์ แต่ก็มีผู้ตั้งคำถามไม่น้อยว่าเป็นข้อมูลเท็จที่ถูกสร้างขึ้น (fabricated content) และมีวิธีการตัดต่อที่ไม่สมจริงนัก ซึ่งเข้าข่ายเป็นข้อมูลบิดเบือน (disinformation) แบบที่ไม่ลงทุนในการผลิตมากนัก หรือ cheap fake

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา อดีตผู้นำคณะรัฐประหารขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เจ้าของเครือข่ายนี้ได้แสดงจุดยืนสนับสนุนพลเอกประยุทธ์ โดยให้เหตุผลว่าเป็นผู้มีคุณธรรมความดี ซื่อสัตย์สุจริต และจงรักภักดีต่อสถาบัน (นาย บุนนาค, 2562 ก) นอกจากนี้ยังประณามการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 โดยกล่าวหาว่าเป็นการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์

ส่วนรายการไทยรัฐนิวส์โชว์ งานวิจัยพบว่า การรายงานมีมุมมองต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ว่าเป็นการทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ก่อความไม่สงบ ใช้ความรุนแรง ทำให้เกิดจลาจล เกิดความขัดแย้งและการปฏิบัติของผู้ชุมนุมเสี่ยงต่อการละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะที่รายการข่าวค่ำมิติใหม่ขององค์กรสื่อสารสาธารณะอย่างไทยพีบีเอสให้มุมมองว่า การชุมนุมทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง การชุมนุมที่ไม่มีแกนนำเป็นความอันตราย การชุมนุมไม่ใช้การแก้ปัญหาในระบอบประชาธิปไตย และขอเรียกร้องปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นการจาบจ้วง (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติ สิริ กุหลาบ, 2565: 47-49) งานวิจัยยังพบว่า ไทยพีบีเอสแสดงจุดยืนเป็นชนกลางระหว่างชั่วคราวในการเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 รวมถึงมีท่าทีไม่สนับสนุนการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 โดยเป็นสถานีโทรทัศน์แห่งเดียวที่พยายามใช้สื่อสังคมออนไลน์รายงานข่าวการรัฐประหาร แม้ในเวลาต่อมาจะมีทหารเข้าไปที่ห้องส่งสัญญาณเพื่อบังคับให้ระงับการออกอากาศ ส่วนช่อง ททบ.5 ของกองทัพบกมีท่าทีไม่สนับสนุนการเลือกตั้งและเมื่อเกิดการรัฐประหารก็ได้เปลี่ยนไปแสดงบทบาทขึ้นทางการเมืองและสนับสนุนรัฐประหาร (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2638, 2642)

นอกจากสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีดิจิทัลแล้ว ยังมีสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมที่เน้นนำเสนอรายการข่าวอีกจำนวน 7 สถานี ได้แก่ 1) ท็อปนิวส์ (Top News) ซึ่งมี สันติญาณ ชื่นฤทัยในธรรม เป็นเจ้าของ โดยได้ยกทีมผู้ดำเนินรายการข่าวจำนวนหนึ่งออกมาจากเนชั่นทีวี เนื้อหาที่นำเสนอเน้นโจมตีคู่แข่งทางการเมืองของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา อย่างเข้มข้น 2) นิวส์วัน (News 1) ก่อตั้งโดย สันติ ล้มทองกุล ซึ่งเดิมเป็นเจ้าของสื่อเครือข่ายผู้จัดการ 3) ฟาวันใหม่ (Bluesky) ซึ่งใกล้ชิดกับกลุ่มทุนพรรคประชาธิปัตย์ เน้นโจมตีรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และเครือข่าย โดยในช่วงการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทั้งสองในช่วงปี 2549 2551 และ 2556 สถานีโทรทัศน์นิวส์วัน (ชื่อเดิมคือ เอเอสทีวี) และฟาวันใหม่ (ชื่อเดิม คือ บลูสกาย) เป็นช่องทางหลักในการถ่ายทอดสดการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) อย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ

ส่วนสถานีที่ 4) คือ วอยซ์ทีวี (Voice TV) เป็นธุรกิจใจในเครือตระกูลชินวัตร ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ผลิตเนื้อหา (content creator) ผ่านช่องทางออนไลน์เป็นหลัก แต่ยังคงขายลิขสิทธิ์เนื้อหาให้กับสถานีโทรทัศน์ดาวเทียม

หลายช่องนำไปออกอากาศ วอยซ์ทีวีเน้นวิเคราะห์สถานการณ์การเมือง โดยการรายงานข่าวและรายการวิเคราะห์ข่าวมักให้มุมมองต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ว่าเป็นเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย และการสลายการชุมนุมของรัฐโดยใช้กำลังถือเป็นการใช้ความรุนแรงลดทอนเสรีภาพประชาชน (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติ กุหลาบ, 2565: 49) นอกจากนี้ งานวิจัยพบว่ากรรายงานข่าวของวอยซ์ทีวีในช่วงปี 2557 แสดงจุดยืนที่สนับสนุนการเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และคัดค้านการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2638, 2640) สถานีที่ 5) คือ พีชทีวี (Peace TV) เน้นรายงานประเด็นการเมืองและถ่ายทอดสดการชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในช่วงปี 2552-2553 ทำให้ถูกสั่งระงับสัญญาณและปิดช่องอยู่หลายครั้ง แต่ปัจจุบันกลับมาออกอากาศเพื่อนำเสนอข่าวสารของฝ่ายขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย สถานีที่ 6) คือ มายา ฮอตนิวส์ (Maya Hot News) เน้นขายข่าวบันเทิง และสถานีที่ 7) คือ ช่องตำรวจแห่งชาติเพื่อประชาชน (Police TV) เป็นสื่อของรัฐที่มีสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นเจ้าของ เน้นกิจกรรมการดำเนินงานของตำรวจ

ตาราง 1.3: สถานีโทรทัศน์ดาวเทียมในประเทศไทยที่มีการนำเสนอรายการข่าว

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
1	ท็อปนิวส์ (Top News)	บ.ท็อปนิวส์ ดิจิทัล มีเดีย ของ สนธิญาณ ชั้นฤทัยในธรรม	การเมือง (สนับสนุนรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ และโจมตีคู่แข่ง ทางการเมือง)
2	นิวส์วัน (News 1)	บ.ผู้จัดการ 360 ของ สนธิ ลิ้มทอง กุล	การเมือง (โจมตีอดีตนายกฯ ทักษิณ ยิ่งลักษณ์ และเครือข่าย)
3	ฟ้าวันใหม่ (Bluesky)	บ.บลูสกายแซนเนล	การเมือง (โจมตีอดีตนายกฯ ทักษิณ ยิ่งลักษณ์ และเครือข่าย)
4	วอยซ์ทีวี (Voice TV)	บ.วอยซ์ ทีวี (ธุรกิจเครื่อง ตระกูล ชินวัตร)	การเมือง (สนับสนุนพรรคเพื่อ ไทยและการเคลื่อนไหว เรียกร้องประชาธิปไตย)

ที่	ช่อง	เจ้าของ	เนื้อหาหลักด้านข่าว
5	พีชทีวี (Peace TV)	บ.พีช เทเลวิชั่น	การเมือง (สนับสนุนกลุ่ม นปช.และ การเคลื่อนไหวเรียกร้อง ประชาธิปไตย)
6	มายา ฮอตนิวส์ (Maya Hot News)	บ.มายาแซนแนล 2002	บันเทิง
7	ตำรวจแห่งชาติเพื่อ ประชาชน (Police TV)	สำนักงานตำรวจ แห่งชาติ	กิจกรรมและการดำเนิน งาน ของตำรวจ

ค. **องค์กรสื่อวิทยุกระจายเสียง** มีผู้ได้รับใบอนุญาตให้ใช้คลื่นความถี่จำนวน 456 สถานีทั่วประเทศ โดยแบ่งเป็นวิทยุระบบ FM 306 สถานี และระบบ AM 150 สถานี ซึ่งปัจจุบันแบ่งใบอนุญาตประกอบกิจการออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทบริการสาธารณะ 388 สถานี และบริการธุรกิจ 68 สถานี

เดิมที่หน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ถือครองคลื่นความถี่วิทยุทั้งหมดในประเทศ และปล่อยคลื่นบางส่วนให้เอกชนเช่าเวลาออกอากาศ แต่เมื่อต้นปี 2565 กสทช.ได้ดำเนินการจัดสรรการครอบครองคลื่น

วิทยุใหม่ตามแผนแม่บทการบริหารคลื่นความถี่ พ.ศ.2555 โดยแบ่งเป็นวิทยุประเภทบริการสาธารณะและบริการธุรกิจ ซึ่งในส่วนของวิทยุประเภทบริการสาธารณะจำนวน 388 สถานี หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ได้นำคลื่นความถี่ทั้งในระบบ FM และ AM ที่ถือครองอยู่เดิมไปยื่นขอใบอนุญาต โดยกองทัพ ได้แก่ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกองบัญชาการกองทัพไทยถือครองคลื่นรวมกันมากที่สุดจำนวน 193 สถานี รองลงมาคือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) ของกรมประชาสัมพันธ์ 104 สถานี สถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ 44 สถานี และสถานีวิทยุรัฐสภาของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 16 สถานี ส่วนที่เหลือเป็นของหน่วยงานรัฐและมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ส่งผลให้ปัจจุบันคลื่นวิทยุส่วนใหญ่ยังคงเป็นของหน่วยงานรัฐในประเภทบริการสาธารณะ แต่มีการกำหนดเงื่อนไขว่าต้องจัดผังรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสาธารณะและความมั่นคงในสัดส่วนร้อยละ 70 ของเวลาออกอากาศ และเปิดให้เอกชนเข้ามาร่วมจัดรายการได้เพียงร้อยละ 30 เท่านั้น ไม่สามารถปล่อยเช่าเวลาทั้งสถานีเหมือนในอดีตที่ผ่านมาได้ (แบรนดัมบุฟเฟต์, 2565ข; สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2565ก)

ขณะที่วิทยุประเภทบริการธุรกิจ จำนวน 68 สถานี เกิดขึ้นจากการจัดประมูลคลื่นความถี่วิทยุระบบ FM เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2565 โดยมีคลื่นความถี่ที่นำมาเข้าร่วมประมูลจำนวน 74 คลื่น ซึ่งเกิด

จากการที่หน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ บมจ.อสมท กรมประชาสัมพันธ์ และ กสทช. คัดค้านความถี่ที่ถือครองไว้บางส่วนมาเข้าสู่ระบบการประมูลและแข่งขัน กับเอกชน โดยเฉพาะ

บมจ.อสมท ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจที่แต่เดิมถือครองคลื่นวิทยุ FM มากถึง 60 คลื่น ได้คัดค้านทั้งหมดมาเข้าร่วมแข่งขันในครั้งนี้ด้วย (กรุงเทพธุรกิจ, 2565) ผลปรากฏว่าจากจำนวนคลื่นที่นำมาเข้าร่วมประมูล 74 คลื่น

มีคลื่นที่ประมูลจนมีผู้ชนะและได้รับใบอนุญาตจำนวน 68 คลื่น โดย บมจ.อสมท ชนะการประมูลช่วงชิงคลื่นกลับมาสู่รัฐวิสาหกิจในประเภทบริการธุรกิจได้ 47 คลื่น ส่วนอีก 21 คลื่นที่เหลือได้ตกไปอยู่ในมือของเอกชนรายอื่น โดยมีระยะเวลาถือครองใบอนุญาต 7 ปี ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่บริษัทเอกชนเข้ามาถือครองคลื่นความถี่วิทยุในระบบใบอนุญาต แต่ก็ยังมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสถานีวิทยุของหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ (แบรนดบุฟเฟต์, 2565ข; สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2565ก)

ส่วนวิทยุประเภทบริการชุมชน (วิทยุชุมชน) ที่มีกำลังส่งต่ำและกระจายตัวอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศกว่า 3,965 สถานียังไม่ได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่อย่างเป็นทางการจาก กสทช. จึงอยู่ในสถานะ “ผู้ทดลองออกอากาศวิทยุกระจายเสียงในระบบ FM” โดยสามารถทดลองออกอากาศไปได้จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2567 ก่อนจะเข้าสู่ระบบการจัดสรรคลื่นความถี่ในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2565ข)

1.1.2 องค์กรสื่อออนไลน์ (online news organizations)

จากการสำรวจพบว่า องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นการนำเสนอเนื้อหาประเภทข่าวสารและสาระในประเทศไทยมีจำนวน 53 องค์กร โดยแบ่งประเภทตามเนื้อหาที่นำเสนอได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ก. สื่อออนไลน์

ที่เน้นนำเสนอเหตุการณ์ประจำวันและปฏิกิริยาสนใจ จำนวน 8 องค์กร ข. สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาเชิงลึกและวิเคราะห์สถานการณ์ จำนวน 26 องค์กร ค. สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาธุรกิจ การลงทุน การตลาด เทคโนโลยี และนวัตกรรม จำนวน 14 องค์กร และ ง. สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหากีฬา บันเทิง บุคคล วัฒนธรรม และไลฟ์สไตล์ จำนวน 5 องค์กร โดยองค์กรสื่อออนไลน์เกือบทั้งหมดมีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ยกเว้นศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ) เคยตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนจะย้ายสำนักงานไปที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อลดรายจ่าย ส่วนเฮซโฟกัส (Hfocus) ตั้งอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี โดยเนื้อหา

ที่นำเสนอเป็นทั้งแบบเน้นข้อความ เนื้อหาโสตทัศน์ (audiovisual) และมัลติมีเดียผ่านทั้งเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์

ก. **สื่อออนไลน์ที่เน้นนำเสนอเหตุการณ์ประจำวันและปลุชนสนใจ** มีจำนวน 8 องค์กร ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ทั้งหมด โดยแบ่งย่อยตามการก่อตั้งได้ 2 กลุ่ม คือ

1) สื่อที่ก่อตั้งและนำเสนอเนื้อหาทางช่องทางออนไลน์ มีจำนวน 4 องค์กร ได้แก่ 77 ชาวเด็ด (77 Kaoded) ก่อตั้งโดย อติศักดิ์ ลิ้มปรั่งพัฒนกิจ ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท เนชั่น บรอดแคสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) มีเนื้อหาที่เป็นจุดขายคือข่าวท้องถิ่นจาก 77 จังหวัดทั่วประเทศ ส่วนเอ็มไทย (MThai) ในเครือโมโน มีจุดขายคือการสรุปย่อเหตุการณ์ประจำวันให้กระชับและเข้าใจง่าย อีจัน (Ejan) ของกลุ่มผู้สื่อข่าวอาชญากรรมที่เคยสังกัดองค์กรสื่อกระแสหลัก มีจุดขายคือการรายงานข่าวอาชญากรรมทั้งแบบเกาะติดสถานการณ์และการรายงานเชิงสืบสวน และ ทีนิวส์ (TNews) ในเครือเนชั่น มีจุดขายคือการเกาะติดเหตุการณ์การเมือง

2) สื่อที่เคยนำเสนอบนช่องทางสื่อดั้งเดิม (หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์) แต่ปัจจุบันนำเสนอข่าวเฉพาะช่องทางออนไลน์ มีจำนวน 4 องค์กร ได้แก่ คมชัดลึก มีจุดขายเรื่องข่าวอาชญากรรม และสปริงนิวส์ (Spring News) นำเสนอเหตุการณ์ประจำวันที่ปลุชนสนใจ ทั้ง 2 องค์กรข้างต้นอยู่ในเครือเนชั่น ส่วนอีก 2 องค์กรคือ บ้านเมือง มีจุดขายด้านข่าวการเมือง และไพบรท์ทูเดย์ นำเสนอเหตุการณ์ประจำวันที่ปลุชนสนใจ สื่อในกลุ่มนี้ที่สังกัดเครือเนชั่นอย่าง ทีนิวส์และคมชัดลึก มีบทบาทไม่สนับสนุนการเรียกร้องประชาธิปไตย โดยคมชัดลึกในสมัยที่ยังตีพิมพ์หนังสือพิมพ์เคยคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ 2550 ในปี 2556 (อรินเจียวจันทร์พงษ์, 2560: 22)

ตาราง 1.4: องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นนำเสนอเหตุการณ์ประจำวันและปลุชนสนใจ

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
ก่อตั้งเป็นองค์กรสื่อออนไลน์			
1	77 ชาวเด็ด (77 Kaoded)	อติศักดิ์ ลิ้มปรั่งพัฒนกิจ	ข่าวท้องถิ่น
2	เอ็มไทย (MThai)	บ.โมโน ไชเบอร์ (ในเครือโมโน)	สรุปเหตุการณ์ประจำวัน
3	อีจัน (Ejan)	สมปรารถนา นางวงษ์	อาชญากรรม สืบสวน
4	ทีนิวส์ (TNews)	บ.เนชั่น นิวส์ (ในเครือเนชั่น)	การเมือง
ย้ายจากช่องทางดั้งเดิมมานำเสนอเฉพาะออนไลน์			
5	คมชัดลึก	บมจ.เนชั่น กรุ๊ป (ไทยแลนด์)	อาชญากรรม

6	สปริงนิวส์ (Spring News)	บมจ.นิวส์ เน็ตเวิร์ค คอร์ปอเรชั่น (ผู้บริหารถือหุ้นใหญ่ในเครือเนชั่น)	เหตุการณ์ประจำวันที่ปลุชนสนใจ
7	บ้านเมือง	บ.นวกิจ บ้านเมือง	การเมือง อาชญากรรม
8	ไบรท์ทูเดย์ (Bright Today)	บ.ไบรท์ ทิวี่	เหตุการณ์ประจำวันที่ปลุชนสนใจ

ข. **สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาเชิงลึกและวิเคราะห์สถานการณ์** มีจำนวน 26 องค์กร โดยเน้นวิเคราะห์ประเด็นหลากหลาย ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิทธิมนุษยชน นโยบายสาธารณะ และคุณภาพชีวิต หากแบ่งตามแนวทางการดำเนินงานสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ 16 องค์กร ดำเนินงานแบบธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) 1 องค์กร ดำเนินงานแบบสื่อสาธารณะ

3 องค์กร และดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit) 6 องค์กร กลุ่มที่ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์จำนวน 16 องค์กร มี 7 องค์กรที่เฟซบุ๊กเพจติด 100 อันดับในหมวดข่าวสาร-อินฟลูเอนเซอร์ที่มียอดปฏิสัมพันธ์สูงที่สุดในประเทศไทย ประจำปี 2564 (ไอโซเซียล, 2022) เรียงตามลำดับ ได้แก่

1) เดอะสแตนดาร์ด (The Standard) ก่อตั้งโดย วงศ์ทนง ชัยณรงค์สิงห์ และวินิจ เลิศรัตนชัย มีจุดขายคือข่าวและการวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจ

2) เวิร์คพอยท์ทูเดย์ (Workpoint Today) ในเครือเวิร์คพอยท์ มีจุดขายคือการอธิบาย วิเคราะห์ และสรุปสถานการณ์สำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

3) เดอะรีพอร์ตเตอร์ส (The Reporters) ผู้ก่อตั้งคือ ฐปนีย์ เอียดศรีไชย ผู้สื่อข่าวรายการข่าว 3 มิติทางช่อง 3 มีจุดขายคือการติดตามสถานการณ์การเมืองและสิทธิมนุษยชน

4) เดอะแมทเทอร์ (The Matter) ในเครือบันลือ พับลิเคชั่นส์ มีจุดขายคือการติดตาม รายงาน และอธิบายสถานการณ์การเมืองและสังคม

5) โพสต์ทูเดย์ (Post Today) ในเครือบางกอกโพสต์ หยุดตีพิมพ์ฉบับหนังสือพิมพ์เมื่อปี 2562 และเปลี่ยนมานำเสนอข่าวผ่านช่องทางออนไลน์เท่านั้น มีจุดขายคือข่าวเศรษฐกิจและการเมือง

6) เดอะโมเมนตัม (The Momentum) ในเครือเดย์ โพเอทส์ เจ้าของนิตยสารอะเดย์ (a day) มีจุดขายคือการสรุปและวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองและกระแสสังคมที่คนสนใจ และ

7) ข่าวสดอิงลิช (Khaosod English) ในเครือมติชน มีจุดขายคือการเสนอข่าวและวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองและสิทธิมนุษยชนเป็นภาษาอังกฤษ

นอกจากนี้ ในกลุ่มสื่อเชิงพาณิชย์ยังมีอีก 9 สำนักที่มีบทบาทในการรายงานสถานการณ์ปัจจุบันและนำเสนอบทวิเคราะห์และมีผู้ติดตามจำนวนมาก บางส่วนเป็นองค์กรใหม่ที่ตั้งขึ้นมาเป็นสื่อออนไลน์โดยเฉพาะ ขณะที่บางองค์กรปรับหรือขยายการดำเนินงานจากช่องทางสื่อดั้งเดิมมาเป็นสื่อออนไลน์ ได้แก่

8) เดอะวันโอวัน (The 101) ผู้ก่อตั้ง คือ ปกป้อง จันวิทย์ อดีตอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีจุดขายคือการวิเคราะห์สถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ ต่างประเทศ และสารคดีสิทธิมนุษยชน

9) เดอะเนชั่น (The Nation) ในเครือเนชั่น หยุดตีพิมพ์ฉบับหนังสือพิมพ์เมื่อปี 2562 และเปลี่ยนมานำเสนอข่าวผ่านช่องทางออนไลน์เท่านั้น มีจุดขายคือการเสนอข่าวและวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจเป็นภาษาอังกฤษ

10) โลกวันนี่ (Lokwannee) หยุดตีพิมพ์ฉบับหนังสือพิมพ์เมื่อปี 2557 และเปลี่ยนมานำเสนอข่าวผ่านช่องทางออนไลน์เท่านั้น มีจุดขายคือการวิเคราะห์การเมืองและเศรษฐกิจ

11) ไทยรัฐพลัส (Thairath Plus) ในเครือไทยรัฐ มีจุดขายคือบทวิเคราะห์บทความ และสื่อบทสัมภาษณ์ประเด็นสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อชวนคิดและตั้งคำถามถึงประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

12) เวย์แมกกาซีน (Way Magazine) ผู้ก่อตั้งคือ อธิคม คุณาวุฒิ หยุดตีพิมพ์ฉบับนิตยสารเมื่อปี 2559 และเปลี่ยนมานำเสนอข่าวผ่านช่องทางออนไลน์เท่านั้น มีจุดขายคือสรุปประเด็นและวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งกำลังเป็นที่สนใจในสังคม โดยเฉพาะประเด็นการเมือง ความเหลื่อมล้ำ และต่างประเทศ

13) เอคโค่ (Echo) ในเครือวอยซ์ทีวี มีจุดขายคือบทสัมภาษณ์และวิดีโอในประเด็นซึ่งเป็นที่ถกเถียงในสังคม

14) สไปค์ดาร์คทีวี (SpokeDark TV) เจ้าของคือ ณิชพงศ์ เทียนดี และจรรยา วงศ์สุรวัฒน์ เป็นรายการโทรทัศน์ออนไลน์ที่มีจุดขายคือการวิเคราะห์วิจารณ์ และเสียดสีข่าวการเมือง

15) มิเรอร์ไทยแลนด์ (Mirror Thailand) ในเครือไทยรัฐ มีจุดขายคือประเด็นสิทธิสตรี การเมืองวัฒนธรรมเรื่องเพศ และ

16) สเปกตรัม (Spectrum) มีจุดขายคือการเสนอประเด็นความหลากหลายทางเพศ

สื่อในกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดมีบทบาทในการรายงานข่าวเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 โดยนำเสนอเนื้อหาตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพการชุมนุม นอกจากนี้ในปี 2564

เดอะแมทเทอร์และสื่อพลเมืองสำนักหนึ่งยังเป็นแกนนำในการยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้มีการสั่งห้ามมิให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้กระสุนยางและความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ต่อสื่อมวลชนและประชาชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ชุมนุม (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อ

กฎหมายประชาชน, 2564) และมี 6 สำนักร่วมกันยื่นฟ้องพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และผู้อำนวยการศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 กรณีการออกข้อกำหนดตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ฉบับที่ 29 ซึ่งให้อำนาจ กสทช. ตัดสัญญาณอินเทอร์เน็ตผู้โพสต์ข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว (ธนกัร วงษ์ปัญญา, 2564)

ส่วนสื่ออีก 3 กลุ่มที่เหลือ ได้แก่ กลุ่มดำเนินงานแบบธุรกิจเพื่อสังคม มีจำนวน 1 องค์กร คือ สำนักข่าวไทยพับลิกา (Thai Publica) ก่อตั้งโดย สฤณี อาชวานันทกุล และบุญลาภ ภูสุวรรณ เน้นข่าวสืบสวน นโยบายสาธารณะ และความโปร่งใสของภาครัฐและเอกชน เคยแสดงจุดยืนเป็นคนกลางในเหตุการณ์การเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ก่อนที่จะค่อยๆ เปลี่ยนจุดยืนเป็นไม่สนับสนุนการรัฐประหาร (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2642)

ส่วนกลุ่มดำเนินงานแบบสื่อสาธารณะ มีจำนวน 3 องค์กร คือ 1) ดีแอกทีฟ (The Active) เน้นประเด็นวาระทางสังคม นโยบายสาธารณะ และความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม 2) ดีโค้ด (Decode) เน้นประเด็นโครงสร้างอำนาจ เสนอมุมมองของประชาชนจากล่างขึ้นบน (bottom up) ทั้ง 2 องค์กรอยู่เครือข่ายโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ส่วนอีกองค์กรหนึ่งคือ บีบีซีไทย (BBC Thai) เป็นสื่อสาธารณะในสังกัดบริษัท

แพร่ภาพกระจายเสียงอังกฤษ (BBC) เน้นข่าวและรายงานพิเศษเชิงลึกในประเด็นการเมืองไทยและสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 โดยทั้ง 3 สำนักมีบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563

กลุ่มสุดท้ายซึ่งดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร มีจำนวน 6 องค์กร คือ

1) ประชาไท (Prachatai) เน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิการเมือง และสิทธิพลเมือง รวมถึงติดตามกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 มีบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 แสดงจุดยืนที่สนับสนุนการเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และคัดค้านการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 (อริน เจียจันทร์พงษ์, 2561: 2642)

2) ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ) เรียกตนเองว่าเป็นสื่ออิสระ (independent media) ก่อตั้งจากผลงานวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมงานข่าวสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ โดย สุชาดา จักรพิสุทธ์ นักวารสารศาสตร์อาวุโส มีจุดเน้นคือการรายงานเชิงสืบสวน และเสนอข้อเท็จจริงในแนวทางวารสารศาสตร์ข้อมูล (data journalism) มีบทบาทตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563

3) สำนักข่าวอิสรา (Isranews) ในสังกัดสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ เน้นข่าวสืบสวนที่ตรวจสอบนโยบายสาธารณะและการทุจริต และความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้

4) สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม (Green News) ของชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เน้นข่าวผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการและนโยบายของรัฐ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) เอชโฟกัส (Hfocus) เน้นข่าวเกี่ยวกับระบบสุขภาพและนโยบายสาธารณสุข และ

6) เบนาร์นิวส์ (BenarNews) ของเรดิโอฟรีเอเชีย ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา มีแพลตฟอร์มแยกเป็น 5 ภาษา สำหรับภาษาไทยเน้นกระบวนการสันติภาพในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

ตาราง 1.5: องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาเชิงลึกและวิเคราะห์สถานการณ์

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์			
1	เดอะสแตนดาร์ด (The Standard)	วงศ์ทนง ชัยณรงค์สิงห์ และวินิจ เลิศรัตนชัย	การเมือง เศรษฐกิจ
2	เวิร์คพอยท์ทูเดย์ (Workpoint Today)	บ.ไทย บรอดคาสติ้ง (ในเครือ บมจ.เวิร์คพอยท์ เอ็นเทอร์เทนเมนท์)	การเมือง เศรษฐกิจ สังคม
3	เดอะรีพอร์ตเตอร์ส (The Reporters)	รูปณีย์ เอียดศรีไชย	การเมือง สิทธิมนุษยชน
4	เดอะแมทเทอร์ (The Matter)	เครือ บ.บันลือ พับลิเคชั่นส์ (ของตระกูลอุตสาหกรรม)	การเมือง สังคม ต่างประเทศ
5	โพสต์ทูเดย์ (Post Today)	บมจ.บางกอกโพสต์ (เจ้าของ นสพ.บางกอกโพสต์)	การเมือง เศรษฐกิจ
6	เดอะโมเมนตัม (The Momentum)	บ.เดย์ โฟเอทส์ (เจ้าของ นิตยสารอะเดย์)	การเมือง กระแสสังคม ที่คนสนใจ
7	ข่าวสดอิงลิช (Khaosod English)	บ.ข่าวสด (ในเครือมติชน)	การเมือง สิทธิมนุษยชน (ภาษาอังกฤษ)

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
8	เดอะวันไอวัน (The 101)	ปกป้อง จันวิทย์	การเมือง เศรษฐกิจ ต่างประเทศ สิทธิมนุษยชน
9	เดอะเนชั่น (The Nation)	บมจ.เนชั่น กรุ๊ป (ไทย แลนด์)	การเมือง เศรษฐกิจ (ภาษาอังกฤษ)
10	โลกวันนี้ (Lokwanee)	บ.โลกวันนี้ (ในเครือ บ.วิญญูฯ คลาสสิฟาย ด์ส)	การเมือง เศรษฐกิจ
11	ไทยรัฐพลัส (Thairath Plus)	บ.เทรนต์ วี จี 3 (ในเครือไทยรัฐ)	สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
12	เวย์แมกกาซีน (Way Magazine)	อติคม คุณาวุฒิ	การเมือง ความเหลื่อม ล้ำ ต่างประเทศ
13	เอคโค่ (Echo)	บ.วอยซ์ทีวี (ธุรกิจ ในเครือตระกูล ชินวัตร)	บทสัมภาษณ์และวิดีโอ เกี่ยวกับประเด็นซึ่ง เป็นที่ถกเถียงในสังคม
14	สไปคดาร์คทีวี (SpokeDark TV)	ณัฐพงศ์ เทียนดี และจรรยา วงศ์สุ รวัฒน์	วิเคราะห์ วิจารณ์ เสียดสีข่าวการเมือง
15	มิเรอร์ไทยแลนด์ (Mirror Thailand)	บ.เทรนต์ วี จี 3 (ในเครือไทยรัฐ)	สิทธิสตรี การเมือง วัฒนธรรมเรื่องเพศ
16	สเปกตรัม (Spectrum)	บ.ตาขานี	ความหลากหลายทาง เพศ
ดำเนินงานแบบธุรกิจเพื่อสังคม			
17	ไทยพับลิก้า (Thai Publica)	สฤณี อาชวานันทกุล และบุญลภ ภูสุวรรณ	สืบสวน ความโปร่งใส ของภาครัฐและเอกชน

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
ดำเนินงานแบบสื่อสาธารณะ			
18	ดิแอคทีฟ (The Active)	ศูนย์สื่อสารวาระทาง สังคม และนโยบาย สาธารณะ ส.ส.ท.	วาระทางสังคมและ นโยบายสาธารณะ ความเคลื่อนไหว ของภาคประชาสังคม

19	ดีโค้ด (Decode)	สำนักเครือข่ายสื่อ สาธารณะ ส.ส.ท.	มุมมองของประชาชน จากล่าง ขึ้นบน ปัญหาเชิง โครงสร้างสังคม
20	บีบีซีไทย (BBC Thai)	บริษัทแพร่ภาพ กระจายเสียงอังกฤษ (BBC)	การเมือง ต่างประเทศ
ดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร			
21	ประชาไท (Prachatai)	มูลนิธิสื่อเพื่อการ ศึกษา ของชุมชน	การเมือง กฎหมาย การใช้อำนาจรัฐ
22	ศูนย์ข้อมูลและข่าว สืบสวนเพื่อ สิทธิพลเมือง (TCIJ)	ศูนย์ข้อมูลและข่าว สืบสวน เพื่อสิทธิพลเมือง	สืบสวน วารสารศาสตร์ข้อมูล
23	สำนักข่าวอิสรา (Isranews)	สถาบันอิสรา มูลนิธิ พัฒนาสื่อมวลชนแห่ง ประเทศไทย (สังกัดสภาการ สื่อมวลชนแห่งชาติ)	สืบสวน ตรวจสอบ นโยบายสาธารณะและ การทุจริต สถานการณ์ ชายแดนใต้
24	สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม (Green News)	ชมรมนักข่าว สิ่งแวดล้อม สมาคม นักข่าวนัก หนังสือพิมพ์แห่ง ประเทศไทย	ผลกระทบทาง สิ่งแวดล้อม จากโครงการและ นโยบายของรัฐบาล อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
25	เอชโฟกัส (Hfocus)	มูลนิธิปฏิวัติ นั้สาธารณสุขไทย (ภวส.)	ระบบสุขภาพ- สาธารณสุข ในเชิงนโยบาย
26	เบนาร์นิวส์ (BenarNews)	เรดิโอฟรีเอเชีย (Radio Free Asia) งบประมาณจาก รัฐบาลสหรัฐอเมริกา	สถานการณ์ความไม่ สงบ และกระบวนการ สันติภาพ ในชายแดนใต้

**ค. สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาธุรกิจ การลงทุน การตลาด เทคโนโลยี
และนวัตกรรม มีจำนวน**

14 องค์กร ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ โดยสื่อออนไลน์ทั้งหมดในกลุ่มนี้ไม่

ปรากฏบทบาทการรายงาน

ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตยโดยตรง ได้แก่

1) เดอะบางกอกอินไซด์ (The Bangkok Insight) ผู้ก่อตั้งเป็นกลุ่มบรรณาธิการหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจที่ลาออกตาม สุธิตชัย หยุน เมื่อต้นปี 2561 มีจุดขายคือข่าวเศรษฐกิจกระแสหลัก

2) เดอะสตอรีไทยแลนด์ (The Story Thailand) ผู้ก่อตั้งคือ อศินา พรวิสิน อดีตทีมบรรณาธิการเดอะเนชั่น มีจุดขายคือข่าววงการธุรกิจ โดยเฉพาะการดำเนินธุรกิจแบบใหม่ที่ต้องปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (digital disruption)

3) ทัมส์อัป (Thumbsup) ผู้ก่อตั้งคือกลุ่มนักรถตลาด มีจุดขายคือการตลาดดิจิทัล

4) เทคซอส (Techsauce) ผู้ก่อตั้งคือ อรุณช เลิศสุวรรณกิจ ผู้บุกเบิกธุรกิจแบบสตาร์ทอัป (startup) ในไทย มีจุดขายคือข่าวความเคลื่อนไหวในวงการธุรกิจสตาร์ทอัป

5) บล็อกนั้่น (Blognone) ปัจจุบันเจ้าของคือบริษัท วงใน มีเดีย จำกัด มีจุดขายคือข่าวเทคโนโลยี นวัตกรรม และการเปิดพื้นที่ให้คนทั่วไปมาร่วมเขียนบนแพลตฟอร์มคล้ายบล็อก (blog)

6) แบไต๋ (Beartai) เจ้าของคือ พงศ์สุข หิรัญพฤกษ์ ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ด้านไอที มีจุดขายคือข่าวเทคโนโลยีและไลฟ์สไตล์

7) แบรินด์บุฟเฟต์ (Brand Buffet) ผู้ก่อตั้งเคยเป็นนักข่าวสายธุรกิจ การตลาด และทำงานในวงการเอเจนซีโฆษณา มีจุดขายคือข่าวธุรกิจ ความสำเร็จของธุรกิจ และการตลาด

8) แบรินด์อินไซด์ (Brand Inside) เจ้าของคือบริษัท วงใน มีเดีย จำกัด มีจุดขายคือข่าวธุรกิจและการตลาดที่เน้นการปรับตัวของธุรกิจเดิม รวมถึงแนวคิดของธุรกิจใหม่

9) โพซิชั่นนิ่ง (Positioning) ในเครือหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ มีจุดขายคือข่าวธุรกิจและการตลาดกระแสหลัก

10) มาร์เก็ตติ้งอู๊ปส์ (Marketing Oops) ก่อตั้งโดย ณธิดา รัฐธนาวุฒิ อดีตผู้ผลิตเนื้อหาด้านธุรกิจและการตลาดของเครือสันทนาการคอม มีจุดขายคือข่าวสารธุรกิจ การตลาด การโฆษณา และความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล (digital marketing)

11) เรนเมคเกอร์ (Rainmaker) ก่อตั้งโดย ชจร เจียรนัยพานิชย์ มีจุดขายคือข่าวสารวงการ

คอนเทนต์ครีเอเตอร์ (content creator) ธุรกิจออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์

12) ลงทุนแมน เจ้าของคือบริษัท แอลทีแมน จำกัด มีจุดขายคือข่าวธุรกิจและการลงทุน

13) อินโฟควีสท์ (Infoquest) เจ้าของคือบริษัท อินโฟควีสท์ จำกัด ผู้ให้บริการฐานข้อมูลข่าวย้อนหลัง เช่น “iQNewsClip” และ “NewsCenter” มีจุดขายคือข่าวเศรษฐกิจ การเงิน หุ้น และการลงทุน และ

14) ไอที 24 ชั่วโมง (IT24Hrs) ก่อตั้งโดย ปานระพี รพีพันธุ์ ผู้ผลิตรายการข่าวไอทีทางโทรทัศน์ มีจุดขายคือข่าวเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ตาราง 1.6: องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาธุรกิจ การลงทุน การตลาด เทคโนโลยี และนวัตกรรม

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
1	เดอะบางกอกอินไซด์ (The Bangkok Insight)	บ.โทย่า มีเดีย (ก่อตั้งโดยอดีตบรรณาธิการ นสพ. กรุงเทพธุรกิจ)	เศรษฐกิจ-ธุรกิจ กระแสหลัก
2	เดอะสตอรี่ไทยแลนด์ (The Story Thailand)	อศินา พรวศิน อดีตทีมบรรณาธิการ นสพ.เดอะเนชั่น	ธุรกิจที่ต้องปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี
3	ทัมส์อัป (Thumbsup)	บ.เดอะ ซีโร่ พับบลิชซิ่ง ของ ขจร เจียรนัยพานิชย์	การตลาดดิจิทัล
4	เทคซอส (Techsauce)	อรนุช เลิศสุวรรณกิจ	ธุรกิจสตาร์ทอัป
5	บล็อกนั้ (Blognone)	บ.วงใน มีเดีย	ข่าวเทคโนโลยี-นวัตกรรมที่เปิดพื้นที่ให้คนทั่วไปมาร่วมเขียน
6	แบไต๋ (Beartai)	บ.โซว์ไรซ์ซิด ของ พงศ์สุข หิรัญพฤกษ์	เทคโนโลยีไลฟ์สไตล์
7	แบรนด์บุฟเฟต์ (Brand Buffet)	บ.ดับเบิล บี มีเดีย	ความสำเร็จของธุรกิจการตลาด
8	แบรนด์อินไซด์ (Brand Inside)	บ.วงใน มีเดีย	การปรับตัวของธุรกิจเดิม แนวคิดของธุรกิจใหม่
9	โพสิชันนิง (Positioning)	บ.ผู้จัดการ 360 ของ สนธิ ลิ้มทองกุล	ธุรกิจ-การตลาดกระแสหลัก
10	มาร์เก็ตติ้งอู๊ปส์ (Marketing Oops)	ณธิดา รัฐธนาวุฒิ	การตลาดดิจิทัล
11	เรนเมคเกอร์ (Rainmaker)	บ.เดอะ ซีโร่ พับบลิชซิ่ง ของ ขจร เจียรนัยพานิชย์	ธุรกิจออนไลน์ คอนเทนต์ ครีเอเตอร์ (content creator)
12	ลงทุนแมน	บ.แอลทีแมน	ธุรกิจ การลงทุน
13	อินโฟควิสต์ (Infoquest)	บ.อินโฟควิสต์	เศรษฐกิจ การเงิน การลงทุน

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
14	ไอที 24 ชั่วโมง (IT24Hrs)	บ.อะแฮพเพนเนอร์ ของ ปานระพี รพีพันธ์	เทคโนโลยี นวัตกรรม

ง. สื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหากีฬา บันเทิง บุคคล วัฒนธรรม และไลฟ์สไตล์ มีจำนวน 5 องค์กร ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ โดยสื่อออนไลน์ทั้งหมดในกลุ่มนี้ไม่ปรากฏบทบาทการรายงานความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเรียกร้องประชาธิปไตยโดยตรง ได้แก่

1) เดอะคลาวด์ (The Cloud) ผู้ก่อตั้งคือ ทรงกลด บางยี่ขัน อดีตบรรณาธิการนิตยสารอะเดย์

มีจุดขายคือข่าวไลฟ์สไตล์ วัฒนธรรม และท่องเที่ยว

2) เดอะพีเพิล (The People) บริหารโดยบริษัทลูกในเครือเนชั่น มีจุดขายคือการสัมภาษณ์บุคคล

ในกระแสจากวงการต่าง ๆ

3) เมนสแตนดาร์ด (Main Stand) ผู้ก่อตั้งคือ กรัณย์พล เตชะรุ่งเรืองภรณ์ มีจุดขายคือข่าวสารด้านกีฬา เกร็ดประวัติศาสตร์ของการกีฬา และวิเคราะห์เกมการแข่งขัน

4) แมงโกซีโร่ (Mango Zero) ในเครือบริษัทเดอะ ซีโร่ พับบลิชซิ่ง มีจุดขายคือข่าวไลฟ์สไตล์และบันเทิง

5) จีนไทยนิวส์ (JeenThai News) เจ้าของคือซีโน-ไทย คอมมูนิเคชั่นส์ กรุ๊ป มีจุดขายคือข่าวสาร

ในประเทศจีน ความสัมพันธ์และความร่วมมือไทย-จีน

ตาราง 1.7: องค์กรสื่อออนไลน์ที่เน้นเนื้อหากีฬา บันเทิง บุคคล วัฒนธรรม และไลฟ์สไตล์

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
1	เดอะคลาวด์ (The Cloud)	ทรงกลด บางยี่ขัน	ไลฟ์สไตล์ วัฒนธรรม ท่องถิ่น
2	เดอะพีเพิล (The People)	บ.ครีเอท อินเทลลิเจ้นซ์ (ในเครือเนชั่น)	บุคคลในวงการต่าง ๆ
3	เมนสแตนดาร์ด (Main Stand)	กรัณย์พล เตชะรุ่งเรืองภรณ์	กีฬา
4	แมงโกซีโร่ (Mango Zero)	บ.เดอะ ซีโร่ พับบลิชซิ่ง ของ ขจร เจียรนัยพานิชย์	ไลฟ์สไตล์ บันเทิง

ที่	ชื่อ	เจ้าของ	เนื้อหาหลัก
5	จีนไทยนิวส์ (JeenThai News)	บ.ซีโน-ไทย คอมมูนิเคชั่นส์ กรุ๊ป	ข่าวสารในประเทศจีน ความสัมพันธ์และความร่วมมือไทย-จีน

1.1.3 องค์กรสื่อท้องถิ่น (local media)

หมายถึงองค์กรสื่อที่ตั้งอยู่นอกกรุงเทพมหานคร และเน้นการนำเสนอเนื้อหาประเภทข่าวสารและสาระ โดยจากการสำรวจการเป็นสมาชิกของสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติและงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อท้องถิ่น

ในประเทศไทย พบว่ามีจำนวน 84 องค์กร เกือบทั้งหมดดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ และเจ้าของส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือมีเครือข่ายกว้างขวางในจังหวัด/ภูมิภาคนั้นๆ เช่น เป็นกรรมการหอการค้าจังหวัด เป็นสมาชิกสภาจังหวัด หรือเป็นกรรมการขององค์กรวิชาชีพสื่อในภูมิภาค ส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการทำหนังสือพิมพ์ในลักษณะเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีบุคลากรน้อย เจ้าของทำหน้าที่หาข่าวและรายงานข่าวเอง หรือเป็นสตริงเกอร์ให้กับองค์กรสื่อระดับชาติ ก่อนที่บางองค์กรซึ่งมีรายได้ดีจะขยายไปยังช่องทางวิทยุและโทรทัศน์เคเบิลท้องถิ่น ปัจจุบันทุกองค์กรมีแพลตฟอร์มออนไลน์เพิ่มเติม บางองค์กรยุติการตีพิมพ์ฉบับกระดาษและเสนอเนื้อหาเฉพาะช่องทางออนไลน์อย่างเดียว ขณะที่บางองค์กรลดรอบการพิมพ์จากรายวันเป็นราย 15 วัน หรือรายเดือน เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำและพฤติกรรมของผู้รับสารเปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่สามารถหารายได้ได้เท่าเดิม

หากแบ่งกลุ่มสื่อระดับท้องถิ่นด้วยเกณฑ์พื้นที่ภูมิภาคจะสามารถแบ่งได้เป็น 5 ภาค ได้แก่

ก. ภาคเหนือ 9 จังหวัด พบจำนวน 19 องค์กร ข. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) 20 จังหวัด พบจำนวน

16 องค์กร ค. ภาคกลางและภาคตะวันตก 27 จังหวัด พบจำนวน 19 องค์กร ง. ภาคตะวันออก 7 จังหวัด

พบจำนวน 6 องค์กร และ จ. ภาคใต้ 14 จังหวัด พบจำนวน 24 องค์กร โดยในจำนวนนี้มี 5 องค์กรที่รายงานข่าวในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

ก. **ภาคเหนือ** 9 จังหวัด พบจำนวน 19 องค์กร แบ่งตามแนวทางการดำเนินงานได้เป็น 2 กลุ่ม คือดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ 16 องค์กร และดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร 3 องค์กร ดังรายละเอียดในตาราง 1.8

ตาราง 1.8: องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคเหนือ

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปักษ์	ออนไลน์	อื่นๆ	
ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์							
1	เชียงใหม่	เชียงใหม่นิวส์	หยุดพิมพ์ 2561		X		ข่าวฉุกเฉินสนใจสังคม
2	เชียงใหม่	เชียงใหม่ 108			X		อาชญากรรม กภัยพิบัติ
3	เชียงใหม่	ไทยนิวส์	X		X		ข่าวราชการ สังคม
4	เชียงใหม่	ภาคเหนือ	X		X		ข่าวราชการ กภัยพิบัติ
5	ลำปาง	คนเมืองเหนือ		X	X		อาชญากรรม
6	ลำปาง	เมืองรถม้า	X		X		ข่าวราชการ อุบัติเหตุ อาชญากรรม
7	ลำปาง	แมงมุม		X	X		อาชญากรรม
8	ลำปาง	ลานนาโพสต์		หยุดพิมพ์ 2563	X	X (วิทยุ)	เศรษฐกิจ การเมือง สังคม อาชญากรรม สิ่งแวดล้อม
9	ลำปาง	ลำปางนิวส์		X	X		อาชญากรรม
10	เชียงราย	เชียงรายนิวส์		X	X		สังคม
11	เชียงราย	ท้องถิ่นนิวส์		X	X		ข่าวราชการ
12	เชียงราย	นครเชียงราย		X	X		ข่าวราชการ สังคม
13	แพร่	แพร่ข่าว		X	X		ข่าวราชการ อุบัติเหตุ กภัยพิบัติ

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปักษ์	ออนไลน์	อื่นๆ	
14	แพร่	เสียงแพร่		X	X		ข่าวราชการ
15	น่าน	ก้องสยาม		X	X		ข่าวราชการ อาชญากรรม
16	พะเยา	ข่าวพะเยา		X	X	X (วิทยุ)	ข่าวราชการ อาชญากรรม สังคม
ดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร							
17	เชียงใหม่	ประชากรธรรม			X		ภาคประชาชน สิ่งแวดล้อม วิถี ชีวิตวัฒนธรรม ท้องถิ่น
18	เชียงใหม่	ลานเนอ (Lanner)			X		ความเคลื่อนไหว ภาคประชาชน และประชาสังคม
19	พะเยา	พะเยาทีวี			X		สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ คุณภาพชีวิต

ข. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) 20 จังหวัด พบจำนวน 16 องค์กร แบ่งตามแนวทางการดำเนินงานได้เป็น 2 กลุ่ม คือดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ 15 องค์กร และดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร 1 องค์กร ดังรายละเอียดในตาราง 1.9

ตาราง 1.9: องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่น ๆ	
ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์							
1	ขอนแก่น	ข่าวอีสานไทยแลนด์		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
2	ขอนแก่น	ไทยเสรีนิวส์		X	X		อุบัติเหตุ อาชญากรรม ธุรกิจ การ ท่องเที่ยว
3	ขอนแก่น	เสียงอีสาน		X	X		ข่าวราชการ อาชญากรรม ข้อ ร้องเรียนของ ประชาชน
4	ขอนแก่น	อีสานขอนแก่นนิวส์		X	X		การเมืองท้องถิ่น ข่าวประชาสัมพันธ์
5	ขอนแก่น	อีสานบิซ (Esan Biz)		หยุดพิมพ์ 2564	X		เศรษฐกิจ-ธุรกิจ
6	ขอนแก่น	เคทีวี (KTV)			X	X (เคเบิลทีวี)	อาชญากรรม อุบัติเหตุ ข่าว กระแสทั่วประเทศ
7	นครราชสีมา	โคราชคนอีสาน		X	X		เศรษฐกิจ-ธุรกิจ การเมืองท้องถิ่น
8	นครราชสีมา	อีสานโพสต์นิวส์		X	X		ข่าวราชการ
9	นครราชสีมา	เอ็กเซ็กคิวทีฟ (Executive)		X	X		ธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ โครงการพัฒนา ในจังหวัด

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
10	อุดรธานี	คู่มือแผ่นดิน		X	X		ข่าวราชการ อาชญากรรม
11	อุดรธานี	หมากแข้ง (ชื่อเดิม: ประชาคม)		หยุดพิมพ์ 2561	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
12	อุบลราชธานี	ปทุมมาลัย		X	X		ธุรกิจ โครงการ ที่มีผลกระทบต่อ ท้องถิ่น การท่องเที่ยว
13	อุบลราชธานี	ไอเคอีสาน		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
14	กาฬสินธุ์	เสียงภูพาน		X	X		ข่าวราชการ อาชญากรรม การเมืองท้องถิ่น
15	บุรีรัมย์	บุรีรัมย์ไทม์ (Buriram Time)		X	X		การเมืองท้องถิ่น เศรษฐกิจ

ดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร							
16	ขอนแก่น	เดอะอีสานเรคคอร์ด (The Isaan Record)			X		ประวัติศาสตร์-วิถีชีวิต-วัฒนธรรมของชาวอีสาน โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐในภาคอีสาน สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย

ค. ภาคกลางและภาคตะวันตก 27 จังหวัด พบจำนวน 19 องค์กร โดย
ทุกองค์กรดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ ดังรายละเอียดในตาราง 1.10

ตาราง 1.10: องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคกลางและภาคตะวันตก

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นส พ. ราย วัน	นส พ. ราย ปี กษ	อ น ไล น	อ ื่น ๆ	
1	พิษณุโลก	ตระกูลไทย		X			ข่าวราชการ ผลสลากกินแบ่ง รัฐบาล
2	พิษณุโลก	ประชากร		X			ข่าวราชการ การเมืองท้องถิ่น
3	พิษณุโลก	ประชาชาติ		X	X		สังคม อาชญากรรม
4	นครสวรรค์	ชาวนคร			X		ข่าวราชการ
5	นครสวรรค์	ชาวนครสวรรค์			X		ข้อร้องเรียนและ ความเดือดร้อน ของประชาชน
6	นครนายก	เกียรติภูมิ		X	X		ข่าวราชการ การเมืองท้องถิ่น ความเดือดร้อน ของประชาชน
7	นครนายก	เสียงสาริกา		X			ข่าวราชการ ข้อ ร้องเรียนของ ประชาชน
8	สมุทรปราการ	ปรากฏการณ์		X	X		การเมืองท้องถิ่น อาชญากรรม
9	สมุทรปราการ	สมุทรปราการ โพสต์		X	X		ข่าวประชาสัมพันธ์ การเมืองท้องถิ่น อาชญากรรม
10	เพชรบุรี	ข่าวเพชรบุรี ชั่วโมง	24		X		ข่าวราชการ การ ท่องเที่ยว

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
11	เพชรบุรี	เพชรภูมิ		X	X	X (วิทยุ)	สิ่งแวดล้อม อาชญากรรม
12	ประจวบคีรีขันธ์	ประจวบโพสต์นิวส์			X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
13	ประจวบคีรีขันธ์	หัวหินทูเดย์ (Hua Hin Today)			X		ท่องเที่ยว โลฟิส ไตล์ (ภาษาอังกฤษ)
14	ตาก	เสียงเสรี		X	X	X (วิทยุ)	ข่าวราชการ สังคม
15	กำแพงเพชร	สี่ทิศ		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
16	พระนครศรีอยุธยา	เอทีวี (ATV)			X	X (เคเบิลทีวี)	ข่าวประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว
17	เพชรบูรณ์	เพชรบูรณ์โพสต์		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
18	กาญจนบุรี	มติกาญจนบุรี			X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
19	ราชบุรี	ก้าวหน้า		X			การเมืองท้องถิ่น สะท้อนปัญหาประชาชน

ง. ภาคตะวันออก 7 จังหวัด พบจำนวน 6 องค์กร โดยทุกองค์กรดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ ดังรายละเอียดในตาราง 1.11

ตาราง 1.11: องค์กรสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออก

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
1	ชลบุรี	ชลนิวส์ทีวี			X		อาชญากรรม การเมือง สังคม ทูทซ์ของประชาชน
2	ชลบุรี	ศรีราชา		X	X		การเมืองท้องถิ่น ความเดือดร้อนของประชาชน
3	ชลบุรี และ จันทบุรี	ชลนิวส์ทีวี			X	X (เคเบิลทีวี)	ข่าวราชการ อาชญากรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
4	จันทบุรี	สยามนิวส์		X	X		กิจกรรมสังคม ราชการ การเมือง ตำรวจ กีฬา และการท่องเที่ยว
5	สระแก้ว	เสียงบูรพา		X	X	X (วิทยุ)	อาชญากรรม อุบัติเหตุ ข่าวราชการ
6	ตราด	ประชาชาติ		X	X		เศรษฐกิจ ท่องเที่ยว อาชญากรรม ตรวจสอบ โครงการรัฐ

จ. ภาคใต้ 14 จังหวัด พบจำนวน 24 องค์กร แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มภาคใต้ 11 จังหวัด พบ 19 องค์กร โดยดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ ทั้งหมดและกลุ่มสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบ 5 องค์กร โดยดำเนินงานแบบสื่อ

เชิงพาณิชย์ 3 องค์กร และแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร 2 องค์กร ดังรายละเอียดในตาราง 1.12 และ 1.13

ตาราง 1.12: องค์กรสื่อท้องถิ่นในกลุ่มภาคใต้ 11 จังหวัด

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
1	ภูเก็ต	ข่าวภูเก็ต (The Phuket News)		X	X	X (วิทยุ/เคเบิลทีวี)	การท่องเที่ยว อุบัติเหตุ อาชญากรรม (3 ภาษา: ไทย อังกฤษ รัสเซีย)
2	ภูเก็ต	ภูเก็ตไทม์ (Phuket Times)		X	X	X (เคเบิลทีวี)	การท่องเที่ยว อุบัติเหตุ และ อาชญากรรม (2 ภาษา: ไทย อังกฤษ)
3	ภูเก็ต	ภูเก็ตโพสต์		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
4	ภูเก็ต	เสียงใต้		X	X		ข่าวราชการ การท่องเที่ยว
5	สงขลา	กิมหยงนิวส์			X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
6	สงขลา	ไทยแหลมทอง		X	X		อาชญากรรม ตรวจสอบทุจริตภาครัฐและเอกชน
7	สงขลา	ภาคใต้ไฟกัส		X	X		การเมืองท้องถิ่น ซื้อโรงเรียนของประชาชน ตรวจสอบโครงการรัฐ
8	สงขลา	สมิหลาไทมส์		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
9	สุราษฎร์ธานี	ชนใต้		X	X		ข่าวราชการ

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
10	สุราษฎร์ธานี	เมืองคนดีนิวส์		X		X (วิทยุ)	ข่าวประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว
11	สุราษฎร์ธานี	สุราษฎร์ 360 องศา		X	X		ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
12	ตรัง	ข่าวเมืองตรัง		X	X		ข่าวราชการ ข่าวชาวบ้าน การศึกษา การเมือง การท่องเที่ยว
13	ตรัง	ตรังใหม่ (Trang Times)		X	X		ข่าวราชการ สังคม อาชญากรรม อุบัติเหตุ
14	ตรัง	ตรังนิวส์		X			สืบสวน
15	ชุมพร	ฐานชุมพร		X	X		อาชญากรรม ความเดือดร้อนของประชาชน ความเคลื่อนไหว โครงการภาครัฐ
16	ชุมพร	ดาวใต้		X	X		ข่าวราชการ ความเดือดร้อนของประชาชน
17	นครศรีธรรมราช	นครโพสต์		X	X	X (วิทยุ/เคเบิลทีวี)	ข่าวราชการ ข่าวประชาสัมพันธ์
18	นครศรีธรรมราช	เสรีราษฎร์		X			ข่าวราชการ อาชญากรรม

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
19	สตูล	ส่องใต้		X	X		ปากท้องประชาชน การเมืองท้องถิ่น การท่องเที่ยว

ในส่วนของกลุ่มจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีบริบททางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่น รวมทั้งยังเผชิญกับความไม่สงบในพื้นที่มาตั้งแต่ปี 2547 พบว่ามีสื่อท้องถิ่นที่ยังคงดำเนินการอยู่จำนวน 5 องค์กร โดยดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ 3 องค์กร ได้แก่

1) ชาวภาคใต้ชายแดน (ปัตตานี) เสนอข่าวบนแพลตฟอร์มออนไลน์และวิทยุท้องถิ่น 8 สถานี เน้นข่าวชาวบ้าน ปากท้อง อาหาร และการท่องเที่ยว

2) อามาน (ปัตตานี) เสนอข่าวบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เน้นข่าวสังคมทั่วไป ข่าวราชการ การเมืองท้องถิ่น และกระบวนการสันติภาพ และ

3) ปลายด้ามขวานชายแดนใต้ (นราธิวาส) เสนอข่าวบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เน้นข่าวราชการ และเหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนใต้

ส่วนสื่อที่ดำเนินงานแบบไม่แสวงหาผลกำไรมี 2 องค์กร ได้แก่

1) ปาตานีฟอรัม (ปัตตานี) ก่อตั้งโดยกลุ่มผู้ที่ทำงานด้านพัฒนาสังคม นักวิชาการ และนักเขียน โดยเน้นการเป็นพื้นที่ความคิดเห็นเพื่อหาทางออกสู่สันติภาพชายแดนใต้ โดยเฉพาะประเด็น “ความรุนแรง” ทั้งในเชิงกายภาพ ภาษา และโครงสร้างอำนาจ และ

2) วาร์ตานิ (Wartani) (ปัตตานี) ก่อตั้งโดยเครือข่ายสื่อคนรุ่นใหม่ชายแดนใต้ 4 องค์กร คือ Southern Peace Media, INSouth Media, Bunggaraya News และสันกาลาคีรี เน้นข่าวครอบคลุมประเด็นในสามจังหวัดชายแดนใต้และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ในเรื่องความเคลื่อนไหวกระบวนการสันติภาพ สถานการณ์ความไม่สงบในชายแดนใต้ สิทธิมนุษยชน และการไม่ได้รับความยุติธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเผยแพร่ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย

ตาราง 1.13: องค์กรสื่อท้องถิ่นในกลุ่มสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่	จังหวัด	ชื่อ	ช่องทางการนำเสนอ				เนื้อหาหลัก
			นสพ.รายวัน	นสพ.รายปี	ออนไลน์	อื่นๆ	
ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์							
1	ปัตตานี	ชาวภาคใต้ชายแดน			X	X (วิทยุ)	ชาวชาวบ้าน คุณภาพชีวิต การท่องเที่ยว
2	ปัตตานี	อามาน (Aman)			X		สังคม ชำราชากร การเมืองท้องถิ่น กระบวนการสันติภาพ
3	นราธิวาส	ปลายด้ามขวานชายแดนใต้ (Deep South Post)			X		ชำนราชากร เหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนใต้
ดำเนินงานแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร							
4	ปัตตานี	ปัตตานีฟอรัม (Patani Forum)			X		กระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ ความรุนแรง
5	ปัตตานี	วาร์ตานิ (Wartani)			X		กระบวนการสันติภาพ สิทธิมนุษยชน ความไม่ยุติธรรมโดยรัฐ

สำหรับสื่อแพร่ภาพกระจายเสียงระดับท้องถิ่นในภาพรวม พบว่า กรมประชาสัมพันธ์ กองทัพอากาศ บมจ.อสมท และหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ยังคงเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ส่วนใหญ่ โดยเปิดให้เอกชนเข้ามาเช่าเวลาเพื่อผลิตรายการเกี่ยวกับท้องถิ่นและหารายได้จากโฆษณา แต่รับรายการข่าวหลักมาจากสถานีวิทยุส่วนกลางซึ่งเป็นชำนราชากร นอกจากนี้ยังมีวิทยุชุมชนที่กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศกว่า 3,965 สถานี โดยใช้วิทยุ FM กำส่งส่งต่ำและดำเนินงานแบบไม่หวังกำไร โดยอาสาสมัครสมาชิกในชุมชน เน้นรายงานข่าวสารในพื้นที่และเนื้อหาที่คนในชุมชนสนใจ ส่วนสื่อโทรทัศน์ในระดับภูมิภาค ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (NBT) ของกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งมีสถานีย่อยอยู่ตามภาคต่าง ๆ เน้น

นำเสนอข่าวสารจากราชการและผลิตรายการเกี่ยวกับท้องถิ่นทั้งที่เป็นรายการข่าว และรายการทั่วไป ส่วนโทรทัศน์เคเบิลซึ่งเป็นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์มักเน้น รายการทั่วไป และมีรายการข่าวท้องถิ่นเป็นสัดส่วนน้อย

1.1.4 สื่อขององค์กรภาคประชาสังคมและสื่อพลเมือง (civic media and citizen media)

ผลการสำรวจสื่อภาคประชาสังคมและสื่อพลเมืองที่นำเสนอเนื้อหา สถานการณ์ปัจจุบัน มียอดผู้ติดตามบนเฟซบุ๊กตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป และมี บทบาทโดดเด่นทางสังคมจนปรากฏเป็นวาระข่าวสาร ทางสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่อง พบว่ามีจำนวน 20 องค์กร โดยดำเนินงานแบบไม่ แสวงหาผลกำไร และส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งนี้ ทุกองค์กรนำเสนอเนื้อหา บนช่องทางออนไลน์ทั้งเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ และบางสำนักมีสื่อสิ่งพิมพ์ หรือพอดแคสต์ด้วย โดยสามารถแบ่งประเภทตามเนื้อหาที่นำเสนอได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ก. กลุ่มสิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง 13 องค์กร และ ข. กลุ่มสิทธิทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 7 องค์กร

ก. **กลุ่มสิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง** มีจำนวน 13 องค์กร โดย 6 องค์กรแรกเป็นช่องทางสื่อสารของภาคประชาสังคมและพลเมืองที่ต้องการนำเสนอเนื้อหาด้านสิทธิพลเมือง สิทธิการเมือง และการเรียกร้องประชาธิปไตยสู่ สาธารณะ ขณะที่ 7 องค์กรหลังเป็นช่องทางสื่อสารของภาคประชาสังคมและ พลเมืองที่มารวม

กลุ่มกันเพื่อจัดการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาในช่วงปี 2563-2564 ดังนี้

- 1) มูลนิธิกระจกเงา (2534) ก่อตั้งโดย สมบัติ บุญงามอนงค์ นักกิจกรรมทาง สังคม มีสำนักงานที่กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และเชียงราย นำเสนอเนื้อหาผ่าน ช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับมนุษยธรรม การช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการ ประกาศตามหาบุคคลสูญหาย
- 2) ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) (2549) ก่อตั้งขึ้น ภายใต้อาณัติของระหว่างสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และ ภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ เพื่อเป็นพื้นที่กลางให้กับตัวแสดงต่าง ๆ ในความขัดแย้งชายแดนใต้ได้แสดงบทบาทอันหลากหลายในพื้นที่ สาธารณะอย่างปลอดภัย และสร้างบทสนทนาสาธารณะให้ผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายถกเถียงแสวงหาทางออก เพื่อเปลี่ยนผ่านความ ขัดแย้งไปสู่ทิศทางที่สร้างสรรค์ ตั้งอยู่ที่จังหวัดปัตตานี นำเสนอเนื้อหาผ่าน

- ช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ และกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้
- 3) ไอลอร์ (iLaw) (2552) ก่อตั้งโดยโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน นำโดย จอน อึ้งภากรณ์ เพื่อติดตามการออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายของรัฐ รวมถึงผลักดันวาระทางสังคมและระดมรายชื่อเพื่อเสนอ-แก้ไขกฎหมาย นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับประชาธิปไตย และเสรีภาพการแสดงออก
 - 4) พีมูฟ (P-Move) (2553) ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวของเครือข่ายประชาชนที่เรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคมมายาวนาน เช่น สมัชชาคนจน เครือข่ายสลัม 4 ภาค เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเทือกเขาบรรทัด สหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ เครือข่ายเกษตรกรพันธสัญญา เครือข่ายสิทธิสถานะบุคคล และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวล นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับผลกระทบจากนโยบายและการพัฒนาของรัฐ สิทธิชุมชน และสิทธิกลุ่มชายขอบ
 - 5) ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (TLHR) (2557) ก่อตั้งโดยกลุ่มทนายความ นักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและนักกิจกรรมทางสังคม เพื่อบันทึกข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายหลังการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษและมีรายการพอดแคสต์เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนโดยรัฐ รวมถึงความคืบหน้าทางกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีบทบาทเด่นในการส่งทนายความเข้าให้ความช่วยเหลือนักกิจกรรมทางการเมือง เยาวชน และประชาชนที่ถูกรัฐคุกคามด้วยกฎหมายความมั่นคง โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 มาตรา 116 และ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ
 - 6) สำนักข่าวราษฎร์ (Ratsadon News) เจ้าของคือ ณัฐพงศ์ มาลี นักข่าวอิสระ ก่อตั้งเฟซบุ๊กเพจเมื่อปี 2564 โดยเน้นข่าวการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย เช่น ถ่ายทอดสดเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ โดยเฉพาะเหตุปะทะบริเวณแยกดินแดงในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2564
 - 7) เยาวชนปลดแอก (Free Youth) (2562) นำโดย ทัดเทพ เรืองประไพกิจเสรี เป็นกลุ่มซึ่งเป็นแกนนำในการนัดชุมนุมใหญ่เพื่อขับไล่รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาเมื่อเดือนกรกฎาคม 2563 โดยมีชื่อเรียกร้องเบื้องต้น 3 ข้อ คือ หยุดคุกคามประชาชน ยุบสภา และร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นำ

เสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และประชาธิปไตย

- 8) แนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม (2563) นำโดยปณัสนา สิทธิจิววัฒน์กุล และพิรัชต์ ชิวารักษ์ เป็นกลุ่มซึ่งเป็นแกนนำในการจัดชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 โดยประกาศ 10 ข้อเรียกร้องเรื่องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์
- 9) เฟมินิสต์ปลดแอก (2563) เป็นกลุ่มที่จัดกิจกรรมการชุมนุม “สืดาลุยไฟ” คาร์ม็อบ “ขบวนก๊” และม็อบ “เปลือย” ในช่วงปี 2563-2564 โดยนำประเด็นเรื่องเพศมาเชื่อมโยงกับแง่มุมการเมือง นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงทางเพศ การคุกคามทางเพศ และความ
เป็นธรรมทางเพศ
- 10) วีโว่ (We Volunteer) (2563) ก่อตั้งโดย ปิยรัฐ จงเทพ เป็นกลุ่มมวลชนอาสาที่รักษาความปลอดภัยให้กับการชุมนุมของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนในช่วงปี 2563-2564 นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย เกาะติดสถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองและการจับกุมนักกิจกรรมต่างๆ
- 11) ทะลุฟ้า (2564) ก่อตั้งโดย จตุภัทร์ บุญภัทรรักษา หรือ ไผ่ ดาวดิน เป็นกลุ่มที่จัดกิจกรรม “เดินทะลุฟ้า” ในเดือนกุมภาพันธ์ 2564 และก่อตั้ง “หมู่บ้านทะลุฟ้า” ที่ด้านหน้าทำเนียบรัฐบาล
ในเดือนมีนาคม 2564 เพื่อร่วมเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลอยและกลุ่มความหลากหลายทางเพศ นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในสังคม เรื่องคนชายขอบ กลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ
- 12) ทะลุแก๊ซ (2564) ก่อตั้งโดยกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “เขาวุ้นทะลุแก๊ซ” นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย โดยเฉพาะการเกาะติด
การชุมนุมบริเวณแยกดินแดงในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2564
- 13) ทะลุวัง (2565) มีแกนนำสำคัญ 3 คน คือ สุพิชฌาย์ ชัยลอม (เมนู) ณิช นิช ดวงมุสิทธิ (ใบปอ) และเนติพร เสน่ห์สังคม (บั้ง) เป็นกลุ่มที่โดดเด่นจากการจัดกิจกรรมทำโพลสำรวจความคิดเห็นในที่สาธารณะเกี่ยวกับประเด็นสถาบันกษัตริย์ นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการยกเลิกประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

ข. **กลุ่มสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม** มีจำนวน 7 องค์การ
ดังนี้

- 1) มูลนิธิสืบนาคะเสถียร (2533) นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการคุ้มครองสัตว์ป่า
- 2) มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค (2539) นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับสิทธิผู้บริโภค สนับสนุนให้ผู้บริโภคเข้ามามีส่วนร่วมกับกลไกการคุ้มครองผู้บริโภค รวมถึงส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค โดยผลิตนิตยสารออนไลน์รายเดือนชื่อ “ฉลาดซื้อ” ด้วย
- 3) มูลนิธิชีววิถี (BioThai) (2540) ก่อตั้งโดยนักวิชาการ ผู้นำชุมชน และนักกิจกรรมทางสังคม นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ เกษตรกรรมเชิงนิเวศ ความมั่นคงทางอาหาร การค้าและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม
- 4) กรีนพีซ ประเทศไทย (Greenpeace Thailand) (2543) นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์และมีวารสารข่าวประจำปีเกี่ยวกับประเด็นสิทธิทางสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การทำงานร่วมกับชุมชนและเครือข่ายประชาชนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบพลังงานหมุนเวียนที่สะอาด การผลักดันความเป็นธรรมด้านสภาพภูมิอากาศ การต่อสู้กับการทำประมงที่ผิดกฎหมายและร่วมปกป้องทะเลไทย การส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงนิเวศ และการเปิดโปงอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม
- 5) มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW) (2544) ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม พลังงาน สิทธิมนุษยชน และการพัฒนา เพื่อมุ่งตรวจสอบและผลักดันให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงกฎหมายเพื่อคุ้มครองการใช้สิทธิของประชาชนและชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการรณรงค์แก้ไขปรับปรุงกฎหมายสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากโครงการรัฐ และสิทธิของชุมชนและประชาชนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
- 6) มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล (2554) ก่อตั้งโดย จะเด็จ เซาห์วีไล เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ รวมถึงบูรณาการการมีส่วนร่วมของหญิงชาย เครือข่ายชุมชน กลไกรัฐ และเอกชนเพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาความรุนแรงที่เกิดจากอคติทางเพศ นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงทางเพศ และความเสมอภาคระหว่างเพศ
- 7) หยุดถ่านหินสงขลา (2556) ก่อตั้งโดยเครือข่ายเทใจให้เทพา ตั้งอยู่ที่อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา นำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์เกี่ยวกับการเฝ้าระวังและติดตามการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของรัฐในพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินในอำเภอเทพา และโครงการนิคมอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

1.1.5 ผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์หรือผู้นำทางความคิด (online influencers/key opinion leaders)

ผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์หรือผู้นำทางความคิดด้านข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์ปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเฟซบุ๊กเป็นช่องทางเผยแพร่เนื้อหาหลัก โดยจากการสำรวจผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์และผู้นำทางความคิดที่เน้นการนำเสนอเนื้อหาเชิงข่าวสาร สาระ และสถานการณ์ปัจจุบัน มียอดผู้ติดตามบนเฟซบุ๊กตั้งแต่ 100,000 คนขึ้นไป และมีบทบาทเด่นทางสังคมจนได้รับการกล่าวถึงบนพื้นที่สื่อมวลชนอยู่บ่อยครั้งพบว่า มีจำนวน 20 บัญชี (account) แบ่งตามประเภท/ความเชี่ยวชาญของผู้ผลิตเนื้อหาได้เป็น 4 ประเภท คือ กลุ่มคนทำงานสื่อ กลุ่มผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มนักกิจกรรมและประชาชน

ก. **กลุ่มคนทำงานสื่อ** จำนวน 7 บัญชี โดยมีทั้งบัญชีส่วนบุคคลและบัญชีที่มีทีมงานในการผลิตเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

- 1) **สุทธิชัยไไลฟ์ (Suthichai Live)** เจ้าของคือ สุทธิชัย หยุ่น นักสื่อสารมวลชนและอดีตประธานกรรมการบริหารเครือเนชั่น เผยแพร่เนื้อหาทั้งทางเฟซบุ๊ก ยูทูป และพอดแคสต์ โดยมีจุดขายคือการวิเคราะห์ข่าวต่างประเทศ เศรษฐกิจ และการเมือง เน้นการจัดรายการสดผ่านเฟซบุ๊ก-ยูทูปไลฟ์ โดยมีนักวิเคราะห์และบุคคลจากหลายวงการมาร่วมผลิตด้วย เช่น ทอม เครือโสภณ วิกรม กรมดิษฐ์
- 2) **คุยทุกเรื่องกับสนธิ (Sondhi Talk)** ก่อตั้งเมื่อปี 2555 โดย สนธิ ลิ่มทองกุล เจ้าของสื่อในเครือผู้จัดการ เผยแพร่เนื้อหาทั้งทางเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ยูทูป และพอดแคสต์ โดยมีจุดขายคือการวิเคราะห์การเมืองและต่างประเทศ
- 3) **จอมขวัญ (Jomquan)** เจ้าของ คือ จอมขวัญ หลาวเพ็ชร อดีตพิธีกรรายการสัมภาษณ์ประเด็นข่าวทางโทรทัศน์ ก่อตั้งเมื่อปี 2563 เผยแพร่เนื้อหาทางเฟซบุ๊กและยูทูป โดยมีจุดขายคือการสัมภาษณ์ประเด็นข่าวและบุคคลในข่าว
- 4) **กรรมกรข่าว** เจ้าของคือ สรยุทธ สุทัศนะจินดา พิธีกรรายการข่าวทางช่อง 3 ก่อตั้งเฟซบุ๊กเพจเมื่อปี 2559 โดยมีจุดขายคือข่าวทั่วไปที่ประชาชนให้ความสนใจ เน้นที่เรื่องเศรษฐกิจ ปากท้อง โควิด-19 การเมือง และอาชญากรรม
- 5) **วาสนา นาน่วม (Wassana Nanuam)** เจ้าของคือ วาสนา นาน่วม ผู้สื่อข่าวสายทหารและการเมืองหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เนื้อหาหลักคือข่าววงในทางการทหารและการเมือง
- 6) **ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (Sirote Klampaiboon)** เจ้าของคือ ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์ ผู้ดำเนินรายการวิเคราะห์ข่าวทางวอยซ์ทีวี เนื้อหาหลักคือการวิเคราะห์ข่าวการเมืองและต่างประเทศ

- 7) ออฟ ชัยนนท์ (Off Chainon) เจ้าของคือ ชัยนนท์ หาญคีรีรัตน์ ผู้ประกาศข่าวทางโทรทัศน์ โดยมีจุดขายคือการอัปเดตข่าวสารทั่วไปที่ประชาชนให้ความสนใจอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน โดยเฉพาะการสรุปข่าวเป็นข้อความสั้นในภาพ และให้รายละเอียดขนาดยาวในคำบรรยาย

ข. กลุ่มผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จำนวน 2 บัญชี ได้แก่

- 1) ดราม่าแอดดิก (Drama-addict) เจ้าของคือ นพ.วิทวัส ศิริประชัย ก่อตั้งเมื่อปี 2552 โดยมีจุดขายคือการเสนอเรื่องราวที่เป็นกระแสและข้อถกเถียง (ดราม่า) ในสังคม
- 2) หมอแล็บแพนด้า เจ้าของคือ ภาคภูมิ เดชหัสดิน นักเทคนิคการแพทย์ ก่อตั้งเมื่อปี 2556 โดยมีจุดขายคือการเสนอข้อเท็จจริงเชิงวิทยาศาสตร์และสถานการณ์ด้านสาธารณสุข

ค. กลุ่มนักวิชาการ จำนวน 3 บัญชี ได้แก่

- 1) ปวิน ชัชวาลพงศ์พันธ์ (Pavin Chachavalpongpun) เจ้าของคือ ปวิน ชัชวาลพงศ์พันธ์ อาจารย์ประจำสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต อดีตนักการทูต และนักกิจกรรมทางการเมือง เนื้อหาหลักคือการวิจารณ์การเมือง รวมถึงรายงานและวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของสถาบันพระมหากษัตริย์
- 2) สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (Somsak Jeamteerasakul) เจ้าของ คือ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล อดีตอาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันลี้ภัยทางการเมืองอยู่ในประเทศฝรั่งเศส เนื้อหาหลักคือข้อมูลความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย
- 3) อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์ (Oh I See by Ajarn Jess) เจ้าของคือ เจษฎา เต็นดวงบริพันธ์ อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดเพจสาธารณะเมื่อปี 2560 โดยมีจุดขายคือการไขปริศนาความเชื่อแปลกๆ เรื่องเล่า และข่าวลือด้วยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์

ง. กลุ่มนักกิจกรรมและประชาชน จำนวน 8 บัญชี โดยมีทั้งบัญชีที่เปิดเผยและไม่เปิดเผยตัวตน ได้แก่

- 1) ธนวัฒน์ วงศ์ไชย (Tanawat Wongchai) เจ้าของคือ ธนวัฒน์ วงศ์ไชย อดีตรองประธานสภานิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก่อตั้งเมื่อปี 2561 โดยมีจุดขายคือการสรุปข่าวสารประจำวัน เน้นที่ข่าวการเมือง
- 2) ซีเอสไอ แอลเอ (CSI LA) เจ้าของคือ เดวิด (ประมุข) อนันตศิลป์ ชาวไทย ที่เดินทางไปเรียนต่อและทำธุรกิจที่ลอสแอนเจลิส ก่อตั้งเมื่อปี 2557 โดยมี

- จุดขายคือการสืบสวนและเจาะลึกประเด็นซึ่งเป็นที่สนใจของสังคม เช่น กรณีนาฬิกาหูกของพลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณเมื่อปี 2560
- 3) ซีนิว วิวเวอร์ 4K (CNew) ก่อตั้งเมื่อปี 2558 โดยมีจุดขายคือการสรุปรายละเอียดและให้ความเห็นต่อข่าวประจำวันที่ประชาชนให้ความสนใจ
 - 4) จบข่าว (Checkbait) ก่อตั้งเมื่อปี 2558 โดยมีจุดขายคือการสรุปสาระสำคัญของข่าวใน 1-2 ประโยค และต่อต้านวัฒนธรรมการพาดหัวข่าวแบบล่อลวงให้กดเข้าไปอ่านเนื้อหา (clickbait)
 - 5) ไช้แมว (Cartoon Egg Cat) ก่อตั้งเมื่อปี 2559 โดยมีจุดขายคือภาพการ์ตูน 4 ช่องที่สะท้อนหรือเสียดสีสถานการณ์ทางการเมืองและสังคมร่วมสมัยยุคหลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557
 - 6) โปเอทรี ออฟ บิทช์ (Poetry of Bitch) ก่อตั้งเมื่อปี 2561 โดยมีจุดขายคือการสรุปรายละเอียดของเรื่องราวที่อยู่ในกระแสสังคม ทั้งข่าวในประเทศต่างประเทศ ประเด็นดราม่า บันเทิง และไวรัลรอบโลก
 - 7) แฮมมพ์โพธิ์ดำ มีจุดขายคือการสืบสวนและเจาะลึกประเด็นซึ่งเป็นที่สนใจของสังคม ทั้งการทุจริตในวงการตำรวจ และคดีอาชญากรรมในสังคม
 - 8) อันอินสปาย บาย เคอร์เรนต์ อีเวนต์ (Uninspired by Current Events) เจ้าของคือ สารัตถะ จึงเสถียรทรัพย์ ก่อตั้งเมื่อปี 2564 โดยมีจุดขายคือการนำเสนอภาพ 3 มิติที่เสียดสีสถานการณ์การเมืองและประเด็นทางสังคมร่วมสมัย

1.1.6 ผู้ประกอบการ/นักวิชาชีพสตรีและผู้มีความหลากหลายทางเพศ

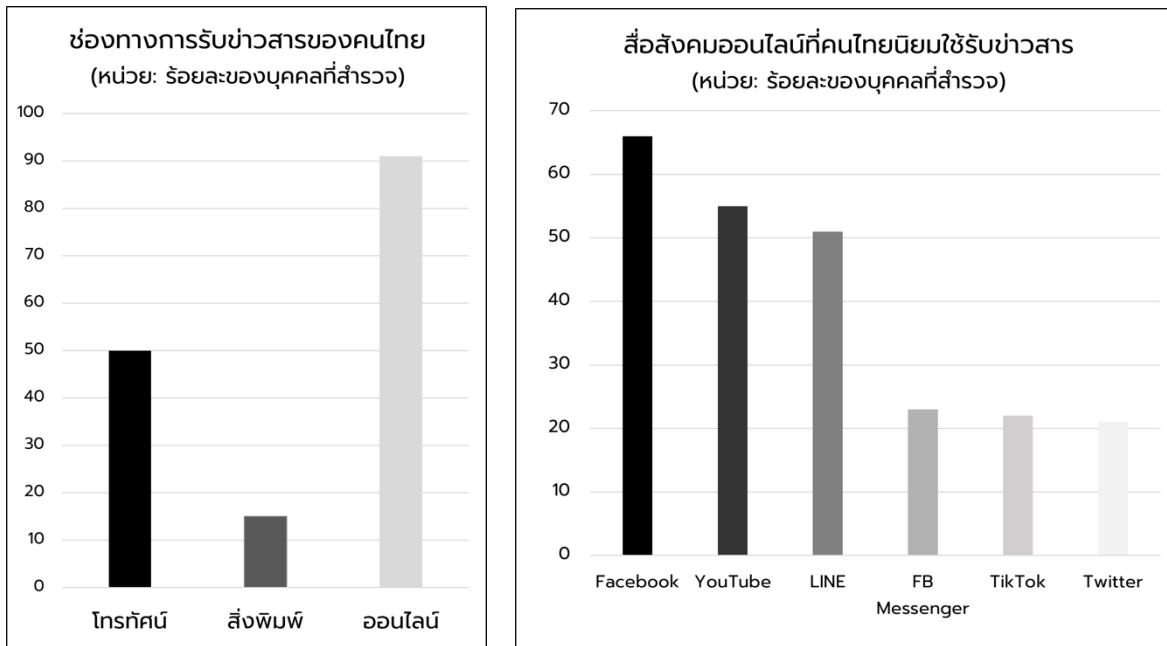
การศึกษาเอกสารเบื้องต้นยังไม่พบผลการสำรวจผู้ประกอบการสื่อและนักวิชาชีพวารสารศาสตร์ที่เป็นผู้หญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศในอุตสาหกรรมสื่อไทยทำให้ยังไม่สามารถสรุปจำนวนได้อย่างชัดเจน แต่จากการประมวลข้อมูลภูมิทัศน์สื่อข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าจำนวนผู้ประกอบการ นักวารสารศาสตร์ และผู้ผลิตเนื้อหาที่เป็นผู้หญิงและผู้เปิดเผยว่าเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศยังไม่มากนักเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการและนักวิชาชีพเพศชาย โดยอยู่ที่ประมาณ 1 ใน 3 ของผู้ประกอบการที่ได้ประมวลมา

สภาพการณ์ในอุตสาหกรรมสื่อไทยอาจคล้ายกับสถานการณ์ของโลก ผลสำรวจของ Global Media Monitoring Project (GMMP) เมื่อปี 2563 ใน 116 ประเทศ ยกเว้นทวีปเอเชีย พบว่า สัดส่วนการรายงานโดยผู้สื่อข่าวสตรีมีเพิ่มขึ้นจาก 5 ปีก่อน แต่ช่องว่างระหว่างเพศก็ยังมีอยู่ไม่น้อย โดยการรายงานของผู้สื่อข่าวสตรีทั้งทางช่องทางดั้งเดิมและออนไลน์มักกระจายไปตามหัวข้อต่าง ๆ ขณะที่ผู้สื่อข่าวชายมักรายงานข่าวการเมือง นอกจากนี้ การปรากฏของแหล่งข่าวเพศหญิงและประเด็นด้านเพศสภาพก็ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศในการรายงานข่าวและอุตสาหกรรมสื่อ (Macharia, 2020)

1.2 การบริโภคข่าวสารและการใช้สื่อของผู้รับสารในไทย

พฤติกรรมกรรมการบริโภคข่าวสารและการใช้สื่อของผู้รับสารในประเทศไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะพัฒนาการทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่เติบโตและเข้าถึงคนไทยได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลต่อภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน รายงาน Digital News Report ประจำปี 2565 ของสถาบันรอยเตอร์สเพื่อการศึกษาวารสารศาสตร์ (Reuters Institute for the Study of Journalism) ระบุว่า ปัจจุบันคนไทยนิยมรับข่าวสารผ่านช่องทางออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91 ของบุคคลที่สำรวจทั้งหมด รองลงมาคือโทรทัศน์ ร้อยละ 50 และสื่อสิ่งพิมพ์น้อยที่สุดเพียงร้อยละ 15 โดยสื่อสังคมออนไลน์ที่คนไทยนิยมใช้รับข่าวสารมากที่สุดคือเฟซบุ๊ก (Facebook) ร้อยละ 66 รองลงมาคือยูทูบ (YouTube) ร้อยละ 55 ไลน์ (LINE) ร้อยละ 51 เฟซบุ๊กเมสเซนเจอร์ (Facebook Messenger) ร้อยละ 23 ติกต็อก (TikTok) ร้อยละ 22 และทวิตเตอร์ (Twitter) ร้อยละ 21 (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2022) สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องคุณค่า ความหมาย และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (สังคม) ต่อสื่อในยุคดิจิทัล ที่พบว่าผู้รับสารคนไทยนิยมเปิดรับสื่อจากเฟซบุ๊กมากที่สุด รองลงมาคือโทรทัศน์ และไลน์ (วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2565: 124)

สถาบันรอยเตอร์สยังพบว่า สถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศไทยที่เข้มข้นมาตั้งแต่ปี 2563 ทำให้เกิดการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะยูทูบและเฟซบุ๊กถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร ถ่ายทอดสด และเผยแพร่เนื้อหาของประท้วงต่อต้านรัฐบาล (anti-establishment protest) นอกจากนั้นถึงแม้ว่าการอ่านข่าวที่เป็นตัวอักษรผ่านช่องทางออนไลน์จะยังคงเป็นพฤติกรรมหลักของคนไทย แต่ผลสำรวจพบว่าคนไทยร้อยละ 16 ชื่นชอบการรับข่าวสารในรูปแบบวิดีโอมากกว่าตัวอักษร ส่งผลให้แพลตฟอร์มออนไลน์ที่เน้นเนื้อหาวิดีโอมีแนวโน้มเติบโตขึ้นทุกปี ไม่ว่าจะเป็นยูทูบหรือติกต็อก โดยเฉพาะติกต็อกเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่เติบโตเร็วที่สุดในประเทศไทย จากการใช้รับและส่งข้อมูลข่าวสารร้อยละ 16 ในปี 2564 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22 ในปี 2565 และไทยยังถือเป็นประเทศที่ใช้ติกต็อกในการรับและส่งข้อมูลข่าวสารมากที่สุดในโลก อย่างไรก็ตาม ข่าวสารจากติกต็อกส่วนใหญ่มักเน้นเนื้อหาที่เบาและมีพื้นฐานมาจากความบันเทิง หลายครั้งจึงถูกมองว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่มีความน่าเชื่อถือมากนัก (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2021, 2022)

ภาพ 1.1: ช่องทางการรับข่าวสารของคนไทย และสื่อสังคมออนไลน์ที่คนไทยนิยมใช้รับข่าวสารในปี 2565

ที่มา: Reuters Institute for the Study of Journalism

ในด้านความเชื่อมั่นต่อสื่อ ถึงแม้ปัจจุบันคนไทยจะนิยมรับข่าวสารผ่านช่องทางออนไลน์เป็นหลัก แต่แหล่งอ้างอิงข้อมูลที่ทำให้ความเชื่อมั่นและเชื่อถือมากที่สุดก็ยังคงเป็นองค์กรสื่อกระแสหลัก ไม่ว่าจะนำเสนอผ่านช่องทางดั้งเดิมหรือช่องทางออนไลน์ก็ตาม โดยองค์กรสื่อที่คนไทยให้ความเชื่อถือมากที่สุด 5 อันดับแรกในปี 2565 ได้แก่ ไทยพีบีเอส ช่อง 7 ไทยรัฐ สำนักข่าวไทย (อสมท) และพีพีทีวี และยังพบว่าคนไทยมีระดับความเชื่อมั่นในการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนอยู่ที่ร้อยละ 53 ซึ่งสูงที่สุดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2022) สอดคล้องกับผลสำรวจของสวนดุสิตโพลเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2564 ที่ระบุว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คนไทยนิยมติดตามข่าวสารผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์มากที่สุด แต่ยังคงเชื่อมั่นข่าวจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด (คมชัดลึก, 2564) เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่องคุณค่า ความหมาย และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (สังคม) ต่อสื่อในยุคดิจิทัล ที่พบว่าปัจจุบันผู้รับสารคนไทยให้ความเชื่อมั่นต่อสื่อโทรทัศน์มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.25) รองลงมาคือสื่อวิทยุ (ค่าเฉลี่ย 3.01) และสื่อออนไลน์ (ค่าเฉลี่ย 2.95) โดยเชื่อว่าทุกวันนี้สื่อยังสามารถกำหนดวาระและเปลี่ยนแปลงสังคมได้ รวมถึงยังคงเป็นที่พึ่งพิงต่อตนเองและสังคม (วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2565: 124-125)

อย่างไรก็ตาม ผลสำรวจของสถาบันรอยเตอร์สฯ ในปี 2565 พบว่าคนไทยมีความเชื่อมั่นว่าสื่อมวลชนปลอดภัยจากอิทธิพลทางการเมืองเพียงร้อยละ 29 และปลอดภัยจากอิทธิพลของกลุ่มทุนและธุรกิจเพียงร้อยละ 28 (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2022) ขณะที่งานวิจัยเรื่องคุณค่า ความหมาย และ

ความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (สังคม) ต่อสื่อในยุคดิจิทัล พบว่าคนไทยส่วนใหญ่มองการรายงานข่าวของสื่อมวลชนว่าสร้างความแตกตื่นและความแตกแยกในสังคม มากกว่าการเน้นให้ความรู้แก่สังคม (วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2565: 125)

ในด้านการรู้เท่าทันสื่อ ผลสำรวจของสถาบันรอยเตอร์สฯ ในปี 2565 พบว่าคนไทยร้อยละ 62 มีความกังวลว่าตนเองอาจไม่สามารถแยกแยะระหว่างข้อมูลจริงและข้อมูลเท็จบนโลกออนไลน์ได้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับโรคโควิด-19 สุขภาพ และการเมือง (Reuters Institute for the Study of Journalism, 2022) อย่างไรก็ตาม ผลสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งจัดทำโดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเมื่อวันที่ 4-14 พฤษภาคม 2563 ระบุว่า ดัชนีการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์เกี่ยวกับโรคโควิด-19 ของคนไทยอยู่ในระดับสูง คือร้อยละ 78.2 โดยจากกลุ่มตัวอย่าง 4,100 คนพบว่า ร้อยละ 64.2 สามารถแยกแยะระหว่างข้อมูลจริงและข้อมูลเท็จได้อย่างถูกต้อง ร้อยละ 95.2 ไม่ส่งต่อข้อความที่เป็นข้อมูลเท็จ และร้อยละ 76.1 รู้ว่าการแชร์ข้อมูลเท็จมีความผิดตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ (กรุงเทพมหานคร, 2563) ขณะเดียวกัน ผลสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ และดิจิทัลของประชาชนไทย พ.ศ. 2563-2564 ซึ่งจัดทำโดยคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ระบุว่า ประชาชนไทยมีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดี คือร้อยละ 70 ถึงกระนั้น เด็กและเยาวชนกลับเป็นกลุ่มที่มีระดับการรู้เท่าทันสื่อสูงที่สุด คือร้อยละ 72 และมีพฤติกรรมการใช้สื่อหลากหลายช่องทาง ต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีระดับการรู้เท่าทันสื่อต่ำที่สุด คือร้อยละ 63 และมีพฤติกรรมใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กและไลน์ ในการรับข้อมูลข่าวสารเป็นหลัก ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่ยังขาดความน่าเชื่อถือ อันอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด หลงเชื่อไปจนถึงการถูกหลอกลวงได้ โดยเฉพาะประเด็นเนื้อหาด้านสุขภาพ เช่น กินยาหรือสมุนไพรบางชนิดแล้วจะสามารถรักษาโรคได้ เป็นต้น (แนวหน้า, 2564)

1.3 ช่องว่างทางข้อมูลข่าวสาร

ในภาพรวมการรายงานข่าวขององค์กรสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะกลุ่มที่นำเสนอเนื้อหาทางช่องทางสื่อดั้งเดิม ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ ไม่่าจะเป็นการดำเนินงานประเภทสื่อเชิงพาณิชย์ สื่อสาธารณะ หรือสื่อของรัฐ สามารถรายงานเหตุการณ์รายวันที่มีผลกระทบกับประชาชนในวงกว้างได้่าเกิดอะไรขึ้น และเหตุการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบต่อประชาชนอย่างไร อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยซึ่งวิเคราะห์ที่มาของข้อมูลที่องค์กรสื่อนำมาประกอบในรายงานข่าว รวมถึงสาระสำคัญของข่าว พบว่า องค์กรสื่อมักใช้แหล่งข่าวจากภาครัฐและชนชั้นนำทางการเมืองและสังคมเป็นหลัก ซึ่งเป็นแหล่งข่าวที่องค์กรเหล่านี้มักเข้าถึงได้ในฐานะสื่อมวลชน (แม้จะได้รับความตอบที่ถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ก็ตาม) ขณะที่สาระสำคัญ

ของการรายงานมักเป็นเพียงการรายงานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (event-oriented) แต่ส่วนใหญ่ยังขาดการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้านและจากหลากหลายมุมมอง งานวิจัยเรื่องการปรับตัวขององค์กรข่าวเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาองค์กรสื่อกระแสหลัก ศึกษาการนำเสนอข่าวประจำวันของสื่อกระแสหลัก 5 องค์กร ได้แก่ เครือไทยรัฐ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ไทยรัฐทีวี และไทยรัฐออนไลน์) เครือเนชั่น (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ และเนชั่นทีวี) ไทยพีบีเอส ไทยโพสต์ และวอยซ์ทีวี ระหว่างวันที่ 16 มีนาคม - 14 เมษายน 2564 พบว่า ทั้ง 5 องค์กรรายงานข่าวประเด็นการเมืองมากที่สุด จำนวน 197 ข่าว จาก 580 ข่าว คิดเป็นร้อยละ 33.96 รองลงมาคือ ประเด็นสุขภาพ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม 181 ข่าว คิดเป็นร้อยละ 31.20 สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นซึ่งมีการชุมนุมเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย และการระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกที่ 3 อย่างไรก็ตาม แหล่งข่าวที่องค์กรสื่อเลือกใช้ส่วนใหญ่กลับมาจากภาคราชการ รัฐบาล และผู้แสดงทางการเมืองและเศรษฐกิจ สะท้อนว่าชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจครอบครองพื้นที่สื่อมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในสังคม และพบว่าสาระสำคัญในข่าวยังเป็นการรายงานตามเหตุการณ์ (event-oriented) ขณะที่การรายงานเชิงลึกมีเพียงเล็กน้อย (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชสาสิริ กุหลาบ, 2565: 38-42)

งานวิจัยนี้ยังศึกษาเหตุการณ์การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 โดยพบว่าสื่อเกือบทั้งหมดเน้นรายงานเหตุการณ์มากกว่าอธิบายความซับซ้อนของปรากฏการณ์ รวมถึงให้ความหมายต่อการชุมนุมว่า ไม่มีความชอบธรรม ทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม และต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ยกเว้นวอยซ์ทีวีที่ให้ความหมายว่าการชุมนุมดังกล่าวเป็นเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย และรัฐใช้อำนาจเกินขอบเขต ขณะที่เหตุการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 สื่อส่วนใหญ่เน้นรายงานความคืบหน้าของสถานการณ์ เช่น สถิติรายวัน แนวทางป้องกันการระบาด และการเยียวยาประชาชน แม้จะมีรายงานที่พยายามอธิบาย วิเคราะห์เหตุการณ์ และแสวงหาทางออก (solution journalism) แต่ยังไม่เป็นรูปแบบการรายงานหลัก นอกจากนั้นในทั้ง 2 เหตุการณ์ สื่อใช้แหล่งข่าวส่วนใหญ่เป็นชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจ แม้จะให้พื้นที่กับประชาชนทั่วไป แต่ก็ยังเป็นเพียงการบอกเล่าความเดือดร้อนโดยไม่แสดงให้เห็นศักยภาพของประชาชนในการเสนอทางแก้ไขเชิงนโยบายมากนัก ขณะเดียวกัน ทุกองค์กรให้ข้อมูลทำนองเดียวกันว่า เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ภายใต้อัตลักษณ์สื่อกระแสหลักที่มีต้นทุนในการดำเนินการสูง ประกอบกับระบอบการเมืองที่ไม่เป็นเสรีนิยมประชาธิปไตย มีชุดกฎหมายความมั่นคง โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มากำกับ จึงไม่เอื้อให้สื่อมวลชนรายงานข่าวในเชิงลึก และทำได้แค่เพียงรายงานข่าวเหตุการณ์ในเชิงปริมาณ ขณะที่องค์กรสื่อซึ่งตั้งคำถามและวิจารณ์รัฐบาลต้องเผชิญกับมาตรการทางกฎหมายอย่างต่อเนื่องจนไม่สามารถประกอบกิจการได้

อย่างเต็มที่ (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติ กุหลาบ, 2565: 45-46, 53, 58, 140)

พรทิพย์ โมงใหญ่ ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการรายงานข่าวพิเศษ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพอยท์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565) ระบุว่า การรายงานข่าวเชิงลึกหรือข่าวสืบสวนแทบไม่มีพื้นที่ในการออกอากาศ หรือบางครั้งก็ถูกตัดทอนเวลาออกอากาศเพราะไม่สามารถสร้างยอดผู้ชมหรือเรตติ้งได้สูงเท่ากับเนื้อหาข่าวประเภทอื่น ๆ แม้บางครั้งจะเป็นการเปิดประเด็นก็ตาม ขณะที่การนำเสนอทางพื้นที่ออนไลน์ก็ยังไม่สามารถเข้าถึงผู้รับสารในวงกว้างได้มากเท่ากับเนื้อหาแนวปुरुชนสนใจ ด้วยเหตุนี้ จากผู้ประกอบการฟรีทีวีกว่า 20 ช่อง จึงเหลือกองบรรณาธิการข่าวโทรทัศน์เพียงไม่กี่สถานีที่มีทีมสำหรับผลิตรายงานเชิงลึกหรือเชิงสืบสวนโดยเฉพาะ โดยมีจำนวนงบประมาณและบุคลากรจำกัดเนื่องจากการลงทุนที่ไม่สร้างรายได้นัก

“น้อยลงทุกวัน เพราะมันยาก และทุกสถานีมองว่ามันไม่คุ้มทุน ใช้เวลา ใช้บุคลากร มีความเสี่ยง เรตติ้งไม่ขึ้น ผิดกับข่าวดราม่าข่าวกระแสที่ไม่เสี่ยง ออกไปวันนี้ได้มา 3 ข่าวก็ profit (ได้กำไร) แล้ว คนดูเยอะ ข่าวสืบสวนมันมีแต่รายจ่าย จ่าย จ่าย แล้วเรตติ้งไม่ขึ้น จริง ๆ นะ เรตติ้งไม่ขึ้นเลย [...] แล้วยิ่งตอนหลัง ๆ ผู้มีอิทธิพลระดับประเทศเขาจะไม่ค่อยลงมาคุยกับเรา เพราะมันมีเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจหลบกระแสจนหายไป ข่าวสืบสวนเลยทำแล้วก็หายไป”

พรทิพย์ โมงใหญ่,
ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการรายงานข่าวพิเศษ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพอยท์
สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565

เช่นเดียวกับภาสกร จำลองราช (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2565) บรรณาธิการและผู้ก่อตั้งสำนักข่าวชายขอบ ซึ่งมีประสบการณ์ทำงานในองค์กรสื่อกระแสหลักมายาวนาน ระบุว่างบประมาณในการลงพื้นที่ของสื่อมวลชนถูกลดลงเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยและรายได้ที่ลดลง ทำให้ออกจากจะไม่สามารถผลิตรายงานเชิงสืบสวนได้แล้ว การลงพื้นที่ก็มักเกิดขึ้นเมื่อหน่วยงานรัฐหรือภาคเอกชนเป็นเจ้าของภาพสนับสนุน

การเดินทาง ทำให้แง่มุมที่ปรากฏในข่าวมักเป็นไปตามการให้ข้อมูลของภาครัฐ เมื่อผู้สื่อข่าวไม่ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ ก็ทำให้ข่าวที่นำเสนอไปไม่สะท้อนข้อเท็จจริงที่ครบถ้วน

“ข่าวสิทธิมนุษยชน ข่าวสิ่งแวดล้อม ไม่ได้เงินก็ได้กล่อง (รางวัล) ซึ่งหนังสือพิมพ์หรือสื่อกระแสหลักเขาก็ทำ เพราะมันสามารถเอามา balance (ถ่วงดุล) ได้ว่า โอ้โหได้กล่อง แม้ข่าวยอดชายจะไม่ดี แต่ว่าเดี๋ยวนี ะหว่าง

กลองกับเงินเอาอะไร เขาก็เอาเงินก่อน กลองเอาไว้ที่หลังก็ได้ กลอง
ไม่ค่อยได้เงิน... บางคนมีกลอง 20-30 คนยังตักงาน ลำบากอยู่นะ”

ภาสกร จำลองราช, บรรณาธิการและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวชายขอบ

สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2565

สุเมธ สมคะเน ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และเลขาธิการสหภาพแรงงาน
กลางสื่อมวลชนไทย ระบุว่า ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำกระทบต่อ
ธุรกิจสื่อ ทำให้องค์กรต้องลดจำนวนนักข่าวภาคสนาม จึงส่งผลให้ข่าวที่ปรากฏ
ตามสื่อกระแสหลักแทบจะเหมือนกันทั้งหมดเพราะมาจากแหล่งข่าวเดียวกัน ขณะที่
ที่สื่อก็หันมาทำข่าวจากคลิปวิดีโอที่ชาวบ้านโพสต์ลงสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก
(สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2565)

กรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าสื่อกระแสหลักให้ความสำคัญกับการรายงาน
ประเด็นปฏิกชนสนใจและเร้าอารมณ์มากกว่าเรื่องนโยบายสาธารณะ คือการ
รายงานการอภิปรายร่าง พ.ร.บ.งบประมาณรายจ่ายประจำปี 2565 เมื่อวันที่ 31
พฤษภาคม - 2 มิถุนายน 2564 ปรากฏว่าในวันที่ 1 มิถุนายน แฮชแท็ก #
งบประมาณปี65 และ #งบสถาบัน ปรากฏเป็นเทรนด์ในทวิตเตอร์ตั้งแต่ช่วงเย็น
จนถึงค่ำ แต่ในเวลา 23:00 น. ของวันนั้นมีรายงานข่าวว่าวันรุ่งขึ้นตำรวจเตรียม
จะออกหมายจับ ไชย์พล วิภา หรือ “ลุงพล” ผู้ต้องหาในคดีฆาตกรรม “น้องชมพู่”
เด็กหญิงวัย 6 ขวบซึ่งเสียชีวิตอย่างเป็นทางการและสังคมให้ความสนใจคดีนี้มา
ร่วมปี จนทำให้แฮชแท็ก #น้องชมพู่ และ #ลุงพล ขึ้นอันดับ 1 ในเวลาไม่กี่นาที
โดยเพจข่าวสื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์ที่นำเสนอเรื่องลุงพลมากที่สุดในช่วง
เวลานั้นคือ ไทยรัฐออนไลน์ ข่าวสดออนไลน์ ไทยนิวส์ (เครือเนชั่น) ข่าวช่อง 8
และอีจัน ขณะที่เพจข่าวสื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์ที่นำเสนอเรื่องร่าง พ.ร.บ.
งบประมาณฯ มากที่สุดคือ เดอะรีพอร์ตเตอร์ส เวิร์คพอยท์ทูเดย์ วอยซ์ทีวี วิทยุ
และโทรทัศน์รัฐสภา เดอะสแตนดาร์ด ไทยรัฐออนไลน์ และพีพีทีวี ซึ่งเป็นองค์กร
ที่เน้นประเด็นการเมือง (ณัฐพล เมืองธรรม, 2564)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือการเสียชีวิตอย่างเป็นทางการเป็นปริศนาของ นิดา พัชรวีระพงษ์
หรือ แดงโม นักแสดงชื่อดังเมื่อเดือนมีนาคม 2565 เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น
พร้อมกับเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศและชีวิต
ของประชาชน เช่น การเรียกร้องของเครือข่ายหนี้สินชาวนาให้สถาบันการเงิน
เจ้าหนี้ชะลอการฟ้องบังคับคดียึดทรัพย์ขายทอดตลาดทรัพย์สินของสมาชิกกองทุน
ฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) รวมถึงการบุกกรุกยูเครนของรัสเซียซึ่งทำให้มี
ประชาชนชาวยูเครนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ โครงการมีเดียอะเลิร์ต (Media
Alert) ภายใต้กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ สำนักรวาระข่าวสารและ
สัดส่วนเวลาจากรายการข่าวโทรทัศน์ 4 สถานี ได้แก่ รายการข่าวค่ำมิติใหม่ (ไทย
พีบีเอส) รายการไทยรัฐนิวส์โชว์ (ไทยรัฐทีวี) รายการทูบโตะข่าว (อมรินทร์ทีวี)
และรายการข่าวแหกโค้ง (จีเอ็มเอ็ม 25) ในวันที่ 11, 13 และ 15 มีนาคม 2565

พบว่า ประเด็นข่าวแดงโม นิดาครองพื้นที่สัดส่วนเวลามากที่สุดในช่วงเวลา 3 วัน ที่ศึกษา โดยไทยรัฐนิวส์โชว์ ทูบโตะข่าว และข่าวแหกโค้งให้พื้นที่ข่าวแดงโม นิดาและกลุ่มข่าวอาชญากรรมต่าง ๆ มากที่สุด โดยเฉพาะทูบโตะข่าวและไทยรัฐนิวส์โชว์เป็น 2 รายการที่มีเรตติ้งมากที่สุด แต่กลับมีความหลากหลายของประเด็น ขาวน้อยกว่าอีก 2 รายการ โดยเน้นนำเสนอข่าวสารตามกระแสสังคมหรือประเด็น ที่มีความสะเทือนใจ หรือหา เร้าอารมณ์ เช่น ข่าวอาชญากรรม หรืออุบัติเหตุที่มี ลักษณะดึงดูดความสนใจของคนดู (มีเดียอะเลท, 2565)

งานสำรวจชิ้นนี้ยังชี้ว่า พื้นที่ข่าวที่หายไป (missing topics) ข่าวที่ถูกนำเสนอ น้อย (under-represented topics) รวมถึงพื้นที่ข่าวที่ล้นเกิน (overrepresented topics) สะท้อนปัญหาความไม่สมดุลระหว่างวาระข่าวกับ ความเป็นจริงของเหตุการณ์ รวมถึงการทำหน้าที่กำหนดวาระข่าว-วาระทางสังคม ของข่าวโทรทัศน์ในปัจจุบันที่มีแนวโน้มมุ่งนำเสนอข่าวสารที่ตอบโจทย์กระแส อารมณ์และความอยากรู้อยากเห็นของคนในสังคมเพื่อการแข่งขันเรื่องความนิยม และรายได้เป็นหลัก จนอาจจะเลียบบทบาทหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสารที่เป็น ประโยชน์ต่อสาธารณะและสะท้อนความเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสังคมและโลก เพื่อสร้างความเท่าทันให้ผู้บริโภคข่าวสารสามารถแสดงความเห็น ตัดสินใจ และ นำข้อมูลความรู้จากการรายงานของสื่อมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้ (มีเดียอะเลท, 2565)

ขณะที่องค์กรข่าวออนไลน์แม้จะสามารถรายงานเหตุการณ์เฉพาะทางได้ มากกว่าสื่อกระแสหลัก และมีการอธิบายเหตุการณ์ (explainer journalism) แต่ ภาพรวมก็ยังคงคล้ายกัน งานวิจัยเรื่องการปรับตัวขององค์กรข่าวเพื่อความอยู่รอด ทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาองค์กรสื่อออนไลน์ ได้ศึกษา การนำเสนอข่าวประจำวันของสื่อออนไลน์ 6 องค์กร ได้แก่ เดอะสแตนดาร์ด เด อะแมทเทอร์ อีจัน ไทยพับลิก้า ประชาไท และสำนักข่าวอิศรา ระหว่างวันที่ 16 มีนาคม - 14 เมษายน 2564 พบว่า กลุ่มสื่อเชิงพาณิชย์อย่างเดอะสแตนดาร์ด เด อะแมทเทอร์ และอีจัน นำเสนอประเด็นสาธารณสุข ไลฟ์สไตล์ เศรษฐกิจ สังคม และสิทธิมนุษยชนมากที่สุด ขณะที่กลุ่มธุรกิจเพื่อสังคมอย่างไทยพับลิก้า และ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไรอย่างไร้ที่ สำนักข่าวอิศราและประชาไท นำเสนอประเด็น การเมือง สิทธิมนุษยชน ต่างประเทศ สาธารณสุข เศรษฐกิจ และคอร์รัปชันมาก ที่สุด แต่ในภาพรวมทั้ง 6 องค์กรยังคงนำเสนอในลักษณะรายงานตามเหตุการณ์ ถึง 3 ใน 4 ของจำนวนข่าวทั้งหมด และแหล่งข้อมูลในภาพรวมเกือบครึ่งไม่ใช่ แหล่งข่าวปฐมภูมิ ส่วนข้อมูลที่มาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิส่วนใหญ่มาจากการ แลกเปลี่ยน สำหรับเหตุการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563 ภาพรวมเฉลี่ย 6 องค์กรเน้นกรอบการนำเสนอแบบปลุขชนสนใจและความขัดแย้ง ขณะที่เหตุการณ์ การระบาดของโควิด-19 ระลอกที่ 3 เน้นกรอบผลกระทบและปลุขชนสนใจ อย่างไรก็ตาม มีบางองค์กรที่มีลักษณะการนำเสนอโดดเด่น เช่น สำนักข่าว อิศราให้น้ำหนักกับการทำข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ไทยพับลิก้าเน้นการ

ทำข่าวเชิงข้อมูล และประชาไทเน้นการชูประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน (เอกพล เขียวถาวร และอาจารย์ ปุรินทวรกุล, 2565: 27-28, 30-32, 42-43, 131)

รายงานพิเศษเรื่อง “เมื่อสื่อติดกับดักความเป็นกลางและความกลัว - เปิดปมสื่อไทย ทำไมจึงปิดปากตัวเอง?” สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวออนไลน์ 2 ราย ระบุว่าพวกเขาไม่สามารถรายงานรายละเอียดข้อเรียกร้อง

เรื่องการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ของผู้ชุมนุมในช่วงปี 2563 ได้ เสนอได้แค่ ว่ามีการชุมนุมและมีการเสนอข้อเรียกร้อง 10 ข้อ แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าข้อเรียกร้องคืออะไร เช่นเดียวกับเรื่องตัวช่างที่มีการอภิปรายถึงโศกการเลื่อนขั้นตำรวจที่ไม่ชอบธรรมในสภาผู้แทนราษฎร ข่าวการรัฐประหารเมียนมาในบางประเด็น หรือข่าวราชวงศ์ของต่างประเทศที่อาจถูกนำมาตีความเชื่อมโยงกับการเมืองไทย (ภาววรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2564) ขณะที่ สุภาชาติ เล็บนาถ บรรณาธิการบริหารสำนักข่าวเดอะโมเมนต์ ระบุว่า แหล่งทุนโฆษณาจากภาคเอกชนและงบประมาณสัมพันธ์ของภาครัฐจะไม่กล้าลงทุนกับสื่อที่เสนอประเด็นการเมืองแรง ๆ หรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล สำหรับเดอะโมเมนต์ ผู้บริหารก็เตือนว่าให้ลดความแรงในบางประเด็น เช่น การชุมนุมเรียกร้องการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะต้องสนใจแหล่งรายได้ และยังมีประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ที่ทำให้ต้องเซ็นเซอร์ตัวเอง ต่างจากกระแสการพูดคุยในสังคมที่ไปไกลกว่าสิ่งที่สื่อเสนอมากแล้ว เช่นเดียวกับ ธีรชัย จารุวัตร ผู้สื่อข่าวประชาไทและอุปนายกฝ่ายสิทธิเสรีภาพและการปฏิรูปสื่อ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ระบุว่า รัฐบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 อย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้สื่อมวลชนไม่สามารถรายงานการชุมนุมได้อย่างเต็มที่ และแทบไม่มีสื่อกระแสหลักรายงานเรื่องการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2565)

สำหรับสื่อท้องถิ่นที่ดำเนินงานแบบสื่อเชิงพาณิชย์ก็เผชิญกับปัญหาสภาพเศรษฐกิจตกต่ำและภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลงจนทำให้ผู้อ่านลดลงไม่ต่างจากสื่อกระแสหลัก ประกอบกับรายได้ส่วนใหญ่มาจากโฆษณาของภาครัฐ ภาคเอกชน และนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้น่าเสนอข่าวได้เพียงแค่ข่าวปลุกชนสนใจ ข่าวอุบัติเหตุ ภัยพิบัติและข่าวประชาสัมพันธ์จากราชการและเอกชน แม้จะนำเสนอผลกระทบจากโครงการของภาครัฐอยู่บ้าง แต่ก็มักเสนอในลักษณะตามเหตุการณ์ โดยไม่สามารถเจาะลึกได้ ภูวสิษฐ์ สุขใส บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ภาคใต้โพกัส จังหวัดสงขลา เจริญลักษณ์ เพชรประดับ ผู้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์อีสานบิซ จังหวัดขอนแก่น และสมชาย จินาเกตุ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ถิ่นน่าน จังหวัดน่าน ระบุทำนองเดียวกันว่า โฆษณาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นลดลงมาก สื่อท้องถิ่นจึงต้องสร้างพันธมิตรและทำข่าวประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานราชการ (กองบรรณาธิการจุลสารราชดำเนิน, 2562) ขณะที่ พรทิพย์ โมงใหญ่ ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการรายงานข่าวพิเศษ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพอยท์ (สัมภาษณ์, 11

มิถุนายน 2565) ระบุว่า สตรีทเกอร์หรือนักข่าวท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่สามารถไปทำข่าวสืบสวนสอบสวนได้ ที่ทำได้มากที่สุดคือการให้ข้อมูลกับสื่อส่วนกลางในการทำรายงานเชิงสืบสวนโดยไม่สามารถเปิดเผยตัวได้ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และเสี่ยงต่อการถูกข่มขู่โดยผู้มีอิทธิพล

ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่ หทัยรัตน์ พหลทัฬหะ บรรณาธิการภาคภาษาไทย สำนักข่าวเดอะอีโคโนมิคเรคคอร์ด (สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565) และรุสลาณ มูซอ บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวารตานิ (สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565) ระบุว่า แม้สื่อท้องถิ่นที่เป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรอย่างเดอะอีโคโนมิคเรคคอร์ดและวารตานิ จะสามารถทำงานเจาะข่าวเชิงลึกได้คล่องตัวกว่า แต่ก็เผชิญการข่มขู่คุกคามและการสอดส่องจากรัฐ โดยเฉพาะการรายงานการเคลื่อนไหวในภูมิภาคเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและข้อเสนอปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ 4

ขณะที่กลุ่มสื่อภาคประชาชนและผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์หรือผู้นำทางความคิด สามารถนำเสนอเนื้อหาบนช่องทางออนไลน์หลากหลายประเภทตามความชำนาญของบุคคลหรือองค์กรนั้น ๆ ได้มากกว่า มีลักษณะเจาะปัญหาเชิงลึกและตีแผ่ปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจ ครอบคลุมประเด็นทั้งสิทธิพลเมือง สิทธิการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเด็นที่สื่อกระแสหลัก สื่อออนไลน์ และสื่อท้องถิ่นนำเสนอไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อยกเว้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีเพียงผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์หรือผู้นำทางความคิดที่อยู่ในต่างประเทศเท่านั้นที่สามารถนำเสนอข่าวสารสู่สาธารณะได้

บทที่ 2 อุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและธุรกิจสื่อในประเทศไทย

การนำเสนอในบทนี้เป็นการรายงานข้อค้นพบเกี่ยวกับอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและธุรกิจสื่อในประเทศไทย ทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่อออนไลน์ ครอบคลุมประเด็นต้นทุน การหารายได้ รวมถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของแนวทางการดำเนินธุรกิจแต่ละแบบไม่ว่าจะเป็นสื่อเชิงพาณิชย์ (commercial press) สื่อสาธารณะ (public media) และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit organization) โดยประมวลจากการวิจัยเอกสาร (documentary research) ได้แก่ หนังสือ เอกสาร รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในช่วงเดือนมีนาคม-มิถุนายน 2565 แสดงผลแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ อุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนไทยหลังรัฐประหาร 2557 การปรับตัวของสื่อไทยในการดำเนินธุรกิจและการบริการข่าวสารและแหล่งทุนสนับสนุนการผลิตสื่อในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 อุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนไทยหลังรัฐประหาร 2557

การทำความเข้าใจสภาพอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะสื่อแพร่ภาพกระจายเสียงซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้ในวงกว้างและมีอิทธิพลต่อการรับรู้และโลกทัศน์ของประชาชน มีความจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณาการถือครองคลื่นความถี่วิทยุและโทรทัศน์ที่ภาครัฐผูกขาดมาตั้งแต่สื่อทั้งสองประเภทเริ่มเข้ามาในไทย ขณะที่การดำเนินธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ยังพอมีผู้ประกอบการที่หลากหลายอยู่บ้าง ดังนั้น การต่อสู้ของภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการกระจายความเป็นเจ้าของคลื่นความถี่อย่างเป็นธรรมจึงถือเป็นความพยายามที่จะทำให้อุตสาหกรรมและตลาดสื่อไม่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มทุนใดกลุ่มทุนหนึ่ง โดยเฉพาะภาครัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นหมุดหมายสำคัญของการปฏิรูปการเมืองและการปฏิรูประบบสื่อสารมวลชนของประเทศไทย เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” หรือ “พฤษภาประชาธรรม” ที่ประชาชน ซึ่งมาชุมนุมต่อต้านรัฐบาลจากคณะรัฐประหารถูกปราบปรามโดยเจ้าหน้าที่รัฐอย่างรุนแรงในเดือนพฤษภาคม 2535 ในการปราบปรามครั้งนี้ รัฐบาลเผด็จการปิดกั้น

สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนและเสรีภาพของสื่อในการรายงาน
ข่าวสาร โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์และวิทยุที่หน่วยงานภาครัฐถือครองคลื่นความถี่
ด้วยเหตุนี้ มาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 จึงกำหนดให้คลื่นความถี่
เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะและให้มีการจัดสรรคลื่น
ความถี่ให้แก่ภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็น
ธรรม แต่ปรากฏว่าในการสรรหากรรมกรกิจการกระจายเสียงและกิจการ
โทรทัศน์ (กสช.) เพื่อมาดำเนินการตามมาตราดังกล่าวในช่วงปี 2543-2549
หน่วยงานรัฐ กองทัพ และกลุ่มธุรกิจสื่อที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่าย
อุปถัมภ์ยังคงครองความเป็นเจ้าของคลื่นและคงสัญญาสัมปทานตามเดิม ขณะที่
กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองได้ส่งตัวแทนเข้ารับการสรรหาเป็น กสช. จนทำให้
ถูกฟ้องร้องและศาลปกครองกลางมีคำสั่งให้ยกเลิกกระบวนการสรรหาอยู่หลาย
รอบ การจัดสรรคลื่นความถี่สำหรับกิจการโทรทัศน์จึงถูกชะลอออกไป (เทพชัย
หย่อง, 2548: 8-9)

เมื่อเกิดการรัฐประหารที่นำโดยผู้บัญชาการทหารบกเมื่อวันที่ 19 กันยายน
2549 คณะรัฐประหารประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 และให้มีการร่าง
รัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยคณะกรรมการที่มาจากการแต่งตั้งของคณะรัฐประหาร
มาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดให้มีองค์กร
เดียวมาดำเนินการจัดสรรคลื่นความถี่ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และโทรคมนาคม ซึ่งต่อ
มากลายเป็นคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการ
โทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) โดยคณะกรรมการดังกล่าวถูกตั้งขึ้นในปี 2554
และดำเนินการจัดสรรคลื่นความถี่โทรทัศน์ดิจิทัลในปี 2556

อย่างไรก็ดีแม้จะมีการประมูลคลื่นความถี่โทรทัศน์ดิจิทัลจำนวน 24 ช่อง
สำเร็จ มีเอกชนรายใหม่เข้าแข่งขันประมูลคลื่นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
(legalization) จนดูเหมือนสภาพที่เรียกว่า “สัมปทานอภิสิทธิ์ (privileged
concession)”¹⁰ อาจจะถูกยกเลิกไป แต่ทว่าน้อย ตรีรัตน์ และอุบลรัตน์ ศิริยว
ศักดิ์ (2559: 191-192) ชี้ว่า เจตจำนงในการปฏิรูปการถือครองคลื่นความถี่ยังไม่
ประสบความสำเร็จ เนื่องจากหน่วยงานรัฐยังไม่คืนคลื่นความถี่ที่ถือครองไว้เดิม
แต่ยังคงได้สิทธิ์ใช้คลื่นต่อไปโดยอยู่ในช่องรายการโทรทัศน์ประเภทบริการ
สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นสถานีโทรทัศน์ ททบ.5 ของกองทัพบก หรือเอ็นบีที (ช่อง
11) ของกรมประชาสัมพันธ์ อีกทั้งยังได้รับสิทธิ์ในการเป็นผู้ให้บริการโครงข่าย
สัญญาณโทรทัศน์ดิจิทัล (MUX) เพิ่มเติมด้วย โดยกองทัพบกที่ดำเนินงานสถานี
โทรทัศน์ ททบ.5 ได้รับจัดสรร 2 โครงข่าย ขณะที่หน่วยงานรัฐด้านการสื่อสาร
ได้แก่ บมจ.อสมท กรมประชาสัมพันธ์ และองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพ
สาธารณะแห่งประเทศไทย (ไทยพีบีเอส) ได้รับจัดสรรหน่วยงานละ 1 โครงข่าย

¹⁰ หมายถึงการที่รัฐเป็นเจ้าของคลื่น สามารถควบคุมเงื่อนไขสัมปทาน เนื้อหาการเมือง และจัดสรรการใช้คลื่นเพื่อแสวงหาประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว
ในระบบโทรทัศน์ไทย (อุบลรัตน์ ศิริยวศักดิ์, 2542: 241-244)

ผลคือรัฐยังคงเป็นเจ้าของโครงสร้างพื้นฐานและพื้นที่ในการสื่อสาร และมี ศักยภาพเหนือคู่แข่งทั้งกลุ่มการเมืองและสื่อเอกชนต่อไป ดังเห็นได้จากการ รัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ททบ.5 ทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายควบคุมการ ออกอากาศวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหมด

ส่วนสื่อวิทยุ แต่เดิมหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ถือครองคลื่นความถี่ ทั้งหมดและปล่อยคลื่นบางส่วนให้บริษัทเอกชนเข้ามาเช่าเวลาออกอากาศ จนกระทั่งในปี 2555 กสทช.ออกแผนแม่บทการบริหารคลื่นความถี่ โดยในข้อ 8.2.3 กำหนดเวลาสิ้นสุดการใช้คลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียงที่หน่วยงานรัฐและ รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ถือครองไว้เดิมภายใน 5 ปี (ปี 2560) หลังจากนั้นจะต้องส่ง คินให้ กสทช.เพื่อนำมาจัดสรรใหม่เป็นระบบใบอนุญาต (แบนด์บุฟเฟต์, 2565 ข) แต่ในปี 2559 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งเป็นผู้ก่อการ รัฐประหารในปี 2557 ได้ออกคำสั่งยืดระยะเวลาให้หน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ ใช้คลื่นความถี่วิทยุที่ตนถือครองได้ต่อไปอีก 5 ปี และให้ส่งคืนไปยัง กสทช.เพื่อ นำมาจัดสรรใหม่ในปี 2565 (มติชน, 2559) เมื่อถึงกำหนดเวลา หน่วยงานรัฐ และรัฐวิสาหกิจบางส่วนจึงคืนคลื่นความถี่ที่ตนถือครองอยู่มาจัดประมูลคลื่นวิทยุ ระบบ FM เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2565 ส่งผลให้มีคลื่นวิทยุ จำนวน 68 สถานีที่มีผู้ชนะการประมูลและได้รับใบอนุญาตประเภทบริการธุรกิจ โดย บมจ.อสมท รัฐวิสาหกิจสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีชนะการประมูล 47 สถานี ส่วนอีก 21 สถานีที่เหลือได้ตกไปอยู่ในมือของเอกชนรายอื่น ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ บริษัทเอกชนเข้ามาถือครองคลื่นความถี่วิทยุในระบบใบอนุญาต

แต่ถึงกระนั้น เช่นเดียวกับสื่อโทรทัศน์ หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ เช่น กองทัพอากาศ กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการสภา ผู้แทนราษฎร และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้นำคลื่นความถี่วิทยุที่ถือครองอยู่เดิมกว่า 388 สถานีไปยื่นขอใบอนุญาตประเภทบริการสาธารณะ จึงไม่ต้องคืนคลื่นเพื่อนำ มาร่วมประมูลแข่งขันกับเอกชน (แบนด์บุฟเฟต์, 2565ข) ทำให้ในปัจจุบัน คลื่นวิทยุทั้งระบบ FM และ AM ส่วนใหญ่ยังคงเป็นของหน่วยงานรัฐและ รัฐวิสาหกิจ โดยกองทัพเป็นหน่วยงานที่ถือครองคลื่นมากที่สุด 193 สถานี รองลง มาคือกรมประชาสัมพันธ์ 104 สถานี บมจ.อสมท 47 สถานี สำนักงานตำรวจแห่ง ชาติ 44 สถานี และสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 16 สถานี ดังที่ได้กล่าว ไปแล้วในบทที่ 1 (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2565ก)

ในส่วนการดำเนินธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ แม้รัฐบาลที่มาจากการ รัฐประหารปี 2549-2550 จะเปิดเสรีการพิมพ์ โดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ออก พ.ร.บ.จัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. 2550 มาทดแทน พ.ร.บ.การพิมพ์ พ.ศ. 2484 ที่เคย กำหนดให้ผู้ประสงค์จะออกสื่อสิ่งพิมพ์ต้องขออนุญาตจากรัฐ แต่ก็มี การประกาศ ใช้พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ซึ่งมีผล

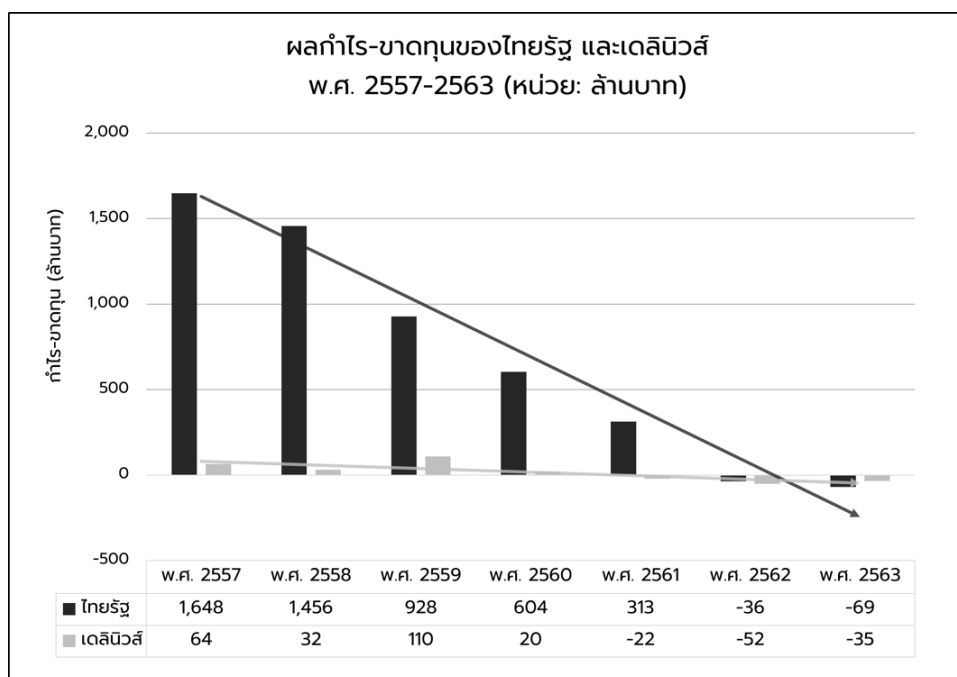
ควบคุมสิทธิเสรีภาพของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่ขณะนั้นเริ่มมีการใช้งานแพร่หลายมากขึ้นในประเทศไทย

เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างมวลชนที่ต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรกับกลุ่มผู้สนับสนุนรัฐบาลพรรคไทยรักไทยและผู้ต่อต้านการรัฐประหาร เริ่มคุกรุ่นเมื่อปลายปี 2548 และตึงเครียดขึ้นหลังการรัฐประหาร 2549 สถานีโทรทัศน์ดาวเทียม เคเบิลทีวี และวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นและได้รับความนิยมในผู้รับสารเฉพาะกลุ่มตั้งแต่หลังปี 2543 ได้ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น สถานีโทรทัศน์เอเอสทีวี (ASTV) ในเครือผู้จัดการที่ก่อตั้งโดยสนธิ ลิ้มทองกุล แกนนำพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) ถูกนำมาใช้เป็นช่องทางถ่ายทอดการชุมนุมเพื่อขับไล่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตรเมื่อปี 2549 รวมถึงรัฐบาลสมัคร สุนทรเวช และสมชาย วงศ์สวัสดิ์เมื่อปี 2551 ขณะที่กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ใช้สถานีโทรทัศน์ดาวเทียมพีเพิลแชนแนล (People Channel) และวิทยุชุมชนในการต่อต้านการรัฐประหาร 2549 การตั้งรัฐบาลของอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะซึ่งมาจากพรรคประชาธิปัตย์ที่เป็นฝ่ายค้านหลัก และการปราบปรามการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของกลุ่ม นปช.ระหว่างปี 2552-2553 นอกจากนี้ยังมีสถานีโทรทัศน์วอยซ์ทีวี (Voice TV) ของตระกูลชินวัตรที่สนับสนุนพรรคเพื่อไทย และบลูสกาย (Bluesky) ของพรรคประชาธิปัตย์ที่ถ่ายทอดการชุมนุมขับไล่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เมื่อปี 2556 นำโดยกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)

เมื่อกองทัพอ้างเหตุความไม่สงบทำรัฐประหารอีกครั้งเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 สถานีโทรทัศน์ทุกช่องถูกสั่งให้ถ่ายทอดประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหาร การดำเนินงานของสื่อมวลชนในช่วงเวลานั้นเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด ผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและวอยซ์ทีวีถูกควบคุมตัวชั่วคราว มีสื่อมวลชนถูกเรียกตัวเข้าไปปรับทัศนคติในค่ายทหาร ผู้บริหารสื่อทุกค่ายถูกเรียกพบ ขณะที่กองทัพส่งทหารเข้ามาควบคุมและตรวจสอบการออกอากาศที่สถานีโทรทัศน์ดิจิทัลซึ่งเพิ่งเริ่มออกอากาศได้เพียง 22 วัน (เริ่มออกอากาศวันที่ 1 พฤษภาคม 2557) ขณะที่วอยซ์ทีวี ซึ่งขณะนั้นชนะการประมูลโทรทัศน์ดิจิทัลและเพิ่งเริ่มออกอากาศทางช่อง 21 ได้ไม่นานก็ถูกระงับการออกอากาศไปพร้อมๆ กับโทรทัศน์ดาวเทียมและวิทยุชุมชนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง นอกจากนี้คณะรัฐประหารในนามคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยังออกประกาศฉบับที่ 97/2557 และฉบับที่ 103/2557 ซึ่งระบุว่าห้ามสื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและกองทัพ โดยในช่วงหลังการรัฐประหาร กสทช.มีการตักเตือนและ/หรือสั่งลงโทษสื่อวิทยุและโทรทัศน์ไปแล้วไม่ต่ำกว่า 59 ครั้ง โดยสถานีที่ถูกสั่งลงโทษมากที่สุดคือวอยซ์ทีวี 26 ครั้ง รองลงมาคือพีชทีวี (Peace TV) ซึ่งดำเนินงานโดยกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์กับ นปช. 14 ครั้ง และในจำนวนการปิดกั้นทั้งหมด มีไม่น้อยกว่า 39 ครั้งที่ กสทช.พิจารณาลงโทษสื่อตาม

เงื่อนไขของประกาศและคำสั่ง คสช. (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2562ข)

นอกจากการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่ถอยห่างจากความเป็นประชาธิปไตย ผลประกอบการของอุตสาหกรรมสื่อกระแสหลักทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ในช่วงปี 2558-2563 ก็ลดลงอย่างต่อเนื่องจากความผันผวนทางเศรษฐกิจและพฤติกรรมของผู้รับสารที่เปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยีดิจิทัล สื่อสิ่งพิมพ์มียอดบิโมษณาลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา จาก 16,590 ล้านบาทในปี 2558 เหลือ 3,833 ล้านบาทในปี 2563 โดยหนังสือพิมพ์ระดับชาติอย่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐซึ่งครองตลาดเป็นอันดับ 1 มีผลกำไรลดลงจาก 1,648 ล้านบาทในปี 2557 กลายเป็นขาดทุน 69 ล้านบาทในปี 2563 เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ซึ่งครองตลาดเป็นอันดับ 2 มีผลกำไรลดลงจาก 64 ล้านบาทในปี 2557 กลายเป็นขาดทุน 35 ล้านบาทในปี 2563 (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2564ก, 2564ข) นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ต้องลดจำนวนหน้าลงเพราะต้นทุนกระดาษสูงถึงร้อยละ 20-30 ของต้นทุนทั้งหมด

ภาพ 2.1: ผลกำไร-ขาดทุนขององค์กรสื่อหนังสือพิมพ์ (ไทยรัฐ และเดลินิวส์) ปี 2557-2563 (หน่วย: ล้านบาท)

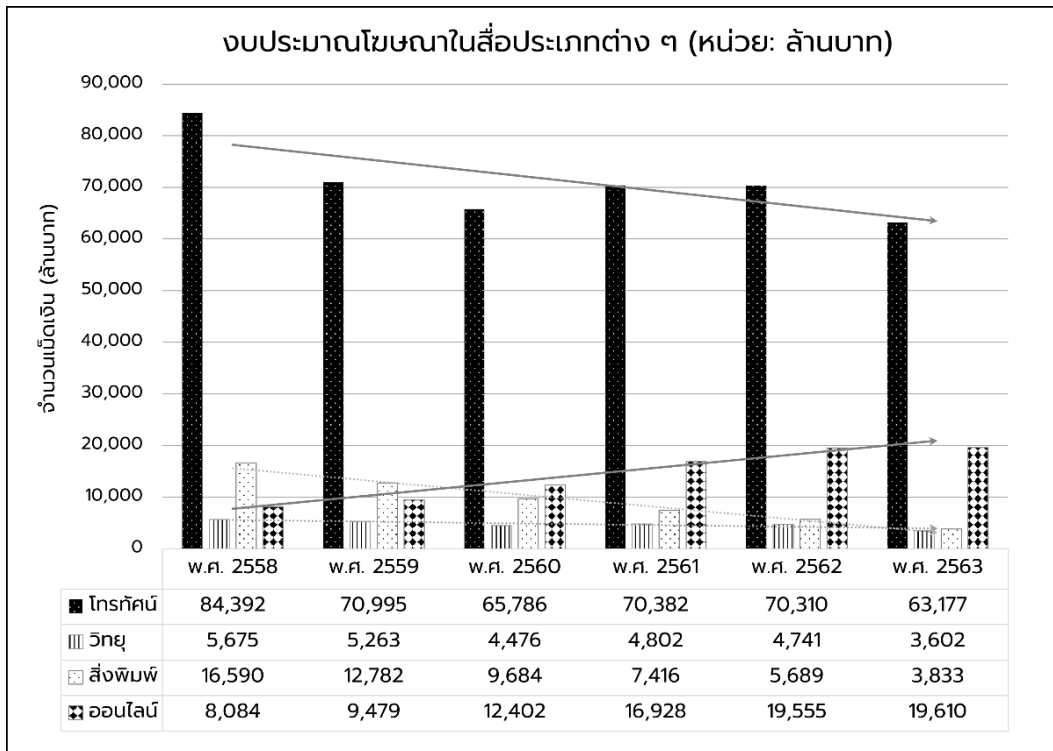
ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า (อ้างถึงใน อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติสิริ กุหลาบ, 2565: 3)

แม้เผยแพร่ทางออนไลน์ควบคู่ แต่เม็ดเงินโฆษณาในออนไลน์ไม่สามารถทดแทนโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ได้ ในที่สุดมีหนังสือพิมพ์หลายฉบับต้องยุติการพิมพ์ฉบับกระดาษและเผยแพร่ผ่านออนไลน์เพียงอย่างเดียว ได้แก่ ปี 2559

หนังสือพิมพ์บ้านเมือง ปี 2560 นิตยสารชาวเนชั่นสุดสัปดาห์ ปี 2561 หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวัน ปี 2562 มีหลายฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์และหนังสือพิมพ์แจกฟรี M2F ในเครือบางกอกโพสต์ หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ 1 ใน 2 ฉบับในประเทศไทย (ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2562ก) และปี 2563 คือ หนังสือพิมพ์คมชัดลึก อย่างไรก็ตามล่าสุดโพสต์ทูเดย์ที่ปรับเปลี่ยนไปเผยแพร่ทางออนไลน์อย่างเดียว ได้ประกาศยุติการดำเนินงานในวันที่ 30 มิถุนายน 2565 โดยระบุว่าไม่สามารถแบกรับภาวะขาดทุนได้อีกต่อไป และต้องเลิกจ้างพนักงานในส่วนนี้ทั้งหมดกว่า 20 คน (เวิร์คพอยท์ทูเดย์, 2565)

งานวิจัยเรื่องการปรับตัวขององค์กรข่าวเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาองค์กรสื่อกระแสหลัก ยังพบว่า องค์กรสื่อหนังสือพิมพ์ที่ศึกษา ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ และหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ยังประสบปัญหาผู้จัดจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์และแผงหนังสือปิดตัวทำให้ไม่สามารถกระจายหนังสือพิมพ์ไปถึงมือผู้อ่านได้ แม้จะปรับตัวมีช่องทางออนไลน์เผยแพร่ควบคู่ก็เผชิญกับปัญหาส่วนแบ่งรายได้จากแพลตฟอร์มออนไลน์ที่น้อยและไม่เป็นธรรมโดยไร้อำนาจต่อรอง (อริน เจียจันทรพงษ์ และพรชสา สิริ กุหลาบ, 2565: 116)

สำหรับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นก็เผชิญปัญหาไม่ต่างกัน โดยเผชิญปัญหามาไม่ต่ำกว่า 15 ปีแล้ว ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นภาคกลางเจ้าใหญ่ของจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรี เมื่อรายได้ประมาณร้อยละ 70 มาจากโฆษณา แต่สภาพเศรษฐกิจในท้องถิ่นไม่ใหญ่เท่าส่วนกลาง ผนวกกับภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนไป ผู้รับสารจึงหันไปติดตามข่าวสารทางช่องทางอื่นที่รวดเร็วกว่าอย่างวิทยุและโทรทัศน์ รวมถึงแผงหนังสือทยอยเลิกแผง จึงต้องปรับลดรอบการพิมพ์และยอดการตีพิมพ์ในแต่ละรอบ รวมถึงหาโฆษณาจากรายใหม่ ๆ โดยลงข่าวเชิงประชาสัมพันธ์ให้เอกชนและราชการก่อน เพื่อดึงดูดให้หน่วยงานเหล่านี้สนใจมาซื้อพื้นที่โฆษณา (อริน เจียจันทรพงษ์, 2558: 34, 37) ยิ่งปัจจุบันเข้าสู่ยุคสื่อออนไลน์เต็มรูปแบบทำให้หลายฉบับที่เคยเฟื่องฟู เช่น เชียงใหม่นิวส์ ลานนาโพสต์ ในภาคเหนือ หรืออีสานบิซ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องยุติการพิมพ์ฉบับกระดาษ และเผยแพร่ทางออนไลน์เพียงอย่างเดียว (สกุลศรี ศรีสารคาม และอภิสิทธิ์ ศุภกิจเจริญ, 2565: 72)

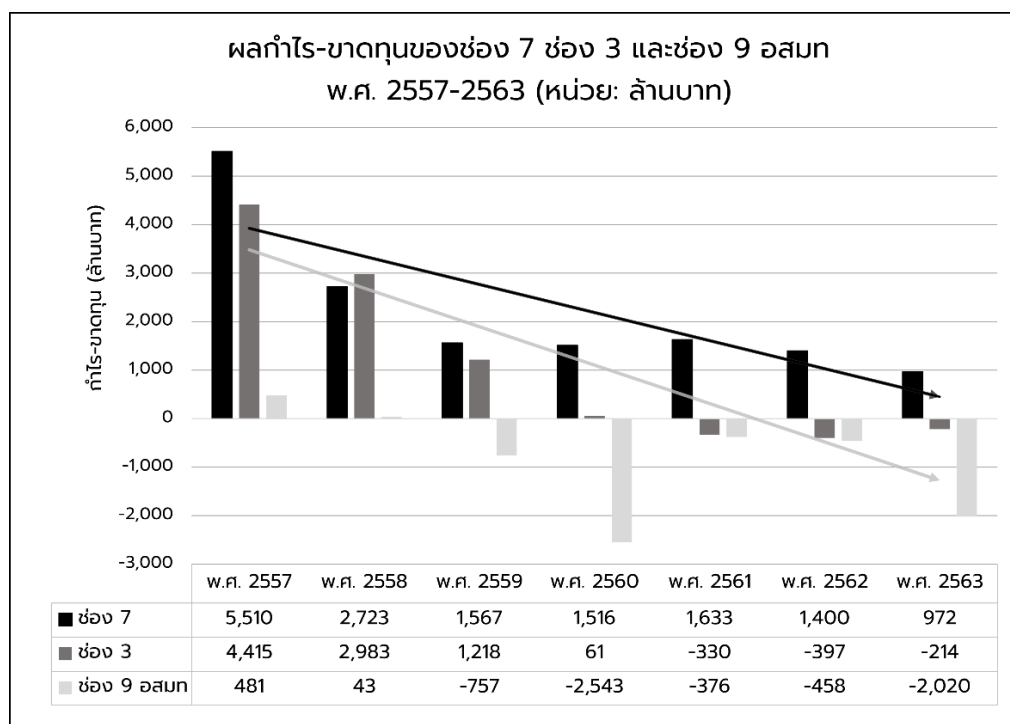

ภาพ 2.2: งบประมาณโฆษณาในสื่อประเภทต่าง ๆ ปี 2558-2563 (หน่วย: ล้านบาท)
ที่มา: AGB Nielsen (อ้างถึงใน อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรราชสีมา กุหลาบ, 2565: 2)

ส่วนสื่อโทรทัศน์ก็เผชิญกับผลประกอบการที่ถดถอยเช่นเดียวกัน เนื่องด้วยสภาพการแข่งขันสูงจากการเกิดขึ้นของโทรทัศน์ดิจิทัลประเภทธุรกิจ 24 ช่อง ทำให้เม็ดเงินโฆษณาถูกแบ่งไปอยู่กับโทรทัศน์ช่องใหม่ ๆ รวมถึงต้นทุนการผลิตที่สูง ไม่ว่าจะเป็นค่าประมูลคลื่นความถี่ระยะเวลา 15 ปี ราคาตั้งแต่ 1,000-3,500 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2557) และค่าเช่าโครงข่ายสัญญาณ ราคาตั้งแต่ 50-160 ล้านบาทต่อปี (กรุงเทพธุรกิจ, 2556) พีระวัฒน์ โชติธรรมโม นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ระบุว่า โทรทัศน์มีต้นทุนคงที่จากค่าใบอนุญาตและค่าโครงข่ายในสัดส่วนเกินร้อยละ 30 เมื่อองค์กรลดต้นทุนไม่ได้ การลดต้นทุนแรกจึงเป็นด้านพนักงานและเนื้อหา ซึ่งเป็นสินทรัพย์หลักทำให้รายการที่นำเสนอไม่มีคุณภาพมากนัก หากลดต้นทุนอะไรไม่ได้ก็จะลดต้นทุนรายการข่าวก่อน (สาวิตรีรินวงษ์, 2562) แม้ต่อมา คสช. จะออกคำสั่งเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2561 ให้ผู้ประกอบการโทรทัศน์ดิจิทัลยื่นขอพักชำระค่าธรรมเนียมใบอนุญาตต่อ กสทช. ได้ในระยะเวลาไม่เกิน 3 ปี และออกคำสั่งเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2562 ให้ กสทช. จ่ายค่าเช่าโครงข่ายสัญญาณให้กับผู้ให้บริการแทนผู้ประกอบการไปตลอดจนสิ้นสุดใบอนุญาต (ทีวีดิจิทัลวอช, 2562) แต่ก็ไม่ได้ทำให้สภาพการณ์อุตสาหกรรม

สื่อโทรทัศน์ดีขึ้น นอกจากนี้ การอุดหนุน (subsidy) จากรัฐยังเสมือนเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนแลกกับการที่สื่อมวลชนต้องไม่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล

ตัวอย่างสถานการณ์ถดถอยของอุตสาหกรรมสื่อโทรทัศน์เห็นได้จากสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ที่ครองตำแหน่งยอดผู้ชมสูงสุดมายาวนาน จากที่มีผลกำไรในปี 2557 อยู่ที่ 5,510 ล้านบาท ลดลงเหลือ 972 ล้านบาทในปี 2563 (ทีวีดิจิทัลวอช, 2564ก) ขณะที่สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ซึ่งได้รับความนิยมสูงสุดควบคู่กับสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 จากที่เคยมีผลกำไรในปี 2557 อยู่ที่ 4,415 ล้านบาท กลายเป็นขาดทุน 330 ล้านบาท 397 ล้านบาท และ 214 ล้านบาทในช่วงปี 2561-2563 ตามลำดับ ไม่ต่างจากช่อง 9 อสมท ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ปี 2557 มีกำไรอยู่ที่ 481 ล้านบาท แต่ปี 2559 เริ่มขาดทุน 757 ล้านบาท และขาดทุนต่อเนื่องมาจนถึงปี 2563 ที่ 2,020 ล้านบาท (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2564ก, 2564ข)

ภาพ 2.3: ผลกำไร-ขาดทุนขององค์กรสื่อโทรทัศน์ (ช่อง 7 ช่อง 3 และช่อง 9 อสมท) ปี 2557-2563 (หน่วย: ล้านบาท)

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ด้วยสภาพการณ์เช่นนี้ ในเดือนพฤษภาคม 2562 มีสถานีโทรทัศน์ดิจิทัลจำนวน 7 ช่องยื่นขอคืนใบอนุญาตตามมาตรการเยียวยาอุตสาหกรรมโทรทัศน์ของ กสทช. เพื่อยุติการขาดทุนสะสม ได้แก่ ช่อง 3 แฟมิลี่ (3 Family) ช่องเอ็มคอตแฟมิลี่ (MCOT Family) ช่องสปริงนิวส์

(Spring News) ช่องโบรท์ทีวี (Bright TV) ช่องวอยซ์ทีวี (Voice TV) ช่องสปริง 26 (Spring 26) และช่อง 3 เอสดี (3 SD) (ไทยรัฐ, 2562) ขณะที่ช่องนิว 18 (NEW 18) ตัดสินใจขายกิจการโทรทัศน์ให้กับบริษัท เจเคเอ็น โกลบอลมีเดีย จำกัด (มหาชน) และเปลี่ยนชื่อช่องเป็นเจเคเอ็น 18 (JKN 18) ในเดือนเมษายน 2564 (ประชาชาติธุรกิจ, 2564)

นอกจากนี้สถานีโทรทัศน์ยังมีการเลิกจ้างพนักงานเป็นจำนวนมาก โดยมีพนักงานประจำของสถานีโทรทัศน์ดิจิทัลและพนักงานของบริษัทรับจ้างผลิต ทั้งผู้ผลิตรายการอิสระ ธุรกิจตัดต่อและผู้ผลิตโฆษณา ได้รับผลกระทบจากการเลิกจ้างจำนวน 3,472 คน และยังมีผลกระทบทางอ้อมต่อครอบครัวผู้ที่ถูกเลิกจ้างอีกจำนวน 11,458 คน รวมผู้ที่ได้รับผลกระทบ 14,930 คน โดยกลุ่มที่เป็นลูกจ้าง outsource (พนักงานของบริษัทรับจ้างผลิต) ได้รับผลกระทบหนัก เพราะไม่ได้อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน เมื่อมีการยกเลิกประกอบกิจการจึงไม่ได้รับสิทธิการจ่ายเงินค่าเลิกจ้าง (ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2562ข) ขณะเดียวกันมีผู้สื่อข่าวและผู้ประกาศข่าวจากสื่อกระแสหลักจำนวนหนึ่งหันไปสร้างตัวตนและนำเสนอข่าวผ่านช่องทางออนไลน์เพิ่มเติม เช่น ฐปณีย์ เอียดศรีไชย ผู้สื่อข่าวประจำรายการข่าว 3 มิติทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 3 เปิดสำนักข่าวออนไลน์เดอะรีพอร์ตเตอร์ส (The Reporters) เพื่อนำเสนอข่าวโดยตรงจากภาคสนามในรูปแบบที่มีอิสระมากยิ่งขึ้น รวมถึงเพื่อเตรียมการรองรับหากตนเองถูกปลดออกจากการเป็นนักข่าวในสื่อกระแสหลัก (เดอะโมเมนตัม, 2562)

สำหรับสื่อวิทยุ เม็ดเงินโฆษณาตกลงต่อเนื่องเช่นกัน จากปี 2558 มูลค่า 5,675 ล้านบาท เหลือ 3,602 ล้านบาทในปี 2563 เครือวิทยุรายใหญ่ในกรุงเทพฯ ต่างทยอยคืนคลื่นความถี่และไม่ต่อสัญญาสัมปทานกับรัฐ เช่น เครืออินดิเพ็นเดนซ์ คอมมิวนิเคชั่น เน็ทเวอร์ค จากเดิมในปี 2557 มีคลื่นวิทยุ 4 คลื่น ปัจจุบันได้ทยอยคืนจนเหลือเพียงคลื่นเดียวคือ FM One 103.5 ขณะที่บางเครือได้คืนคลื่นและปรับบางส่วนไปออกอากาศผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เครือเอไอเอ็ม มีเดีย จากเดิมมีคลื่นวิทยุ 4 คลื่น ปัจจุบันเหลือเพียงแค่ 2 คลื่นคือ EFM 104.5 และ Green Wave 106.5 โดยปรับ Chill FM 89 ไปออกอากาศเสียงผ่านช่องทางออนไลน์แทน (เดอะบางกอกอินไซด์, 2562)

สำหรับสื่อออนไลน์ แม้จะมีเม็ดเงินโฆษณาในภาพรวมเติบโตอย่างต่อเนื่องจากปี 2558 จำนวน 8,084 ล้านบาท เป็น 19,610 ล้านบาทในปี 2563 แต่ก็ต้องเผชิญกับสถานการณ์การแข่งขันสูง กฎระเบียบ

การมองเห็นเนื้อหาที่ถูกกำหนดโดยผู้ให้บริการแพลตฟอร์มซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนการแบ่งรายได้จากผู้ให้บริการแพลตฟอร์มที่ผู้ผลิตเนื้อหาไทยไม่มีอำนาจต่อรอง โดยสมาคมโฆษณาดิจิทัล (ประเทศไทย) (DAAT) ร่วมกับคันทาร์ (ประเทศไทย) บริษัทวิจัย คาดการณ์ว่าเม็ดเงินโฆษณาสื่อดิจิทัลในปี 2565 จะมีมูลค่าสูงถึง 27,040 ล้านบาท แต่ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มยังคงครองส่วนแบ่งรายได้สูงสุด

โดยอันดับ 1 คือเฟซบุ๊ก (Facebook) ครองสัดส่วนรายได้ร้อยละ 30 มูลค่า 8,106 ล้านบาท อันดับ 2 คือยูทูบ (YouTube) ครองสัดส่วนรายได้ร้อยละ 17 มูลค่า 4,690 ล้านบาท ส่วนผู้ผลิตเนื้อหาในประเทศได้รับส่วนแบ่งรายได้อยู่ที่อันดับ 5 มูลค่า 2,049 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น (แบรนดบุฟเฟต์, 2565ก)

ขณะที่ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (2562ค) คาดการณ์ว่ามีสื่อออนไลน์เพียงไม่กี่สำนักเท่านั้นที่ไม่ทำธุรกิจโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย และพอจะเลี้ยงตัวเองได้จากรายได้ที่มาจากแบนเนอร์ (banner) ฟีด (feed) โฆษณาสินค้าและบริการต่าง ๆ ผ่านเอเจนซีหรือจากเจ้าของผลิตภัณฑ์โดยตรง รายได้จากระบบโฆษณาอัตโนมัติ (programmatic advertising) รายได้จากโฆษณาวิดีโอบนแพลตฟอร์มเฟซบุ๊กและยูทูบ รวมถึงรายได้จากการโฆษณาสินค้าในตัวเนื้อหา ข่าว บทความ หรือสื่อบันทึก (advertorial) โดยพบว่าสื่อออนไลน์ที่ไม่ทำธุรกิจสื่ออื่น ๆ จะมียอดผู้เข้าชมเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์

ไม่เทียบเท่ากับสื่อออนไลน์ที่มีธุรกิจสื่ออื่นควบคู่ เช่น เดอะสแตนดาร์ด (The Standard) ในเดือนตุลาคม 2562 มีผู้เข้าชมเว็บไซต์ 1.6 ล้านครั้ง ขณะที่เว็บไซต์ไทยรัฐมีผู้เข้าชม 52.19 ล้านครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่า

การดำเนินงานองค์กรสื่อออนไลน์ขนาดใหญ่มีต้นทุนสูง เช่น เดอะสแตนดาร์ดซึ่งมียอดผู้ชมสูงสุดในกลุ่มองค์กรข่าวออนไลน์ ก่อตั้งเมื่อปี 2560 ด้วยทุนจดทะเบียน 30 ล้านบาท มีรายได้รวม 36.4 ล้านบาท

แต่มีรายจ่ายรวมสูงถึง 49.4 ล้านบาท ส่วนปี 2561 มีรายได้รวม 95.4 ล้านบาท และมีรายจ่ายรวมสูงถึง 83.9 ล้านบาท

สื่อออนไลน์ยังต้องเผชิญกับการควบคุมอย่างเข้มงวดจากรัฐไทย โดยข้อมูลจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนระบุว่า ตั้งแต่วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 - 24 มิถุนายน 2565 มีคดีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ซึ่งมักถูกดำเนินคดีตาม พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14 ควบคู่กันไปด้วย จำนวน 110 คดี (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565) ขณะเดียวกันเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2563 พุทธิพงษ์ ปุณณกันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ในขณะนั้นเปิดเผยว่า ในปี 2563 หน่วยงานรัฐไทยร้องขอให้เฟซบุ๊กระงับและปิดกั้นเนื้อหากว่า 4,700 รายการ โดยเฟซบุ๊กปิดกั้นเนื้อหาตามคำร้อง 1,300 รายการ คิดเป็นร้อยละ 27 ของคำร้องทั้งหมด ขณะที่ถูกกักปิดกั้นเนื้อหาบนยูทูบไปแล้วกว่าร้อยละ 93 จาก 1,600 คำร้อง (บล็อกกั้น, 2563) ส่วนคนทำงานสื่อออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นองค์กรขนาดเล็กหรือมัลติมีเดียของสถานีโทรทัศน์ดิจิทัลต้องทำงานหนักและหนึ่งคนต้องทำงานหลายตำแหน่ง ตั้งแต่หาประเด็น ลงพื้นที่สัมภาษณ์ ถ่ายวิดีโอ ตัดต่อ เขียนเนื้อหา พิสูจน์อักษร และดูแลเพจ และบางแห่งยังเป็นฟรีแลนซ์แบบ

ประจำที่ไม่ได้เบียดเบียน ไม่มีโอที ไม่มีสวัสดิการ และเงินเดือนบางเดือนออกช้า (อรวรรณ จิตรรัมย์, 2562)

2.2 การปรับตัวขององค์กรสื่อในการดำเนินธุรกิจและการบริการข่าวสาร

สถาบันสื่อ (the press institution) เป็นสถาบันสังคมที่สร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาจากความคาดหวังว่า จะทำหน้าที่จัดหาข่าวสารที่จำเป็นต่อพลเมืองเพื่อให้พวกเขาใช้ตัดสินใจดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ แต่การดำเนินงานขององค์กรสื่อล้วนต้องใช้ทุน ไม่ว่าจะเป็นสื่อเชิงพาณิชย์ (commercial press) ที่เจ้าของทุนให้การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อเป้าหมายทางธุรกิจและกำไร สื่อสาธารณะ (public media) ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาษีประชาชนเพื่อผลิตเนื้อหาตอบสนองพลเมือง สื่อของรัฐ (state media) ที่รัฐสนับสนุนการดำเนินงานในฐานะเป็นวิธีการจัดการความเห็นของมวลชน หรือสื่อไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit organization) ที่ผลิตเนื้อหาตามจุดยืนของผู้ร่วมก่อตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองสิทธิมนุษยชนในประเด็นต่าง ๆ โดยสอดคล้องกับโจทย์ขององค์กรผู้ให้ทุนสนับสนุน เมื่อที่มาของรายได้มาจากหลากหลายแหล่ง แต่ละแหล่งมีเป้าหมายแตกต่างกัน รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชี่ยวชาญของทีมงานและวัฒนธรรมการทำงานของกองบรรณาธิการ ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจที่มีความผันผวน ผู้รับสารที่เปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยีดิจิทัล และผู้ให้บริการแพลตฟอร์มที่มีอำนาจตั้งกฎกติกาในการเผยแพร่ จึงมีความซับซ้อนในการดำเนินงาน

ที่สื่อจะต้องประสานสมดุลระหว่างสิ่งเหล่านี้ และปรับตัวเพื่อนำไปสู่เป้าหมายทางวารสารศาสตร์

ทั้งนี้การหารายได้ขององค์กรสื่อ โดยเฉพาะการดำเนินงานเชิงพาณิชย์มีผลอย่างยิ่งต่อความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการ โดยการกุ่มสื่อ (media capture) ทำให้เกิดการแทรกแซงองค์กรสื่อผ่านการให้เงินสำหรับดำเนินกิจการหรืองบประมาณซื้อพื้นที่สื่อ ทั้งการกุ่มสื่อทางตรง ซึ่งหมายถึงการที่รัฐหรือเอกชนเป็นเจ้าของสื่อหรือเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ ทำให้องค์กรนั้นไม่เสนอเนื้อหาที่วิพากษ์วิจารณ์แหล่งทุนของตน และการกุ่มสื่อทางอ้อม ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานรัฐหรือเอกชนเป็นผู้ซื้อพื้นที่สื่อเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ ทำให้ องค์กรสื่อต้องเซ็นเซอร์เนื้อหาที่จะกระทบต่อองค์กรเหล่านั้นเพื่อรักษาสายสัมพันธ์ แนวทางเหล่านี้

มีผลกระทบต่อสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชน (รพีพัฒน์ อิงคสิทธิ์, 2564)

ขณะเดียวกัน ระบบการหารายได้บนแพลตฟอร์มออนไลน์ซึ่งเป็นแนวทางการหารายได้ขององค์กรสื่อส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็ไม่เอื้อให้สื่อไทยนำเสนอเนื้อหาอย่างมีคุณภาพได้เต็มที่ อดิศักดิ์ ลิ้มปรงุ์พัฒนกิจ ผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท เนชั่น บรอดแคสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และระวี ตะวันธรงค์ นายกสมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ ระบุตรงกันว่า เมื่อสำนักข่าวยังต้องอาศัยแพลตฟอร์มในการ

เป็นสะพานนำข่าวสารไปถึงผู้อ่าน แต่องค์กรข่าวได้รับส่วนแบ่งจากการโฆษณาผ่านแพลตฟอร์มกลับมาในสัดส่วนที่น้อย เมื่อเงื่อนไขการแบ่งรายได้ไม่ชัดเจน และปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ขณะที่ผู้ผลิตเนื้อหาไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ให้บริการแพลตฟอร์มซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติมากพอ ทำให้คุณภาพของสื่อลดน้อยลง เพราะทุกสำนักจะแข่งขันกันนำเสนอเฉพาะเนื้อหาที่มีผู้ชมจำนวนมาก เพื่อเพิ่มรายได้จากช่องทางออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีเรื่องตัวแทนรับลงโฆษณาและดูแลโฆษณาให้เว็บไซต์ต่างๆ (ad network) ซึ่งมักสร้างปัญหาข่าวปลอมและวาทะสร้างความเกลียดชัง ดังนั้นรัฐควรเข้ามาช่วยกำกับและต่อรองกับกลุ่มเหล่านี้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสื่อไทย (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2564)

ดังที่อธิบายไปข้างต้นแล้วว่า การแข่งขันในอุตสาหกรรมสื่อเป็นไปอย่างเข้มข้นเนื่องจากจำนวนผู้เล่นที่เพิ่มขึ้นและงบโฆษณาประชาสัมพันธ์ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักมีจำกัด ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ องค์กรสื่อจึงพยายามปรับแนวทางการทำงานขององค์กรและเพิ่มวิธีการหารายได้ที่หลากหลายเพื่อให้ยังคงอยู่ได้ สำหรับสื่อเชิงพาณิชย์ ตัวอย่างองค์กรสื่อขนาดใหญ่ เช่น เครือไทยรัฐ และเครือเนชั่น ที่มีทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ ได้ปรับโครงสร้างการทำงานเพื่อรองรับกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยแม้จะแยกกองบรรณาธิการตามแพลตฟอร์มที่มีคือ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ รวมทั้งมีบุคลากรแยกจากกัน แต่ก็มีระบบข้อมูลหรือ “ถังข่าว” ร่วมกัน และวางแผนการนำเสนอร่วมกัน โดยมีทีมจากกองบรรณาธิการข่าวออนไลน์ไปร่วมประชุมกับกองบรรณาธิการของสื่อดั้งเดิมคือหนังสือพิมพ์ ส่วนองค์กรขนาดกลางอย่างหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ที่มีจำนวนบุคลากรจำกัดยังมีโครงสร้างเป็นกองบรรณาธิการเดียว แต่มีทีมงานแยกทำระหว่างสื่อดั้งเดิมคือหนังสือพิมพ์ และสื่อออนไลน์ โดยมีการกำหนดประเด็นร่วมกัน ขณะที่วิวีได้ปรับลดรูปแบบการดำเนินธุรกิจจากสถานีโทรทัศน์มาเป็นผู้ผลิตเนื้อหา (content provider) ให้กับสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมและนำเสนอผ่านช่องทางออนไลน์ มีการยุบโต๊ะข่าวต่าง ๆ และปรับหน่วยผลิตเนื้อหาให้เหลือเพียง 2 หน่วย คือ กองบรรณาธิการรายการและกองบรรณาธิการข่าว ซึ่งมีบุคลากรแยกกัน แต่จะมีการประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดทิศทางการทำงาน ทั้ง 4 องค์กรมีวิธีการรายได้หลัก 2 วิธีคือ 1) ขายพื้นที่โฆษณาแบบแพ็คเกจ กล่าวคือ ซื้อครั้งเดียวสามารถลงโฆษณาได้ในทุกแพลตฟอร์มขององค์กร 2) หารายได้จากระบบโฆษณาอัตโนมัติ (programmable advertising) ที่มากับจำนวนการเข้าถึงเนื้อหาทางออนไลน์ นอกจากนี้

แต่ละองค์กรยังมีวิธีการรายได้แบบอื่นๆ ที่แตกต่างกันไป เช่น ผลิตเนื้อหาที่ได้รับเงินสนับสนุน (advertorial และ branded content) ขายลิขสิทธิ์เนื้อหา หารายได้จากการจัดกิจกรรม เช่น การประชุม-สัมมนา

ผลิตสินค้าออกขาย และเปิดระบบบอกรับสมาชิกเพื่อเข้าถึงเนื้อหาพิเศษ (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติสิริ กุหลาบ, 2565: 109-110)

ขณะที่องค์กรข่าวออนไลน์ ซึ่งดำเนินงานในแนวทางสื่อเชิงพาณิชย์ ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งและดำเนินงานบนช่องทางออนไลน์ เช่น เดอะสแตนด์การ์ด เดอะเอมแทเทอร์ เวอร์คพอยท์ทูเดย์ เดอะรีพอร์ตเตอร์ส เดอะโมเมนต์ม 77 ชาวเด็เดเอ็มไทย ฯลฯ หรือสื่อกระแสหลักที่มีช่องทางสื่อดั้งเดิมคือนั่งสื่อพิมพ์และโทรทัศน์ แต่ปัจจุบันเสนอข่าวเฉพาะช่องทางออนไลน์ เช่น คมชัดลึก ไบรท์ทูเดย์ ในภาพรวมมีวิธีการรายได้ 6 วิธี ได้แก่ 1) ขายพื้นที่โฆษณา เช่น จากแบนเนอร์บนเว็บไซต์ และฟีดบนสื่อสังคมออนไลน์ 2) รายได้จากระบบโฆษณาอัตโนมัติ (programmatic advertising) 3) รายได้จากโฆษณาในวิดีโอที่เผยแพร่บนเฟสบุ๊กและยูทูบ (ad breaks) 4) ผลิตบทความโฆษณา (advertorial) และเนื้อหาที่ได้รับเงินสนับสนุน (sponsored/ branded content) 5) การจัดกิจกรรม เช่น สัมมนา ดิเบต และ 6) ได้รับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนเพื่อผลิตเนื้อหาเฉพาะตามวัตถุประสงค์ของแหล่งทุน เช่น จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ส่วนการปรับการทำงานเพื่อรองรับกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่างองค์กรข่าวออนไลน์ยอดนิยมอย่างเดอะสแตนด์การ์ด เดอะเอมแทเทอร์ และอีจัน มีโครงสร้างองค์กรแยกเป็นฝ่ายต่างๆ ทั้งนักข่าวที่ทำเนื้อหา ช่างภาพ วิดีโอ กราฟิก ตัดต่อ ฝ่ายสร้างสรรค์รายการออนไลน์และฝ่ายดิจิทัลที่ดูแลและพัฒนาการนำเสนอทางออนไลน์ มีลักษณะการประสานความร่วมมือในแนวราบ ให้ความสำคัญกับเว็บไซต์ที่เสมือนเป็นบ้านและให้ความสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเป็นช่องทางที่ทำให้ผู้อ่านเข้าถึง อย่งไรก็ดีปัญหาที่ทั้ง 3 องค์กรประสบคือการปรับกฎเกณฑ์อัลกอริทึม (algorithm) จากเจ้าของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อการมองเห็นและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงความคาดหวังของผู้อ่านที่ต้องการเสพข่าวรวดเร็ว ลึก และมีสารสื่อสองทาง (เอกพล เขียรถาวร และปาจารย์ย์ ปุรินทรกุล, 2564: 76-79)

ตาราง 2.1: วิธีการหารายได้ขององค์กรสื่อไทยที่ดำเนินงานรูปแบบต่าง ๆ

วิธีการรายได้	สื่อเชิงพาณิชย์ (นสพ. โทรทัศน์ ออนไลน์)	ธุรกิจเพื่อสังคม (ออนไลน์)	สื่อสาธารณะ (โทรทัศน์)	สื่อของรัฐ (โทรทัศน์)	สื่อไม่แสวงกำไร (ออนไลน์)
ขายพื้นที่โฆษณาปกติ/ขายแบบแพ็คเกจ	X	X		X	X

วิธีการรายได้	สื่อเชิงพาณิชย์ (นสพ. โทรทัศน์ ออนไลน์)	ธุรกิจเพื่อสังคม (ออนไลน์)	สื่อสาธารณะ (โทรทัศน์)	สื่อของรัฐ (โทรทัศน์)	สื่อไม่แสวงกำไร (ออนไลน์)
ขายเวลาให้ผู้ผลิตรายการเอกชน	X (โทรทัศน์)			X	
ให้เช่าคลื่นวิทยุ				X	
ระบบโฆษณาอัตโนมัติ (programmatic advertising)	X (ออนไลน์)				
โฆษณาในวิดีโอบนสื่อสังคมออนไลน์ (ad breaks)	X (ออนไลน์)				X
รับจ้างผลิตเนื้อหา					X
ผลิตเนื้อหาที่ได้รับเงินสนับสนุน (advertorial)	X			X	
ขายลิขสิทธิ์เนื้อหา/ขายเนื้อหารฐานข้อมูล	X (โทรทัศน์)	X	X		
จัดกิจกรรม เช่น สัมมนา	X	X			X
ผลิตสินค้าออกขาย	X (โทรทัศน์)				X
ให้เช่าโครงข่ายสัญญาณ	X (เฉพาะอสมท)		X	X	

วิธีหารายได้	สื่อเชิงพาณิชย์ (นสพ. โทรทัศน์ ออนไลน์)	ธุรกิจเพื่อสังคม (ออนไลน์)	สื่อสาธารณะ (โทรทัศน์)	สื่อของรัฐ (โทรทัศน์)	สื่อไม่แสวงกำไร (ออนไลน์)
โทรทัศน์ (MUX)					
บอกรับสมาชิกเพื่อเข้าถึงเนื้อหาพิเศษ	X (วอยซ์ทีวี ไทยรัฐพลัส)				
รับบริจาคจากผู้อ่าน		X			X
รับทุนสนับสนุนรายปีจากแหล่งทุนในและต่างประเทศ		X			X
รับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนเพื่อร่วมผลิตเนื้อหาเฉพาะด้าน			X		X
รับเงินสนับสนุนจากภาษี			X		
งบประมาณแผ่นดิน				X	
เปิดหน่วยธุรกิจใหม่เพื่อทดลองหารายได้			X		

ขณะที่สื่อของรัฐหารายได้ 5 วิธี ได้แก่ 1) ขายเวลาโฆษณา 2) ขายเวลาแก่ผู้ผลิตรายการเอกชน 3) รายได้จากการให้บริการเช่าโครงข่ายสัญญาณ 4) รายได้จากการให้เช่าเวลาสถานีวิทยุ และ 5) รายได้จากงบประมาณแผ่นดิน

ส่วนองค์กรชาวออนไลน์ที่ดำเนินแนวทางแบบธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) เช่น ไทยพับลิก้า มีวิธีหารายได้ 5 วิธีคือ 1) ขายแบนเนอร์ในเว็บไซต์ 2) รับเงินบริจาคจากผู้อ่าน 3) นำเนื้อหาไปขายกับองค์กรต่างๆ 4) จัดสัมมนา และ 5) ขอรับทุนจากองค์กรต่างประเทศ (นวนน้อย ตรีรัตน์ และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2559: 65) มีโครงสร้างเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีบุคลากร 7 คน โดยไม่แบ่งสายขาว เพราะแนวขาวขององค์กรคือความยั่งยืน ความโปร่งใส การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมซึ่งเชื่อมโยงกัน นอกจากนี้ยังเน้นการเกาะติดเป็นประเด็น ใช้เว็บไซต์เป็นฐาน และใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหน้าร้านให้ผู้อ่านเข้าถึง แต่ก็เผชิญปัญหาหากติกาของแพลตฟอร์มเช่นกัน (เอกพล เขียรถาวร และอาจารย์ ปุรินทวารกุล, 2564: 81-84)

ส่วนไทยพีบีเอสในฐานะสื่อสาธารณะได้ปรับโครงสร้างการทำงานโดยแยกกองบรรณาธิการตามแพลตฟอร์มที่มีคือโทรทัศน์และสื่อออนไลน์ โดยมีบุคลากรแยกจากกัน แต่มีระบบข้อมูลร่วมกัน และมีทีมจากกองบรรณาธิการชาวออนไลน์ไปร่วมประชุมกับกองบรรณาธิการของสื่อโทรทัศน์เพื่อวางแผนการนำเสนอ มีวิธีหารายได้ 5 วิธี คือ 1) ได้รับเงินสนับสนุนจากภาษี 2) รายได้จากการให้บริการเช่าโครงข่ายสัญญาณ 3) ขายลิขสิทธิ์เนื้อหา 4) รับทุนร่วมผลิตจากแหล่งทุน เช่น สสส. และ 5) เปิดหน่วยธุรกิจ (business unit) ใหม่ คือ ดิแอกทีฟ และ ดีโค้ด ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์เพื่อทดลองความเป็นไปได้ในการหารายได้เพิ่มเติม (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชสาสิริ กุหลาบ, 2565: 109-110, 113)

ในส่วนองค์กรสื่อไม่แสวงหาผลกำไร เช่น ประชาไท ซึ่งดำเนินงานมายาวนาน มีรายได้หลักมาจาก 2 ช่องทาง คือ 1) การระดมทุนจากผู้คนที่สนใจบริจาคและรับสมัครสมาชิก 2) ขอทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนในประเทศและต่างประเทศ (นวนน้อย ตรีรัตน์ และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2559: 64) โดยมีทั้งทุนสนับสนุนการดำเนินงานสื่อและทุนดำเนินโครงการเฉพาะเรื่อง แหล่งทุนหลักมาจากองค์กรต่างประเทศที่สนับสนุนประเด็นสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย เช่น National Endowment for Democracy (NED) ส่วนแหล่งทุนไทยคือ สสส. นอกจากนี้ยังมีรายได้อื่นๆ เพื่อนำมาใช้หมุนเวียนอีก ได้แก่ การรับทำเนื้อหางานกิจกรรมที่สอดคล้องกับจุดยืนองค์กร เช่น งานสัมมนาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย การผลิตสินค้าออกขาย เช่น เสื้อ หมวก ร่ม และการขายแบนเนอร์บนเว็บไซต์

องค์กรไม่แสวงหาผลกำไรอื่นๆ เช่น เดอะอีสานเรคคอร์ด (The Isaan Record) วาร์ตานิ (Wartani) สำนักข่าวชายขอบ และลานเนอ (Lanner) มีที่มาของรายได้คล้ายกัน ทว่ากรณีศึกษาขององค์กรสื่อขนาดเล็กระดับภูมิภาคที่น่าสนใจคือสำนักสื่อวาร์ตานิในจังหวัดปัตตานี ที่ก่อตั้งมาแล้ว 10 ปีโดยกลุ่มนักศึกษาและนักกิจกรรมในพื้นที่เพื่อสื่อสารเรื่องผลกระทบของความขัดแย้ง ความไม่เป็นธรรมต่อคนในพื้นที่และกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ ปัจจุบันวาร์ตานิมีพนักงานประจำ 18 คน โดยนอกจากจะเป็นกองบรรณาธิการที่ผลิตเนื้อหา ยังมีผู้ดูแลงาน

ฝ่ายบุคคลและทดลองหน่วยธุรกิจใหม่ เช่น การลงทุนเงินสกุลดิจิทัลและการทำ
ค่ายเพลงของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับองค์กรสื่ออิสระ
องค์กรภาคประชาสังคม นักวิชาการ นักกฎหมายทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อเป็น
เครือข่ายป้องกันและช่วยเหลือเมื่อถูกคุกคามโดยรัฐ (รุตาน มูซอ, สัมภาษณ์, 8
มิถุนายน 2565)

จากยุคแรกเริ่มที่ต้องใช้ระบบอาสาสมัครเนื่องจากยังไม่สามารถหารายได้
ให้กับคนทำงานได้สม่าเสมอจนบางส่วนจำเป็นต้องออกไป ปัจจุบัน นอกจากเงิน
สนับสนุนจากแหล่งทุนต่างประเทศแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งของวารตานิมาจากระบบ
โฆษณาออนไลน์ และอีกส่วนมาจากการร่วมมือกับเกษตรกรและผู้ประกอบการ
รายย่อยในท้องถิ่นในการทำฟาร์มเกษตรและขายผลิตภัณฑ์ชุมชนทางออนไลน์
ทำให้มีรายได้เพียงพอสำหรับพนักงานประจำและการดำเนินงานขององค์กร

“เรื่องการทำงานผมไม่ได้ fix (กำหนดตายตัว) กับตัวโครงสร้างมาก
นัก ผมจะดูว่าคุณเก่งอะไร ทักษะของคุณไปในด้านไหน คุณทำแบบนั้น
เราจะ design (ออกแบบ) วารตานิให้เข้ากับคุณ... ผมบริหารแบบให้อิสระ
ให้ทุกคนบริหารข้างล่างกันเอง โดยใช้ยุทธศาสตร์เป็นรัฐธรรมนูญหลักของ
องค์กร เขาจะเอาไปแปลและบริหารยังไงผมไม่ยุ่งเกี่ยว ส่วนเรื่อง
งบประมาณผมทำแบบกระจายอำนาจเลย เขาหาเงินมาได้ก็หักเข้าวารตานิ
แค่ 20 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือก็เอาไปบริหารจัดการกันเอง พอเรา
บริหารแบบนี้เขามีอิสระมากในการดำเนินงาน ฝ่ายบริหารจะคุมเพียง
ยุทธศาสตร์ มีปัญหาอะไรก็เข้าไปดูแล ผมเลยไม่เหนื่อย”

รุตาน มูซอ, บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวารตานิ
สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565

นอกจากนี้กำลังสำคัญในการผลิตเนื้อหาขององค์กรนี้คือนักข่าวพลเมือง
จากต้นทุนเดิมที่เป็นนักกิจกรรมและทำงานกับคนในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง
วารตานิจึงสามารถประสานกับประชาชนในพื้นที่และจัดโครงการอบรมนักข่าว
พลเมืองมาอย่างต่อเนื่องจนมีเครือข่ายกว่า 300 คนในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดชาย
แดนใต้ วัตถุประสงค์หลักของโครงการคือต้องการเสริมสร้างพลังให้ประชาชน
กล้าสื่อสารประเด็นที่มีผลกระทบต่อตนและสอดส่องการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม
ของภาครัฐเพื่อให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ต่อมานักข่าวพลเมืองที่ส่วนใหญ่เป็น
เยาวชนคนรุ่นใหม่ก็เป็นผู้ส่งข่าวมาให้วารตานิ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการลงพื้นที่
และมีเนื้อหาที่น่าสนใจได้ตลอด ขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาศักยภาพในการ
สื่อสารให้กับประชาชนและสร้างความไว้วางใจในองค์กรสื่อให้กับคนในพื้นที่ เมื่อ
วารตานิถูกคุกคาม โดยเฉพาะโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนก็มาร่วมกันคัดค้านและ
กดดันจนทำให้สถานการณ์คลี่คลายลงได้บ้าง กล่าวคือ เป็น “ทุนที่ไม่ต้องลงทุน”

ในการดำเนินงาน

องค์กรสื่อ (รุตาน มูซอ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565)

องค์กรสื่อภาคประชาชนขนาดเล็กอื่นๆ มีแนวทางคล้ายกัน เช่น สำนักข่าวชายขอบที่นำเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้อพยพ ผู้ก่อตั้งซึ่งเป็นนักวิชาชีพมากประสบการณ์ได้จัดโครงการฝึกอบรม “นักสื่อสาร” ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นเยาวชน เพื่อให้ประชาชนกลุ่มชายขอบสามารถถ่ายทอดประสบการณ์และปัญหาที่ประสบสู่สาธารณะได้ ภายใต้แนวคิดที่ว่า “ไม่มีใครสื่อสาร

เรื่องราวของเราได้ดีเท่ากับตัวเอง” (ภาสกร จำลองราช, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2565) ภายหลังจากสื่อเหล่านี้ก็เป็นทั้งแหล่งข่าวและผู้ส่งข้อมูลให้กับกองบรรณาธิการซึ่งมีเพียง 5 คนและไม่ได้เป็นพนักงานประจำ จนสำนักข่าวชายขอบสามารถรายงานและติดตามปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ห่างไกลและไม่ค่อยถูกสื่อสารโดยสื่อกระแสหลักหรือสื่อท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่ลานเนอ ซึ่งเป็นกรรวมกลุ่มของนักกิจกรรมด้านสิทธิในพื้นที่ภาคเหนือและเพิ่งเริ่มดำเนินงานในปี 2565 ก็อาศัยต้นทุนเดิมจากเครือข่ายนักกิจกรรม ประชาชน และนักวิชาการในการหาข้อมูลเพื่อนำมารายงานสถานการณ์และบทวิเคราะห์จากพื้นที่ได้อย่างสม่ำเสมอ แม้จะมีสมาชิกประจำกองบรรณาธิการเพียง 6 คน (วัชรพล นาคเกษม, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565)

“การสร้าง Citizen Reporter (นักข่าวพลเมือง) ในระดับจังหวัดต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ซึ่งเราก็ได้มาจากต้นทุนตัวนี้ เช่น เรารู้จักน้องที่ ม.นเรศวร สามารถทำข่าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกได้ก็จะใช้ระบบแบบนั้น... ในหลาย ๆ ครั้งเวลากลุ่มต่าง ๆ จัดกิจกรรมหรือจัดเวที เราก็จะใช้ระบบเข้าไปคุยว่าขอข่าวหน่อย ถ้าว่างเขียนมาให้หน่อย ถ้าไม่ว่างไม่เป็นไร แต่ขอสาระสำคัญ แล้วเราก็เอามาเขียนข่าวทวนเนื้อหากันอีกที”

วัชรพล นาคเกษม, บรรณาธิการและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวลานเนอ
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565

2.3 แหล่งทุนสนับสนุนการผลิตสื่อในประเทศและต่างประเทศ

ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ดำเนินงานและนักวิชาการที่ทำงานกับสื่อภาคประชาชนระบุว่า โดยหลักการ แหล่งทุนภายในประเทศที่มีเป้าหมายและศักยภาพในการส่งเสริมการผลิตสื่อคุณภาพ ได้แก่ สสส. กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และกองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.) ในสังกัด กสทช. มีบทบาทสำคัญที่จะสนับสนุน

การดำเนินงานสื่อเชิงคุณภาพที่ยังขาดหายไปในอุตสาหกรรมสื่อ โดยเฉพาะการ

ให้ทุนสนับสนุนผู้ประกอบการและผู้ผลิตขนาดกลางและขนาดย่อม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติที่ผ่านมา แหล่งทุนเหล่านี้มักถูกตั้งคำถามถึงความโปร่งใสใน หลักเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาให้ทุน เช่น มีการเปิดเผยข้อมูลเมื่อปี 2557 ว่าสำนักข่าวอิศรา ซึ่งเป็นองค์กรสื่อที่มีแนวทางการดำเนินงานแบบไม่แสวงหาผล กำไร รับทุนของ สสส.ต่อเนื่องกันหลายปีเป็นมูลค่าเกือบร้อยล้านบาท แต่อาจขัด ต่อวัตถุประสงค์ของกองทุนเพราะสำนักข่าวอิศราไม่เคยผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ “สุขภาวะ” ซึ่งอาจเข้าข่ายการทุจริตเงินภาษีของประชาชน อย่างไรก็ตาม ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ผู้อำนวยการสถาบันอิศราชี้แจงว่าได้ดำเนินโครงการจำนวนมากที่ ไม่ใช้การผลิตสื่อ แต่มีความเกี่ยวข้องกับสุขภาวะ ทั้งที่ดำเนินการโดยสถาบัน อิศราและสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยซึ่งเป็นองค์กรต้นสังกัด เพียงแต่ไม่ ได้เผยแพร่หรือออกสู่สาธารณะ อีกทั้งการนิยามคำว่า “สุขภาวะ” ก็อาจหมายถึงสุข ภาวะทางจิตที่ดีได้ด้วย เช่น การอบรมนักข่าวโทรทัศน์ด้านการสืบสวนสอบสวนก็ สามารถเป็นหนึ่งในโครงการที่จะเป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะของประชาชนได้ เพราะจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะทางจิต จากการนำ เสนอของผู้สื่อข่าวที่ผ่านการอบรม (ประชาไท, 2557) นอกจากนี้ สสส.ที่เคย ให้การสนับสนุนประชาไทมาตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง กลับระงับทุนไปในช่วงสถานการณ์ ความขัดแย้งทางการเมืองปี 2553 โดยระงับทุนไป 1 ปี หลังจากนั้นจึงกลับมาส ับสนุนต่อ (นวลน้อย ตริรัตน์ และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2559: 64)

สำหรับกรณีกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ถูกตั้งข้อสงสัยเรื่อง การยกเลิกทุนอย่างไม่เป็นธรรม เช่น การยกเลิกสัญญาและมีปัญหาฟ้องร้องคดีใน ศาลปกครองกับผู้กำกับหนึ่งเรื่อง “นกเงือกเทือกเขาบูโด” ซึ่งเป็นผู้รับทุนใน ปีงบประมาณ 2563 หรือการนำงบฉุกเฉินมาใช้วิธีเฉพาะเจาะจงในการจ้างบริษัท เอกชนผลิตสื่อรณรงค์ในช่วงสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 โดยยังไม่มีคำ อธิบายและการตรวจสอบกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างดังกล่าวว่าเป็นไปโดยถูก ต้องตามกฎหมายหรือไม่ รวมถึงกรณีการประกาศผลอนุมัติทุนในการดำเนิน โครงการประจำปี 2563 จำนวน 300 ล้านบาท เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2563 ซึ่งผู้นำส่งผลงานสะท้อนว่า การพิจารณาเป็นที่เคลือบแคลงถึงความรอบคอบ โปร่งใส และเป็นธรรม เช่น จำกัดระยะเวลาการยื่นข้อเสนอเพียง 15 วัน เร่งรัด กระบวนการนำเสนอโครงการต่อคณะกรรมการให้ แล้วเสร็จภายในเวลา 13 ชั่วโมง จากทั้งหมด 157 โครงการ รวมถึงผู้ได้รับทุน ส่วนใหญ่เป็นบริษัทผู้ผลิตสื่อขนาดกลางและขนาดใหญ่ในประเทศที่มีศักยภาพ ความพร้อมทั้งเรื่องเงินทุน เครื่องมือ อุปกรณ์ ทรัพยากรบุคคล และมีรายได้ ประจำในการปฏิบัติงานอยู่แล้ว ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2558 (สำนักข่าวอิศรา, 2563)

ขณะที่แหล่งทุนจากองค์กรต่างประเทศ เช่น Open Society Foundations (OSF) เป็นมูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นในปี 2522 (ค.ศ. 1979) โดยจอร์จ โซรอส (George Soros) มหาเศรษฐีชาวอเมริกัน เพื่อสนับสนุนเงินทุนให้แก่กลุ่มต่างๆ

ที่ส่งเสริมความยุติธรรม ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน โดยที่มาของเงินมาจากเงินส่วนตัวของผู้ก่อตั้ง นอกจากนี้ยังมี National Endowment for Democracy (NED) ซึ่งเป็นมูลนิธิไม่แสวงหาผลกำไรที่สนับสนุนการเติบโตและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันประชาธิปไตยทั่วโลกในปัจจุบัน สิทธิมนุษยชน อิสรภาพสื่อ ความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการสร้างพลเมือง โดยงบประมาณมาจากสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกา สองมูลนิธิดังกล่าวให้ทุนสนับสนุนองค์กรสื่อไม่แสวงหาผลกำไรในไทย เช่น ประชาไท เดอะอีสานเรคคอร์ด นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิและสถานทูตของประเทศประชาธิปไตยตะวันตกประจำประเทศไทยที่ให้ทุนสนับสนุนการดำเนินงานโครงการที่ส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นครั้งคราว ทั้งนี้บรรยากาศการเมืองที่ปิดกั้นเสรีภาพยังทำให้องค์กรสื่อที่เน้นการตรวจสอบอำนาจรัฐและการละเมิดสิทธิมนุษยชนเข้าถึงแหล่งทุนจากภาครัฐไทยได้ยาก หรือหากได้รับการเสนอทุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานด้านความมั่นคงก็มักมีเงื่อนไขไม่ให้วิพากษ์วิจารณ์หรือตั้งคำถาม ด้วยเหตุนี้ สื่อภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งทุนจากต่างประเทศเป็นหลักเพื่อความ เป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม การได้รับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างชาติก็ทำให้องค์กรสื่อถูกโจมตีเพื่อลดความน่าเชื่อถือว่ารับเงินต่างชาติมาสร้างความขัดแย้ง และความแตกแยกในสังคม (มติชนสุดสัปดาห์, 2559; ผู้จัดการ, 2564ก)

นอกจากนี้การที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติร่างพระราชบัญญัติการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่แสวงหากำไร พ.ศ. หรือที่เรียกกันว่า “พ.ร.บ.เอ็นจีโอ” เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565 ก็อาจเป็นข้อจำกัดขององค์กรสื่ออิสระที่รับเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างประเทศ และเปิดโอกาสให้รัฐเข้าแทรกแซงการทำงานได้มากขึ้น เนื่องจากการก่อตั้งและดำเนินงานขององค์กรต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทยซึ่งอ้างเหตุผลด้านความมั่นคงของรัฐ ขณะเดียวกันก็ต้องแสดงรายละเอียดแหล่งที่มาของเงินทุนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งเจาะจงลักษณะกิจกรรมที่สามารถรับเงินทุนจากต่างประเทศได้ นักกิจกรรมจึงเกรงว่าหากกฎหมายผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา องค์กรไม่แสวงหากำไรต่างๆ จะยิ่งถูกจำกัดและปิดกั้นการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐ (บีบีซีไทย, 2565)

บทที่ 3 กรอบการกำกับดูแลสื่อมวลชนไทย

รายงานส่วนนี้จะนำเสนอกรอบการกำกับดูแลสื่อมวลชน โดยประมวลจากการวิจัยเอกสาร (documentary research) และเจาะจงการกำกับดูแลองค์กรสื่อที่นำเสนอเนื้อหาประเภทข่าวสารและสาระ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ส่วน

แรกกล่าวถึงการกำกับดูแลโดยรัฐ (state regulation) และส่วนที่สองจะอธิบาย การกำกับดูแลตนเอง/กึ่งเองของสื่อมวลชน (self-regulation)

3.1 การกำกับดูแลโดยรัฐ (state regulation)

การนำเสนอในส่วนนี้แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ เสรีภาพของสื่อมวลชนและการกำกับดูแลสื่อ กฎหมายในสถานการณ์พิเศษและ องค์การกำกับดูแลของรัฐ โดยจะพิจารณาบทบาทของหน่วยงานรัฐและการบังคับ ใช้กฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เสรีภาพในการแสดง ความคิดเห็น และเสรีภาพสื่อ

3.1.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพของสื่อมวลชนและการกำกับดูแลสื่อ
มาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 รับประกัน เสรีภาพของสื่อมวลชน

โดยระบุว่า

“บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารหรือ การแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ”

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติที่ครอบคลุมถึงบุคลากรในองค์กรสื่อสังกัดหน่วย งานรัฐ ในวรรค 6

ซึ่งระบุว่า

“เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่สื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง แต่ ให้คำนึงถึงวัตถุประสงค์และภารกิจของหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่ด้วย”

การบัญญัติในรัฐธรรมนูญเช่นนี้สามารถคุ้มครองสื่อมวลชนจากการปิดกั้น ของรัฐได้ ดังเช่นในกรณีที่กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมร้องขอต่อ ศาลอาญาให้มีคำสั่งปิดช่องทางออนไลน์ของสื่อออนไลน์

4 องค์กร ได้แก่ ประชาไท เดอะสแตนดาร์ด เดอะรีพอร์ตเตอร์ส และวอยซ์ทีวี รวมทั้งช่องทางสื่อสารของกลุ่มเยาวชนปลดแอก (Free Youth) เมื่อเดือนตุลาคม 2563 ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนออกมารวมชุมนุมต่อต้านรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา อย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มเยาวชนปลดแอกเป็นหนึ่งในผู้จัดการชุมนุม หลัก และสื่อมวลชนทั้ง 4 องค์กรเกาะติดและรายงานสถานการณ์ผ่านการ ถ่ายทอดสดหรือ “ไลฟ์” ทางช่องทางสื่อออนไลน์ของตนอย่างสม่ำเสมอ ในกรณีนี้ ศาลอาญาได้ยกคำร้องของกระทรวงดิจิทัลฯ เนื่องจากเห็นว่าขัดต่อมาตรา 35 ของ รัฐธรรมนูญ (ไทยพีบีเอส, 2563)

อย่างไรก็ตามประเด็นหนึ่งที่น่าจะเป็นเงื่อนไขในการดำเนินงานของ สื่อมวลชนและการได้รับประกันเสรีภาพสื่อ คือ การระบุว่าการรายงานข่าวหรือ แสดงความคิดเห็นต้องเป็นไปตาม “จริยธรรมแห่งวิชาชีพ” ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ผู้

ประกอบการสื่อมีการกำกับดูแลตนเอง/กันเองด้วยแนวปฏิบัติที่เหมาะสมผ่านการตกลงร่วมกัน อันจะเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม บทบัญญัตินี้นำไปสู่การเสนอร่างกฎหมายที่ระบุให้สื่อมวลชนต้องมีจริยธรรมวิชาชีพและองค์กรกำกับดูแลด้านวิชาชีพ ซึ่งยังคงเป็นที่ถกเถียงว่าอาจเปิดโอกาสให้ภาครัฐเข้ามาแทรกแซงความเป็นอิสระของสื่อมวลชนได้ ดังจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

นอกจากนี้ในส่วนขององค์กรสื่อในสังกัดรัฐ เช่น กรมประชาสัมพันธ์ กองทัพบก ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของคลื่นความถี่และดำเนินงานสถานีวิทยุและโทรทัศน์ แม้บุคลากรในหน่วยงานจะได้รับประกันเสรีภาพสื่อ แต่ก็มีเงื่อนไขว่าต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์และภารกิจของหน่วยงาน ซึ่งอาจแตกต่างจากพันธกิจของสื่อมวลชนในการตอบสนองประโยชน์สาธารณะและส่งเสริมพลังของพลเมืองในการตรวจสอบอำนาจรัฐได้

แม้รัฐธรรมนูญจะรับประกันเสรีภาพสื่อ แต่ก็มีกฎหมายอื่นๆ ที่กำกับดูแลการทำงานและการรายงานข่าวของสื่อมวลชนไม่ให้เผยแพร่ข้อมูลที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและผู้อื่น รวมถึงป้องกันการละเมิดความเป็นส่วนตัว ได้แก่

- 1) ประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการหมิ่นประมาท
- 2) พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 หรือ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ ซึ่งระบุว่าการนำข้อมูลเท็จและข้อมูลที่น่าจะกระทบต่อความมั่นคง เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน ความปลอดภัยสาธารณะ หรือสร้างความตื่นตระหนกเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ เป็นความผิดตามกฎหมายอาญา ขณะที่ผู้เผยแพร่และส่งต่อข้อมูล รวมถึงผู้ให้บริการระบบคอมพิวเตอร์ที่มีการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวก็ได้รับโทษเช่นกัน
- 3) พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2565 ในมาตรา 4 ระบุให้สื่อมวลชนสามารถได้รับข้อยกเว้นในการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลได้ หากดำเนินงานตามจริยธรรมวิชาชีพ หรือเป็นประโยชน์สาธารณะ

ในส่วนสื่อแพร่ภาพกระจายเสียงซึ่งเป็นช่องทางที่ยังคงเป็นที่นิยมและเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มีข้อกำหนดที่จะรับประกันว่าผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้ง และดำเนินงานตามกรอบจริยธรรมวิชาชีพ

- 1) หมวดที่ 2 ของกฎหมาย มีการกำหนดให้ผู้ประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ต้อง
 - จัดทำผังและสัดส่วนรายการให้สอดคล้องกับใบอนุญาตที่ได้รับในแต่ละประเภท

- ต้องออกอากาศแจ้งข่าวหรือเตือนภัยให้ประชาชนทราบในกรณีที่มีภัยพิบัติหรือเหตุฉุกเฉินตามที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐร้องขอ
 - จัดบริการที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส
 - ต้องบันทึกรายการที่ได้ออกอากาศไปแล้วตามระยะเวลาที่ กสทช. กำหนดเพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่สามารถทำการตรวจสอบได้
- 2) มาตรา 37 ของกฎหมายนี้ ยังห้ามการเผยแพร่เนื้อหาที่ก่อให้เกิดการลัมล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมถึงเนื้อหาลามกอนาจาร หรือเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง
- โดยกฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) มีอำนาจในการสั่งให้ผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการแพร่ภาพกระจายเสียงแก้ไข หรือสามารถพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตได้
- 3) หมวด 3 ของกฎหมาย ระบุให้ กสทช. มีหน้าที่ส่งเสริมและควบคุมจริยธรรมแห่งวิชาชีพ รวมถึงคุ้มครองผู้เสียหายจากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ โดยสามารถร้องเรียน กสทช. ได้หากได้รับผลกระทบ

ในส่วนขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ซึ่งดำเนินงานสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส มี พ.ร.บ. องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ที่ใช้กำกับกับดำเนินงานขององค์กรโดยเฉพาะ โดยในหมวด 3 กำหนดคุณสมบัติของเนื้อหาที่จะนำเสนอว่า ต้องมีความเที่ยงตรง เป็นกลาง และเป็นธรรม รวมถึงต้องดำเนินงานโดยมีความเป็นอิสระของวิชาชีพ มีความรับผิดชอบต่อสาธารณชน เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพความเป็นส่วนตัว คุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล และคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากรายการที่แสดงออกถึงความรุนแรง นอกจากนี้ ยังระบุแนวปฏิบัติในสถานการณ์ที่อาจก่ออันตรายต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตข่าว ได้แก่ การกระทำอันผิดกฎหมายหรือศีลธรรม การปฏิบัติต่อเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายและผู้ที่อยู่ในภาวะเศร้าโศก การจ่ายเงินแก่แหล่งข่าวหรือการรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อให้เห็นข่าวและการปกป้องและปฏิบัติต่อแหล่งข่าวอย่างเป็นธรรม

อย่างไรก็ตามกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปิดกั้นเนื้อหาและการแสดงความคิดเห็นของสาธารณะได้ โดยหน่วยงานรัฐหรือบริษัทเอกชนใช้กฎหมายหมิ่นประมาทในการฟ้องร้อง นักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน นักวิชาการ และสื่อมวลชนที่ตรวจสอบหรือ

วิพากษ์วิจารณ์การทำงานขององค์กร¹¹ ขณะที่ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ ก็มักถูกนำมาใช้ควบคู่กับกฎหมายหมิ่นประมาทหรือคำสั่งของภาครัฐ ในการปิดกั้นเนื้อหาที่เห็นว่ากระทบต่อความมั่นคงหรือมองว่าเป็นข้อมูลเท็จ เช่นเดียวกับมาตรา 37 ของ พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ที่ กสทช. มักใช้ลงโทษสื่อมวลชนที่ตั้งคำถามต่อการทำงานของรัฐบาล¹² และเป็นเงื่อนไขในการรายงานการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

3.1.2 กฎหมายในสถานการณ์พิเศษ

นอกจากกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งใช้ในสถานการณ์ทั่วไปแล้ว ในช่วงเวลาที่รัฐเห็นว่าเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินและต้องจำกัดควบคุมการสื่อสารของสาธารณะก็มีการประกาศใช้กฎหมายที่ส่งผลต่อเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพสื่อ โดยในที่นี้จะยกตัวอย่างกรณีที่กฎหมายมีบทบาทสำคัญในการปิดกั้นสิทธิการสื่อสาร 4 กรณี คือ ความขัดแย้งทางการเมืองและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ การรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 การระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่ต้นปี 2563 และการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนในช่วงปี 2563-2564

3.1.2.1 ความขัดแย้งทางการเมืองและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองในพื้นที่ตั้งแต่ต้นปี 2547 ทำให้รัฐบาลประกาศใช้ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ และกฏอัยการศึกเพื่อจำกัดการรวมกลุ่มของประชาชนและเอื้อต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะในการจับกุมและดำเนินคดีกับผู้ต้อง

¹¹ ตัวอย่างเช่นกรณีบริษัท ธรรมเกษตร จำกัด ซึ่งดำเนินกิจการฟาร์มไก่ในจังหวัดลพบุรี ฟ้องร้องทั้งแรงงาน นักวิชาการและภาคประชาสังคมที่ขับเคื้อนด้านสิทธิมนุษยชน รวมถึงสื่อมวลชนที่ทำรายงานข่าวสืบสวนด้วยข้อหาหมิ่นประมาท โดยอ้างว่ามีกรกล่าวพาดพิงบริษัทฯ เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิแรงงานต่างด้าว ซึ่งจนถึงปี 2563 บริษัทฯ ฟ้องร้องบุคคลต่าง ๆ ไปแล้วทั้งสิ้น 22 คน หนึ่งในนั้นคือผู้สื่อข่าวจากวอยซ์ทีวี ซึ่งถูกศาลชั้นต้นพิพากษาจำคุก 2 ปีโดยไม่รอลงอาญา (ประชาไท, 2562, 2563) แต่ต่อมาศาลอุทธรณ์และศาลฎีกามีคำพิพากษายกฟ้อง เนื่องจากเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตตามข้อเท็จจริงที่ได้รับ และไม่มีหลักฐานว่าเป็นการรายงานที่มีอคติ (วอยซ์ทีวี, 2565ข) นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่กรรมการ กสทช. 4 คน ฟ้องร้องเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ นักวิชาการจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) และนักข่าว โกมลวาทิน บรรณาธิการข่าวและผู้ดำเนินรายการทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสด้วยข้อหาหมิ่นประมาทเมื่อปี 2556 เนื่องจากมองว่ามีการกล่าวบิดเบือนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสัญญาณสัมปทานคลื่นความถี่ 1800 MHz ผ่านรายการโทรทัศน์ จนทำให้กรรมการ กสทช. เสื่อมเสียชื่อเสียงและถูกดูหมิ่นจากประชาชนทั่วไป (ประชาไท, 2556)

¹² ตัวอย่างเช่น กรณีวอยซ์ทีวีซึ่งเนื้อหารายการส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สถานการณ์การเมืองอย่างเข้มข้น จึงเป็นสื่อมวลชนที่ถูกสั่งระงับการออกอากาศชั่วคราวจากมติของคณะกรรมการ กสทช. มากที่สุด โดยนับตั้งแต่การรัฐประหาร 2557 วอยซ์ทีวีถูกตัดเดือนหรือถูกลงโทษไปแล้วทั้งสิ้น 26 ครั้ง โดยเป็นการส่งหนังสือทำความเข้าใจ 1 ครั้ง ตักเตือน 12 ครั้ง สั่งให้ปรับปรุงเนื้อหารายการ 2 ครั้ง สั่งระงับการดำเนินรายการของพิธีกร 2 ครั้ง สั่งปิดเฉพาะรายการ 6 ครั้ง และสั่งปิดทั้งสถานี (พักใช้ใบอนุญาต) 3 ครั้ง (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2562ข)

สงสัยคดีความมั่นคง แม้เวลาผ่านมากกว่า 18 ปี แต่กฎหมายนี้ ก็ยังมีผลบังคับใช้ในพื้นที่อยู่

3.1.2.2 การรัฐประหารรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เมื่อพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น เป็นผู้นำคณะรัฐประหาร โคนล้มรัฐบาลของนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร และตั้งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ขึ้นมาแทนนั้น มีการออกประกาศและคำสั่งที่ส่งผลกระทบต่อเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชนโดยตรงอย่างน้อย 11 ฉบับ โดยเฉพาะการห้ามประชาชนและสื่อมวลชนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความสับสน ยั่วยุ ปลุกปั่นให้เกิดความขัดแย้ง เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ หรือวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช. แม้ปัจจุบันประกาศและคำสั่งเหล่านี้จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ก็มีผลบังคับใช้หลังการรัฐประหารอยู่ถึง 5 ปี (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2562ก)

3.1.2.3 การระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่ต้นปี 2563 ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 เมื่อต้นปี 2563 รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นำ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาใช้จำกัดการเคลื่อนย้ายของประชาชนเพื่อควบคุมการระบาด กฎหมายดังกล่าวซึ่งมีผลบังคับใช้ครั้งละ 3 เดือนถูกประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 และคณะรัฐมนตรีอนุมัติต่ออายุมาเรื่อย ๆ จนถึง 30 กันยายน 2565 และมีแนวโน้มจะต่ออายุต่อไป โดยอ้างว่ายังคงมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับโรคโควิด-19 สายพันธุ์ใหม่ (วอยซ์ทีวี, 2565ก)¹³ ผลกระทบต่อเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อคือ มีการออกข้อกำหนดห้ามนำเสนอข่าวหรือเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ซึ่งไม่เป็นความจริง หรือมีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารเพื่อทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเข้าใจผิด โดยให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐในการเตือน สั่งให้แก้ไข หรือดำเนินคดีตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ และ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ได้นอกจากนั้นยังมีการออกข้อกำหนดเพิ่มเติมในวันที่ 29 กรกฎาคม 2564 ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์โควิด-19 ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยระบุว่าห้ามนำเสนอข่าวหรือเผยแพร่ข้อมูลที่อาจทำให้ประชาชน “เกิดความหวาดกลัว” จนเกิดความกังวลของสื่อมวลชนและภาคประชาชนว่าอาจมีการตีความครอบคลุมถึงการนำเสนอข้อเท็จจริง แต่เป็นข้อเท็จจริงซึ่งรัฐมองว่าจะสร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชนในช่วงสถานการณ์โรคระบาด จึงนำไปสู่การฟ้องร้องต่อศาลแพ่งให้ระงับการใช้ข้อกำหนดดังกล่าว เนื่องจากมี

¹³ รัฐบาลประกาศยกเลิกกฎหมายดังกล่าว มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 30 กันยายน 2565

ถ้อยคำกำกวมและอาจขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยศาลฯ มีคำสั่งให้ระงับใช้ใน วันที่ 6 สิงหาคม 2564 (บีบีซีไทย, 2564ก; ผู้จัดการ, 2564ข)

ขณะเดียวกันยังมีปฏิบัติการจับกุมผู้เผยแพร่ข่าวปลอมบนโลกออนไลน์ของ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมร่วมกับกองบังคับการปราบปรามการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) โดยในปี 2563 พบ ข้อความที่เข้าข่ายเป็นข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 จำนวน 10,283 ข้อความ และส่งเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายแล้วจำนวน 158 คดี (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2564)

3.1.2.4 การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนในช่วงปี 2563-2564 พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ที่รัฐบาลประกาศใช้เพื่อควบคุมการระบาดของ โควิด-19 ได้ถูกนำมาใช้ปิดกั้นการรวมกลุ่มและการชุมนุมทางการเมืองของประชาชนด้วย โดยอ้างว่าเป็นกิจกรรมที่สุ่มเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของ โควิด ซึ่งนับตั้งแต่การประกาศ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 จนถึง 20 มีนาคม 2565 มีประชาชนถูกดำเนินคดีในข้อหาฝ่าฝืน พ. ร.ก.ฉุกเฉินฯ จากการชุมนุมทางการเมืองไปแล้วอย่างน้อย 1,445 คน จาก 623 คดี (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2565)

ขณะเดียวกันรัฐบาลยังได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงใน เขตท้องที่กรุงเทพมหานครระหว่างวันที่ 15-22 ตุลาคม 2563 หลังเกิดการชุมนุม เรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนที่หน้าทำเนียบรัฐบาล โดยเจ้าหน้าที่รัฐอ้าง ว่าผู้ชุมนุมบางส่วนกีดขวางและมีการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชบวน เสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี จนนำไปสู่การฟ้องร้อง นักกิจกรรม 3 คนด้วยกฎหมายอาญามาตรา 110 (กุลธิดา สามะพุทธิ, 2563) ทั้งนี้ คำสั่งที่เป็นผลจากการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงและส่ง ผลต่อสื่อมวลชนคือ การสั่งให้ กสทช.และกระทรวงดิจิทัลฯ ตรวจสอบและระงับ การเผยแพร่ข้อมูลของสื่อออนไลน์ 4 องค์กรที่เกาะติดและถ่ายทอดสดการชุมนุม เรียกร้องประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง แม้ในภายหลังศาลอาญาจะมีคำสั่งให้ยกเลิก การปิดกั้นเนื่องจากขัดต่อรัฐธรรมนูญ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

นอกจากนี้เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2564 ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยใน กรณีการปราศรัยของนักกิจกรรม 3 คนบนเวทีการชุมนุมที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 ซึ่งเป็น ครั้งแรก ๆ ที่ผู้ชุมนุมเสนอชื่อเรียกร้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ โดยศาลฯ ถือว่า เป็นการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็น ประมุข คำวินิจฉัยดังกล่าวนำไปสู่การที่ กสทช.เชิญสื่อมวลชนเข้าพบเพื่อขอความ ร่วมมือให้หลีกเลี่ยงการรายงานเนื้อหาข้อเสนอ 10 ประการของผู้ชุมนุม รวมถึง

การสัมภาษณ์ผู้ที่สื่อสารเนื้อหาที่ศาลวินิจฉัยว่าล้มล้างการปกครอง เนื่องจากจะเป็นการกระทำผิดกฎหมายซ้ำ (ประชาไท, 2564ข)

3.1.3 องค์กรกำกับดูแลสื่อมวลชนของรัฐ

หน่วยงานรัฐที่แสดงบทบาทในการกำกับดูแลสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ ได้แก่ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.)

สองหน่วยงานแรกทำงานร่วมกันในการสกัดกั้นและปราบปราม “ข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือน (fake news and disinformation)” โดยกระทรวงดิจิทัลฯ ก่อตั้ง “ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center)” ขึ้นเพื่อตรวจสอบ ระบุ และแจ้งเตือนเนื้อหาที่พิจารณาว่าเป็น “ข่าวปลอม” ที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ให้ประชาชนทราบ ขณะที่ บก.ปอท. สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ รับข้อมูลจากกระทรวงดิจิทัลฯ เพื่อนำไปจับกุมและดำเนินคดีกับผู้เผยแพร่เนื้อหาที่เป็นข่าวปลอม อย่างไรก็ตาม มีการตั้งข้อสังเกตว่านโยบายปราบปราม “ข่าวปลอม” ผ่านการสอดส่อง จับกุม และดำเนินคดีมักเกิดขึ้นกับประชาชนทั่วไปและนักกิจกรรมทางการเมืองที่โพสต์ข้อมูล

วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทางสื่อสังคมออนไลน์ (ไทยรัฐ, 2563; Sombatpoonsiri, 2022) ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วข้างต้น ในส่วนสื่อมวลชน มีกรณีที่ผู้ช่วยบรรณาธิการข่าวของไทยพีบีเอสถูกกระทรวงดิจิทัลฯ แจ้งความว่ามีความผิดตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ และข้อกำหนดของ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ เนื่องจากเผยแพร่เนื้อหาที่เห็นว่าเป็นข่าวปลอมผ่านทวีตเตอร์ส่วนบุคคลเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2564¹⁴ จากเหตุการณ์ดังกล่าว ไทยพีบีเอสได้ออกแถลงการณ์ขอโทษต่อสาธารณะและตั้งคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริง ทั้งนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงดิจิทัลฯ ระบุว่าก่อนหน้านี้อาจารย์พีบีเอสก็เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงการนำเสนอข้อมูลที่สร้างความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 และผลข้างเคียงของวัคซีนมาแล้วอย่างน้อย 2 ครั้งในช่วง 1 เดือน อีกทั้งยังตั้งคำถามต่อเจตนาที่แท้จริงขององค์กรสื่อสาธารณะ โดยชี้ว่ากองบรรณาธิการควรตรวจสอบข้อมูลก่อนนำเสนอ (มติชน, 2564ข)

ส่วนคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) เป็นองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการวิทยุและโทรทัศน์ ตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 กฎหมายดังกล่าวระบุให้ กสทช. มีอำนาจในการจัดสรร

¹⁴ เนื้อหาดังกล่าวอ้างว่ามีหญิงสาวรายหนึ่งเข้ารับวัคซีนซิโนแวคแล้วเกิดอาการชาทั้งตัวและมีเลือดออกในสมอง โดยใช้ภาพของผู้ป่วยรายหนึ่งที่มีอาการแพ้ยาและมีผื่นแดงเต็มตัวมาเผยแพร่ควบคู่กันจนเกิดความเข้าใจผิด กระทรวงดิจิทัลฯ จึงแจ้งความกับผู้ทวีตเตอร์ 3 คน ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการข่าวไทยพีบีเอส

คลื่นความถี่ วิจารณ์ใบอนุญาตและกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุและ โทรทัศน์ รวมถึงกำกับดูแลไม่ให้เกิดการปิดกั้นเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารที่หลากหลายของประชาชนผ่านการควมรวมกิจการ ครองสิทธิข้ามสื่อหรือ ครอบงำกิจการ อีกทั้งยังมีหน้าที่ต้องส่งเสริมการรวมกลุ่มของสื่อมวลชนในการจัดทำ จริยธรรมวิชาชีพเพื่อกำกับดูแลกันเองอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

ดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า กสทช.ยังมีอำนาจตาม พ.ร.บ.การประกอบ กิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.2551 ในการกำกับดูแลเนื้อหาที่ เผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ อีกทั้งยังสามารถสั่งพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาต การประกอบกิจการได้ ดังที่เกิดขึ้นกับสถานีโทรทัศน์วอยซ์ทีวีที่ถูกกำกับดูแลและ ลงโทษรวม 26 ครั้งระหว่างปี 2557-2562 โดยมีทั้งรูปแบบการส่งหนังสือ ทำความเข้าใจ ตักเตือน สั่งให้ปรับปรุงเนื้อหารายการ สั่งระงับการดำเนินรายการ ของพิธีกร สั่งปิดเฉพาะรายการ และสั่งปิดทั้งสถานี (พักใช้ใบอนุญาต) จนนำไปสู่ การที่วอยซ์ทีวีคืนใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัลและผันตัวมาเป็นผู้ให้ บริการเนื้อหาให้กับช่องโทรทัศน์ดาวเทียมและนำเสนอรายการทางแพลตฟอร์ม ออนไลน์ของตน เนื่องจากการสั่งระงับการออกอากาศมีผลต่ออาหารรายได้ของ สถานี (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติ กุหลาบ, 2565)

นอกจากนี้การประกอบกิจการวิทยุชุมชน (community radio)¹⁵ ยังได้รับ ผลกระทบจากการที่ กสทช. ยังไม่พิจารณาจัดสรรคลื่นความถี่และใบอนุญาต ประกอบกิจการอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ตั้งแต่หลังการรัฐประหารเมื่อปี 2549 เป็นต้นมา วิทยุชุมชนมักถูกเพ่งเล็งจากภาครัฐว่าเป็นพื้นที่ที่ผู้สนับสนุนอดีต นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ใช้สื่อสารเพื่อวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจากการ รัฐประหาร รวมถึงใช้ระดมพลในการชุมนุมเพื่อต่อต้านรัฐบาล (โครงการอิน เทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2553) ดังนั้น การที่ กสทช. ยังไม่รับรองการ ดำเนินงานวิทยุชุมชนอย่างเป็นทางการ ทำให้จำนวนวิทยุชุมชนลดลงเรื่อย ๆ จาก จำนวนกว่า 7,000 สถานีในช่วงปี 2553 เหลือเพียง 3,965 สถานีในปัจจุบัน (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2553; สำนักงานคณะกรรมการ กิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2565)

แม้ขอบเขตการกำกับดูแลเนื้อหาของ กสทช.ในปัจจุบันจะครอบคลุม เนื้อหาที่เผยแพร่ทางสื่อแพร่ภาพกระจายเสียงเป็นหลัก แต่ กสทช.ก็มีความ พยายามที่จะกำกับดูแลเนื้อหาโสตทัศน์ (audiovisual) ผ่านเครือข่ายอิน เทอร์เน็ต (Over-The-Top: OTT) ซึ่งกำลังได้รับความนิยมจากผู้รับสารในไทย และมีผู้ให้บริการจำนวนมากและหลากหลาย ทั้งในประเทศและจากต่างประเทศ โดยอยู่ระหว่างการศึกษาแนวทางกำกับดูแลเนื้อหาแบบ OTT (สำนักงานคณะ

¹⁵ สำหรับไทย หมายถึงวิทยุคลื่นสั้นที่มีเสาส่งสัญญาณครอบคลุมรัศมี 15 กิโลเมตร เป็นการดำเนินงานแบบไม่แสวงหาผลกำไร มักอยู่ได้ด้วยเงิน บริจาค และใช้ระบบอาสาสมัครจากสมาชิกในชุมชนที่ผลัดเปลี่ยนกันมาจัดรายการที่มีเนื้อหาที่ตอบสนองความสนใจของคนในชุมชน (พิงรอง ราม สูต, 2556)

กรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2560; ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563)

นอกจากอำนาจของ กสทช.ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าองค์ประกอบของคณะกรรมการมักเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับกองทัพ โดยกรรมการ กสทช.ชุดแรกที่เข้ารับตำแหน่งในปี 2554

มี 6 ใน 11 คนเป็นผู้ที่มียศทางทหาร ขณะที่การแต่งตั้งคณะกรรมการชุดล่าสุดเพิ่งเข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2565 หลังจากถูกเลื่อนมาหลายครั้งและมีผู้สมัครหลายคนถูกตัดสิทธิ์เนื่องจากขาดคุณสมบัติ ทำให้คณะกรรมการชุดแรกที่ได้มาจะต้องหมดวาระในปี 2560 อยู่ในตำแหน่งต่อมาอีกกว่า 5 ปี (ไทยโพสต์, 2565)

3.2 การกำกับดูแลตนเอง/กันเองของสื่อมวลชน (self-regulation)

ท่ามกลางการเผชิญกับแรงกดดันจากการควบคุมจากรัฐที่ทำให้สื่อมวลชนไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเสรีและเป็นอิสระ ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีกรณีที่ทำให้การทำงานของสื่อมวลชนส่งผลกระทบต่อทั้งบุคคลในข่าวและสาธารณะ แม้การรายงานของสื่อมวลชนจะทำให้เกิดผลสะท้อนในทางบวกที่นำไปสู่ความพยายามแก้ไขปัญหา และทำให้ผู้ได้รับผลกระทบได้รับความเป็นธรรม รวมถึงได้รับกำลังใจและความช่วยเหลือจากสังคม

แต่บุคคลในข่าว โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหาที่สูญเสียความเป็นส่วนตัว ได้รับผลกระทบทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน จิตใจ ชื่อเสียง การทำงาน และการต่อสู้คดี ขณะเดียวกันก็ขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่ (รุจน์ โกมลบุตร, 2561) นอกจากนี้ยังมีกรณีที่สื่อโทรทัศน์เกาะติดบางสถานการณ์ เช่น การเสียชีวิตของเด็กหญิงวัย 6 ปีที่ จ.มุกดาหาร ซึ่งผู้ต้องสงสัยเป็นญาติ แต่การรายงานแบบร่ำอาวรณ์อย่างต่อเนื่องของโทรทัศน์ทำให้ญาติกลายเป็นผู้มีชื่อเสียง จนเบี่ยงประเด็นไปจากการติดตามคดีหรือการพิจารณาแนวทางป้องกันในเชิงโครงสร้าง (วัชชีรานนท์ ทองเทพ, 2563) หรือการรายงานการเสียชีวิตอย่างเป็นปริศนาของนักแสดงสาวที่น่าเสนอข้อมูลและความคิดเห็นจากผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ โดยตรง เพื่อให้มีเนื้อหาที่ดึงดูดความสนใจของผู้รับสารมาเสนออย่างต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากจะทำให้ประชาชนสับสนกับข้อมูลที่ท่วมท้นแล้ว ยังเบียดบังพื้นที่ข่าวประเด็นนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 (มีเดียอะเลท, 2565)

ในส่วนการรายงานข่าวความขัดแย้งทางการเมือง มีกรณีผู้ดำเนินรายการข่าวของสถานีโทรทัศน์นำเสนอข้อมูลบิดเบือน (disinformation) ในรายการข่าว จนถูกผู้ที่ถูกกล่าวหาและเพื่อนร่วมวิชาชีพร้องเรียน แต่องค์กรและผู้ปฏิบัติงานกลับไม่ได้อธิบายกระบวนการตรวจสอบและแก้ไขข้อผิดพลาดอย่างกระจ่าง (ข่าวสด, 2562; จริยธรรมสื่อมวลชน, 2565) นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์ที่ผู้สื่อข่าวจากสถานีโทรทัศน์แห่งหนึ่ง

ไปสัมภาษณ์เยาวชนที่มาร่วมการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อปลายปี 2563 โดยอ้างว่ามาจากอีกช่องทางหนึ่งเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากแหล่งข่าว เนื่องจากสถานีต้นสังกัดมักถูกวิจารณ์ว่ารายงานเหตุการณ์ที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและทำให้ประชาชนเข้าใจผู้ชุมนุมและข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมอย่างคลาดเคลื่อน หลังเกิดเหตุดังกล่าว ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้รณรงค์ให้สังคมคว่ำบาตรสถานี รวมถึงสินค้าและบริการที่ลงโฆษณาทางสถานีนี้ จนทำให้องค์กรสื่อต้องเปลี่ยนคณะผู้บริหารและปรับแนวทางการนำเสนอ เพื่อกู้คืนความไว้วางใจจากผู้ชมและความเชื่อมั่นของผู้ซื้อโฆษณา (แบรนดอินไซด์, 2563; อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชสา สิริ กุหลาบ, 2565: 84)

การศึกษาเกี่ยวกับการกำกับดูแลสื่อในประเทศไทยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการกำกับดูแลกันเองในหมู่ผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชน และการกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กรเพื่อป้องกันการแทรกแซงจากรัฐซึ่งมักมุ่งควบคุมเนื้อหาทางการเมือง (อภิญญพัทธ์ กุสิยารังสิทธิ, 2561) ผลการศึกษาจึงมักเสนอแนะให้นักวิชาชีพรวมกลุ่มและร่วมกันกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมที่จะเป็นแนวปฏิบัติให้ดำเนินตามเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างกลไกการกำกับดูแลร่วม (co-regulation) กับองค์กรกำกับดูแลของรัฐ การเปิดให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอกและภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลสื่อและการสร้างระบบประกันคุณภาพการทำงานเพื่อตรวจสอบและประเมินตนเอง (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2554; ธาตรี ได้ฟ้าพูล และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2554; พิงรอรัง รามสูต, พิมลพรรณ ไชยพันธ์, และชัญญศรา อรณพ ฌ อยุธยา, 2554; รุจน์ โกมลบุตร, 2561; พัชราภา เอื้ออมรวณิช, 2562) ขณะเดียวกันก็ยังพบปัญหาและอุปสรรคที่ไม่สามารถทำให้การกำกับดูแลกันเองของผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อและการกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเรื่องการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการทำงานของสื่อมวลชน ทั้งนี้ปัจจัยภายในกลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อที่ทำให้การกำกับดูแลกันเอง/ตนเองยังไม่ได้ผล ได้แก่ สภาวิชาชีพสื่อไม่มีสถานภาพทางกฎหมาย ข้อจำกัดด้านบุคลากรของนักวิชาชีพเกี่ยวกับการกำกับดูแลตนเอง และการเกิดขึ้นของสมาคมที่เป็นตัวแทนของสื่อใหม่ในหลายกรณีมีลักษณะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ ทำให้ขาดเอกภาพและความเข้มแข็งในการกำกับดูแล (พิงรอรัง รามสูต และคณะ, 2554; วชิราภรณ์ พวงจินดา, 2561; อภิญญพัทธ์ กุสิยารังสิทธิ, 2561) ขณะที่ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการขาดประสิทธิภาพในการกำกับดูแลกันเอง/ตนเอง เช่น การขาดความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพขององค์กรวิชาชีพ วัฒนธรรมการบริโภคสื่อในสังคมไทยที่ไม่เน้นการตรวจสอบ (พิงรอรัง รามสูต และคณะ, 2554; รุจน์ โกมลบุตร, 2561) นอกจากนี้ ระบบตลาดที่มีการแข่งขันสูงก็ไม่สร้างแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการกิจการกำกับดูแลตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีทุนทรัพย์และบุคลากรจำกัด (ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556)

การนำเสนอในส่วนนี้จะยกตัวอย่างกลไกการกำกับดูแลตนเอง/ตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ องค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชน แนวทางการกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กร และมาตรฐานชุมชนของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์

3.2.1 องค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชน

จากการสำรวจเมื่อปี 2556 ผู้ประกอบกิจการสื่อมวลชนมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรวิชาชีพในนามสภา สมาคม และสมาพันธ์ต่าง ๆ ในระดับประเทศและระดับภูมิภาคกว่า 200 องค์กร (ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556) อย่างไรก็ตาม ในรายงานฉบับนี้ ขอเสนอเฉพาะองค์กรในระดับประเทศที่มักแสดงบทบาทในการเจรจาและต่อรองกับภาครัฐในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงการกำกับดูแลตนเองของนักวิชาชีพ 2 องค์กร คือ สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ และสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

3.2.1.1 สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ

เป็นองค์กรที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2563 โดยปรับมาจากสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ซึ่งตั้งขึ้นเป็นองค์กรกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชนแห่งแรกๆ โดยผู้ประกอบการสื่อหนังสือพิมพ์เมื่อปี 2540 เพื่อทำหน้าที่กำหนดแนวปฏิบัติตามกรอบจริยธรรมวิชาชีพ รับเรื่องร้องเรียนและตรวจสอบข้อเท็จจริงและพิจารณาการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบที่เกิดการละเมิดจริยธรรม ทั้งนี้เมื่อภูมิทัศน์สื่อขยายตัวจึงขยายขอบเขตการทำงานเพื่อให้ครอบคลุมสื่อมวลชนที่นำเสนอเนื้อหาทางแพลตฟอร์มอื่น ๆ ด้วย ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 49 องค์กร โดยแบ่งเป็นหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง 17 องค์กร หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น 18 องค์กร สถานีโทรทัศน์ส่วนกลาง 2 องค์กร และสำนักข่าวออนไลน์ 12 องค์กร

คณะกรรมการสภาการสื่อมวลชนฯ ชุดปัจจุบันมีจำนวน 23 คน ประกอบด้วยกรรมการประเภทสมาชิกผู้ก่อตั้ง 11 คน (หนังสือพิมพ์ 8 คน โทรทัศน์ 2 คน และสื่อดิจิทัล 1 คน) กรรมการประเภทสามัญ 4 คน (หนังสือพิมพ์ 3 คน และสื่อดิจิทัล 1 คน) และผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาอาชีพต่างๆ 8 คน นอกจากนี้ยังมีคณะอนุกรรมการด้านต่างๆ ที่ทำหน้าที่พิจารณา ให้คำปรึกษาและดำเนินงานในด้านที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนอกจากคณะอนุกรรมการฯ จะประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรสื่อที่เป็นสมาชิกแล้ว ยังมีผู้เชี่ยวชาญภายนอกและนักวิชาการเข้าร่วมเป็นกรรมการและที่ปรึกษาด้วย

สภาการสื่อมวลชนฯ ได้กำหนดธรรมนูญสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ พ.ศ. 2563 และข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพสื่อมวลชน สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ พ.ศ.2564 เพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้กับสมาชิก โดยนอกจากจะระบุให้สื่อมวลชนที่เป็นสมาชิกตั้งคณะกรรมการและมีกระบวนการในระดับองค์กรเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเรื่องร้องเรียน รวมถึง

เหยี่ยวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการละเมิดจริยธรรมวิชาชีพแล้ว ยังมีคณะกรรมการจริยธรรมของสภาการฯ ที่รับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบ และพิจารณาการเหยี่ยวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการละเมิดจริยธรรมวิชาชีพด้วย โดยเมื่อตรวจสอบแล้ว สภาการสื่อมวลชนฯ จะต้องเผยแพร่ คำวินิจฉัยสู่สาธารณะและส่งคำวินิจฉัยไปยังองค์กรสื่อต้นสังกัดของผู้ละเมิด จริยธรรมวิชาชีพเพื่อให้บรรเทาความเสียหายและเผยแพร่ข้อความขอโทษต่อ ผู้เสียหายต่อไป อย่างไรก็ตาม งานวิจัยพบว่าคณะกรรมการรับเรื่องร้องเรียน ภายในองค์กรสื่อมักเน้นการรับเรื่องร้องเรียนจากผู้ได้รับผลกระทบซึ่งเป็นการทำ งานเชิงรับ มากกว่าการติดตามตรวจสอบเนื้อหาหรือป้องกันการละเมิดจริยธรรม ซึ่งเป็นการทำงานเชิงรุก จึงไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการทำงานแบบผู้ตรวจการ ภายในองค์กรสื่อ (media ombudsman) อย่างเต็มรูปแบบ ยกเว้นกรณีไทยพีบี เอสที่มีสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการซึ่งทำงานในเชิงรุกด้วย (มนวิภา วรจุริระ, 2560)

เมื่อต้นปี 2565 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาอนุมัติร่างพระราชบัญญัติส่งเสริม จริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชน พ.ศ. ... เพื่อส่งให้รัฐสภาพิจารณาต่อ ไป แม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ร่างกฎหมายนี้ว่าอาจเปิดโอกาสให้ภาครัฐแทรกแซง ความเป็นอิสระของสื่อมวลชนและองค์กรกำกับดูแลผ่านให้เงินสนับสนุนการ ดำเนินงานของสภาวิชาชีพสื่อมวลชน ซึ่งจะเป็นองค์กรกำกับดูแลกันเองที่ตั้งขึ้น ใหม่ องค์ประกอบของคณะกรรมการสภาวิชาชีพฯ ที่จะมาจากการสรรหาของผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียที่ยังไม่ครอบคลุม รวมถึงยังขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ประกอบ กิจการสื่อมวลชนอย่างทั่วถึง แต่สภาการสื่อมวลชนฯ และสมาคมนักข่าวนัก หนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยแสดงความเห็นสนับสนุนร่างกฎหมายดังกล่าว โดย ระบุว่าร่างกฎหมายนี้ได้ผ่านการรับฟังความเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องและแก้ไข ปรับปรุงจากร่างกฎหมายที่รัฐบาลเสนอมาก่อนหน้านี้แล้ว อีกทั้งยังมีสื่อมวลชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข จึงสามารถทำให้การกำกับดูแลกันเองเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ (กุลธิดา สามะพุทธิ, 2565)

3.2.1.2 สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

เดิมก่อตั้งขึ้นเพื่อดูแลด้านสวัสดิการและมอบทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ของนักวิชาชีพที่เป็นสมาชิกขององค์กร แต่ต่อมามีบทบาทในการออกข้อบังคับและ แนวปฏิบัติตามกรอบจริยธรรมวิชาชีพเพื่อให้องค์กรสื่อสมาชิกที่ส่วนใหญ่เป็นสื่อ หนังสือพิมพ์นำไปดำเนินตามในการรายงานสถานการณ์ที่จะเกิดผลกระทบต่อ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรงและต่อสาธารณะ เช่น เหตุฆาตกรรม เหตุกราด ยิง เป็นต้น โดยองค์กรวิชาชีพอื่นๆ เช่น สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ รวมถึงสถาบันการศึกษา ได้นำข้อบังคับและแนว ปฏิบัติเหล่านี้ไปอ้างอิงต่อด้วย นอกจากนี้สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ ยังออก แลกเปลี่ยนร่วมกับองค์กรวิชาชีพอื่นๆ เมื่อเกิดการคุกคามเสรีภาพของสื่อกระแสหลัก

ในช่วงการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในปี 2563-2564 สมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ฯ ร่วมกับภาคีองค์กรวิชาชีพ 5 องค์กร ออกแถลงการณ์สำหรับผู้ปฏิบัติงานสื่อมวลชนในพื้นที่เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ฝ่ายต่างๆ เห็นอย่างชัดเจน (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2563) รวมถึงเป็นองค์กรหนึ่งที่เข้าไปเจรจากับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับเสรีภาพและสวัสดิภาพของ สื่อมวลชนในการรายงานการชุมนุม หลังตำรวจเริ่มใช้กระสุนยางในการควบคุม การชุมนุมและมีสื่อมวลชนได้รับบาดเจ็บจากปฏิบัติการดังกล่าว (สมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2564) อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่า สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ มีแถลงการณ์เมื่อสื่อพลเมืองถูกจับกุมหรือคุกคามจาก เจ้าหน้าที่ระหว่างการรายงานการชุมนุมทางการเมือง (กัลยาวีร์ แววกคล้ายหงษ์, 2564) จึงเกิดการรวมกลุ่มกันของผู้ประกอบวิชาชีพสื่ออิสระและศิลปินในนาม “สมาพันธ์สื่อไทยเพื่อประชาธิปไตย (DemAll)”¹⁶ ที่ออกแถลงการณ์และจัด กิจกรรมเพื่อเรียกร้องให้มีการคุ้มครองเสรีภาพและสวัสดิภาพของสื่ออิสระและสื่อ ภาคประชาชน รวมถึงออกแถลงการณ์สื่อมวลชนสำหรับสื่อเหล่านี้ซึ่งไม่ได้รับ ปกป้องจากสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ ด้วย (ณัฐพงศ์ มาลี, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2565)

3.2.2 แนวทางการกำกับดูแลตนเองระดับองค์กร

ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าองค์กรกำกับดูแลของรัฐและสมาคมวิชาชีพ สนับสนุนให้องค์กรสื่อสร้างกลไกเพื่อกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กรขึ้น โดย สภาการสื่อมวลชนฯ ได้ระบุไว้ในข้อบังคับฯ ว่าด้วยการพิจารณาเรื่องร้องเรียน ด้านจริยธรรมแห่งวิชาชีพภายในองค์กรสมาชิก พ.ศ. 2564 ให้องค์กรสมาชิกตั้ง คณะกรรมการและกระบวนการในการรับและตรวจสอบเรื่องร้องเรียน รวมถึงจัดทำ รายงานผลการพิจารณาและสรุปปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะให้สภา สื่อมวลชนฯ ทราบทุกปี ขณะที่ กสทช. ได้ออกแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดตั้งกลไก การรับและพิจารณาเรื่องร้องเรียนขึ้นมาจากภายในองค์กรสื่อที่ได้รับใบอนุญาต ประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัล โดยระบุไว้ในเงื่อนไขแนบท้ายใบอนุญาต พร้อมทั้งกำหนดให้ผู้ได้รับใบอนุญาตสรุปรายงานผลการพิจารณาให้ กสทช. ทราบทุกๆ 6 เดือน

อย่างไรก็ตามการสำรวจเอกสารออนไลน์เบื้องต้นไม่พบแนวทางการกำกับ ดูแลตนเองภายในองค์กรสื่อในทางปฏิบัติที่ชัดเจนนัก รายงานนี้จึงขอเสนอ แนวทางการกำกับดูแลตนเองของไทยพีบีเอส ซึ่งเป็นองค์กรสื่อที่ระบุกลไกและ

¹⁶ สมาพันธ์สื่อไทยเพื่อประชาธิปไตย หรือ DemAll ก่อตั้งเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2564 จากกลุ่มบุคคลผู้ทำงานด้านการเขียน ศิลปวัฒนธรรม งาน ข่าว และงานสร้างสรรค์กว่า 200 คน โดยเสนอ 2 ข้อเรียกร้องแรกคือ “ปล่อยตัวผู้ต้องหาคดีชุมนุมทางการเมืองทั้งหมด” เพราะการไม่อนุญาตให้ ประกันตัวผู้ต้องหาทั้งที่คดียังไม่ถึงที่สุดขัดกับหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญา และ “หยุดข่มขู่คุกคามประชาชนผู้เห็นต่างกับรัฐบาล ไม่ว่าจะด้วย วิธีใดๆ” (เดอะแมทเทอร์, 2564)

กระบวนการในการกำกับดูแลตนเองให้สาธารณะทราบอย่างชัดเจน อันเป็นหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับองค์กร

เนื่องจากไทยพีบีเอสได้รับการจัดสรรงบประมาณจากภาษีสรรพสามิตปีละ 2 พันล้านบาทตาม พ.ร.บ.องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 อีกทั้งยังมีการกำหนดกรอบจริยธรรมวิชาชีพขององค์กรไว้ในกฎหมายดังกล่าว จึงมีการประกาศข้อบังคับจริยธรรมวิชาชีพเพื่อเป็นแนวปฏิบัติของพนักงาน รวมถึงออกระเบียบ จัดตั้งหน่วยงานและกลไกภายในองค์กรในการจัดการกับเรื่องร้องเรียนและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ พ.ร.บ. องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะฯ ยังกำหนดให้มี “สภาผู้ชมและผู้ฟังรายการ” เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและสะท้อนความต้องการต่อองค์กร โดยสมาชิกสภาฯ จำนวนไม่เกิน 50 คนจะมาจากการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการนโยบายขององค์กร ประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชนในภูมิภาคและกลุ่มสังคม/อัตลักษณ์ต่าง ๆ ทำหน้าที่ให้ความเห็นและคำแนะนำต่อการผลิตรายการขององค์กร และมีการประชุมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง แม้ในทางโครงสร้าง การสร้างกลไกรับเรื่องร้องเรียนและฟังความคิดเห็นจากประชาชนของไทยพีบีเอสจะเป็นการกำกับดูแลทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ แต่ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนก็เห็นว่าบางครั้งสภาผู้ชมฯ ก็มีความเห็นและข้อเสนอที่ไม่สะท้อนความเข้าใจต่อธรรมชาติการทำงานของกองบรรณาธิการ จนกลายเป็นแรงกดดันที่ส่งผลกระทบต่อการนำเสนอเนื้อหาและลดทอนความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการ (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติสิริ กุหลาบ, 2565: 98)

3.2.3 มาตรฐานชุมชนของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์

ดังที่อธิบายไปแล้วในบทที่ 2 ว่า การเติบโตของแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงความนิยมของผู้รับสารในการใช้สื่อออนไลน์ ทำให้ผู้ประกอบการสื่อและผู้ผลิตเนื้อหาหันมาผลิตและนำเสนอเนื้อหาทางช่องทางออนไลน์มากขึ้น หลายองค์กรใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่เนื้อหา โดยเฉพาะการรายงานสดหรือ “ไลฟ์สด” สถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง (real time) เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการชุมนุมเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการใช้แพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์จะทำให้เกิดผู้ผลิตหน้าใหม่ในอุตสาหกรรมมากขึ้น รวมถึงประชาชนสามารถสื่อสารได้เองโดยใช้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำ แต่ผู้ใช้ช่องทางออนไลน์ก็ต้องเผชิญเงื่อนไขการหารายได้จากโฆษณาที่ไม่มีโอกาสต่อรองกับบริษัทเทคโนโลยีที่ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์มากนัก ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ขณะเดียวกัน ก็ต้องปฏิบัติตามมาตรฐานชุมชนในการใช้ช่องทางสื่อ ซึ่งถูกพัฒนาโดยบริษัทผู้ให้บริการด้วย แม้มาตรฐานชุมชนจะมีเป้าหมายเพื่อป้องกันผู้ใช้เข้าถึงเนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อบุคคลและสร้างผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง แต่บางครั้งก็ปิดกั้นข้อเท็จจริงที่

เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ทำให้ผู้ผลิตสื่อไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างครบถ้วนและส่งผลกระทบต่อหารายได้โฆษณาผ่านช่องทางออนไลน์ด้วย ตัวอย่างเช่น ในการรายงานการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย มีเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้ชุมนุม การปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้ชุมนุม รวมถึงการแสดงเชิงสัญลักษณ์เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างความสะเทือนใจต่อสาธารณะ เช่น การแสดงแขวนคอบนสะพานลอยเพื่อต่อต้านระบบการศึกษาที่ปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างไม่เป็นธรรมและละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียน ภาพเหตุการณ์เหล่านี้ถูกผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ตีความว่าเป็นภาพ “ความรุนแรง” และปิดกั้นการมองเห็นสำหรับคนทั่วไป ทำให้ผู้ใช้ไม่สามารถเข้าถึงได้ในวงกว้าง นอกจากนี้จะส่งผลกระทบต่อหารายได้ของสาธารณะแล้ว การที่เนื้อหาเผยแพร่อยู่ในวงจำกัดทำให้ยอดผู้ชมมีไม่มากนัก ซึ่งมีผลกระทบต่อหารายได้จากระบบโฆษณาอัตโนมัติของผู้ผลิตด้วย (เทวฤทธิ์ มณีฉาย, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565)

โดยสรุป การนำเสนอเกี่ยวกับกรอบการกำกับดูแลสื่อมวลชนของไทยในบทนี้ชี้ให้เห็นแรงกดดันที่สื่อมวลชนเผชิญจากภาครัฐอันเนื่องจากระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งสร้างบรรยากาศทางการเมืองที่ปิดกั้นเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ แต่ขณะเดียวกันก็สะท้อนปัญหาการละเมิดสิทธิของบุคคลในข่าวของสื่อมวลชน รวมถึงการรายงานที่สร้างความสับสนและความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของสาธารณะเนื่องจากสื่อเน้นการนำเสนอที่เร้าอารมณ์เพื่อสร้างรายได้หรือหวังผลทางการเมือง อย่างไรก็ตามการกำกับดูแลกันเองผ่านองค์กรวิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากแต่ขาดความมีเอกภาพ แนวทางการกำกับดูแลตนเองในระดับองค์กรซึ่งยังไม่เป็นที่รับรู้ของสาธารณะอย่างกว้างขวาง รวมถึงระบบตลาดที่ไม่เอื้อให้ผู้ประกอบการเห็นความสำคัญของการกำกับดูแลกันเอง/ตนเอง ทำให้การจัดการภายในกลุ่มสื่อมวลชนยังไม่มีประสิทธิภาพมากนักจนกลายเป็นความท้าทายในการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อประชาชน นอกจากนี้จะเปิดโอกาสให้ภาครัฐสร้างกลไกการกำกับดูแลตามกฎหมายที่อาจแทรกแซงและจำกัดเสรีภาพสื่อได้มากขึ้นแล้วยังขาดอำนาจต่อรองกับบริษัทเทคโนโลยีผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและสื่อสังคมออนไลน์ที่องค์กรสื่อใช้เป็นช่องทางหลักในการนำเสนอเนื้อหาด้วย

บทที่ 4 ความเสี่ยงและการคุกคามสื่อมวลชน

ดังที่ได้กล่าวถึงในบทก่อนหน้านี้อแล้วว่ากรอบการกำกับดูแลสื่อโดยรัฐผ่านการใช้กฎหมายและองค์กรกำกับดูแลของรัฐจำกัดเสรีภาพในการทำงานของสื่อมวลชนทุกระดับและช่องทาง อีกทั้งยังทำให้สื่อมวลชนเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดี ซึ่งเป็นแนวทางที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน บทนี้จึงจะมุ่งนำเสนอเรื่องความเสี่ยงและการคุกคามที่สื่อมวลชนต้องเผชิญ โดยเน้นนำเสนอความเสี่ยงและการคุกคามทางกายภาพและทางพื้นที่ออนไลน์ต่อผู้ปฏิบัติงานและองค์กรสื่อ ซึ่งบางส่วนเป็นผลจากการบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมสื่อ ทั้งนี้ความเสี่ยงและการคุกคามเหล่านี้ก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้สื่อมวลชนขาดอิสระในการทำงานและลดทอนสิทธิการสื่อสารของประชาชนเช่นกัน

การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน โดยประมวลข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนแรกจะอธิบายสถานการณ์ด้านเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นในประเทศ จากนั้นจึงยกตัวอย่าง 4 กรณีที่สื่อมวลชนเผชิญความไม่ปลอดภัยและไม่มั่นคงในการทำงาน ได้แก่ การรายงานความขัดแย้งทางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน การรายงานข่าวเชิงสืบสวนในกรณีการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ การคุกคามทางเพศต่อผู้ปฏิบัติงานข่าว และสวัสดิภาพและสิทธิแรงงานของผู้ปฏิบัติงานสื่ออันเป็นผลจากการปิดตัวขององค์กรสื่อและบรรยากาศความขัดแย้งทางการเมืองในรอบ 4-5 ปีที่ผ่านมา

4.1 สถานการณ์ด้านเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นในประเทศไทย

ผลการสำรวจสถานการณ์เสรีภาพสื่อในประเทศไทยและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชนประจำปีขององค์กรระหว่างประเทศในช่วงปี 2563-2564 ไม่พบรายงานการเสียชีวิตของผู้ปฏิบัติงานสื่อระหว่างการทำหน้าที่ แต่ผลการประเมินเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของไทยอยู่ในระดับต่ำหรือไม่มีเสรีภาพ โดยความเสี่ยงและภัยคุกคามหลักของสื่อมวลชนคือการใช้กฎหมายสร้างบรรยากาศแห่งความกลัวเพื่อปิดกั้นเสรีภาพในการพูดอย่างต่อเนื่อง ทั้งโดยภาครัฐและกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นผู้สนับสนุนอุดมการณ์รัฐ เช่น การสั่งระงับการเผยแพร่สื่อที่วิจารณ์การทำงานของคณะรัฐประหารและรัฐบาล

เนื่องจากเป็นเนื้อหาที่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ การใช้กฎหมายอาญามาตรา 112 ฟ้องร้องนักกิจกรรมทางการเมือง รวมถึงการใช้กฎหมายหมิ่นประมาทต่อนักสิทธิมนุษยชน นักวิชาการและสื่อมวลชนที่ตรวจสอบการละเมิดสิทธิแรงงานของบริษัทเอกชน (Amnesty International, 2021; Freedom House, 2021; Human Rights Watch, 2021; Reporters without Borders, 2021) ขณะเดียวกัน การดำเนินคดีกับนักกิจกรรมทางการเมืองด้วยกฎหมายอาญามาตรา 112 และการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญว่าข้อเรียกร้องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ของผู้ชุมนุมเป็นการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังที่ได้เสนอในบทที่ 3 สะท้อนการตีความและบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการพูดถึงสถาบันกษัตริย์ที่กว้างขวางและคลุมเครือ จนกลายเป็นบรรยากาศแห่งความกลัวที่ทำให้สื่อมวลชนเกรงว่าการนำเสนอเนื้อหาในประเด็นนี้จะผิดกฎหมาย และนำไปสู่การที่ทั้งองค์กรสื่อและกองบรรณาธิการอาจพิจารณาหรือกระทำการปิดกั้นการรายงานหรือเซ็นเซอร์ตัวเอง (self-censorship) (ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2564; ประชาไท, 2564ค; จุฑารัตน์ กุลตัญจิกจา, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 24 มิถุนายน 2565)

ขณะเดียวกันเสรีภาพด้านอินเทอร์เน็ตก็เป็นไปอย่างจำกัดและถือเป็นหนึ่งในประเทศที่มีระดับการปิดกั้นอินเทอร์เน็ตสูงสุดในอาเซียน (Freedom House, 2021; Bischoff, 2022) โดยส่วนใหญ่เป็นการปิดกั้นเนื้อหาทางเพศ ลามกอนาจาร รวมถึงเนื้อหาทางด้านการเมืองที่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐบาลและสถาบันพระมหากษัตริย์ (Fairfield, 2021) นอกจากนี้ยังมีรายงานว่ารัฐบาลไทยให้ความร่วมมือกับประเทศรอบข้าง เช่น กัมพูชา จีน และเวียดนาม ให้เข้ามาปฏิบัติการจับกุมนักข่าวหรือบล็อกเกอร์ซึ่งลี้ภัยมาจากประเทศของตน โดยอนุญาตให้นำตัวกลับไปดำเนินคดีและจำคุกในประเทศต้นทาง (Reporters without Borders, 2021)

ทั้งนี้คณะผู้แทนจากรัฐบาลไทย นำโดยปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ได้ชี้แจงต่อที่ประชุม “การทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนตามระยะ” (Universal Periodic Review: UPR) ของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2564 ว่าจะเคารพเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการชุมนุมอย่างสงบ แม้จะมีความท้าทายในการดำเนินงานดังกล่าว นอกจากนี้ยังมุ่งสนับสนุนให้เกิดการสนทนาระหว่างคนรุ่นต่างๆ เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศ โดยรัฐบาลยังคงยึดถือภาระผูกพันตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) แต่การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต้องมีความสมดุล เกิดขึ้นควบคู่กับการเคารพผู้อื่น และอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย (United Nations, 2021)

หลายประเทศได้แสดงความกังวลและเสนอแนะให้ไทยปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพการแสดงออกของประชาชน เช่น กฎหมายอาญา มาตรา 112 มาตรา 116 (ยุ้งปลุกปั่น) มาตรา 328 (การหมิ่นประมาท) พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ และ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ รวมถึงเรียกร้องให้รัฐบาลสนับสนุนและปกป้องเสรีภาพของสื่อมวลชน รวมถึงความปลอดภัยของนักข่าว ทั้งนี้ ในส่วนกฎหมายอาญา มาตรา 112

คณะผู้แทนฯ ระบุว่า เป็นกฎหมายที่ป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายชื่อเสียง โฉมดีและคุกคามต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเป็นกฎหมายที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของไทยซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเสาหลักของชาติ รวมถึงได้รับความเคารพจากคนไทยส่วนใหญ่ (United Nations, 2021)

4.2 การรายงานความขัดแย้งทางการเมืองระดับประเทศและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน

“เรารู้สึกว่า ไม่รู้พวกเราจะถูกอุ้มหายไปเมื่อไหร่ [...] เราอยู่ต่างจังหวัด (เขา) จะอุ้มเราเมื่อไหร่ก็ได้”

หทัยรัตน์ พหลทัฬห, บรรณาธิการภาคภาษาไทย สำนักข่าวเดอะอีโคโนมิสต์
สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565

บรรยากาศความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยและการใช้อำนาจของรัฐบาลที่สืบเนื่องจากการรัฐประหารตั้งแต่ปี 2549 ทำให้องค์กรสื่อและผู้ปฏิบัติงานสื่อเผชิญกับเงื่อนไข ข้อจำกัด และมาตรการที่เสี่ยงต่อความมั่นคงขององค์กร รวมถึงสิทธิและสวัสดิภาพของนักข่าว ตั้งแต่การสั่งระงับการเผยแพร่เนื้อหาโดยอ้างเหตุผลด้านความมั่นคงของรัฐไปจนถึงการจับกุมผู้สื่อข่าวที่รายงานการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

ดังที่ได้อธิบายในบทที่แล้วว่าองค์กรสื่อที่ตั้งคำถามต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลทหารและเกาะติดการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชน โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์และสื่อออนไลน์ ซึ่งมีช่องทางการสื่อสารหลักอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ กสทช. มักเผชิญกับการใช้มาตรการกฎหมายเพื่อปิดกั้นการนำเสนอโดยให้เหตุผลว่าเป็นเนื้อหาที่สุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของรัฐ

ขณะเดียวกันการคุกคามและปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นยังเกิดขึ้นกับองค์กรสื่ออิสระขนาดเล็กหรือสื่อทางเลือกที่รายงานการชุมนุมทางการเมืองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ รวมถึงนักกิจกรรม โดยเฉพาะในระดับภูมิภาค โดยใช้รูปแบบที่เปิดเผยและเป็นทางการ เช่น ตำรวจมาที่บ้านหรือที่ทำงานของผู้ปฏิบัติงานสื่อและนักกิจกรรมเพื่อแจ้งว่าอยู่ในรายชื่อผู้ที่ทางการเฝ้าระวัง จึงต้องมาติดตามเพื่อเป็นหลักฐานในการรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ เจ้าหน้าที่รัฐเดินทางไปยังที่อยู่ตามทะเบียนบ้านและระบุให้สมาชิกในครอบครัว

บอกกับสื่อมวลชนหรือนักกิจกรรมให้เลิกรายงานข่าวหรือตรวจสอบรัฐหรือบังคับ
แหล่งข่าวไม่ให้เปิดเผยข้อมูลกับสื่อ การยกเลิกวีซ่าสำหรับสมาชิกกอง
บรรณาธิการที่เป็นชาวต่างชาติ การควบคุมตัวกองบรรณาธิการองค์กรสื่อใน
จังหวัดชายแดนใต้และเตรียมเก็บหลักฐานอัตลักษณ์บุคคลโดยไม่มีทนายความ
การส่งทหารมาประจำที่สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นและตรวจสอบบทข่าว เป็นต้น
(หทัยรัตน์ พหลทัฬห, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565; ณัฐพงศ์ มาลี, สัมภาษณ์, 16
มิถุนายน 2565; ภัทรา บุรารักษ์, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565; ธีระพล อันมัย,
สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2565; บีบีซีไทย, 2564ข; ประชาไท, 2564ง) นอกจากนี้
ยังมีการคุกคามในรูปแบบที่ไม่เปิดเผยและไม่เป็นทางการ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่าย
ความมั่นคงนอกเครื่องแบบมาสอดส่องและติดตามบริเวณที่พักอาศัยและที่ชุมนุม
หรือเจ้าหน้าที่ระดับบริหารเรียกคุยเป็นการส่วนตัวเพื่อย้ำให้สื่อมวลชนยุติการ
ตรวจสอบรัฐ แลกกับการไม่ถูกติดตามและคุกคาม เป็นต้น (หทัยรัตน์ พหลทัฬห,
สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565; ธีระพล อันมัย, สัมภาษณ์,
25 มิถุนายน 2565)

นอกจากนี้ในการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาและ
นักเรียนตั้งแต่ปี 2563 จนถึงปัจจุบัน สื่อมวลชนได้รับบาดเจ็บจากการใช้กำลังเข้า
สลายการชุมนุมของเจ้าหน้าที่รัฐแม้จะมีสัญลักษณ์
แสดงตนว่าเป็นสื่อมวลชน รวมถึงถูกเจ้าหน้าที่ข่มขู่ว่าจะจับกุมหรือทำร้ายเมื่อ
นักข่าวถ่ายภาพขณะเจ้าหน้าที่ใช้กำลังหรือจับกุมผู้ชุมนุม ส่วนนักข่าวของสื่อทาง
เลือกและสื่อพลเมืองก็ถูกจับจ้องและตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ บางครั้งถูกจับกุม
เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อมวลชนเช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติงานสังกัด
องค์กรสื่อกระแสหลัก ตั้งแต่หลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 มี
รายงานสื่อมวลชนถูกจับกุมจำนวน 6 คน โดย 5 คนถูกจับกุมระหว่างการรายงาน
การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยช่วงปี 2563-2564 ขณะที่มียุทธศาสตร์ผู้ปฏิบัติงาน
ข่าวได้รับบาดเจ็บจากการฉีดน้ำแรงดันสูงและกระสุนยางซึ่งเจ้าหน้าที่ใช้ระหว่าง
การสลายการชุมนุมจำนวน 10 คน และมีผู้ได้รับบาดเจ็บระหว่างเกิดเหตุใช้ความ
รุนแรงในพื้นที่จากกลุ่มไม่ทราบฝ่ายอีก 4 คน ดังรายละเอียดในตาราง 4.1

มีความพยายามเพื่อให้รัฐแสดงความรับผิดชอบต่อการใช้ความรุนแรงกับ
สื่อมวลชนระหว่างการรายงานการชุมนุมเนื่องจากการกระทำที่ขัดต่อหลัก
สากล โดยสื่อมวลชนที่ถูกยิงกระสุนยางได้ยื่นฟ้องสำนักงานตำรวจแห่งชาติและผู้
บัญชาการระดับสูงของสำนักงานตำรวจฯ เพื่อให้ระงับการใช้ความรุนแรงต่อ
สื่อมวลชนและผู้ชุมนุม รวมทั้งชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้บาดเจ็บ แม้ศาลจะ
รับคำร้องเรื่องการยิงกระสุนยางใส่ผู้สื่อข่าว แต่ไม่อนุมัติคำสั่งคุ้มครองชั่วคราว
เพื่อระงับการใช้กำลังปราบปรามผู้ชุมนุม โดยให้เหตุผลว่าการปราบปรามเป็น
เหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่สามารถคาดเดาได้ ขณะเดียวกัน ก็ไม่รับฟ้องผู้
บัญชาการระดับสูงของสำนักงานตำรวจฯ เนื่องจากได้รับการยกเว้นความรับผิดชอบ

ตาม พ.ร.บ.การรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ (ประเทศไทย, 2564จ; สยามรัฐ, 2564; สำนักข่าวอิศรา, 2564)

ตาราง 4.1: เหตุการณ์ที่สื่อมวลชนถูกจับกุมและได้รับบาดเจ็บระหว่างการรายงานความขัดแย้งทางการเมือง ช่วงปี 2559-2565

ที่	วันที่	เหตุการณ์
1	10 ก.ค. 2559	นักข่าวจากประเทศไทยถูกจับกุมพร้อมกับสมาชิกกลุ่มขบวนการประชาธิปไตยใหม่ (NDM) หลังขอติดรถไปสัมภาษณ์และทำข่าวการลงพื้นที่ที่จังหวัดราชบุรี
2	16 ต.ค. 2563	นักข่าวจากประเทศไทยถูกจับกุมขณะรายงานสดการประชุมเรียกร้องประชาธิปไตยของนักเรียน นักศึกษา ที่แยกปทุมวัน กรุงเทพฯ
3	16 ม.ค. 2564	ผู้สื่อข่าวจากเดอะสแตนด์การ์ดได้รับบาดเจ็บจากสะเก็ดระเบิดโดยกลุ่มไม่ทราบฝ่าย ขณะรายงานสดการประชุมที่แยกสามย่าน กรุงเทพฯ
4	28 ก.พ. 2564	ผู้สื่อข่าวจากแนวหน้าถูกจับกุมขณะรายงานการประชุมเรียกร้องประชาธิปไตยในกรุงเทพฯ ที่หน้ากรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ ที่ตั้งบ้านพักของ พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยผู้สื่อข่าวให้สัมภาษณ์ผ่านศูนย์ทนายความ เพื่อสิทธิมนุษยชนว่า เขาถูกเจ้าหน้าที่วิ่งเข้ามารวบตัว กดลงกับพื้น ถูกเตะ และถูกกระบองตี ก่อนใช้เคเบิลไทร์รัดข้อมือ แม้จะแสดงตัวเป็นสื่อมวลชน และยังถูกตั้งข้อหาเช่นเดียวกับผู้ชุมนุม
5	20 มี.ค. 2564	ผู้สื่อข่าวรวม 3 คน ได้รับบาดเจ็บจากการยิงกระสุนยางเพื่อสลายการประชุมของเจ้าหน้าที่ ขณะรายงานการประชุมบริเวณรอบสนามหลวง กรุงเทพฯ แม้จะมีสัญลักษณ์แสดงตนเป็นสื่อมวลชน โดยผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ถูกกระสุนยางยิงเข้าที่ขมับด้านขวา ผู้สื่อข่าวประเทศไทยถูกยิงเข้าที่หลัง และผู้สื่อข่าวชาวสตรอกถูกยิงเข้าที่ขา

ที่	วันที่	เหตุการณ์
6	18 ก.ค. 2564	ผู้สื่อข่าวออนไลน์ สำนักข่าว PLUS SEVEN ถูกยิงด้วยกระสุนยางเข้าที่สะโพกระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐเข้าสลายการชุมนุม ขณะรายงานสดบริเวณแยกผ่านฟ้าลีลาศ กรุงเทพฯ
7	10 ส.ค. 2564	ผู้สื่อข่าวและผู้ก่อตั้งสำนักข่าว The Reporters ถูกเจ้าหน้าที่ยิงกระสุนยางเข้าที่บริเวณขา ขณะรายงานสดการชุมนุมของกลุ่ม “ทะลุแก๊ซ” ¹⁷ ที่บริเวณแยกดินแดง กรุงเทพฯ
8	11 ส.ค. 2564	ช่างภาพอิสระถูกตำรวจใช้กระบองตีเฉี่ยวแขน และกระบองถูกเลนส์กล้องถ่ายภาพ จนเสียหาย ขณะทำข่าวการชุมนุมที่แยกดินแดง กรุงเทพฯ
9	13 ส.ค. 2564	สื่อมวลชนอย่างน้อย 3 คนได้รับบาดเจ็บจากการยิงกระสุนยางเข้าใส่ของเจ้าหน้าที่ระหว่างปะทะกับผู้ชุมนุมที่แยกดินแดง โดยทั้งหมดยืนรวมกลุ่มอยู่กับผู้สื่อข่าวอื่น ๆ ประมาณ 10 คน และมีสัญลักษณ์แสดงตนเป็นสื่อมวลชน
10	29 ส.ค. 2564	ระหว่างการชุมนุมของกลุ่มทะลุแก๊ซ ผู้สื่อข่าวเนชั่นออนไลน์ถูกเจ้าหน้าที่ยิงกระสุนยางเข้าใส่บริเวณหูขวา ขณะที่ผู้สื่อข่าวอีก 2 คนได้รับบาดเจ็บจากสะเก็ดพลุ ขณะรายงานการชุมนุมที่แยกดินแดง
11	13 ก.ย. 2564	ผู้สื่อข่าวพลเมืองจากสำนักข่าวราษฎร และเพจ “ปล่อยเพื่อนเรา” รวม 2 คน ถูกเจ้าหน้าที่จับกุมในข้อหาฝ่าฝืนข้อกำหนดตาม พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ ขณะถ่ายทอดสดการชุมนุมของกลุ่มทะลุแก๊ซที่แยกดินแดง
12	28 ก.ย. 2564	ผู้สื่อข่าวจาก The Reporters ได้รับผลกระทบจากการใช้รถฉีดน้ำแรงดันสูง ขณะรายงานสดการชุมนุมของกลุ่มทะลุฟ้าที่แยกนางเลิ้ง

¹⁷ การชุมนุมที่นำโดยกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “ทะลุแก๊ซ” เริ่มขึ้นในเดือนสิงหาคม 2564 บริเวณแยกดินแดง ซึ่งเป็นจุดที่เจ้าหน้าที่สกัดกั้นไม่ให้ผู้ชุมนุมเคลื่อนขบวนไปยังบ้านพักของนายกรัฐมนตรี มีรูปแบบการชุมนุมที่แตกต่างจากการชุมนุมที่นำโดยกลุ่มนักเรียนและนักศึกษาในช่วงปี 2563 โดยผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้ใช้แรงงานและนักเรียนอาชีวศึกษา ขณะที่แยกดินแดงเป็นที่ตั้งของแฟลตดินแดงซึ่งเป็นที่พักของผู้ใช้แรงงานจำนวนมาก ในการชุมนุมมักมีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ควบคุมฝูงชนเน้นการยิงกระสุนยางและแก๊สน้ำตาเข้าใส่ผู้ชุมนุม รวมถึงใช้กำลังเข้าจับกุมผู้ชุมนุม ขณะที่ผู้ชุมนุมก็ตอบโต้ด้วยการปาประทัดหรือพลุใส่เจ้าหน้าที่ (อ่านเพิ่มเติมได้ที่ the101.world/thalugaz-interview)

ที่	วันที่	เหตุการณ์
		ใกล้กับทำเนียบรัฐบาล โดยขณะนั้นเขายืนรวมอยู่กับสื่อมวลชนที่กำลังถ่ายทอดสด อีกไม่ต่ำกว่า 10 คน
13	29 ต.ค. 2564	ตำรวจยึดโทรศัพท์ของสื่อพลเมืองเพจ “กะเทยแม่มือกอ่อน” ขณะรายงานสด การประชุมเพื่อไว้อาลัยให้แก่วาฤทธิ์ สมน้อย เยาวชนวัย 15 ปีผู้เข้าร่วมการประชุมของกลุ่มทะเลาะแก๊งที่เสียชีวิตจากการยิง สลายการประชุมของเจ้าหน้าที่ ที่หน้า สน.ดินแดง
14	22 เม.ย. 2565	สื่ออิสระถูกทำร้ายร่างกายโดยกลุ่มชายไม่ทราบฝ่ายจำนวน 4 คน หลังทำข่าวกิจกรรมการประชุมทางการเมืองที่ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยก่อนหน้านั้นชายทั้ง 4 ได้เดิน เข้ามาขอคุณภาพในโทรศัพท์ของผู้สื่อข่าว แต่เขาไม่ยินยอม จึงถูกทุบตีด้วยกระบอง

การอยู่ในพื้นที่ที่มีมวลชนหลากหลายและหนาแน่นอย่างการประชุมก็เพิ่มความเสี่ยงให้กับนักข่าวได้เช่นกัน ผู้สื่อข่าวภาคสนามคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า ระหว่างที่เธอกำลังรายงานสดการประชุมทางการเมืองที่พรรคการเมืองหนึ่งเป็นผู้จัดหลัก และมีผู้คนเบียดเสียดกัน ชายคนหนึ่งเคลื่อนเข้ามาใกล้และจับอวัยวะเพศของเธอ จึงส่งสัญญาณให้ช่างภาพและผู้ช่วยทีมข่าวที่มาด้วยกันช่วยเหลือเนื่องจากไม่สามารถยุติการถ่ายทอดสดกลางคันได้ แต่ทีมงานก็จับตัวผู้กระทำไม่ได้เนื่องจากชายคนนั้นแทรกตัวหนีไปท่ามกลางคนจำนวนมาก อย่างไรก็ตามเมื่อเธอโพสต์เฟซบุ๊กเล่าเหตุการณ์ดังกล่าว ตัวแทนพรรคการเมืองผู้จัดงานก็ขอโทษต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เธอจึงเสนอแนะว่าในการประชุมที่มีผู้จัดกิจกรรมชัดเจน ผู้จัดน่าจะจัดสรรพื้นที่ให้สื่อมวลชนโดยเฉพาะ เพื่อให้การถ่ายทอดสดเป็นไปอย่างราบรื่นและป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับสื่อ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565)

ขณะเดียวกันในการประท้วงที่เกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่หรือกลุ่มไม่ทราบฝ่ายกับผู้ชุมนุม การอยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่ตึงเครียด มีเสียงระเบิด แสงวูบวาบ เขม่าควัน และเสียงต่อการได้รับบาดเจ็บและถูกทำร้ายจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตลอดเวลาทำให้ผู้สื่อข่าวต้องระแวดระวังอยู่เสมอ จนส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตต่อมา เช่น เห็นภาพหลอน มีอาการระแวง หวาดผวา หรือภาวะเครียดจากการประสบเหตุการณ์รุนแรง (Post-traumatic Stress Disorder: PTSD) จนเป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการดำเนินชีวิต สถานการณ์เช่นนี้ทำให้องค์กรสื่อต้นสังกัดจัดวางแนวทางและระบบการทำงานเพื่อให้ทีมข่าวภาคสนามทำงาน

ท่ามกลางความเสี่ยงได้อย่างปลอดภัย อย่างไรก็ตาม ผู้สื่อข่าวเห็นว่าภาครัฐและองค์กรวิชาชีพจำเป็นต้องคุ้มครองสวัสดิภาพและเสรีภาพของสื่อมวลชนในการรายงานการชุมนุม โดยเฉพาะเมื่อมีการใช้ความรุนแรงโดยเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สื่อมวลชนจะรายงานข้อเท็จจริงได้อย่างเป็นอิสระและปลอดภัย (จุฑารัตน์ กุลตัญจิจา, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 24 มิถุนายน 2565)

เช่นเดียวกับการรายงานที่ตรวจสอบอำนาจรัฐและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนใต้ ที่นอกจากผู้ปฏิบัติงานจะเผชิญกับการคุกคามจากภาครัฐดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังได้รับความกดดันและสะท้อนใจเมื่อพบกับข้อมูลความรุนแรงในการรายงานข่าวอยู่เสมอ จนนำไปสู่ภาวะเครียดหรือชอกช้ำทางจิตใจ (trauma) ได้ ด้วยเหตุนี้ สำนักสื่อวารตานี้จึงให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพจิตของสมาชิกในกองบรรณาธิการและครอบครัว โดยสร้างกิจกรรมที่จะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ผ่อนคลายหรือปรับทุกข์กัน ซึ่งช่วยทำให้คนทำงานไม่เครียดจนเกินไป (รุสลาณ มูซอ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565)

องค์กรวิชาชีพสื่อแสดงความพยายามในการคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้ปฏิบัติงานภาคสนามในการรายงานการชุมนุม โดยรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น “ศูนย์ประสานงานสื่อมวลชนในสถานการณ์การชุมนุม (ศปสช.)” เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2563 เพื่อจัดทำบล็อกเชนสัญลักษณ์สำหรับสื่อมวลชนและเปิดให้ผู้ปฏิบัติงานลงทะเบียนเพื่อรับบล็อกเชนดังกล่าว (ดิแอกทีฟ, 2563; สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์, 2565) รวมถึงเข้าเจรจากับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อสร้างแนวปฏิบัติในการลดความเสี่ยงต่อสื่อมวลชนที่ปฏิบัติงานภาคสนาม (ประชาไท, 2564ก) อย่างไรก็ตาม สื่อพลเมืองระบุว่าไม่ได้รับบล็อกเชนสัญลักษณ์สื่อมวลชนจากองค์กรวิชาชีพแม้จะร่วมลงทะเบียนด้วยทำให้ต้องใช้บล็อกเชนของสมาพันธ์สื่อไทยเพื่อประชาธิปไตย (DemAll) รวมถึงหาอุปกรณ์ป้องกันเท่าที่ทำได้และประเมินสถานการณ์เองตลอดเวลา (ณัฐพงศ์ มาลี, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2565)

นอกจากความเสี่ยงและการคุกคามในทางกายภาพแล้ว ยังพบปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับกองทัพไทยในการเผยแพร่เนื้อหาซึ่งบางครั้งเป็นข้อมูลบิดเบือน รวมทั้งสร้างกระแสทางสื่อสังคมออนไลน์เพื่อสนับสนุนรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา สนับสนุนกองทัพ และโจมตีคู่แข่งทางการเมืองของรัฐบาล โดยส่วนใหญ่เป็นการใช้บัญชีที่สร้างขึ้นใหม่และมีผู้ติดตามไม่มากนักในการระดมโพสต์ข้อความหรือตอบโต้เนื้อหาที่โพสต์โดยบัญชีโซเชียลมีเดียของนักการเมืองฝ่ายค้าน นักกิจกรรมทางการเมือง และผู้มีอิทธิพลทางความคิดที่ตั้งคำถามตรวจสอบรัฐ รวมถึงยังมีการอ้าอึงการรายงานของสื่อมวลชนไม่ว่าจะมีจุดยืนแบบใดเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่ายรัฐ การกระทำเช่นนี้ทำให้พื้นที่ออนไลน์เป็นอีกเวทีในการต่อสู้ระหว่างผู้มีแนวคิดสนับสนุนประชาธิปไตยซึ่งใช้โซเชียลมีเดียสื่อสารสู่สาธารณะและระดมพลในการเคลื่อนไหวชุมนุม กับกลุ่มผู้สนับสนุนสถาบันและกองทัพ แม้ปฏิบัติการนี้ไม่อาจนำไปสู่การกำหนดวาระทาง

สังคมในวงกว้าง อีกทั้งยังไม่มีการรายงานว่าการโจมตีทางออนไลน์นำไปสู่การโจมตีเป้าหมายหรือสื่อมวลชนในทางกายภาพ แต่ก็ทำให้บทสนทนาบนพื้นที่ออนไลน์เต็มไปด้วยความสับสนซึ่งไม่เอื้อต่อการทำความเข้าใจความขัดแย้งทางการเมืองและวิกฤตการณ์ที่ซับซ้อนในสังคม เช่น ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นต้น (Freedom House, 2021; Goldstein et al., 2020)

4.3 การตรวจสอบอำนาจของรัฐและกลุ่มผลประโยชน์

ในการรายงานเกี่ยวกับความขัดแย้งบนฐานทรัพยากร โครงการพัฒนาและสิทธิแรงงาน ไม่พบว่าสื่อมวลชนเผชิญความรุนแรงเชิงกายภาพอย่างเด่นชัด แต่มักถูกดำเนินคดีหลังจากนำเสนอข่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตาม การทำงานก็ไม่เป็นไปอย่างราบรื่นและปลอดภัยนัก ตัวอย่างเช่น สื่อมวลชนถูกขั้บรถประกบตามขณะลงพื้นที่และข่มขู่ไม่ให้รายงานข่าวเวที่รับฟังความคิดเห็นการขอประทานบัตรเหมืองแร่ (ผู้จัดการ, 2562) ส่วนผู้สื่อข่าวที่ทำรายงานเชิงสืบสวนในประเด็นตรวจสอบการใช้อำนาจในทางมิชอบของรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ให้สัมภาษณ์ว่า เคยถูกคุกคามโดยตรง เมื่อต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลในต่างจังหวัด เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ (ซึ่งไม่ใช่ผู้ถูกกล่าวหาหรือถูกตรวจสอบโดยตรง) ให้เข้าไปคุยในห้องพักงาน แต่ไล่ให้ทีมข่าวออกไป เหลือเพียงผู้สื่อข่าวหญิงในห้องเพียงสองต่อสองหรือมีเจ้าหน้าที่คนอื่นห้อมล้อม พร้อมทั้งข่มขู่ให้เลิกรายงาน หรือตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นแสดงอาวุธปืนข่มขู่ขณะลงพื้นที่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้สื่อข่าวหญิงคาดว่าเหตุที่ตนไม่ถูกประทุษร้ายเพราะผู้คุกคามเห็นว่าผู้สื่อข่าวเป็นเพศหญิง แต่หากเป็นชาย อาจเกิดการปะทะหรือถูกทำร้ายก็ได้ แม้สภาพร่างกายจะยังปลอดภัย แต่การเผชิญการคุกคามและแรงกดดันทางตรงเช่นนี้มีผลต่อสุขภาพจิตของผู้สื่อข่าว จนทำให้เกิดภาวะเครียดจากการประสบเหตุการณ์รุนแรงได้เช่นกัน (หทัยรัตน์ พหลทัฬห, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565; พรทิพย์ โมงใหญ่, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565) นอกจากนี้การรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมและความทุกข์ของประชาชนอยู่เสมอก็ทำให้ผู้สื่อข่าวมีความเครียดสะสมจากงานข่าวได้ แต่ยังไม่พบว่าองค์กรสื่อมีแนวทางประเมินความเสี่ยงในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนเพื่อรักษาความปลอดภัยในการลงพื้นที่หรือการเยียวยาภาวะเครียดของผู้สื่อข่าวอย่างเป็นระบบ โดยมักเป็นภาระส่วนบุคคลของบรรณาธิการหรือนักข่าวที่ต้องจัดการเอง

อย่างไรก็ตามการมีต้นสังกัดเป็นองค์กรสื่อในกรุงเทพฯ ทำให้กองบรรณาธิการยังร่วมกันประเมินความเสี่ยงและย้ายทีมข่าวออกจากพื้นที่ที่อันตรายรวมทั้งตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยใช้ทรัพยากรและกลไกอื่นๆ ที่อยู่ในส่วนกลางเพื่อให้การรายงานมีข้อมูลที่รอบด้านได้ ทว่า ในกรณีองค์กรหรือผู้ปฏิบัติงานสื่อที่ประจำในพื้นที่นั้นๆ ผลกระทบต่อสวัสดิภาพก็เป็นอุปสรรคหลักที่ทำให้ไม่สามารถรายงานข่าวได้ ในหลายกรณี ผู้สื่อข่าวภูมิภาค

ทั้งที่เป็นพนักงานประจำและสตรีเกอร์¹⁸ ไม่สามารถร่วมผลิตรายงานเชิงสืบสวนกับทีมข่าวจากกรุงเทพฯ ได้อย่างเปิดเผย หรือปฏิเสธการร่วมงานเพราะเกรงว่าจะได้รับผลกระทบหรือไม่ปลอดภัย (หทัยรัตน์ พหลทัฬห, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565; พรทิพย์ โมงใหญ่, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากองค์กรสื่อส่วนกลางไม่แสดงท่าทีที่จะรับประกันสวัสดิภาพและความปลอดภัยให้กับผู้สื่อข่าวท้องถิ่นได้ ในบางกรณี การที่นักข่าวท้องถิ่นมีสายสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่รัฐมายาวนานจนเห็นพ้องกับแนวทางจัดการความขัดแย้งของภาครัฐ ส่งผลให้การรายงานสะท้อนอดีตต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาคประชาชน (ภาสกร จำลองราช, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2565) นอกจากนี้ การเป็นคนในพื้นที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในภูมิภาคคำนึงถึงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชน และประเมินผลกระทบระยะยาวที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในข่าว จนบางครั้งก็กลายเป็นการปิดกั้นการตรวจสอบและรายงานปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน (ภัทรา บุรารักษ์, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565)

4.4 การคุกคามทางเพศและการทำร้ายร่างกายผู้ปฏิบัติงานข่าว

ในสังคมไทยซึ่งหลายฝ่ายเห็นว่ามีความเป็นปิตาธิปไตยและอนุรักษนิยมสูง แต่การรายงานเหตุคุกคามทางเพศต่อสื่อมวลชนที่เป็นสตรีและผู้มีความหลากหลายทางเพศกลับยังไม่ปรากฏมากนัก อีกทั้งยังไม่มีการสำรวจหรือศึกษาอย่างเป็นระบบ จึงยังไม่สามารถสรุปสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อผู้สื่อข่าวสตรีและผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ ทั้งนี้การศึกษาเอกสารเบื้องต้นและข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนใหญ่เป็นการคุกคามทางวาจา อย่างไรก็ตาม ปริมาณเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏเด่นชัดไม่ได้ชี้ว่าการคุกคามทางเพศไม่ใช่ปัญหาใหญ่ในวงการสื่อสารมวลชน ในทางตรงข้ามการที่ไม่มีรายงานเหตุคุกคามทางเพศอย่างเป็นทางการ รวมถึงกระบวนการตรวจสอบและดำเนินการกับผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่สามารถชี้แจงกับสาธารณะได้อย่างกระจ่าง อาจสะท้อนให้เห็นว่าประเด็นนี้ยังไม่ได้รับความสำคัญนักทั้งในระดับอุตสาหกรรมสื่อและในสังคมไทย ดังจะได้อธิบายต่อไป

การคุกคามทางวาจาต่อผู้สื่อข่าวหญิงมักเกิดขึ้นเมื่อต้องเข้าไปรายงานในอาณาบริเวณที่เพศชายแสดงตนเป็นผู้ครอบครองหลัก ตัวอย่างเช่น เมื่อเดือนกันยายน 2564 ผู้สื่อข่าวหญิงจากสำนักข่าวแห่งหนึ่งเข้าแจ้งความหลังถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ประจำสำนักงานตำรวจแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ถามว่า “ใส่กางเกงในมาไหม” พร้อมทั้งเรียกให้ขึ้นไปในห้องพักส่วนตัวและชُرูดิเงินเป็นค่าเครื่องดื่มเลี้ยงเจ้าหน้าที่ จากเหตุการณ์ดังกล่าว สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้สอบสวนและสั่งย้ายตำรวจคนดังกล่าวให้ไปปฏิบัติหน้าที่อื่นที่ไม่ต้องปฏิสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรง (เนชั่นทีวี, 2564)

¹⁸ หมายถึงผู้ที่รับจ้างผลิตข่าวจากพื้นที่และส่งให้กับองค์กรสื่อในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ได้รับค่าตอบแทนเป็นรายชิ้น และส่งข่าวให้มากกว่า 1 องค์กร

การคุกคามทางวาจาไม่ได้เกิดจากเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงานเท่านั้น มี รายงานว่าเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2564 ระหว่างการแถลงผลการประชุม คณะรัฐมนตรีและตอบคำถามสื่อมวลชน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้หันมาตำหนินักข่าวหญิงสังกัดองค์กรสื่อต่างประเทศคนหนึ่ง ที่นั่งไขว่ห้างอยู่ในห้องข่าวและเท้าลง ต่อมา มีรายงานว่าผู้สื่อข่าวคนดังกล่าวถูก “ขอความร่วมมือให้งดเข้าพื้นที่” ทำเนียบรัฐบาล โดยอ้างว่านักข่าวมีปัญหาด้าน ทัศนคติการทำงานในพื้นที่ทำเนียบฯ และเผยแพร่ข้อมูลผิดพลาด (โพสต์ทูเดย์, 2564; Asia Centre, 2022: 23) ขณะเดียวกัน กรรมการจริยธรรมของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ได้โพสต์ข้อความแสดงความเห็นต่อกรณีดังกล่าว โดยระบุว่า “สตรีนั่งไขว่ห้าง อย่างตะวันตกในยุคสมัยปัจจุบันอาจมีผู้เห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา... แต่ วัฒนธรรมอันดีงามของไทยไม่เคยเปลี่ยนและยังคงอยู่อย่างมีคุณค่า คือ ความ นอบน้อมต่อผู้อาวุโสกว่า เช่นเดียวกับนักข่าว พึงให้เกียรติสถานที่และแหล่งข่าว ทั้งการแต่งกายและกิริยาท่าทางตามกาลเทศะ” (มติชน, 2564ก) อย่างไรก็ตาม กระแสสังคมโดยเฉพาะทางสื่อสังคมออนไลน์วิจารณ์ว่าความเห็นดังกล่าวไม่ คำนึงถึงความเท่าเทียมทางเพศ

แม้การคุกคามต่อผู้สื่อข่าวหญิงดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้นจะไม่ใช่ภัยถึงชีวิตและเมื่อมีการเผชิญหน้ากับผู้มีอิทธิพล ความเป็นเพศหญิงอาจลดโอกาสที่จะ ถูกประทุษร้ายลงได้บ้าง แต่เมื่อเกิดเหตุคุกคามบนพื้นที่ออนไลน์ เพศสภาพ กลับกลายเป็นเครื่องมือที่ผู้กระทำหยิบยกมาใช้โจมตีอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจและชื่อเสียงของผู้สื่อข่าวได้เช่นกัน ผู้สื่อข่าวคนหนึ่งเล่าว่า เมื่อเธอทำ กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ต่อต้านการรัฐประหารเมื่อปี 2557 โดยใช้เทปปิดปากเพื่อ แสดงให้เห็นว่าการรัฐประหารเป็นการปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพสื่อ บรรดามวลชนที่สนับสนุนกองทัพและการรัฐประหารจำนวนมาก เขียนข้อความโจมตีเธอบนสื่อสังคมออนไลน์ด้วยเนื้อหาที่คุกคามและละเมิดทาง เพศอย่างโจ่งแจ้ง บางคนก็เป็นผู้มีชื่อเสียงในแวดวงการเมือง แต่เธอกลับไม่ได้รับการปกป้องจากผู้มีชื่อเสียงในวงการสื่อหรือสมาคมวิชาชีพอย่างชัดเจน โดยมี สื่อมวลชนเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ให้กำลังใจ

“การใช้เพศของเราเป็นความเขม่ามันในการคอมเมนต์ ซึ่งถามว่า ตอนนั้นเรากลัวไหม ก็กลัวนะ เพราะคนที่เข้าข้างเรามันแทบไม่มีเลยนะ ตอนนั้น มันเหมือนฟ้าถล่มมาใส่ที่เราคนเดียว ทำให้เรารู้สึกว่า อ้าว เราทำ ผิดหรือ คนไทยนิยมการทำรัฐประหารหรือเปล่า เราคิดผิดหรือเปล่าที่มา แสดงออกว่าเราขาดเสรีภาพนะ...”

พรทิพย์ โม่ใหญ่,

ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการรายงานข่าวพิเศษ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพ
อยท์
สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565

นอกจากนี้ ผลที่ตามมาจากการแสดงเชิงสัญลักษณ์คือเธอถูกบีบให้ลาออก
จากสถานีโทรทัศน์ที่ทำงานในขณะนั้น และต้องว่างงานอยู่หลายเดือนเพราะ
องค์กรอื่นไม่รับเข้าทำงาน เมื่อได้งานใหม่ องค์กรต้นสังกัด
ก็ขอให้เธอลงแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ ประสบการณ์ดัง
กล่าวทำให้เธอเข้าใจว่า ตนทำผิดและไม่ต้องการแสดงจุดยืนทางการเมืองอีก
เพราะเกรงว่าจะทำให้เพื่อนร่วมงานหรือองค์กรประสบปัญหาหรือกลายเป็นเป้า
โจมตีไปด้วย (พรทิพย์ โมงใหญ่, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2565)

ในส่วนการตรวจสอบสื่อมวลชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือล่วง
ละเมิดทางเพศนั้นพบว่า มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่ายังขาดความกระจ่างและขาดการ
ตรวจสอบจากสาธารณะ อีกทั้งการตอบสนองต่อปัญหาจากต้นสังกัดและผู้ถูก
กล่าวหาหมักขุ่นอยู่กับกระแสสังคม ตัวอย่างเช่นกรณีการร้องเรียนผู้อำนวยการ
สำนักข่าวอิสระสังกัดองค์กรวิชาชีพว่าคุกคามทางเพศพนักงานหญิงเมื่อปี 2560
ในกรณีนี้ ผู้ถูกกล่าวหาเป็นสื่อมวลชนอาวุโสที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง โดย
องค์กรวิชาชีพได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบ แต่ภายหลังก็สรุปว่าไม่
สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ (ไทยพีบีเอส, 2560) อย่างไรก็ตาม นักข่าวหญิงที่
เป็นผู้ส่งเรื่องร้องเรียน (แต่ไม่ใช่ผู้ถูกคุกคามโดยตรง) ให้สัมภาษณ์ว่ารู้สึก
ผิดหวังต่อกระบวนการตรวจสอบที่ปกป้องผู้ถูกกล่าวหาและไม่สามารถให้ความ
กระจ่างในกรณีนี้ได้ แม้จะมีคนจำนวนไม่น้อยรับรู้ที่เกิดเหตุคุกคามขึ้น ขณะที่
ผู้เสียหาย

ก็ได้รับผลกระทบทางจิตใจ กรณีนี้ทำให้ตนไม่อยากเข้าไปทำงานร่วมกับองค์กร
วิชาชีพอีก ทั้งๆ ที่เป็นคนหนึ่งที่ร่วมงานกับองค์กรวิชาชีพอย่างแข็งขันมาตลอด
เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนการไม่สามารถตรวจสอบตนเองได้อย่างโปร่งใส
ของสถาบันสื่อ (สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565) ขณะที่เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2563
มีการเปิดเผยข้อมูลว่า นักข่าวชายจากสำนักข่าวออนไลน์ที่เพิ่งก่อตั้งใหม่และกำลัง
เป็นที่รู้จักเนื่องจากรายงานสดการประชุมเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง เคย
ล่วงละเมิดทางเพศหญิงสาวคนหนึ่งเมื่อ 4 ปีก่อน จนกลายเป็นกระแส
วิพากษ์วิจารณ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ นักข่าวชายคนดังกล่าวจึงออกแถลงการณ์
ทางเฟซบุ๊กส่วนตัวเพื่อขอโทษผู้เสียหาย พร้อมทั้งขอลาออกจากการเป็นนักข่าว
ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธว่า ไม่ได้ล่วงละเมิดทางเพศ และพร้อมเข้าสู่กระบวนการ
ทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ต่อไป (มติชน, 2563)

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่ผู้สื่อข่าวประจำทำเนียบรัฐบาลถูกทำร้ายร่างกาย
โดยแหล่งข่าวเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูง กรณีที่โดดเด่น คือ พลเอกประวิตร วงษ์
สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรี ชกผู้สื่อข่าวอาวุโสสายทหาร

คนหนึ่งเข้าที่ห้อง โดยผู้สื่อข่าวหญิงชี้แจงว่าเป็นเพียงการหยอกล้อด้วยความสนิทสนมและเป็นเรื่องปกติ ขณะที่อีกเหตุการณ์หนึ่ง รองนายกรัฐมนตรีคนเดิมแสดงความไม่พอใจเมื่อถูกผู้สื่อข่าวซักถามเกี่ยวกับความขัดแย้งในพรรครัฐบาลที่เขาเป็นหัวหน้าพรรค โดยใช้มือแตะหน้าหน้าผู้ชายอย่างแรงและใช้กำปั้นชกที่หน้าผู้ชายหญิงอีกคนหนึ่ง (ไทยพีบีเอส, 2562; มติชน, 2564ค) นอกจากนี้ยังมีรายงานว่า พลเอกประยุทธ์

จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี นิดสเปร์ย์แอลกอฮอล์ใส่ผู้สื่อข่าวหลายสำนักหลังถูกถามเรื่องการปรับคณะรัฐมนตรี และยังเคยโยนสิ่งของใส่สื่อมวลชนที่มารอสัมภาษณ์ด้วย (ไทยรัฐ, 2557; พลวุฒิ สงสกุล, 2564) อย่างไรก็ตาม กรณีเหล่านี้ไม่ปรากฏว่าองค์กรวิชาชีพมีแถลงการณ์ตอบโต้แต่อย่างใด

4.5 สวัสดิภาพและสิทธิแรงงานของผู้ปฏิบัติงานข่าว

พัฒนาการทางเทคโนโลยีก็เอื้อต่อการก่อตั้งองค์กรสื่อขนาดกลางและขนาดเล็กที่ดำเนินกิจการหลากหลายรูปแบบ ทั้งองค์กรเชิงพาณิชย์ ธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) และองค์กรไม่แสวงกำไร

โดยนำเสนอเนื้อหาบนช่องทางสื่อออนไลน์เป็นหลัก รวมถึงผู้ผลิตเนื้อหาที่เป็นปัจเจกก็สามารถหารายได้จากระบบโฆษณาออนไลน์ได้ ขณะที่ประชาชนก็นิยมบริโภคข่าวสารผ่านช่องทางสื่อออนไลน์มากขึ้น การเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วของจำนวนผู้ประกอบการรายย่อยทำให้เกิดการแข่งขันที่สูงในการผลิตเนื้อหาเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ใช้สื่อและสร้างรายได้จากโฆษณา ด้วยเหตุนี้ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา องค์กรสื่อกระแสหลักซึ่งหมายถึงบริษัทสื่อขนาดใหญ่ที่เผยแพร่เนื้อหาทางช่องทางสื่อดั้งเดิมเป็นหลัก ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ จึงประสบภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างหนักหน่วงเพราะมีต้นทุนสูงแต่รายได้หลักจากโฆษณาตกลงอย่างฮวบฮาบเพราะมีคู่แข่งมากขึ้นและจำนวนผู้รับสารทางช่องทางสื่อดั้งเดิมลดลงอย่างต่อเนื่อง ดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 1 และ 2

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพ สวัสดิการ และสิทธิแรงงานของผู้ปฏิบัติงานข่าวโดยเฉพาะในองค์กรเชิงพาณิชย์อย่างเลี่ยงไม่ได้ ตั้งแต่ปี 2558 เป็นต้นมา มีพนักงานองค์กรสื่อที่ถูกเลิกจ้างงานเนื่องจากบริษัทยุติกิจการหรือปรับโครงสร้างองค์กรเกือบ 2,000 คน โดยในบางกรณี มีการร้องเรียนว่าสื่อมวลชนถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม เช่น ให้พ้นสภาพโดยไม่แจ้งล่วงหน้า เพิ่มเงินให้กับผู้ถูกเลิกจ้างอย่าง

ไม่เท่าเทียมกัน และไร้หลักมนุษยธรรมในการเลิกจ้าง (มติชน, 2562) ขณะเดียวกัน ผู้ที่ยังทำงานในองค์กรก็ต้องแบกรับทั้งปริมาณงานและเวลาทำงานที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะองค์กรสื่อเน้นการนำเสนอเนื้อหาทางช่องทางออนไลน์ที่ต้องแข่งขันด้วยความรวดเร็วและดึงดูดความสนใจเพื่อให้ขายโฆษณาได้เป็นหลัก วัฒนธรรมการทำงานเช่นนี้จึงไม่ช่วยส่งเสริมศักยภาพคนทำงานในการผลิตผลงานคุณภาพและการรายงานเชิงลึก รวมถึงไม่มีเวลาให้กับผู้ปฏิบัติงานข่าวในการ

แสวงหาแหล่งข่าวและความรู้ใหม่ ๆ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน หรือได้พัฒนาทักษะในการผลิตการรายงานเชิงลึกหรือเนื้อหาที่เหมาะสมกับช่องทางออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชชาติริ กุหลาบ, 2565)

ตาราง 4.2: การรายงานเกี่ยวกับเหตุเล็กจ้างพนักงานองค์กรสื่อตั้งแต่ปี 2558

เดือน / ปี	รายละเอียด
ตุลาคม 2558	สถานีโทรทัศน์สปริงนิวส์ เลิกจ้างพนักงาน 40 คน
พฤศจิกายน 2558	สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีและโล่ก้า ในเครือทีวีพูล ประกาศยุติการออกอากาศ เลิกจ้างพนักงาน 500 คน
กุมภาพันธ์ 2559	สถานีโทรทัศน์วอยซ์ทีวีปลดพนักงาน 57 คน เพื่อปรับโครงสร้างองค์กร
กันยายน - ตุลาคม 2559	หนังสือพิมพ์มติชนและบริษัทในเครือ มีนโยบายให้พนักงานสมัครใจลาออก เพื่อลดรายจ่าย
พฤษภาคม 2560	สถานีโทรทัศน์ไทยรัฐทีวีมีโครงการลาออกด้วยความสมัครใจ ตั้งเป้าลดพนักงาน 15% จากจำนวนพนักงานทั้งหมด ประมาณ 700 คน
กุมภาพันธ์ 2561	สถานีโทรทัศน์นิวทีวีประกาศปรับผังรายการ และเลิกจ้างพนักงาน 37 คน
ธันวาคม 2561	สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 3 ปรับลดพนักงานกว่า 100 คน โดยเป็นฝ่ายข่าวจำนวน 80 คน
ธันวาคม 2561	สถานีโทรทัศน์วอยซ์ทีวีประกาศปลดพนักงาน 127 คน โดยลดการผลิตรายการและเน้นการผลิตเนื้อหาสำหรับช่องทางออนไลน์
พฤษภาคม 2562	สถานีโทรทัศน์จีเอ็มเอ็ม 25 ยุติการผลิตรายการข่าว และยุบรวมทีมข่าวเข้ากับช่องวัน 31 พร้อมกับเลิกจ้างพนักงาน 27 คน
พฤษภาคม 2562	สถานีโทรทัศน์ที่ออกอากาศในระบบดิจิทัล 7 ช่อง ได้แก่ ช่อง 3 แฟมิลี่, ช่องเอ็มคอต

เดือน / ปี	รายละเอียด
	แฟมิลี่, ช่องสปริงนิวส์, ช่องไบททีวี, ช่องวอยซ์ทีวี, ช่องสปริง 26, และช่อง 3 เอสดี ยื่นขอคืนใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ดิจิทัลตาม มาตรการเยียวยาอุตสาหกรรมโทรทัศน์ของ กสทช. พร้อม เลิกจ้างพนักงานกว่า 550 คน
มกราคม 2563	สถานีโทรทัศน์โมโน 29 ปลดพนักงาน 200 คน
ตุลาคม 2563	สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 3 ปรับลดพนักงานลงร้อยละ 30 จากทั้งหมด 1,200 คน
ตุลาคม 2563	บมจ.อสมท เริ่มโครงการ “ร่วมใจจากองค์กร” ให้พนักงาน สมัครใจลาออก 300 คน เพื่อปรับลดจำนวนบุคลากรให้ สอดคล้องกับแผนธุรกิจในอนาคต

นักข่าวภาคสนามยังเรียกร้องให้องค์กรต้นสังกัดและองค์กรวิชาชีพให้ความสำคัญต่อการปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพของพนักงาน โดยเฉพาะในพื้นที่หรือสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูง เช่น การทำประกันชีวิตและเบี้ยเลี้ยงภัย การมีอุปกรณ์ป้องกันในสถานการณ์ที่มีความรุนแรงหรือสารเคมี แนวปฏิบัติที่ปลอดภัยในการรายงานสดในพื้นที่เสี่ยง นอกจากนี้ยังเสนอให้สหภาพแรงงานกลางสื่อมวลชนไทยซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อดูแลด้านสวัสดิการและสิทธิแรงงานของผู้ปฏิบัติงาน พัฒนาแผนยุทธศาสตร์หรือแนวทางช่วยเหลือสื่อมวลชนที่ได้รับผลกระทบ รวมถึงกำหนดฐานค่าตอบแทนพนักงานที่เป็นมาตรฐานและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ (สำนักข่าวอิศรา, 2557) นอกจากนี้ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สหภาพแรงงานกลางสื่อมวลชนไทย

ได้ออกแถลงการณ์ให้องค์กรต้นสังกัดให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะทีมข่าวภาคสนาม ทั้งการหาอุปกรณ์ป้องกันโรคและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่เหมาะสมในการทำงานทางไกล รวมถึงจัดหาสวัสดิการทั้งที่พักและการรักษาพยาบาล (วอยซ์ทีวี, 2563) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเอกสารเบื้องต้นไม่พบว่าสหภาพแรงงานฯ มีบทบาทในการผลักดันเชิงนโยบายต่อองค์กรต้นสังกัดและหน่วยงานภาครัฐอย่างโดดเด่น

ในส่วนองค์กรสื่อทางเลือกที่ไม่แสวงหาผลกำไร แม้จะไม่ได้เผชิญกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับสื่อเชิงพาณิชย์ แต่การเข้าถึงแหล่งทุนก็ยังจำกัด โดยเฉพาะองค์กรที่เน้นประเด็นการเมืองและสิทธิมนุษยชนต้องพึ่งพาแหล่งทุนจากต่างประเทศเป็นหลัก เนื่องจากไม่ได้รับทุนจากหน่วยงานภาครัฐภายในประเทศหรือเกรงว่าจะถูกแหล่งทุนในประเทศแทรกแซงความเป็นอิสระ สื่อทาง

เลือกจึงมักมีจำนวนสมาชิกกองบรรณาธิการไม่มากนัก โดยองค์กรผู้ให้ข้อมูลที่มีสมาชิกประจำกองบรรณาธิการมากที่สุดคือ 30 คน น้อยที่สุดคือ 4 คน และต้องอาศัยผู้ปฏิบัติงานแบบพาร์ทไทม์และ/หรืออาสาสมัครในการส่งข้อมูลและเนื้อหา ด้วยเหตุนี้กองบรรณาธิการขององค์กรสื่อทางเลือกจึงมักมุ่งเกาะติดเฉพาะประเด็นที่เชี่ยวชาญ หรือมีงานหารายได้เสริมอื่นๆ ที่สอดคล้องกับความสามารถของคนในองค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับจำนวนและศักยภาพของบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังไม่ทำให้คนทำงานต้องแบกรับงานมากเกินไป (รุตาน มุขอ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565; หทัยรัตน์ พหลทัฬห, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565; เทวฤทธิ์ มณีฉาย, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565; วิภาพร พิภอินทร์, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565; วัชรพล นาคเกษม, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565; ภาสกร จำลองราช, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2565)

โดยสรุป การนำเสนอในบทนี้แสดงให้เห็นความเสี่ยงและภัยคุกคามที่ผู้ปฏิบัติงานข่าวต้องเผชิญ ทั้งจากความผันผวนของสถานการณ์ทางการเมืองและสังคมในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง รวมถึงสถานะเศรษฐกิจถดถอย ทั้งนี้ กรณีตัวอย่างที่นำเสนอในที่นี้อาจไม่เข้าข่ายภัยถึงชีวิต อีกทั้งผลกระทบต่อความมั่นคงในอาชีพและชีวิตอาจแตกต่างกันไปตามลักษณะของผู้ปฏิบัติงาน สถานการณ์พื้นที่ นโยบายของต้นสังกัด และการตอบสนองขององค์กรวิชาชีพ แต่ทั้งหมดล้วนสะท้อนสภาพแวดล้อมในการทำงานสื่อในไทยที่ไม่มั่นคง อีกทั้งยังมีข้อจำกัดทั้งด้านเสรีภาพและสวัสดิภาพ อันมีปัจจัยจากระบบการเมืองที่ไม่รับประกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนและเสรีภาพสื่อ และการขาดกลไกที่จะช่วยต่อรองและคุ้มครองด้านสิทธิแรงงานให้กับผู้ปฏิบัติงานสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 5 สื่อภาคประชาชนภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย

การนำเสนอในบทที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นปัญหาและข้อจำกัดของผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อวารสารศาสตร์ ทั้งกำแพงในการเข้าสู่อุตสาหกรรมสื่อของผู้ประกอบการรายใหม่ที่ไม่มียุทธศาสตร์และสังคม โดยเฉพาะในการเข้าถึงช่องทางสื่อดั้งเดิมที่สามารถสื่อสารสู่สาธารณะในวงกว้าง และยังคงมีอิทธิพลสูงต่อการรับรู้ของประชาชน การแข่งขันที่สื่อมุ่งทำกำไรจากการดึงดูดความสนใจของผู้คนและตอบสนองวาระของผู้ซื้อพื้นที่โฆษณา

ประชาสัมพันธ์ จนแทบไม่เหลือพื้นที่ให้การผลิตรายงานเชิงลึกที่ตรวจสอบการใช้อำนาจและความไม่เป็นธรรม กรอบการกำกับดูแลเนื้อหาสื่อในระดับต่าง ๆ ที่กลายมาเป็นเครื่องมือของรัฐในการปิดกั้นสิทธิการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะ เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพสื่อ รวมถึงความเสี่ยงและการคุกคามที่องค์กรและผู้ปฏิบัติงานสื่อต้องเผชิญในการดำเนินงาน โดยไม่มีสิ่งรับประกันว่าสถาบันหรือผู้กระทำการที่มีผลกระทบต่อเสรีภาพของสื่อจะถูกตรวจสอบหรือต้องแสดงความรับผิดชอบ สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ภูมิทัศน์สื่อเต็มไปด้วยอุปสรรคและยากที่จะทำให้ประชาชนมีข้อมูลข่าวสาร (informed) ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง ขณะเดียวกันก็ยิ่งกีดกันผู้ที่ขาดอำนาจต่อรองให้เข้าถึงพื้นที่การสื่อสารได้น้อยลง จนพวกเขาถูกเพิกเฉยและถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งแบ่งขั้วทางการเมืองก็มีแนวโน้มที่จะยังยืดเยื้อและฝังลึกมากขึ้น เนื่องจากไม่มีพื้นที่ให้ผู้มีมุมมองแตกต่างได้สื่อสาร โดยเฉพาะผู้ที่มีความทนทุกข์จากการถูกกลั่นแกล้งสิทธิ รวมถึงให้ผู้คนในสังคมได้อภิปรายถกเถียงเพื่อร่วมกันหาทางคลี่คลายความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

การเกิดขึ้นของผู้ผลิตสื่อทางพื้นที่ออนไลน์จำนวนมากในปัจจุบันจึงถือเป็นการเพิ่มโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และสื่อสารเรื่องราวที่เคยถูกละเลยจากสื่อกระแสหลักและองค์กรสื่อเชิงพาณิชย์ ในท้องถิ่นที่ครอบครองภูมิทัศน์สื่ออยู่เดิมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็กระจายอำนาจการเป็นเจ้าของสื่อมายังภาคเอกชนที่ไม่ใช่กลุ่มทุนใหญ่และประชาชนมากขึ้นผ่านการดำเนินงานหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรสื่อเชิงพาณิชย์ขนาดกลางและขนาดเล็ก องค์กรธุรกิจเพื่อสังคมหรือไม่แสวงหาผลกำไร องค์กรภาคประชาสังคม หรือผู้ผลิตที่เป็นปัจเจก ทั้งในระดับประเทศและระดับชุมชน

การนำเสนอในบทนี้จึงขยายความเกี่ยวกับบทบาทของผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อในกลุ่มนี้ที่ไม่เน้นการหาผลกำไรหรือที่จะเรียกต่อไปนี้ว่า “สื่อภาคประชาชน” โดยประมวลข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ปฏิบัติงานองค์กรสื่อทางเลือก สื่อพลเมือง และนักวิชาการที่ศึกษาและทำงานร่วมกับสื่อภาคประชาชน จำนวน 11 คน แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ความหมายของสื่อภาคประชาชน บทบาทของสื่อภาคประชาชนในสังคมไทยภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหาและอุปสรรคของสื่อภาคประชาชนและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานสื่อภาคประชาชน

5.1 ความหมายของสื่อภาคประชาชน

รายงานวิจัยนี้ใช้คำว่า “สื่อภาคประชาชน” หรือ “People’s media” ซึ่งเป็นคำที่ให้ความหมายโดยกว้าง (umbrella term) เกี่ยวกับการดำเนินงานสื่อโดยกลุ่มคนหรือปัจเจกที่ไม่มุ่งเป้าหมายในการแสวงหาผลกำไร แต่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของผู้ผลิตสื่อหรือกองบรรณาธิการจาก

อิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุนในการนำเสนอเรื่องราวและแง่มุมที่มักถูกละเลยโดยสื่อกระแสหลัก เป็นปากเป็นเสียงให้กับกลุ่มคนที่ไม่มีพื้นที่ในการสื่อสารและตั้งคำถามต่อแนวคิดหลักในสังคม เพื่อเสริมอำนาจการสื่อสารให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่ถูกกลืนสิทธิ อันจะนำไปสู่การเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมของประชาชน การกำหนดนิยาม “สื่อภาคประชาชน” เช่นนี้จึงไม่ได้หมายถึงการผลิตสื่อหรือการสื่อสารเรื่องใดๆ สู่อำนาจโดยประชาชนทั่วไปเท่านั้น แต่พิจารณาสาระและแนวทางของการสื่อสารที่วิพากษ์หรือท้าทายสถาบันและค่านิยมหลักในสังคม รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมด้วย (พิรงรอง รามสูต รัตนันท์, 2547; อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2557; อรรถกฤษณ์ วันทนะสมบัติ และคุณวุฒิ บุญฤกษ์, อ้างถึงใน ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2558; Nilaphatama, 2020)

การให้นิยามต่อคำว่า “สื่อภาคประชาชน” ข้างต้นสังเคราะห์จากงานวิจัยที่ศึกษาและอธิบายการดำเนินงานสื่อที่ต่างจากสื่อกระแสหลักเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินงานสื่อที่แพร่หลาย แต่ยากที่จะหลุดพ้นจากเงื่อนโซ่ทางธุรกิจและการเมืองจนไม่สามารถตั้งคำถามต่อผู้มีอำนาจและตอบสนองประโยชน์สาธารณะตามบทบาทที่ถูกคาดหวังในสังคมประชาธิปไตยได้ ดังนั้น สื่อภาคประชาชนจึงเกิดขึ้นเมื่อคนทั่วไปที่อาจไม่ได้ประกอบวิชาชีพสื่อสารมวลชนก้าวเข้ามาเป็นผู้ผลิตสื่อเอง เพื่อสื่อสารเรื่องราวที่ตนสนใจ ปัญหาที่ประสบ หรือนำเสนอข้อมูลโต้แย้งเพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงและแง่มุมที่หลากหลาย อันจะทำให้สาธารณะรับรู้และมีข้อมูลมากขึ้นในการทำความเข้าใจหรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยไม่ถูกรวบงำจากเจ้าของสื่อที่มุ่งสร้างกำไรผ่านการเผยแพร่วาระของชนชั้นนำทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจเพื่อประโยชน์ของตนเป็นหลัก

เมื่อพิจารณาตามนิยามนี้ ลักษณะการดำเนินงานสื่อที่ถือได้ว่าเป็นสื่อภาคประชาชนในงานวิจัยนี้จะหมายถึงสื่อทางเลือก (Alternative media) สื่อภาคประชาสังคม (Civic media) สื่อชุมชน (Community media) และสื่อพลเมือง (Citizen media) ดังจะได้อธิบายความหมายของการดำเนินงานแต่ละประเภทต่อไป อย่างไรก็ตาม การสรุปนิยามการดำเนินงานสื่อภาคประชาชนประเภทต่าง ๆ ต่อไปนี้เป็นไปเพื่อให้ผู้อ่าน

ได้เห็นว่ามีทัศนคติในปัจจุบันมีความซับซ้อน ยืดหยุ่น และมีพลวัตอยู่เสมอ เนื่องจากประกอบด้วยผู้เล่นที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมืองและสังคม ขณะเดียวกันผู้เล่นเหล่านี้ก็ล้วนมีเป้าประสงค์ในการสื่อสารที่แตกต่างกันหรือมีบทบาททับซ้อนกัน เช่น บางคนเป็นผู้ปฏิบัติงานสื่อสังกัดองค์กร แต่ก็มีช่องทางการสื่อสารส่วนบุคคลสำหรับการรายงานที่ท้าทายชนบของสื่อกระแสหลัก ดังนั้น การอธิบายความหมายจึงเป็นเพียงนิยามเชิงปฏิบัติการสำหรับงาน

วิจัย แต่ไม่ใช้การกำหนดประเภทสื่ออย่างเฉพาะเจาะจงหรือนำมาใช้ประเมินคุณค่าและความน่าเชื่อถือของการดำเนินงานแต่ละประเภท

5.1.1 สื่อทางเลือก (Alternative media)

หมายถึง การดำเนินงานสื่อมวลชน (mass media) ที่ท้าทายการผลิตสื่อโครงสร้างสื่อ เนื้อหา การเผยแพร่ และการรับรู้ (ของผู้รับสาร) ที่ถูกครอบงำโดยทุนนิยมรูปแบบต่าง ๆ (Fuchs, 2010: 178) เพื่อให้หลุดพ้นจากการครอบงำของรัฐและทุน สามารถตอบสนองความต้องการทางการเมืองที่หลากหลายของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม สื่อสารประเด็นทางการเมืองต่อสู้ที่มักถูกละเลย เช่น สิทธิมนุษยชน อัตลักษณ์ สิทธิแรงงาน รวมถึงเพิ่มอำนาจในการโต้แย้ง ต่อรอง และมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กับประชาชนได้มากขึ้น ทั้งในระดับประเทศและประชาคมโลก (Lewis, 1993) การดำเนินงานขององค์กรสื่อในกลุ่มนี้จึงไม่มุ่งแสวงกำไร

เพื่อลดทอนอิทธิพลจากระบบทุนนิยมซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นอิสระในการนำเสนอเนื้อหาที่วิพากษ์สถาบันที่มีอำนาจ อีกทั้งยังมีโครงสร้างองค์กรในแนวระนาบและเปิดให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตมากกว่าสื่อกระแสหลัก (พิรงรอง รามสูต อดิศักดิ์ สิทธิแรงงาน รวมถึงเพิ่มอำนาจในการโต้แย้ง ต่อรอง และมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กับประชาชนได้มากขึ้น ทั้งในระดับประเทศและประชาคมโลก (Lewis, 1993) การดำเนินงานขององค์กรสื่อในกลุ่มนี้จึงไม่มุ่งแสวงกำไร

บรรณาธิการอย่างชัดเจนอยู่ในประเภท

สื่อทางเลือก เช่น ประชาไท เดอะอีสานเรคคอร์ด ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ) ไทยพับลิก้า สำนักข่าวอิศรา วารสารนี้ เป็นต้น (ตัวอย่างเช่น อรรถกฤษณ์ วันทนะสมบัติ และคุณวุฒิ บุญฤกษ์, อ้างถึงใน ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2558)

5.1.2 สื่อภาคประชาสังคม (Civic media)

หมายถึง สื่อขององค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organization: CSO) หรือกลุ่มคนที่มารวมตัวกันในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคม ซึ่งต้องการสื่อสารประเด็นที่กลุ่มขับเคลื่อนสู่สาธารณะ (จิรภัทร กิตติวารากุล, 2561: 95) โดยศูนย์สื่อภาคประชาสังคมแห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (MIT Center for Civic Media) ซึ่งเป็นหน่วยวิจัยด้านเทคโนโลยีเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม อธิบายว่า

สื่อภาคประชาสังคมไม่ได้หมายถึงการผลิตเนื้อหาเชิงวารสารศาสตร์เท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงรูปแบบการสื่อสารใด ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งในชุมชน หรือสร้างสรรค์สำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (civic engagement) ด้วย (MIT Center for Civic Media, 2020)

5.1.3 สื่อชุมชน (Community media)

หมายถึง การผลิตเนื้อหาและช่องทางการสื่อสารที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเชิงกายภาพหรือการรวมกลุ่มกันทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม (พิรงรอง รามสูต ณะนันท์, 2547: 9) สำหรับไทย ต้นแบบหนึ่งของการดำเนินงานสื่อชุมชนคือ “วิทยุชุมชน” (Community radio) ซึ่งสมาชิกในชุมชนใช้วิทยุคลื่นสั้นและอาสาสมัครกันมาดำเนินรายการวิทยุ โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนหรือเรื่องที่คนในชุมชนสนใจ และมักเป็นการดำเนินงานแบบไม่แสวงผลกำไร ต่างจากกิจการวิทยุท้องถิ่น ซึ่งเป็นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ (พิรงรอง รามสูต, 2556)

5.1.4 สื่อพลเมือง (Citizen media)

หมายถึง บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้ประกอบอาชีพสื่อมวลชนและสื่อสารประเด็นที่ตนสนใจ ประสบการณ์ หรือรายงานสถานการณ์ผ่านช่องทางสื่อส่วนบุคคล เช่น เว็บไซต์หรือบล็อก (blog) สื่อสังคมออนไลน์ หรือช่องทางสื่อมวลชนแบบดั้งเดิม เช่น รายการของสถานีโทรทัศน์ที่จัดสรรพื้นที่ให้กับเนื้อหาที่ผลิตโดยประชาชนโดยเฉพาะ เป็นต้น (จิรภัทร กิตติวรากุล, 2561: 95-97) ขณะเดียวกันการใช้คำว่า “พลเมือง”

เพื่ออธิบายตัวผู้ผลิตก็สะท้อนฐานคิดเรื่องพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างแข็งขัน กล่าวคือ ผู้ผลิตเนื้อหาต้องการสื่อสารประเด็นที่เป็นประโยชน์สาธารณะเพื่อให้ประชาชนคนอื่น ๆ ได้รับรู้ตื่นตัว และร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2557: 4) อย่างไรก็ตาม การประมวลนิยามที่ผ่านมายังไม่พบข้อสรุปอย่างชัดเจนว่าสื่อพลเมืองจำเป็นต้องดำเนินงานแบบไม่แสวงผลกำไรเท่านั้นหรือไม่ ในรายงานนี้จึงเน้นไปที่การดำเนินงานแบบไม่แสวงผลกำไรเพื่อให้สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการของสื่อภาคประชาชนข้างต้น

โดยสรุปแม้จะมีผู้ดำเนินงาน ลักษณะการดำเนินงาน วิธีการหารายได้ และเป้าประสงค์ในการสื่อสารแตกต่างกัน แต่สื่อเหล่านี้ถือเป็นสื่อภาคประชาชน เพราะมีแนวทางการทำงานที่ส่งเสริมการสื่อสารในแนวระนาบ (horizontal communication) เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและพื้นที่การสื่อสารอย่างเท่าเทียม ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างประชาธิปไตย (democratization) ในโครงสร้างสื่อ ขณะเดียวกัน ก็พยายามสั่นคลอนโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในระบบการสื่อสารและวัฒนธรรมการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากขึ้น แทนที่จะถูกผูกขาดโดยรัฐหรือกลุ่มทุนใหญ่เช่นเดิม แนวทางดังกล่าวจึงช่วยเสริมสร้างการตระหนักรู้และอำนาจให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (active citizen) และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2557: 17-18) ขณะเดียวกัน

สื่อภาคประชาชนก็ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากทำให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้ขาดสิทธิขาดเสียง ได้สื่อสารความต้องการที่อาจไม่เคยถูกสะท้อนผ่านการเมืองเชิงสถาบัน และผลักดันให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือค่านิยมในสังคมต่อไปได้ (สมัชชา นิลปัทม์, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2565) ด้วยเหตุนี้ สื่อภาคประชาชนจึงเป็น องค์ประกอบและกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการคลี่คลายความขัดแย้งทางการเมือง

5.2 บทบาทของสื่อภาคประชาชนในสังคมไทยภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมือง

การนำเสนอในส่วนนี้เป็นการประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกสื่อภาคประชาชนและนักวิชาการที่ศึกษาและทำงานกับสื่อภาค ประชาชน เพื่ออธิบายบทบาทของสื่อภาคประชาชนในสังคมไทยภายใต้บริบท ความขัดแย้งทางการเมือง โดยสรุปเป็นบทบาทหลัก 3 ประการ ดังนี้

5.2.1 การสื่อสารเพื่อส่งเสริมอำนาจของประชาชนและตั้งคำถามต่อค่านิยมหลักในสังคม

ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า บทบาทที่สำคัญของสื่อภาคประชาชนคือการเติมเต็มช่องว่างของข้อมูลข่าวสารที่ถูกกลบเกลายโดยสื่อกระแสหลักและสื่อท้องถิ่นเชิงพาณิชย์ รวมถึงต่อรองและโต้แย้งกับการกำหนดวาระโดยรัฐผ่านการสื่อสารแนวตั้ง ไม่ว่า จะเป็นการเกาะติดสถานการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและชื่อ เรียกร้องเรื่องการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ของผู้ชุมนุมที่สื่อกระแสหลักส่วนใหญ่ไม่อธิบายรายละเอียด หรือมักให้ความหมายในเชิงลบ การบังคับใช้กฎหมาย ความมั่นคงและปฏิบัติต่อประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างไม่เป็นธรรม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชนจากโครงการของรัฐและกลุ่มทุน การอธิบายประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ที่ถูกกีดกันให้เป็นชายขอบ การขาดสิทธิ ของคนไร้รัฐ-ไร้สัญชาติ คนจนเมือง ประเด็นที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็น อยู่ของคนในชุมชนซึ่งอาจไม่เป็นที่สนใจของสาธารณะในวงกว้าง นอกจากนี้ สื่อ ภาคประชาชนยังพยายามสร้างพื้นที่เพื่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงในเรื่องที่ สังคมยังต้องทำความเข้าใจ เช่น สังคมนิยมประชาธิปไตย กระบวนการสันติภาพ มายาคติต่อวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นต้น

เนื่องจากอุตสาหกรรมสื่อเน้นการแข่งขันเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร ในการสร้างรายได้จากโฆษณา อีกทั้งระบอบการปกครองที่รวมศูนย์และปิดกั้น เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น สื่อกระแสหลักและ สื่อท้องถิ่นเชิงพาณิชย์จึงไม่รายงานในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นหรือรายงานอย่าง ผิดเพี้ยนโดยไม่ให้พื้นที่สื่อมากนักหรือไม่ติดตามอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเห็น ว่าเป็นประเด็นเฉพาะกลุ่ม-เฉพาะพื้นที่ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อสาธารณะในวงกว้าง รวมถึงเป็นหัวข้อที่เสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดี แทรกแซง คุกคาม หรือยกเลิกการ

ข้อโฆษณา ขณะเดียวกันเนื้อหาประเภทนี้ก็ไม่ดึงดูดความสนใจจากผู้รับสารมากพอที่จะสร้างรายได้จากโฆษณาอย่างล้นหลาม องค์กรสื่อกระแสหลักจึงมักไม่ลงทุนผลิตเนื้อหาเหล่านี้มากนัก ด้วยเหตุนี้ สื่อกระแสหลักจึงขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะในประเด็นสิ่งแวดล้อม สิทธิชุมชน และสิทธิมนุษยชน ที่จะคอยติดตามสถานการณ์และทำความเข้าใจกับความขัดแย้งที่ซับซ้อนและต้องการการพิจารณาในหลายมิติ ขณะที่สื่อท้องถิ่นเชิงพาณิชย์ก็ต้องรักษาสายสัมพันธ์กับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในท้องถิ่นเพื่อให้อยู่ต่อไปได้

“พอเราอยู่ในพื้นที่จริง ๆ มีหลาย case (กรณี) ที่เราเห็นชัดเจนเลยว่า สื่อทางเลือกมีความจำเป็น อย่างเช่นในช่วงโควิด โอ้โฮ ข้อมูลท่วมท้น แต่เป็นข้อมูลที่มาจากกรุงเทพฯ ทั้งหมด แล้วจังหวัดบ้านฉันเนี่ยมันไม่มีโควิดหรือไง แม้กระทั่งตอนนี้ฉันก็รู้จักผู้ว่าฯ ชัชชาติ¹⁹มากกว่าผู้ว่าฯ จังหวัดตัวเองแล้วแหละ มันเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางด้านข้อมูล แล้วมันจะเป็นประชาธิปไตยอะไร มันไม่ใช่หรอก”

ภัทรา บุรารักษ์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่
คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565

“การมีเดอะอีसानเรคคอร์ดจำเป็นทั้งในเชิงประเด็น จำเป็นทั้งในเชิงพื้นที่... ถ้าเราจะหวังพึ่งสื่อส่วนกลางที่เป็นๆ อยู่ทุกวันนี้ ชาวๆ ก็จะมีแต่เรื่องในกรุงเทพฯ ในส่วนกลาง ในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ออกมา แต่สิ่งที่มีมันจะถูกสะท้อนจากพื้นที่ จากที่เกิดเหตุที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางของอำนาจ ไม่เคยถูกนำเสนอ เดอะอีसानเรคคอร์ดทำหน้าที่เสนอประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในความสนใจของสื่อกระแสหลัก เพื่อให้มันอยู่ในความสนใจของผู้รับสารได้”

ธีระพล อันมัย, อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2565

สื่อภาคประชาชนกลายเป็นผู้สื่อสารประเด็นที่ถูกเพิกเฉยเหล่านี้ในแนวทางและรูปแบบที่ต่างกันไป โดยใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ทั้งเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ เป็นหลัก เพราะเข้าถึงง่ายและไม่ต้องใช้การลงทุนมากเท่ากับช่องทางสื่อดั้งเดิม แต่ก็ยังสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจในประเด็นนั้นๆ อีกทั้งสื่อภาคประชาชนจำนวนไม่น้อยยังมีทักษะและ “พรสวรรค์” ในการเล่าเรื่อง

¹⁹ ชัชชาติ สิทธิพันธุ์ เป็นผู้สมัครอิสระที่ชนะการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2565 โดยได้รับคะแนนเสียงกว่า 1 ล้านคะแนนหรือเกินร้อยละ 50 ของผู้ลงคะแนนเสียง เขายังได้ชื่อว่าเป็นผู้สมัครและผู้ว่าฯ กทม.ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารกิจกรรมการลงพื้นที่ของตนสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

ให้คนทั่วไปเข้าใจง่าย จึงกลายเป็น “อินฟลูเอนเซอร์” ที่มีคนติดตามมาก (วิทยากร บุญเรือง, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 12 มิถุนายน 2565) ทั้งนี้ สื่อพลเมืองมักเน้นการรายงานสด (ไลฟ์สด) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสดงให้เห็นเหตุการณ์ที่สื่อกระแสหลักไม่ได้เกาะติดสถานการณ์ ไม่ได้ลงพื้นที่รายงาน หรือไม่ได้ให้รายละเอียด เช่น การชุมนุมหรือการแสดงเชิงสัญลักษณ์เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด งานสัมมนา-เสวนาทางวิชาการเรื่องการยกเลิกประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 เป็นต้น ทำให้ผู้รับสารสนใจและติดตาม ส่วนองค์กรสื่อภาคประชาสังคมมองว่าการมีช่องทางสื่อและปรับวิธีการสื่อสารให้สาธารณะเข้าใจได้ง่าย ร่วมกับการดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวในรูปแบบอื่น จะช่วยผลักดันประเด็นที่ซับซ้อนให้ไปสู่ผู้รับสารในวงกว้างและมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น ขณะที่ผู้ดำเนินงานองค์กรสื่อทางเลือกจะเห็นความสำคัญของการเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถนำไปอ้างอิงต่อได้ ดังนั้น นอกจากจะรายงานสดสถานการณ์แล้ว องค์กรสื่อทางเลือกก็มักจะใช้ช่องทางเว็บไซต์และนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบข้อความเพื่อให้เป็นฐานข้อมูลออนไลน์ที่สืบค้นได้ง่ายด้วย

อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของสื่อภาคประชาชนมักขึ้นอยู่กับประเด็นที่ประชาชนเห็นว่าเป็นวิกฤตการณ์เร่งด่วนหรือข้อถกเถียงที่ร้อนแรงในขณะนั้น ด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดมลพิษฝุ่น PM 2.5 และประชาชนต้องการข้อมูลข่าวสารที่ทันสถานการณ์และน่าเชื่อถือเพื่อป้องกันตนเอง สื่อภาคประชาชนที่รายงานเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องก็จะเป็นที่นิยมและได้รับการสนับสนุน แต่เมื่อวิกฤตการณ์คลี่คลายลง คนทั่วไปไม่ได้สนใจประเด็นนี้ต่อเพราะไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อการใช้ชีวิต ก็อาจทำให้ความนิยมของสื่อลดลงไปด้วย (ภัทรา บุรารักษ์, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565) อีกกรณีคือเมื่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยและการเสนอข้อเรียกร้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์เป็นเรื่องที่ประชาชนสนใจในช่วง 2-3 ปีมานี้ จนมีสื่อมวลชนและสื่อภาคประชาชนที่เปิดพื้นที่ให้กับเรื่องนี้มากขึ้น ประชาไทซึ่งเคยบุกเบิกประเด็นเหล่านี้มาตั้งแต่ปี 2549 ก็ต้องพิจารณาว่าจะขยายการสื่อสารเกี่ยวกับแนวคิดประชาธิปไตยให้ไปไกลกว่าแ่งมมเดิม ๆ เพื่อให้สังคมได้ทำความเข้าใจและนำไปสู่การอภิปรายถกเถียงที่ลึกซึ้งขึ้นได้อย่างไร (เทวฤทธิ์ มณีฉาย, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565)

5.2.2 การสร้างนักสื่อสารในชุมชนเพื่อพิทักษ์สิทธิพลเมือง

สื่อภาคประชาชนที่จัดตั้งเป็นองค์กรมักเป็นองค์กรขนาดกลางหรือขนาดเล็กที่มีจำนวนบุคลากรจำกัด และบางส่วนไม่ได้ทำงานเป็นกองบรรณาธิการเต็มเวลาจึงเป็นอุปสรรคต่อการนำเสนอเนื้อหาให้มีความต่อเนื่องและครอบคลุมทุกเรื่องที่องค์กรให้ความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ องค์กรสื่อภาคประชาชนหลายแห่งจึงให้ความสำคัญกับการฝึกฝนและพัฒนาเครือข่ายนักสื่อสารในระดับชุมชนเพื่อให้สามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือผู้สื่อข่าวที่จะช่วยเกาะติดความเคลื่อนไหวและรายงาน

เหตุการณ์สำคัญในแต่ละพื้นที่เข้ามาโยงองค์กรสื่อ แม้จะอยู่ในฐานะอาสาสมัครที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน

ปัจจัยที่ทำให้องค์กรสื่อภาคประชาชนสามารถสร้างเครือข่ายเช่นนี้ได้คือ การที่ผู้ก่อตั้งและกองบรรณาธิการมักมีทุนทางสังคมดั้งเดิม เช่น การสั่งสมความเชี่ยวชาญและแหล่งข่าวทั้งในระดับรัฐและรากหญ้าเมื่อครั้งเป็นนักข่าวสื่อกระแสหลัก หรือการเป็นนักกิจกรรมที่ทำงานใกล้ชิดกับองค์กรภาคประชาสังคมและประชาชนในชุมชน จึงสามารถประสานงานเพื่อขอข้อมูลหรือเป็นช่องทางการสื่อสารให้กับองค์กรอื่น ๆ ได้

เมื่อมีความเคลื่อนไหวในพื้นที่ บางองค์กรยังจัดอบรมประชาชนให้สามารถสื่อสารเรื่องราวของตนเองได้ และเชิญชวนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายนักสื่อสาร ซึ่งนอกจากการเป็น “พี่เลี้ยง” ให้นักสื่อสารในระดับชุมชนจะทำให้องค์กรสื่อภาคประชาชนรายงานความเคลื่อนไหวในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุมและต่อเนื่องแล้ว ยังช่วยเสริมสร้างพลังการสื่อสารให้กับประชาชนด้วย โดยกระตุ้นให้ประชาชนที่ถูกกีดกัน

เป็นคนชายขอบของสังคม หรือถูกกดทับจากอำนาจรัฐมายาวนานให้กล้าสื่อสารเรื่องราวในแง่มุมของตน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้ไร้รัฐ-ไร้สัญชาติ และประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อท้าทายและต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลัก พิทักษ์สิทธิที่พึงมี ขณะเดียวกันก็สร้างวัฒนธรรมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในชีวิตประจำวัน ทำให้ประชาชนกล้าตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐเมื่อถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

“ประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เขาถูกกดทับมานาน โดนกดขี่ทางด้านกฎหมายและอำนาจของรัฐบาลส่วนกลางมาตลอด จนทำให้เขาไม่กล้าที่จะพูดกับใคร เขาโดนกระทำ แต่เขาเจ็บ เราไปปลุกให้เขาตื่นว่าคุณต้องกล้าได้แล้ว คุณต้องสู้นะ คุณต้องกล้าสื่อสารนะ เพราะถ้าคุณสื่อสารความจริงเมื่อไร รัฐก็จะไม่กล้าทำอะไรคุณ และเราจะอยู่เคียงข้างคุณตลอดนะ”

รุสลาน มูซอ, บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวาร์ตานิ
สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565

5.2.3 การเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคม

สื่อภาคประชาชนมักเห็นความสำคัญของการประสานงานกับองค์กรภาคประชาสังคมและนักวิชาการที่ขับเคลื่อนเรื่องกระบวนการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และสิทธิชุมชน เนื่องจากมีจุดร่วมในการสื่อสารประเด็นเหล่านี้สู่สาธารณะดังที่อธิบายไปข้างต้น หรืออีกนัยหนึ่ง สื่อภาคประชาชนก็นับเป็นกลไกหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนรูปแบบใหม่ (new social movement) ร่วมไปกับภาคประชาสังคม แม้ในช่วงก่อตั้งอาจเพียงต้องการ

รายงานสถานการณ์และไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมือง
ก็ตาม ขณะเดียวกันภาคประชาสังคมก็สามารถเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลและองค์ความรู้
เฉพาะด้านให้กับสื่อภาคประชาชนได้ เนื่องจากมีความเชี่ยวชาญและ
ประสบการณ์ อีกทั้งยังเป็นแนวร่วมในการปกป้องคุ้มครอง
สื่อภาคประชาชนเมื่อเกิดการคุกคามโดยรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ โดยเฉพาะการ
ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือทางกฎหมาย

“เราเห็นข้อจำกัดของภาคประชาสังคมเยอะมากตรงที่ทุกคนมีข้อมูล
ทุกคนมีเรื่องราวที่อยากจะสื่อสาร แต่ทุกคนสื่อสารที่เดี๋ยวมานี้เป็นกอง ตูมเดียว
ในมุม feedback (ผลตอบรับ) ก็คือประชาชนไม่เข้าใจ พอไม่เข้าใจ
ก็เลยยังหาช่องทางที่สร้าง impact (ผลสะท้อน) ไม่ได้ ทำให้หลาย ๆ
ประเด็นมันถูกกลืนและปิดตกไปได้ง่าย... บางทีคนอาจจะไม่เข้าใจว่า
ทำไมพี่น้องต้องลงไปชุมนุม
ที่ทำเนียบฯ หรือต้องมาที่ศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ เลยต้องมีสื่อที่คอยทำงาน
สื่อสารไปเรื่อยๆ ว่าที่พี่น้องมาเขามาเพราะประเด็นปัญหาอะไร เป็นสะพาน
เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการสื่อสารและ
ทำให้เรื่องไม่ถูกปิดตกไป...เราจึงอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ
เคลื่อนไหวที่ใช้ข่าวสารและข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม”

วัชรพล นาคเกษม, บรรณาธิการและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวลานเนอ
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565

ขณะเดียวกัน การเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็ทำให้
สื่อภาคประชาชนถูกวิจารณ์ว่าอาจทำให้การรายงาน “เลือกข้าง” หรือสนับสนุน
ประเด็นที่ต้องการขับเคลื่อนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม
ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าข้อกล่าวอ้างเช่นนี้ไม่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของตน/องค์กรและ
การรายงาน เนื่องจากสื่อพลเมืองและองค์กรแต่ละแห่งมีหลักการและแนวปฏิบัติที่
จะรับประกันว่าได้สื่อสารเรื่องความขัดแย้ง
ต่อสาธารณะด้วยข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและมาจากหลายแหล่ง ขณะเดียวกันก็ให้
ความเป็นธรรมต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาแม้จะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างจากตน
โดยจุดยืนและแนวปฏิบัติเช่นนี้จะทำให้สังคมไว้วางใจและให้ความชอบธรรมต่อ
สื่อภาคประชาชน

“นักข่าวที่อยู่ประชาไทก็คนหนึ่งเป็น activist (นักกิจกรรม) ไปด้วย...
เราไม่ได้ปฏิเสธเรื่องอคติ แต่เราจะ fair (เป็นธรรม) ในงานข้อมูลที่ลง
พยายามเป็นธรรมกับคู่ขัดแย้งที่ถูกถกเถียง แลกเปลี่ยน และทำความเข้าใจ”

เทวฤทธิ์ มณีฉาย, บรรณาธิการบริหาร สำนักข่าวประชาไท

สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565

“จุดแบ่งก็คือเราต้องรายงานข่าวตามความเป็นจริงครับ รายงานข่าวตามที่เกิดขึ้นในหน้างานมันจะทำให้เรามีผลงานที่ประจักษ์ชัดเจน เราต้องรู้จักรักษาระยะห่างจากฟากฝั่งผู้ชุมนุมว่าเราไม่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจกรรม เราในฐานะผู้สังเกตการณ์ครับ ผมคิดเช่นนั้น ถ้าสมมติว่าเราเอาตัวเข้าไปอยู่ในความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ชุมนุม เราอาจจะถูกมองว่าเป็นฝั่งเดียวกัน หรือแม้ว่าเราจะถูกมองว่าเป็นฝั่งเดียวกันอยู่แล้ว แต่เราก็ต้องมีข้อที่ประจักษ์ชัดเจนว่าเรามาทำหน้าที่ในฐานะผู้สื่อข่าว”

ณัฐพงศ์ มาลี, ผู้สื่อข่าวและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวราษฎร
สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2565

5.3 ปัญหาและอุปสรรคของสื่อภาคประชาชนในสังคมไทย

แม้สื่อภาคประชาชนจะช่วยเพิ่มความหลากหลายในภูมิทัศน์สื่อ เสริมสร้างอำนาจของประชาชน และแสดงบทบาทอย่างหลากหลายภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทย แต่ก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการที่มีผลกระทบต่อการทำงานที่ต่อเนื่อง รวมถึงเสรีภาพและสวัสดิภาพของการทำงาน โดยสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้เป็น 4 ประการหลัก ดังนี้

5.3.1 การขาดการยอมรับจากสถาบันหลักในสังคม

สื่อกระแสหลักและองค์กรวิชาชีพมักกล่าวอ้างว่า สื่อภาคประชาชนเป็นสื่อมือสมัครเล่นที่ไม่มีความเป็น “มืออาชีพ” เนื่องจากเทคนิคและวิธีการผลิตสื่อยังไม่มีความพร้อมและคุณภาพเทียบเท่ากับองค์กรสื่อกระแสหลัก ใช้แหล่งข่าวที่ไม่น่าเชื่อถือ ไม่ยึดถือจริยธรรมวิชาชีพ และไม่ใช่มุมมองที่ตรงไปตรงมาแต่ประเด็นที่ตนต้องการขับเคลื่อน จึงมักไม่ยอมรับว่าสื่อภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อมวลชน การกำหนดเกณฑ์ความเป็นมืออาชีพเช่นนี้ทำให้สื่อภาคประชาชนไม่ได้รับการประกันสิทธิและเสรีภาพในฐานะสื่อมวลชนและประชาชน ดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วในบทที่ 4 เช่น การปกป้องคุ้มครองเมื่อเผชิญกับภัยคุกคามจากรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ การได้รับทุนสนับสนุนการดำเนินงาน รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการกำกับดูแลตนเอง/กันเองของสื่อ โดยเฉพาะสภาวิชาชีพสื่อมวลชนที่กำลังจะก่อตั้งขึ้นใหม่ตามร่าง พ.ร.บ.ส่งเสริมจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชน ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักวิชาการนิติศาสตร์มองว่า มุมมองและการปฏิบัติเช่นนี้เป็นการรักษาอำนาจต่อรองของผู้ประกอบการสื่อขนาดใหญ่ที่ส่วนใหญ่อยู่ในส่วนกลาง อีกทั้งยังสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกับโครงสร้างอำนาจรัฐ

“สื่อในกรุงเทพฯ ยังมี mindset (ชุดความคิด) หรืออคติที่ไม่ได้มองสื่อทุกสื่อว่าเป็นสื่อมวลชน แต่แบ่งว่าเป็นสื่อระดับชาติ นี่เป็นสื่อระดับภูมิภาค นี่เป็นสื่อระดับท้องถิ่น... มันมีลักษณะของ discrimination (การแบ่งแยกชนชั้น) คือการแบ่ง การสร้างกำแพงกีดกัน เราบอกตัวเองว่าอย่าไปกีดกันผู้คนสิ แต่สื่อกลับกีดกันสื่อด้วยกันเอง มันเป็นเกมการเมืองในเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจ เป็นความพยายามที่จะรักษาอำนาจและกลุ่มพวกพ้องของตัวเองไว้ และตีกรอบคำว่าสื่อภูมิภาคและสื่อท้องถิ่นให้อยู่ในพื้นที่ ทำให้เป็นพลเมืองชั้นสองชั้นสามของสมาคม (วิชาชีพ)”

ภัทรา บุรารักษ์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งเห็นว่า ปัจจุบันสื่อภาคประชาชนจำนวนมากได้พัฒนาตนเองจากการเริ่มต้นเป็นมือสมัครเล่นหรือมือสมัครใจขึ้นมาทำงานสื่ออย่างมีจริยธรรม นำเสนอข้อเท็จจริงอย่างครบถ้วนและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย หากนำเกณฑ์ความเป็น “มืออาชีพ” มาประเมิน ก็พบว่าสื่อกลุ่มนี้ทำหน้าที่ได้ครบถ้วนกว่าสื่อกระแสหลักบางองค์กร นอกจากนี้ ผู้รับสารอาจไม่ได้ใส่ใจความเป็น “สื่อมืออาชีพ” ตามความหมายของสื่อกระแสหลักและองค์กรวิชาชีพ มากเท่ากับการเป็นสื่อที่อยู่เคียงข้างและตอบสนองความต้องการของประชาชน ในกรณีนี้ สื่อภาคประชาชนอาจได้รับความชอบธรรมจากประชาชนมากกว่าสื่อกระแสหลักที่อ้างอิงความเป็นมืออาชีพและความเป็นกลาง แต่ไม่เคยต่อกรกับอำนาจรัฐร่วมกับประชาชน โดยเฉพาะในช่วงหลังการรัฐประหารปี 2557 (สมัชชา นิลปัทม์, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2565)

5.3.2 การคุกคามจากรัฐและกลุ่มผลประโยชน์

ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า การที่องค์กรวิชาชีพไม่นับรวมสื่อภาคประชาชนเป็นผู้ประกอบการสื่อหรือเป็น “พวกพ้องเดียวกัน” ทำให้รัฐเห็นว่าสื่อภาคประชาชน โดยเฉพาะสื่อพลเมือง ไม่ใช่ “สื่อมวลชน” เพราะไม่มีต้นสังกัดหรือไม่ได้ถูกรับรองสมาชิกภาพจากองค์กรวิชาชีพที่มักมีบทบาทในการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ปฏิบัติงานสื่อภาคประชาชนจึงเผชิญอุปสรรคและการคุกคามที่คนทำงานสื่อกระแสหลักอาจไม่พบบ่อยนัก หรืออาจมีกลไกปกป้องจากต้นสังกัดหรือองค์กรวิชาชีพ เช่น การตรวจบัตรสื่อมวลชนเมื่อเข้าไปรายงานข่าวภายในหน่วยงานราชการ ทำให้สื่อภาคประชาชนต้องชี้แจงอยู่บ่อยครั้งว่าตนไม่มีบัตรสื่อมวลชนเพราะไม่มีต้นสังกัด ซึ่งมีทั้งหน่วยงานที่เข้าใจและไม่เข้าใจ นอกจากนั้น ในการรายงาน

สถานการณ์ที่มีความเสี่ยง เช่น การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยหรือสถานการณ์ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ สื่อภาคประชาชน ซึ่งไม่ได้รับทั้งการยอมรับและปลดออกชนสื่อมวลชนจากองค์กรวิชาชีพ ไม่มีอุปกรณ์ป้องกันตัวจากองค์กรต้นสังกัดและไม่มีเครือข่ายที่จะช่วยระแวดระวังความปลอดภัยซึ่งกันและกันอย่างเข้มแข็งมากพอ ก็ตกเป็นเป้าของการถูกคุกคามจากรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ได้ง่าย

ณัฐพงศ์ มาลี ผู้ก่อตั้งสำนักข่าวราษฎร ซึ่งเป็นสื่อพลเมืองที่รายงานสถานการณ์การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยบริเวณแยกดินแดงในช่วงเดือนสิงหาคม - พฤศจิกายน 2564 อย่างต่อเนื่องและเข้มข้น ถูกตำรวจจับกุมและตั้งข้อหาฝ่าฝืน พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ เนื่องจากเห็นว่าเป็นหนึ่งในผู้ชุมนุม ไม่ใช่สื่อมวลชน เพราะไม่ได้เป็นพนักงานขององค์กรสื่อ อีกทั้งยังถูกตำรวจสันติบาลจับจ้องและแวะไปหาผู้ปกครองที่บ้านอยู่บ่อยครั้ง แต่องค์กรวิชาชีพไม่มีปฏิกิริยาต่อเรื่องนี้อย่างเป็นทางการ

“อย่างกรณีปีที่แล้วผมไปรายงานที่ดินแดง ผมนำเสนอตัวว่าเป็นผู้สื่อข่าว แต่ทางตำรวจเขาตั้งข้อกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่มาร่วมชุมนุม ผิด พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ก็ถูกตั้งข้อหาไว้แบบนั้นและอดีตโฆษก บช.น. (กองบัญชาการตำรวจนครบาล) ยังแถลงว่านักข่าวพลเมืองถ้าไม่มีสังกัดก็เท่ากับเป็นผู้ชุมนุม อันนี้คือสิ่งสำคัญที่ทำให้เราถูกเหมารวมไปเป็นผู้ชุมนุม แม้ว่าเราจะแสดงตัวเป็นผู้สื่อข่าวอิสระก็ตาม”

ณัฐพงศ์ มาลี, ผู้สื่อข่าวและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวราษฎร
สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2565

5.3.3 แหล่งทุน

ทุนสนับสนุนถือเป็นแหล่งรายได้สำคัญของสื่อภาคประชาชนที่ไม่มุ่งแสวงผลกำไร อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวไว้ข้างแล้วในบทที่ 2 ว่าแหล่งทุนภายในประเทศที่มีเป้าหมายและศักยภาพในการส่งเสริมการผลิตสื่อภาคประชาชน ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และกองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

เพื่อประโยชน์สาธารณะ (กทปส.) มักถูกตั้งคำถามถึงความโปร่งใสในหลักเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาให้ทุน อีกทั้งยังมีเงื่อนไขการเบิกจ่ายแบบราชการที่ไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานสื่อที่มีความยืดหยุ่น จนกลายเป็นปัญหาในการบริหารจัดการและการได้รับคำตอบแทนที่ไม่สมเหตุสมผลนัก

“เงื่อนไขเดิมๆ ที่ควรแก้ไขของกองทุนเหล่านี้คือ ‘ค่าจ้างบุคลากร’ ที่ก่อนหน้านี้มีแนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญกับการจ้างบุคลากรเท่าไรควร

เปลี่ยนมุมมองว่าเงินอุดหนุนการทำสื่อสร้างสรรค์นั้นคือเงินที่ทำให้เกิดการจ้างงานที่ช่วยเศรษฐกิจของประเทศไปด้วย สร้างตำแหน่งงานใหม่ๆ ให้คนไทย จากมุมมองเดิมว่างงบประมาณบุคลากรควรมีสัดส่วนไม่กี่เปอร์เซ็นต์ ควรคิดกลับหัว

กลับทางไปเลยว่าโครงการนั้นๆ ต้องจ้างงานกี่ตำแหน่ง จ่ายเงินเดือนขั้นต่ำตามกฎหมาย”

วิทยากร บุญเรือง, ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ)
สัมภาษณ์ทางอีเมล, 15 มิถุนายน 2565

ผู้ให้ข้อมูลยังระบุว่า หลังการรัฐประหารปี 2557 การเข้าถึงแหล่งทุนในประเทศของสื่อภาคประชาชนยิ่งเป็นไปได้ยากขึ้น เนื่องจากแหล่งทุนมักตอบสนองนโยบายของรัฐบาลและมักไม่ให้ทุนกับองค์กรสื่อที่ตรวจสอบรัฐบาลและสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศ ด้วยเหตุนี้ สื่อภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องขอการสนับสนุนจากแหล่งทุนในต่างประเทศมากขึ้น ดังที่อธิบายไปแล้วในบทที่ 2 ในแง่หนึ่ง ระบอบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางเป็นปัจจัยที่ทำให้แหล่งทุนต่างประเทศที่ขับเคลื่อนเรื่องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนยังคงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมเสรีภาพสื่อและสนับสนุนสื่อภาคประชาชนในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจว่าแหล่งทุนต่างประเทศก็ถูกรัฐบาลไทยจับตาและกดดันไม่ให้มอบเงินทุนให้กับองค์กรภาคประชาสังคมและสื่อภาคประชาชนที่น่าเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชน จนองค์กรสื่อภาคประชาชนหลายแห่งขาดแคลนทุนและทรัพยากรในการดำเนินงาน

“ฝ่ายความมั่นคงเคยไปขู่ผู้สนับสนุนเลยนะว่าห้ามสนับสนุน ห้ามให้วารสารนี้ สืบไปถึงว่าต้นทางการเงินของวารสารนี้เป็นใคร ห้ามแม้กระทั่งสถานทูตของต่างประเทศ เราเคยส่งข้อเสนอโครงการไปยังสถานทูต [ชื่อประเทศ] แต่ก็โดนบล็อกละหมด”

รุสลาน มูซอ, บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวารสารนี้
สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565

“ปีที่แล้วพอพวกเราถูกโจมตี พวกทุนต่างๆ หายหมดเลย ที่แรกเราได้ทุนจาก [แหล่งทุนต่างประเทศแห่งหนึ่ง] ประมาณล้านห้า แต่พอเกิดเหตุการณ์ที่เดฟ (เดวิด สเตอร์คฟัสส์ บรรณาธิการบริหารเดอะอีสานเรคคอร์ด) ถูกเพิกถอนวีซ่าและถูกโจมตีว่าเป็นสื่อล้มเจ้า กำลังจะเซ็นสัญญาอยู่แล้วนะ เขาก็ขอประชุมชุมนุมด่วน ให้ support (สนับสนุน) ต่อไม่ได้ เพราะเขามีสำนักงานในประเทศไทยแล้วก็ถูกข่มขู่จากรัฐ... ปีที่แล้วเนี่ยรอ

(แหล่งทุน) จนคิดงบประมาณเดือนชนเดือน... เดือนไหนที่ไม่มีเงินจ่ายน้องๆ ก็เอาเงินตัวเองมาออกก่อน”

หทัยรัตน์ พหลทัพ, บรรณาธิการภาคภาษาไทย สำนักข่าวเดอะอีसानเรคคอร์ด
สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2565

นอกจากนี้สื่อภาคประชาชนอาจต้องเผชิญกับการตรวจสอบและแทรกแซงด้านแหล่งที่มาของทุนจากรัฐบาลมากขึ้น หากร่าง พ.ร.บ.การดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่แสวงหากำไร หรือ “พ.ร.บ.เอ็นจีโอ” ได้รับการอนุมัติและนำมาบังคับใช้ เพราะกฎหมายดังกล่าวให้อำนาจรัฐในการสอดส่องและตรวจสอบการใช้เงินขององค์กรภาคประชาสังคมได้มากขึ้น นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายนี้จะเพิ่มภาระในการบริหารจัดการองค์กรสื่อภาคประชาชนที่มีข้อจำกัดทั้งด้านจำนวนและความเชี่ยวชาญของบุคลากรอยู่แล้วด้วย (วิภาพร พิภอินทร์, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565)

5.3.4 การบริหารจัดการด้านบุคลากร

ดังที่นำเสนอไปแล้วว่าผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อภาคประชาชนมีหลากหลาย ทั้งผู้ที่เคยเป็นนักวารสารศาสตร์ในองค์กรสื่อกระแสหลัก แต่ต้องการเป็นอิสระจากโครงสร้างและวัฒนธรรมการทำงานที่ไม่สนับสนุนให้รายงานเชิงลึกได้อย่างเสรี โดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองและสังคม นักกิจกรรมที่ต้องการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนความเป็นธรรมในสังคม ไปจนถึงประชาชนผู้ใช้สื่อทั่วไปที่มาร่วมจับตาและเกาะติดสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิทธิพลเมือง แม้ผู้คนเหล่านี้จะเห็นความสำคัญและมาร่วมกันสื่อสารสู่สาธารณะด้วยความมุ่งมั่นและความมุ่งมั่นหวัง หรือ “มีไฟ” ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความหมายในเชิงวิชาการของสื่อภาคประชาชนที่กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามงบประมาณที่จำกัดของสื่อภาคประชาชนก็ทำให้ไม่มีค่าตอบแทนและทรัพยากรในปริมาณเทียบเท่ากับสื่อกระแสหลักได้ ด้วยเหตุนี้ องค์กรส่วนใหญ่จึงมีพนักงานประจำไม่มากนัก แม้สื่อภาคประชาชนมักจะไม่ได้เป้าหมายเชิงปริมาณในการผลิตเนื้อหาและหารายได้เช่นเดียวกับสื่อกระแสหลักที่หวังผลกำไรเป็นหลัก อีกทั้งยังมีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ยืดหยุ่นมากกว่า ทว่าในการรายงานเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง คนทำงานมีแนวโน้มที่จะแบกรับภาระงานมากกว่าในสถานการณ์ปกติและอาจประสบแรงกดดันจากเหตุการณ์ที่รายงานจนบางครั้งก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและใจ ดังที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 4

นอกจากนี้เมื่อมีจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอต่อการผลิตเนื้อหาด้วยตนเอง สื่อภาคประชาชนบางส่วนจึงใช้ระบบอาสาสมัคร รวมถึงเปิดรับนักศึกษาฝึกงานหรือคนทำงานรุ่นใหม่โดยไม่มีค่าตอบแทน หรือมีค่าตอบแทนไม่มากนัก แม้แนวทางหลังนี้จะทำให้สื่อภาคประชาชนสามารถผลิตเนื้อหาได้อย่างสม่ำเสมอและคนรุ่นใหม่มีประสบการณ์การทำงานสื่อ แต่ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าก็ไม่ใช่วิธีการที่เป็นธรรมและจะพัฒนางานสื่อให้แข็งแกร่งได้ใน

ระยะยาว ดังนั้นสื่อภาคประชาชน โดยเฉพาะองค์กรสื่อทางเลือกและสื่อออนไลน์ ควรพิจารณาการพัฒนามาตรฐานด้านค่าตอบแทนที่คุ้มค่าและคุ้มครองสิทธิแรงงานให้กับคนทำงาน

ทุกประเภท เพื่อสร้างความมั่นคงในการทำงานทั้งในระดับองค์กรและในวงการ (วิทยากร บุญเรือง, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 15 มิถุนายน 2565) ด้วยเหตุนี้ การทดลองสร้างสรรค์โมเดลการดำเนินงานและหารายได้ที่ทำให้ความเป็นธรรมต่อคนทำงานจึงเป็นโจทย์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของสื่อภาคประชาชน

5.4 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานสื่อภาคประชาชนในสังคมไทย

เพื่อให้สื่อภาคประชาชนเป็นหนึ่งในผู้เล่นที่เพิ่มความหลากหลายในภูมิทัศน์สื่อ มีบทบาทที่ส่งเสริมสังคมประชาธิปไตยและคลี่คลายความขัดแย้งทางการเมือง อีกทั้งยังพัฒนาแนวทางการดำเนินงานสื่อสารมวลชนที่ท้าทายระบบทุนนิยมและอำนาจนิยมเพื่อเสริมสร้างอำนาจการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น ผู้ให้ข้อมูลมีข้อเสนอแนะที่จะส่งเสริมให้การดำเนินงานของสื่อภาคประชาชนเป็นไปอย่างมั่นคงใน 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

5.4.1 การพัฒนาระบบการดำเนินงาน

ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่า สื่อภาคประชาชนควรมีการบริหารจัดการด้วยโครงสร้างและแนวทางการดำเนินงานแบบแนวระนาบ (horizontal management) กล่าวคือ มีความยืดหยุ่น เปิดพื้นที่ให้สมาชิกในกองบรรณาธิการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสื่อสารปัญหาระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงให้อิสระในการคิดศึกษาค้นคว้า สร้างสรรค์ และตั้งเป้าหมายการผลิตผลงานของตนเอง โดยฝ่ายบริหารเป็นเพียงผู้ผลักดัน

ให้บุคลากรดำเนินงานไปตามเป้าหมายที่แต่ละคนหรือแต่ละทีมตั้งไว้เท่านั้น เพื่อตัดทอนโครงสร้างแนวดิ่งและหลายระบอบอำนาจนิยมภายในองค์กร พร้อมกับส่งเสริมอิสรภาพ ความเท่าเทียม และความคิดเห็นที่หลากหลาย การดำเนินงานเช่นนี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นวิธีการทำงานใหม่ๆ ที่จะลดข้อด้อยในชนบทการทำงานของสื่อกระแสหลักหรือบรรทัดฐานของสังคมที่ไม่สนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยในที่ทำงาน อีกทั้งยังเอื้อให้กองบรรณาธิการมีเวลาหาความรู้ใหม่ ทบทวน หรือถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อให้ออกตอบสนองทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

“ด้วยความเสมอภาคของคนในองค์กร ถึงแม้จะมีหัวหน้าโชนเป็นผู้บริหารก็ตาม แต่ว่าเวลาโหวตมติอะไรต่างๆ ก็โหวต 1 สิทธิ 1 เสียงเหมือนกันหมดนะครับ ดังนั้นการชงข้อเสนอแต่ละสัปดาห์... นักข่าวอยากได้อะไรก็มาเสนอ ขอมติ ถ้าที่ประชุมเห็นด้วยก็ไปตามนั้น มันไม่ใช้การสั่งการผ่าน

คนที่รับบทบาทหน้าที่เป็นหัวโขน เป็นผู้บริหาร มันก็เลย response (ตอบสนอง) ต่อนักข่าวได้ตามความต้องการที่เขาอยากจะได้”

เทวฤทธิ์ มณีฉาย, บรรณาธิการบริหาร สำนักข่าวประชาไท
สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565

สื่อภาคประชาชนยังควรวางแผนการนำเสนอเนื้อหาโดยคำนึงถึงลักษณะของช่องทางการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและใช้เป็นแหล่งอ้างอิงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้เว็บไซต์ที่จะทำให้การนำเสนอเนื้อหาเป็นระบบและเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสืบค้นต่อไป และใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริม (promote) และกระจายเนื้อหา เพราะแม้โพสต์ที่ปรากฏบนสื่อสังคมออนไลน์จะเข้าถึงผู้รับสารและทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ได้ง่าย แต่ก็จะเลื่อนไหลและหลุดจากความสนใจเมื่อมีโพสต์อื่นๆ เกิดขึ้นใหม่ อีกทั้งยังช่วยลดความเป็นไปได้ของการปิดกั้นเนื้อหาโดยผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์ได้บ้าง

นอกจากนี้เนื่องจากสื่อภาคประชาชนส่วนใหญ่มีจุดเด่นคือการนำเสนอเนื้อหาเฉพาะด้านหรือเฉพาะพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะทำให้มีผู้ติดตามแล้วก็ยังทำให้เกิดเนื้อหาที่หลากหลายในนิเวศข่าวสารภาพรวม ผู้ให้ข้อมูลจึงเห็นว่าสื่อภาคประชาชนควรรักษาจุดแข็งนี้ไว้และพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน-เฉพาะพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถรายงานในแง่มุมที่แตกต่างและเอื้อให้ประชาชนได้เข้าถึงพื้นที่ในการสื่อสารที่มีไม่มากนัก อันจะกลายเป็นต้นทุนสำคัญในการรักษาฐานผู้ติดตาม ขณะเดียวกันก็เอื้อให้กองบรรณาธิการเกาะติดกับประเด็นที่ต้องการสื่อสารเพื่อให้เกิดการแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงในระยะยาวได้

สำหรับสื่อภาคประชาชนที่ต้องการการสนับสนุนจากแหล่งทุนเพื่อให้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าควรมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน อีกทั้งควรแสดงความโปร่งใสในการทำงาน ทั้งการระบุที่มาของแหล่งทุน การพัฒนาและสื่อสารแนวปฏิบัติที่แสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะโดยตั้งอยู่บนฐานของการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและความเป็นส่วนตัวของประชาชน เป็นต้น เพื่อให้แหล่งทุนเห็นจุดยืนและทิศทางการทำงานขององค์กรว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของทุนหรือสนับสนุนประชาธิปไตยอย่างไร รวมถึงทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจว่าสื่อภาคประชาชนไม่ได้ถูกครอบงำโดยรัฐหรือกลุ่มทุนและคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ อันจะสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ต่อไป อีกทั้งยังเป็นเกราะป้องกันการถูกคุกคาม โจมตี หรือสอดส่องโดยรัฐและผู้สนับสนุนรัฐด้วย

“เราคิดว่าที่ (แหล่งทุน) ยัง support (สนับสนุน) อยู่เป็นเพราะว่าเรายังทำงานและมีอุดมการณ์ต่อเนื่องยังเหมือนเดิมตั้งแต่เริ่มต้น... เราคิดว่าเขาก็เห็นการทำงานของเราทุกๆ ปีที่ผ่านมา ถึงได้มีการต่อ grant (ทุน

สนับสนุน) ตลอดเวลา grant ก็จะมีการเขียนบอกว่าเราจะทำอะไรในข้าง
หน้าต่อไป แล้วเขาก็ดูจากผลงานที่หน้าเว็บด้วย”

วิภาพร ฝึกอินทร์, เจ้าหน้าที่การเงิน/ธุรการ สำนักข่าวประชาไท
สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565

5.4.2 การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายกับสื่อภาคประชาชน ชุมชน และผู้ รับสาร

สื่อภาคประชาชนควรประสานงานและสร้างเครือข่ายซึ่งกันและกันเพื่อสร้าง
ความเข้มแข็งในการผลิตรายงานเชิงลึกภายใต้ข้อจำกัดด้านจำนวนและความ
เชี่ยวชาญของบุคลากร ร่วมกันออกแบบแนวปฏิบัติ
ที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานและจุดยืน อีกทั้งยังเป็นการผนึกกำลังต่อรองอำนาจ
กับภาครัฐและกลุ่มผลประโยชน์เพื่อป้องกันการข่มขู่คุกคาม รวมถึงสร้างความ
มั่นใจให้กับประชาชนได้ว่าการดำเนินงานเป็นไปตามกรอบคิดที่ปกป้องประโยชน์
สาธารณะและสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่อาจมีผลกระทบต่อ
สังคม

“ถ้า declare (ประกาศ) ออกไปว่าเราจะทำหรือไม่ทำอะไรบ้าง สิ่งนี้
จะช่วยลด pressure (แรงกดดัน) บางอย่างเวลาเกิดเหตุการณ์ที่สุ่มเสี่ยง
หรือคาบหลุกคาบดอก ถึงแม้ว่ามันอาจจะไม่ยั่งยืนเท่าไร แต่เราวางไว้ในเชิง
กระบวนการทางสังคมว่าเรามีกติกาแบบนี้ละ เราจะไม่เข้าไปอยู่ในพื้นที่จุด
เสี่ยง ซึ่งมันดีกว่าการที่เรามาแก้ต่างภายหลังว่าเราไม่ได้เข้าไปนะ เราไม่ได้
อยู่ตรงนั้น ซึ่งผมคิดว่ามันเป็นกลไกที่ควรทำ”

สมัชชา นิลปัทม์, อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์
คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2565

ขณะเดียวกันสื่อภาคประชาชนก็ควรใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงหรืออยู่ใน
พื้นที่ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับชุมชนและควรใช้คุณลักษณะของสื่อ
สังคมออนไลน์เพื่อทำความเข้าใจความต้องการของผู้รับสารและสร้างพื้นที่การ
สนทนาของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสร้างความ
รู้สึกเป็นเจ้าของสื่อ

“สิ่งสำคัญคือเราจะจับคนดูหรือสร้าง community (ชุมชน) ยัง
ไงให้คนดูรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ของเรา นี่คือพื้นที่ที่เราสามารถเข้ามาพูดคุยใน
เรื่องนั้น ๆ ได้ อันนี้ควรจะเป็นสิ่งที่สื่อทางเลือกให้ความสำคัญนะ คือ การ
เชื่อมผู้คน สร้างบทสนทนาให้คนอ่านมาเป็นคนทำ ให้คนทำมาเป็นคนอ่าน
บ้าง”

ภัทรา บุรารักษ์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่
คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2565

นอกจากผู้รับสารและชุมชนจะเป็นเครือข่ายแหล่งข่าวที่ช่วยรายงานความเคลื่อนไหวในพื้นที่ให้กับสื่อภาคประชาชนได้แล้วยังเป็นแนวร่วมที่ช่วยเฝ้าระวังความปลอดภัย ปกป้องเสรีภาพและเรียกร้องความเป็นธรรมเมื่อสื่อภาคประชาชนถูกคุกคามด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชาชนจะไม่เป็นเพียงผู้รับสารที่มีเพียงปฏิกริยาตอบสนองต่อเนื้อหา แต่จะเป็น “หุ้นส่วน” ของสื่อภาคประชาชน ทั้งในการรับบริการข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อชีวิตจากแหล่งข้อมูลที่ไว้วางใจ การส่งข่าวที่สังคมควรรับรู้ให้กับสื่อที่ตนพึงพาได้ไปกระจายต่อ การเป็นเจ้าของสื่อผ่านการสนับสนุนด้านการเงิน ไม่ว่าจะป็นรายได้โฆษณาจากการเข้าถึงเนื้อหา ระบบสมาชิก หรือการระดมทุน รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยปกป้องสื่อในภาวะวิกฤต สื่อภาคประชาชนจะมีรากฐานที่แข็งแรง และเสริมสร้างพลังการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไปได้อย่างมั่นคง

“ตอนนี้เราเป็นองค์กรสื่อ แต่จริง ๆ แล้วเหมือนเราเป็นทุกอย่าง ไม่ได้ครอบจักรวาล แต่หมายถึงเราเข้าไปหาชาวบ้านได้ และเขาก็เข้ามาฟังเราได้ พอเป็นแบบนี้การ connect (เชื่อมโยง) ระหว่างเรากับชาวบ้านมันจะสูงมาก ถ้าชาวบ้านรู้ว่าเรามีปัญหาโดนกระทำ เขาก็มี feedback (การตอบสนอง) ‘saveวาร์ตานิ’ ขึ้นมาทันทีโดยที่ผมไม่ต้องร้องขอ จนรัฐต้องโทรหาผม ขอเจรจานะ”

รุสลาน มูซอ, บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวาร์ตานิ
สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2565

“ถามว่าเรารู้สึกกังวลมั๊ยในแง่การขยายฐานการรับเงินจากช่องทางอื่น อย่างเช่นโฆษณา โดยเฉพาะ advertorial (บทความโฆษณา) ที่ยุคใหม่เขาต้องการเนียนไปกับ content (เนื้อหา) อันนี้เราไม่รับ มันก็เลยทำให้รายได้และโอกาสที่จะเข้ามาไม่สามารถเข้ามาได้ ถามว่ามีผลมั๊ย ผมก็คิดว่ามีผลอยู่เหมือนกันกับการรักษาการดำรงอยู่แบบนี้ไว้ เพื่อไม่ให้ปัจจัยอื่นเข้ามามีอิทธิพล แต่ถามว่าปัจจัยด้านผู้ชมที่มองเห็นคุณค่าของเรา อย่างเรื่องบริจาคและวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ที่ค่อยๆ โตขึ้นมาผ่านเปอร์เซ็นต์ของรายได้ที่เราได้มา ผมคิดว่าอันนี้จะออกแบบให้เราสามารถขยับโตขึ้นไปได้เหมือนกัน”

เทวฤทธิ์ มณีฉาย, บรรณาธิการบริหาร สำนักข่าวประชาไท
สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2565

นอกจากนี้การสร้างพันธมิตรกับองค์กรภาคประชาสังคมและนักวิชาการจะทำให้สื่อภาคประชาชนได้รับความรู้และความเชี่ยวชาญที่ผู้ปฏิบัติงานยังขาด ซึ่งจะช่วยเสริมความแข็งแกร่งในการดำเนินงานภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อย่างคำปรึกษาด้านกฎหมาย การทำความเข้าใจกับความรู้เฉพาะด้าน การฝึกฝนทักษะด้านการสื่อสาร รวมถึงการรับมือกับความเสี่ยงและภัยคุกคามนอกเหนือจากรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศ เช่น กลุ่มทุนเทคโนโลยีต่างประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้ประกอบการสื่อภาคประชาชนอาจจะยังไม่ได้ทำความเข้าใจมากนัก (วิทยากร บุญเรือง, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 12 มิถุนายน 2565)

การสร้างความร่วมมือระหว่างสื่อภาคประชาชนกับองค์กรสื่อกระแสหลักที่มีจุดยืนและการดำเนินงานที่เสริมสร้างสิทธิการสื่อสารของประชาชน ก็ช่วยให้การสื่อสารของภาคประชาชนมีผลสะท้อนขยายวงกว้างได้มากขึ้น ตัวอย่างที่โดดเด่นคือบทบาทของสำนักเครือข่ายและการมีส่วนร่วมสาธารณะขององค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) หรือไทยพีบีเอส ในการอบรมด้านการสื่อสารและการผลิตสื่อให้กับประชาชนในพื้นที่ต่างๆ โดยตั้งเป้าฝึกอบรมนักข่าวพลเมืองปีละ 500-700 คน ผ่านการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมและภาควิชาการในระดับภูมิภาค รวมถึงเปิดหลักสูตรออนไลน์วิชา

“สื่อพลเมือง (Citizen Media)” บนแพลตฟอร์ม Thai MOOC นอกจากนี้สำนักเครือข่ายฯ ยังจัดสรรพื้นที่ในการเผยแพร่ผลงานของสื่อภาคประชาชนผ่านช่องทางโทรทัศน์และสื่อออนไลน์ของไทยพีบีเอส

รวมถึงแอปพลิเคชัน C-Site จากปีแรกๆ ที่มีผลงานจากสื่อภาคประชาชนประมาณ 200 ชิ้นต่อปี ในปัจจุบัน สื่อภาคประชาชนสามารถผลิตผลงานได้ปีละกว่า 14,000 ชิ้น (ไทยพีบีเอส, 2565) การดำเนินงานของสำนักเครือข่ายฯ เอื้อให้เรื่องราวจากท้องถิ่นที่สื่อมวลชนกระแสหลักทั่วไปรายงานอย่างผิวเผินหรือไม่ติดตามอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะปัญหาจากนโยบายการพัฒนา ปัญหาสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภัยพิบัติ สามารถเข้าสู่เนตเวิร์กข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้น และบางกรณี

ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไข ขณะเดียวกัน ประชาชนก็สามารถสื่อสารเรื่องราวที่มีผลต่อชีวิตของพวกเขาได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาสื่อเชิงพาณิชย์ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเป็นหลักเหมือนเดิม อีกทั้งยังสามารถพัฒนาช่องทางการสื่อสารจากการประสานเครือข่ายของภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และสื่อสาธารณะเพื่อเสริมพลังพลเมืองในการจัดการตนเอง เช่น “สถานีฝุ่น” ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่รายงานสถานการณ์และแนวทางจัดการกับปัญหาฝุ่นควันในภาคเหนือ เป็นต้น (เดอะซีทีซีเอ็นพีเอส, 2565)

โดยสรุปการนำเสนอในบทนี้ชี้ให้เห็นสื่อภาคประชาชนที่มีการดำเนินงานรูปแบบต่างๆ และมีบทบาทสำคัญในการสร้างความหลากหลายในภูมิทัศน์สื่อและนิเวศข่าวสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมอำนาจให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารมากขึ้น โดยเฉพาะในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองที่สังคมต้องการพื้นที่สื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงและมุมมองที่แตกต่าง อันจะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจและการร่วมกันคลี่คลายความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้ อย่างไรก็ตาม สื่อภาคประชาชนยังเผชิญอุปสรรคและเงื่อนไขที่ทำให้ไม่สามารถแสดงบทบาทและศักยภาพได้เต็มที่นักทั้งในระดับปัจเจก/องค์กร และระดับสังคม บทสุดท้ายของรายงานวิจัยจึงจะนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ ซึ่งจะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินงานของทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อภาคประชาชนต่อไป

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปกป้องคุ้มครอง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ

งานวิจัยได้ประมวลผลการศึกษาจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อแสดงให้เห็นภูมิทัศน์สื่อในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย ช่องว่างทางข้อมูลข่าวสาร สภาพอุตสาหกรรมสื่อ กรอบการกำกับดูแลสื่อที่มีอิทธิพลต่อเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ รวมถึงความเสี่ยงและการคุกคามที่สื่อมวลชนและนักสื่อสารภาคประชาชนต้องเผชิญ โดยเฉพาะในการสื่อสารประเด็นการเมืองและนโยบายสาธารณะ การนำเสนอในบทนี้จึงแบ่งออกเป็น 4 ส่วน โดยเริ่มจากการสรุปสภาพภูมิทัศน์สื่อและผลกระทบต่อเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ ความสำคัญของสื่อภาคประชาชนในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง จากนั้นจึงนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐและผู้ประกอบการสื่อเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพสื่อและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็น

ความคิดเห็นของประชาชนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการดำเนินงานสื่อภาคประชาชน

6.1 สภาพภูมิทัศน์สื่อและผลกระทบต่อเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ

จากการประมวลผู้เล่นในภูมิทัศน์สื่อภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยและอุตสาหกรรมสื่อในบทที่ 1 และ 2 พบว่า **บรรยากาศทางการเมืองและสภาพตลาดไม่เอื้อให้ผู้ประกอบการรายใหม่จัดตั้งองค์กรสื่อขนาดใหญ่ที่ใช้ช่องทางสื่อดั้งเดิม (หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์) เพื่อการเข้าถึงผู้รับสารในวงกว้าง หรือที่เรียกว่าสื่อกระแสหลัก** ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมในส่วนนี้ถูกผูกขาดโดยผู้เล่นรายใหญ่ซึ่งเป็นรัฐและกลุ่มทุนสื่อขนาดใหญ่ที่มีอยู่เดิมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นกิจการที่ต้องใช้ต้นทุนสูง ทั้งด้านเทคโนโลยี การผลิตและทรัพยากรบุคคล อีกทั้งรัฐยังเป็นเจ้าของคลื่นความถี่และเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขในการเข้าสู่ตลาดกิจการแพร่ภาพกระจายเสียง จึงเป็นเรื่องยากที่ผู้ประกอบการหน้าใหม่หรือกลุ่มทุนขนาดกลางและขนาดย่อมที่ไม่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมมากพอจะเข้าถึงช่องทางการสื่อสาร ฐานผู้รับสารจำนวนมาก และส่วนแบ่งงบประมาณ จนก่อตั้งเป็นองค์กรสื่อระดับชาติที่ใช้ช่องทางดั้งเดิมได้

ขณะเดียวกันในภูมิทัศน์สื่อเช่นนี้ รายได้จากการโฆษณาซึ่งเคยเป็นรายได้หลักของผู้ประกอบการสื่อถูกแบ่งไปยังสื่อออนไลน์ทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจกที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งผู้รับสารก็นิยมบริโภคข่าวสารทางช่องทางออนไลน์ทำให้การแข่งขันมีความเข้มข้นมากขึ้น เพื่อช่วงชิงงบประมาณประชาสัมพันธ์ที่มีอยู่จำกัด องค์กรสื่อกระแสหลักที่ยังดำเนินงานอยู่จึงมีรายได้ลดลงอย่างต่อเนื่องและต้องเน้นการรายงานประเด็นปฏิกชนสนใจด้วยลีลาการนำเสนอที่เร้าอารมณ์ (tabloidization) เพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้รับสารในปริมาณมาก อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้จากโฆษณาทางช่องทางสื่อดั้งเดิมและสื่อออนไลน์อย่างเป็นกอบเป็นกำสำหรับการดำเนินกิจการขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันก็เพิ่มพื้นที่ให้กับเนื้อหาที่แฝงวาระของผู้โฆษณา (sponsored/branded content) หรือบางองค์กรอาจใช้วิธีเจาะผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม (segmented audience) เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีฐานผู้บริโภคที่แน่นอน การกระจายช่องทางหารายได้ผ่านการผลิตเนื้อหาในแนวทางเหล่านี้เป็นไปเพื่อให้สามารถสร้างรายได้เพียงพอต่อการประกอบกิจการองค์กรที่ต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูง รวมถึงตอบโจทย์การเป็นองค์กรธุรกิจที่ต้องทำกำไรให้กับเจ้าของสื่อและนักลงทุน

หากองค์กรสื่อไม่สามารถสร้างผลประกอบการที่เจ้าขององค์กรและนักลงทุนเห็นว่าคุ้มค่าก็จะเป็นเหตุให้ต้องลดขนาดองค์กรผ่านการตัดงบประมาณและลดจำนวนบุคลากร โดยเฉพาะในหน่วยการผลิตที่เห็นว่าไม่สร้างรายได้และหันไปเน้นการ

ผลิตที่ใช้ต้นทุนต่ำแต่ทำรายได้สูงแทน เช่น การผลิตรายการข่าวแนวเล่าข่าว การนำเสนอเนื้อหาทางสื่อออนไลน์โดยเน้นปริมาณและความถี่ เป็นต้น

เมื่อการผลิตเนื้อหาที่ตั้งคำถามต่อสถาบันและแนวคิดหลักในสังคมไม่สร้างรายได้ให้กับองค์กรสื่อ โดยเฉพาะผู้ประกอบการโทรทัศนเชิงพาณิชย์ที่มีต้นทุนการผลิตสูงและมุ่งทำกำไรเป็นสำคัญ จึงมีความเป็นไปได้น้อยที่สื่อกระแสหลักซึ่งยังคงเป็นที่น่าเชื่อถือของประชาชนและเข้าถึงสาธารณะในวงกว้างจะให้ความสำคัญหรือลงทุนกับการสร้างสรรค์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการรายงานเชิงลึก การรายงานเชิงสืบสวน และการตรวจสอบสถาบันที่มีอำนาจในสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่สื่อมวลชนในระบบประชาธิปไตย

ถูกคาดหวัง เพราะแม้ว่าการนำเสนอเนื้อหาในแนวทางดังกล่าวอาจสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กร ทว่าก็นำมาซึ่งความเสี่ยงจากการถูกดำเนินคดีหรือการลงโทษผ่านกลไกกำกับดูแลของรัฐ อีกทั้งยังไม่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้รับสารได้ในปริมาณมากเท่ากับประเด็นปลุชนสนใจ ซึ่งล้วนไม่เป็นผลดีต่อการแสวงกำไรและความมั่นคงขององค์กร เมื่อเป็นเช่นนี้ โอกาสที่ประชาชนทั่วไปจะเข้าถึงเนื้อหาเชิงคุณภาพที่ตอบประโยชน์สาธารณะและตั้งคำถามต่อค่านิยมเดิม ๆ ของสังคมที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย หรือมีพื้นที่ในการอภิปรายถกเถียงด้วยมุมมองที่หลากหลาย ก็เป็นไปได้ยากเช่นกัน

การประมวลภาพภูมิทัศน์สื่อในบทที่ 1 และ 2 ยังแสดงให้เห็นว่าสื่อออนไลน์กลายเป็นช่องทางที่องค์กรสื่อแบบดั้งเดิมหันมาใช้เผยแพร่เนื้อหามากขึ้น หรือเข้ามาแทนช่องทางดั้งเดิมเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มช่องทางหารายได้ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ผลิตรายใหม่และรายย่อยเข้าสู่ตลาดได้ง่ายขึ้น เนื่องจากเป็นช่องทางที่ใช้ต้นทุนการผลิตต่ำกว่าสื่อแบบดั้งเดิมและหารายได้จากระบบโฆษณาอัตโนมัติที่ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์เป็นคนกำหนดได้โดยตรง แม้รายได้จากช่องทางนี้จะยังไม่เป็นกอบเป็นกำเท่ากับงบซื้อพื้นที่เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อดั้งเดิม แต่ก็เพียงพอต่อการเริ่มดำเนินงานขององค์กรสื่อขนาดเล็กและองค์กรสื่อไม่แสวงผลกำไรที่มีจำนวนบุคลากรไม่มากนัก รวมถึงผู้ผลิตที่เป็นปัจเจก นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางการสื่อสารสู่สาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคมและกลุ่มนักกิจกรรมที่ขับเคลื่อนประเด็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน รวมถึงบุคคลทั่วไปที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เฉพาะด้านโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลักเหมือนเดิม

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ประกอบการหน้าใหม่และรายย่อยที่ดำเนินธุรกิจแบบหวังกำไร การใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่เนื้อหาที่ไม่รับประกันว่าจะเข้าถึงและเป็นที่นิยมของผู้รับสารอย่างกว้างขวางจนสร้างรายได้ปริมาณมากเสมอไป เนื่องจากต้องแข่งขันกับผู้ผลิตจำนวนมาก หากผู้ผลิตไม่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วหรือเนื้อหาไม่ดึงดูดความสนใจของผู้รับสารก็จะมีโอกาสน้อยในการเข้าถึงรายได้โฆษณา เงื่อนไขนี้จึงทำให้เนื้อหาที่แพร่หลายบนช่องทางออนไลน์

ไลน์มักเป็นเรื่องปลุกชนสนใจหรือบันเทิง รวมถึงช่องทางสื่อออนไลน์ที่เติบโตอย่างรวดเร็วก็เน้นเนื้อหาประเภทโสตทัศน (audiovisual) เพราะเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ แม้องค์กรสื่อทางเลือกและสื่อพลเมืองที่ใช้ช่องทางออนไลน์จะมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารประเด็นนโยบายสาธารณะและการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากองค์กรวิชาชีพที่มักแสดงบทบาทในการต่อรองกับภาครัฐเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้ประกอบการสื่อ จนเปิดโอกาสให้เกิดการคุกคามสื่อภาคประชาชน โดยเฉพาะจากเจ้าหน้าที่รัฐเห็นได้จากกรณีที่สื่อพลเมืองไม่ได้รับ

ปลอดภัยในการรายงานการชุมนุมทางการเมือง และถูกจับกุม เนื่องจากเจ้าหน้าที่เห็นว่าประชาชนทั่วไปเช่นเดียวกับผู้ชุมนุม

ด้วยเหตุนี้ การเกิดผู้เล่นใหม่ๆ จำนวนมากทางสื่อออนไลน์อาจทำให้มีผู้ผลิตเนื้อหาที่หลากหลายในภูมิทัศน์สื่อได้ แต่การต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่ไม่รับประกันเสรีภาพการแสดงความคิดเห็น ทำให้โอกาสที่จะผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติงานสื่อทั้งรายเก่าและหน้าใหม่จะแข่งขันกันโดย

สร้างสรรค์เนื้อหาเชิงคุณภาพ นำเสนอมุมมองที่หลากหลาย ตรวจสอบหรือท้าทายค่านิยมหลักในสังคมเพื่อลดช่องว่างทางข้อมูลข่าวสารก็เป็นไปได้ยาก นิเวศข่าวสารจึงยังคงถูกครอบครองด้วยเนื้อหาที่ถูกกำหนดวาระมาจากชนชั้นนำและสื่อกระแสหลัก ท้ายที่สุด ประชาชนก็ยังเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพได้น้อย แม้จะมีปริมาณผู้ผลิตและเนื้อหาอย่างท่วมท้นบนสื่อออนไลน์ก็ตาม

สภาพอุตสาหกรรมสื่อที่รวมศูนย์ ผูกขาดโดยรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และเน้นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ที่หวังกำไร ภายใต้บรรยากาศการปิดกั้นเสรีภาพการแสดงความคิดเห็น ทำให้ขาดสมดุลทางวาระข่าวสารและขาดความหลากหลายในเนื้อหา โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นประโยชน์สาธารณะมีผลสะท้อนต่อสังคม หรือแสดงให้เห็นการถูกละเมิดสิทธิ **สภาพการณ์เช่นนี้ไม่เอื้อต่อการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและหลากหลาย อภิปรายถกเถียง และมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม** อีกทั้งยังปิดกั้นการสื่อสารประเด็นปัญหาและความต้องการของผู้ที่มีทรัพยากรน้อยและไม่ได้รับความสำคัญจากนโยบายส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองที่ต้องการการทำความเข้าใจและอภิปรายเพื่อร่วมกันคลี่คลายความขัดแย้ง แม้พื้นที่สื่อออนไลน์จะเปิดกว้างและทำให้เกิดผู้เล่นขนาดกลางและเล็กมากขึ้น แต่องค์กรสื่อกระแสหลักก็ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระทางสังคมและผลักดันให้ประเด็นต่างๆ เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง และยังเป็นกลุ่มผู้เล่นหลักที่กำหนดทิศทางของอุตสาหกรรมสื่อ

6.2 บทบาทของสื่อภาคประชาชนในบริบทความขัดแย้งทางการเมือง

การเกิดขึ้นของสื่อภาคประชาชนที่หมายรวมถึงสื่อขององค์กรภาคประชาสังคมและสื่อพลเมือง แสดงให้เห็นความต้องการในการสื่อสารประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะหรือเป็นปากเป็นเสียงให้กับผู้ได้รับผลกระทบ **สื่อกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญในการลดช่องว่างและการรวมศูนย์ทางข้อมูลข่าวสาร** โดยสามารถนำเสนอประเด็นที่สื่อกระแสหลักซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และสื่อเชิงพาณิชย์ในระดับท้องถิ่นไม่รายงานหรือรายงานไม่มากนัก ทั้งด้านนโยบายสาธารณะที่มีผลต่ออำนาจในการจัดการตนเองของประชาชน และด้านวัฒนธรรม-อัตลักษณ์ที่เผชิญอคติและถูกกดทับ รวมถึงยังกระจายอำนาจการเป็นเจ้าของสื่อจากรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการรายย่อยและการแข่งขันด้วยวิธีการสื่อสารและเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้นได้

สื่อภาคประชาชนยังส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิทางการสื่อสาร เนื่องจากสามารถสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับตนเองได้โดยไม่ต้องผ่านตัวกลางอย่างสื่อมวลชนที่มีข้อจำกัดจากอิทธิพลรัฐและธุรกิจ ขณะเดียวกันก็เพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอำนาจในการต่อรองกับสถาบันอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มักถูกละเลยหรือละเมิดสิทธิโดยภาครัฐและชนชั้นนำ นอกจากนี้การที่ประชาชนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้เอง ยังช่วยให้เกิดความตื่นตัวในการตรวจสอบอำนาจรัฐและกลุ่มผลประโยชน์และนำไปสู่การทำความเข้าใจและแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างและเชิงนโยบาย ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค อีกทั้งยังส่งเสริมการสร้างสรรค์แนวทางการสื่อสารที่ไม่ขึ้นอยู่กับชนบและรูปแบบที่สื่อกระแสหลักคุ้นชิน

ดังนั้นรัฐ รวมถึงผู้ประกอบการและนักวิชาชีพสื่อจึงควรเข้าใจว่าสื่อภาคประชาชนจะยิ่งช่วยให้นิเวศข่าวสารมีความหลากหลาย และเอื้อให้รับรู้ความเป็นไปของสังคมได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันในเชิงคุณภาพมากขึ้นจากปัจจุบันที่เน้นการแข่งขันเชิงปริมาณเป็นหลัก สภาพเช่นนี้จะเอื้อให้รัฐตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้มากขึ้น ขณะที่สื่อมวลชนก็จะได้พัฒนาศักยภาพในการทำงานที่สร้างสรรค์และแตกต่างจากทิศทางเดิมที่ถูกกำหนดโดยระบบตลาดแบบทุนนิยมเท่านั้น

ขณะเดียวกันเมื่อภูมิทัศน์สื่อขยายตัวและเปิดกว้างขึ้น การกำหนดนิยามเพื่อระบุว่า “ใครเป็นสื่อมวลชน” จึงควรตั้งอยู่บนฐานคิดเรื่องการรักษาเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยและมุ่งเน้นประโยชน์สาธารณะ (public interest) โดยไม่ใช่เกณฑ์ “ความเป็นวิชาชีพ” หรือหมายถึงผู้ที่ประกอบอาชีพสื่อเท่านั้น เพราะจะไม่ครอบคลุมและคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนทุกกลุ่มที่ใช้สิทธิการสื่อสารเพื่อแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้ภูมิทัศน์สื่อที่เปิดกว้างและ

ยืดหยุ่น ทั้งนี้ ในการกำกับดูแล “สื่อ” นั้น การกำกับดูแลโดยรัฐผ่านกลไกกฎหมายและองค์กรกำกับดูแลที่มีอยู่ในปัจจุบันเอื้อต่อการป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน ความเป็นส่วนตัวของประชาชน และการก่ออันตรายต่อสังคม แต่การบังคับใช้กฎหมายและกำหนดนโยบายใหม่ๆ กลับเป็นไปเพื่อปิดกั้นเสรีภาพโดยอ้างความมั่นคงของรัฐ ซึ่งขัดกับหลักการประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ การกำกับดูแลโดยรัฐจึงต้องรับประกันเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชนและความเป็นอิสระของผู้ประกอบการสื่อ ขณะเดียวกัน องค์กรกำกับดูแลภาครัฐก็ต้องส่งเสริมให้สื่อและผู้ผลิตเนื้อหาภาคประชาชนเห็นความสำคัญของการแสดงความคิดเห็น

รับผิดรับชอบต่อสาธารณะและสร้างกลไกการกำกับดูแลตนเอง/กันเองที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังจะได้อธิบายในส่วนต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อ

การเสริมสร้างภูมิทัศน์สื่อให้มีผู้เล่นจากภาคส่วนต่าง ๆ และนิเวศข่าวสารที่เป็นพหุลักษณะ (pluralistic) อันประกอบไปด้วยข้อมูลและมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย จะเอื้อต่อการทำความเข้าใจฝ่าย

ต่าง ๆ ในความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย และช่วยสร้างพื้นที่สื่อสารที่นำไปสู่การคลี่คลายความขัดแย้งที่ไม่ใช้ความรุนแรงได้ ภูมิทัศน์สื่อเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย

ซึ่งรับประกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมถึงมีกลไกตรวจสอบและแสดงความรับผิดชอบ

เพื่อเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การกระจายอำนาจการบริหารจัดการตนเองและการสื่อสารไปยังภาคประชาชนได้มากขึ้น แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยจะนำไปสู่การออกแบบกฎหมายและนโยบายที่มุ่งรับรองเสรีภาพและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มากกว่าจะใช้เพื่อจำกัดและปิดกั้น ขณะที่การสลายการครอบครองโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสารของรัฐที่เอื้อให้กลุ่มทุนขนาดใหญ่ จะเปิดตลาดและให้โอกาสภาคประชาชนเป็นเจ้าของสื่อที่เข้าถึงสาธารณะในวงกว้างได้มากกว่าเดิม อีกทั้งยังกำกับให้สื่อในสังกัดของรัฐดำเนินงานเพื่อตอบสนองประโยชน์สาธารณะ มากกว่าตามวาระที่กำหนดโดยผู้มีอำนาจเท่านั้น

แม้การดำเนินงานเชิงพาณิชย์ที่มุ่งทำกำไรจะยังคงเป็นแนวทางหลักในการประกอบกิจการสื่อสารมวลชน และทำให้สื่อกระแสหลักยังคงแข่งขันด้วยประเด็นปุกชนสนใจและเร้าอารมณ์เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสารจำนวนมาก แต่การคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจะลดข้อจำกัดที่เคยปิดกั้นการสื่อสารเรื่อง “ต้องห้าม” ที่ถูกมองว่าเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานสังคม และทำให้องค์กรสื่อและผู้ผลิตเนื้อหาเห็นโอกาสในการแข่งขันผ่านการ

ผลิตเนื้อหาที่แตกต่างหรือท้าทายประเด็นและขอบเขตได้มากขึ้น จนทำให้มีเนื้อหาที่หลากหลายในนิเวศข่าวสาร ซึ่งอาจนำไปสู่กระแสการตั้งคำถามและเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่ครอบงำสังคมโดยที่สื่อกระแสหลักไม่อาจเพิกเฉยได้ ขณะเดียวกัน การใช้งบประมาณซื้อสื่อ โดยเฉพาะของหน่วยงานภาครัฐ ต้องมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้เพื่อให้เห็นว่า สื่อมวลชนดำเนินงานอย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุนใหญ่หรือไม่ ขณะที่แหล่งทุนสนับสนุนองค์กรสื่อและการผลิตสื่อของภาครัฐก็ต้องยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยและมีความโปร่งใสเพื่อให้ผู้ประกอบการที่ไม่ประสงค์จะประกอบกิจการแบบแสวงผลกำไร และสื่อภาคประชาชนรูปแบบอื่นๆ สามารถดำเนินงานได้อย่างมั่นคงและเป็นอิสระ อีกทั้งยังเพิ่มโอกาสในการสื่อสารเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยให้เข้าถึงสาธารณะในวงกว้างและเพิ่มความหลากหลายในนิเวศข่าวสารได้มากขึ้น

ขณะเดียวกันการกำกับดูแลเนื้อหาสื่อโดยรัฐต้องตั้งอยู่บนสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนเพื่อป้องกันการแทรกแซง ปิดกั้น และคุกคามสื่อ ควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ที่สำคัญ **การใช้ความรุนแรง การสอดส่อง และการคุกคามต่อผู้ปฏิบัติงานสื่อทั้งที่สังกัดองค์กรประเภทต่างๆ และสื่อพลเมืองต้องไม่เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์และทุกรูปแบบเพื่อปกป้องสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน** หากเกิดการละเมิดสิทธิ การข่มขู่คุกคาม หรือการทำร้ายผู้ปฏิบัติงานสื่อ รวมถึงประชาชนทั่วไปที่ใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น จำเป็นต้องมีกระบวนการไต่สวน **หาข้อเท็จจริง และดำเนินการต่อผู้กระทำทั้งในระดับปัจเจกและสถาบันอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีภาครัฐ** เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีก ตามที่คณะกรรมการสิทธิการระหว่างรัฐบาลแห่งโครงการนานาชาติสำหรับการพัฒนาด้านการสื่อสาร (The Intergovernmental Council of the International Programme for the Development of Communication) ได้เสนอแนะไว้ตั้งแต่ปี 2551 (UNESCO, 2015)

ในส่วนสื่อมวลชนและองค์กรวิชาชีพ ก็ควรยึดมั่นในหลักการและกระบวนการประชาธิปไตย โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นรากฐานของเสรีภาพสื่อ และบทบาทที่ถูกคาดหวังในสังคมประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังควรดำเนินงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และแสดงความรับผิดชอบ เพื่อให้สาธารณะเชื่อมั่น ทั้งนี้การขยายตัวของภูมิทัศน์สื่อที่มีผู้เล่นจำนวนมากและแนวทางการดำเนินงานที่หลากหลายทำให้ยากที่จะกำหนดนิยามความเป็นสื่อและเห็นพ้องกันในรายละเอียดของแนวปฏิบัติและการกำกับดูแลที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ **แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจึงควรเป็นหลักยึดร่วมกัน** เพื่อให้องค์กรสื่อและองค์กรวิชาชีพสามารถประสานความร่วมมือและ

สร้างเครือข่ายกับทั้งผู้ผลิตสื่อรายย่อย ภาคประชาสังคม และภาคประชาชนเพื่อพัฒนาการรายงานเชิงลึก ปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ป้องกันการถูกแทรกแซง คุกคามและสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ได้

จุดแข็งของอุตสาหกรรมสื่อ คือ การรวมกลุ่มเป็นองค์กรวิชาชีพที่สามารถต่อรองกับสถาบันอื่นๆ ได้ ดังนั้นการผลักดันกฎหมายและนโยบายต่างๆ จึงต้องตั้งอยู่บนฐานคิดเรื่องการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพ

การแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพสื่อมวลชนมากกว่าผลประโยชน์ของเจ้าของกิจการหรือนักวิชาชีพเท่านั้น รวมถึงใช้กระบวนการที่เป็นประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของสาธารณะและมีความชอบธรรมในการนำไปใช้

ประเด็นสุดท้ายที่องค์กรสื่อและองค์กรวิชาชีพควรให้ความสำคัญในยุคที่การเมืองและเศรษฐกิจมีความผันผวน คือ การปกป้องคุ้มครองความเท่าเทียมทางเพศและสิทธิแรงงานของนักวิชาชีพทั้งที่สังกัดองค์กรและอิสระ (ฟรีแลนซ์) และผลักดันเชิงนโยบายทั้งในระดับองค์กรและอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความมั่นคงในอาชีพต่อผู้ปฏิบัติงาน อันจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรในอุตสาหกรรมให้สามารถสร้างสรรค์งานคุณภาพได้ต่อไป

6.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการดำเนินงานสื่อภาคประชาชน

ความท้าทายของสื่อภาคประชาชนคือการได้รับความชอบธรรมจากประชาชนเพื่อเป็นเกราะป้องกันการแทรกแซงและคุกคามจากรัฐและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เนื่องจากพื้นที่การสื่อสารของภาคประชาชนมักถูกมองว่าไร้ระเบียบและเต็มไปด้วยความเห็นมากกว่าข้อเท็จจริง ซึ่งจะทำให้เกิดความโกลาหลในสังคมได้ ดังนั้นเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและไว้วางใจ อันจะนำไปสู่แรงสนับสนุนที่จะสร้างความชอบธรรมในอิสระและการดำรงอยู่ของสื่อภาคประชาชน ป้องกันการถูกคุกคาม รวมถึงรับรองสิทธิทางการสื่อสารของพลเมืองในภาพรวม สื่อภาคประชาชนจึงควรพัฒนาและสื่อสารแนวปฏิบัติที่แสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและความเป็นส่วนตัวของประชาชน

นอกจากนี้บทเรียนจากองค์กรสื่ออิสระยังพบว่า การประสานงานและสร้างเครือข่ายกับสื่อมวลชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการที่มีฐานคิด/แนวทางการทำงานใกล้เคียงกัน รวมถึงชุมชนและประชาชน ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงอยู่ของสื่อภาคประชาชนเพื่อให้มีหุ้นส่วนทั้งในการทำงานและการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพต่อไป ขณะเดียวกันสื่อภาคประชาชนควรให้ความสำคัญต่อการสร้างชุมชนผู้รับสาร โดยเฉพาะการทำความเข้าใจต่อความต้องการของผู้รับสารและสร้างพื้นที่ในการสนทนาของประชาชน ผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการเข้าถึงชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและอภิปรายเพื่อแสวงหาแนวทางจัดการตนเองที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนต่อไป

สำหรับผู้ที่ต้องการจะดำเนินงานเป็นสื่อภาคประชาชนหรือสื่อขององค์กร ภาคประชาสังคมในระยะยาว ควรพิจารณาการพัฒนาการทำงานและการนำเสนอ เนื้อหาที่เป็นระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและ กว้างขวางยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและ มั่นคง เช่น การใช้เว็บไซต์เพื่อเป็นคลังข้อมูลสำหรับการสืบค้น และใช้สื่อสังคมออนไลน์

เพื่อแพร่กระจายเนื้อหาสู่กว้างและหารายได้ การผลิตเนื้อหาที่เน้นข้อความ (text-based) เพื่อให้สืบค้นและนำไปใช้อ้างอิงได้ง่าย การผลิตเนื้อหาแบบสื่อผสม (multimedia) เพื่อให้เหมาะสมกับความนิยมบริโภคข่าวสารของประชาชน และธรรมชาติของแพลตฟอร์ม การสื่อสารสู่สาธารณะในเรื่องนโยบายและพันธกิจ ขององค์กร/ผู้ผลิต การสร้างระบบบริหารจัดการเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในการขอ ทุนสนับสนุนในอนาคต รวมถึงการจัดสรรค่าตอบแทนและสวัสดิการให้กับคนทำงาน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเหล่านี้เป็นเพียงการนำเสนอหลักการและแนว ปฏิบัติที่จะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรักษาความเป็นอิสระของผู้ผลิตสื่อใน ระดับต่างๆ อันจะทำให้สื่อมวลชนและสื่อภาคประชาชนสามารถแสดงบทบาทที่ สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนจนได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจ เนื่องจากแต่ละองค์กรหรือบุคคลมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ต้นทุน เงื่อนไข และข้อจำกัดแตกต่างกัน ทว่าเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่สภาพแวดล้อมดังกล่าวได้ คือการรับประกันเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นเหตุผลหลักที่อธิบายว่าเพราะเหตุ ใดสังคมจึงจำเป็นต้องมีสื่อมวลชนที่มีอิสระ และนิเวศข่าวสารที่หลากหลายและ สมดุล.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2564ก). งบกำไรขาดทุน บริษัท วัชรพล จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

datawarehouse.dbd.go.th/fin/profitloss/5/0105518003594

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2564ข). งบกำไรขาดทุน บริษัท สี่พระยาการพิมพ์ จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

datawarehouse.dbd.go.th/fin/profitloss/5/0105506001541

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2564). ดีอีเอสเผยตัวเลขดำเนินคดีข่าวปลอมปี 63-64. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: mdes.go.th/news/detail/4722-ดีอีเอส-เผยตัวเลขดำเนินคดีข่าวปลอมปี-63-64

กรุงเทพธุรกิจ. (2556). เปิดคำโครงข่ายที่วิดิจิทัล ไทยพีบีเอสต่ำสุด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bangkokbiznews.com/tech/536457

กรุงเทพธุรกิจ. (2563). “ดีอีเอส” เผยดัชนีการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์กับโควิด-19 คนไทยแตะ 78.2%. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

bangkokbiznews.com/news/detail/881840

กรุงเทพธุรกิจ. (2565). ประมูล “คลื่นวิทยุ” ครั้งแรกรอบ 92 ปี เปลี่ยนเกม “หน้าปัด” แห่งอนาคต? [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

bangkokbiznews.com/business/business/989313

กองบรรณาธิการจุลสารราชดำเนิน. (2562). เมื่อยังอยู่ก็ต้องสู้ต่อไป นสพ. ท้องถิ่นในยุคถดถอย ขอสู้จนเอืดอกสุดท้าย (1). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

tja.or.th/view/booklet/13964

กัลยาวิรั แวควลัยหงษ์. (2564). สมาคมฯ กระสุนตก คนข่าวขอ Restart องค์กรวิชาชีพสื่อ. [ออนไลน์].

เข้าถึงได้จาก: decode.plus/20210327

กุลธิดา สามะพุทธิ. (2563). ขบวนการเสด็จฯ: เสี่ยงจากผู้ต้องหาในคดีประวัติศาสตร์มาตรา 110 “ประทุษร้ายต่อเสรีภาพพระราชินี”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

bbc.com/thai/thailand-55018091

กุลธิดา สามะพุทธิ. (2565). โฉมใหม่ “กฎหมายคุ้มครองสื่อ” ทำไมสมาคมนักข่าว-สภาการสื่อมวลชนถึงพอใจร่าง พ.ร.บ.จริยธรรมสื่อที่ ครม.เห็นชอบ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bbc.com/thai/thailand-59967468

ชาวสด. (2562). กนกไม่จบ ชัดกลับธนาธรเอาสิทธิอะไรมาดำเนิน ถ้ามกลับใครควรขอโทษ อ้างไม่ได้พูดชื่อใครเลย! [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

khaosod.co.th/special-stories/news_2330323

คมชัดลึก. (2564). “ดุสิตโพล” ชี้ คนไทยตามข่าวโควิดทางโซเชียลมากที่สุด แต่เชื่อมั่นจากทีวีที่สุด แนะนำสื่อเสนอความจริง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

komchadluek.net/news/regional/469412

- คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 9/2561 เรื่อง มาตรการบรรเทาผลกระทบต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจกระจายเสียง
วิทยุโทรทัศน์ และกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์. (2561, 23 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนพิเศษ 117 ง. หน้า 12.
- คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 4/2562 เรื่อง มาตรการแก้ไขปัญหาการประกอบกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม. (2562, 11 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนพิเศษ 93 ง. หน้า 4.
- คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 76/2559 เรื่อง มาตรการส่งเสริมการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ. (2559, 20 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 133 ตอนพิเศษ 299 ง. หน้า 17.
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2553). คปส.เรียกร้องยกเลิก พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ หักคும்สื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: ilaw.or.th/node/378
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2562ก). คสช.ใช้ ม.44 ยกเลิกคำสั่งที่ 78 ฉบับ
แต่มีเงื่อนไขเพียบ! [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: ilaw.or.th/node/5334
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2562ข). สถิติการพิจารณาลงโทษสื่อมวลชนภายใต้กลไก กสทช. ตั้งแต่ 22 พฤษภาคม 2557. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: freedom.ilaw.or.th/node/572
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2564). สรุปคำฟ้อง สื่อมวลชนร้องศาลห้ามตำรวจ
กระสุนยาง งดใช้ความรุนแรงในพื้นที่ชุมนุม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: ilaw.or.th/node/5939
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2565). ประชาชนไม่ทน รวมเหตุผลฟ้องเพิกถอนข้อกำหนดตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: ilaw.or.th/node/6106
- จริยธรรมสื่อมวลชน. (2565, 10 มีนาคม). Fake News ในรายการ ‘เล่าข่าวขึ้น’... [Facebook]. เข้าถึงได้จาก:
facebook.com/893260010736607/posts/5174558635940035
- จิรภัทร กิตติวรากุล. (2561). ตามรอย “สื่อทางเลือก” อันหลากหลายในเมืองไทย. *วารสารวิชาการ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย*, 24(1): 87-102.
- ฉาย บุณนาถ. (2562ก). บทสนทนากับ ‘นายกฯ ลุงตุ๋’... [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bangkokbiznews.com/blog/detail/649061

- ฉาย บุณนาค. (2562ข). แผนยุทธศาสตร์ใหม่ ‘เนชั่นกรุป’. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bangkokbiznews.com/blog/detail/648439
- ณัฐพล เมืองธรรม. (2564). เผย 10 เพจที่พูดถึงลุงพล และ 10 เพจที่พูดถึงงบประมาณปี 2565 มากที่สุด จาก Data. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bit.ly/38j88J1
- ดิแอกทีฟ. (2563). ตั้งศูนย์ประสานงานสื่อฯ จัดทำปกอกแขนสัญลักษณ์รายงานข่าวชุมนุม พร้อมขอ ผู้ชุมนุม-จนท.รัฐ อำนวยความสะดวก ดูแลความปลอดภัยสื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: theactive.net/news/20200914
- เดอะซีทีเซ็นพลัส. (2565). ไทยพีบีเอส จับมือศูนย์เรียนรู้สื่อชุมชน ม.พะเยา ยก ระดับสื่อสาธารณะท้องถิ่น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thecitizen.plus/node/54880
- เดอะบางกอกอินไซด์. (2562). อยู่ยาก! งบโฆษณาร่าง ‘วิทยุ’ ลาหน้าปิดเอฟ.เอ็ม.ปรับสู่ออนไลน์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bangkokinsight.com/news/business/media/85035
- เดอะแมทเทอร์. (2564). เปิดตัว ‘สมาพันธ์สื่อไทยเพื่อประชาธิปไตย’ เรียกร้องปล่อยผู้ต้องหาดีชุมนุมการเมือง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thematter.co/brief/141998/141998
- เดอะโมเมนตัม. (2562). รูปถ่าย เอียดศรีไชย: หากจะต้องขายขนมจีนเพื่อหาเงินไปทำข่าว นั่นก็จะทำ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: themomentum.co/thapanee-eadsrichai-interview
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2564ก). สรุปข้อเสนอบริษัทจดทะเบียน: บริษัท บีอีซี เวิลด์ จำกัด (มหาชน). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: www.set.or.th/set/factsheet.do?symbol=BEC
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2564ข). สรุปข้อเสนอบริษัทจดทะเบียน: บริษัท อสมท จำกัด (มหาชน). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: www.set.or.th/set/factsheet.do?symbol=MCOT
- ทิพย์อนงค์ ธรรมกฤษณ์. (2552). *การกำหนดกรอบเนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทีวีดิจิทัลวอช. (2562). ตอนที่ 3 : เซฟค่าเช่าโครงข่ายทีวีดิจิทัล กลุ่มไหนลดค่าใช้จ่ายสูงสุด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tvdigitalwatch.com/analysis-tvdigital-m44-in-future

- ทีวีดิจิทัลวอช. (2564ก). ปี 63 ช่อง 7 กำไรไม่ถึงพันล้าน ลดลง 30%. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tvdigitalwatch.com/ch7-performance_59-63/
- ทีวีดิจิทัลวอช. (2564ข). เรตติ้งรายการข่าวค่ำยุคทีวีดิจิทัลในรอบ 6 ปี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tvdigitalwatch.com/analysis-rating-6pm-news-57-62
- เทพชัย หย่อง. (2548). ปฏิรูปสื่อ : กสทช. สร้างคำถามมากกว่าคำตอบ. ใน *สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทย ใต้เงื้อมมือ กสทช.* กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย, หน้า 8-16.
- ไทยพีบีเอส. (2560). สถาบันอิสระออกแถลงการณ์กรณี “ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: news.thaipbs.or.th/content/266126
- ไทยพีบีเอส. (2562). “วาสนา” แจงคลิปสัมภาษณ์ “พล.อ.ประวิตร” ไม่ได้ตีแค่ชกพุงเบา ๆ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: news.thaipbs.or.th/content/279527
- ไทยพีบีเอส. (2563). ศาลอาญายกคำร้องปิด 4 สื่อ 1 เพจเยาวชนปลดแอก. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: news.thaipbs.or.th/content/297617
- ไทยพีบีเอส. (2565, 31 มกราคม). สื่อสาธารณะกับนักข่าวพลเมือง : ก่อร่างสร้างสื่อ. [YouTube]. เข้าถึงได้จาก: youtube.com/watch?v=qAN-Os43BnE
- ไทยโพสต์. (2565). โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งประธานและกรรมการ กสทช. จำนวน 5 ราย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thaipost.net/hi-light/123639
- ไทยรัฐ. (2557). นายกฯ โยนกล้วย หยอกนักข่าว-ช่างภาพ! (ชมคลิป). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thairath.co.th/news/politic/471034
- ไทยรัฐ. (2562). กสทช.สรุปคืนเงินทีวีดิจิทัล 7 ช่อง 2,932.68 ล้าน ช่อง 3SD มากสุด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thairath.co.th/business/economics/1613043
- ไทยรัฐ. (2563). ดีอีเอสลุยเอาผิดเฟซบุ๊ก-ทวิตเตอร์ ไม่ให้ความร่วมมือปิดกั้นข้อมูลผิด พ.ร.บ.คอมฯ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thairath.co.th/business/market/1936669
- ธนกร วงษ์ปัญญา. (2564). ศาลรับฟ้องสื่อ-ประชาชน ขอเพิกถอนข้อกำหนดห้ามเสนอข่าวสร้างความหวาดกลัว เตรียมไต่สวนคำร้องขอคุ้มครองชั่วคราววันนี้. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thestandard.co/court-accept-media-sue
- ธাত্রี ใต้ฟ้าพูล และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. (2554). แนวทางการปฏิรูปสื่อในมุมมองขององค์กรกำกับดูแลและเฝ้าติดตาม. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 4(1): 18-36.

- นวลน้อย ตรีรัตน์ และอุบลรัตน์ สิริยวงศ์. (2559). *บทบาทของสื่อในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และประชาธิปไตย: ศึกษากรณีประเทศไทย กัมพูชา และอินโดนีเซีย*. รายงานโครงการวิจัยทุนสนับสนุนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี 2558.
- เนชั่นกรุป. (2565). ผู้ถือหุ้นรายใหญ่. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: nationgroup.com/?page=investor5
- เนชั่นทีวี. (2564). สั่งย้ายแล้ว! “ดาบตำรวจ” พุดจาคุกคามนักศึกษาสาว “ใส่กางเกงในมาใหม่”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: naintv.tv/news/378840889
- แนวหน้า. (2564). ผลสำรวจเผย ‘สูงวัย’ กลุ่มเสียง ‘ไม่รู้เท่าทันสื่อ’ หวังเชื่อ ‘ข่าวปลอม’ เรื่องดูแลสุขภาพ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: naewna.com/local/555023
- บล็อกนั้น. (2563). พุทธิพงษ์ ชูเอาผิด Facebook ตาม พรบ.คอม หลังไม่ยอมบล็อกเนื้อหาทั้งหมดที่หน่วยงานรัฐไทยร้องขอ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: blognone.com/node/117787
- บีบีซีไทย. (2564ก). พล.อ.ประยุทธ์ลงนามยกเลิกข้อกำหนด 29 ที่ศาลแพ่งสั่งระงับการบังคับใช้ หลังตัวแทนสื่อยื่นฟ้อง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bbc.com/thai/thailand-58053739
- บีบีซีไทย. (2564ข). ม.112 : เดวิด สเตร์คอฟสกี นักวิชาการอเมริกัน ผู้เชี่ยวชาญกม.หมิ่นเจ้าที่ถูก ม.ขอนแก่น เลิกจ้าง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bbc.com/thai/thailand-56772273
- บีบีซีไทย. (2565). พ.ร.บ. เอ็นจีโอ : ร่างกฎหมายที่ถูกมองว่าจำกัดสิทธิภาคประชาสังคม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bbc.com/thai/thailand-60872014
- แบรนด์บุฟเฟต์. (2565ก). โฆษณาดิจิทัล 2022 โตได้ 9% ‘เฟซบุ๊ก’ ยังรั้งแชมป์โกยเม็ดเงิน 8,106 ล้านบาท คาดเม็ดเงินมูลค่า 27,040 ล้านบาท. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: brandbuffet.in.th/2022/03/digital-advertising-expected-growth-9-percent-in-2022
- แบรนด์บุฟเฟต์. (2565ข). สรุปประมูลวิทยุครั้งแรกในรอบ 92 ปี ‘อสมท’ กวาดไปสูงสุด GMM กว่า 106.5 กรีนเวฟ ส่วน RS ไม่เข้าชิงคลื่นฯ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: brandbuffet.in.th/2022/02/auctions-of-71-radio-frequencies-by-nb-tc
- แบรนด์อินไซด์. (2563). #แบนสปอนเซอร์เนชั่น: สื่ออนุรักษ์นิยมขาลง ถ้าไม่เร่งปรับตัว ก็มีแต่ความเสื่อมถอย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

brandinside.asia/ban-right-wing-extremism-tv-channel-ban-nation-tv-22

ประชาชาติธุรกิจ. (2564). JKN มุ่งงบ 1,000 ล้าน ชื้อช่อง NEW18. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: prachachat.net/marketing/news-646952

ประชาไท. (2556). ไม่นอนฟ้อง ‘เดือนเด่น-ณีภูธร’ สำนักงาน กสทช. ลั่นพิสูจนันในศาล. [ออนไลน์].

เข้าถึงได้จาก: prachatai.com/journal/2013/09/48609

ประชาไท. (2557). ผอ.สถาบันอิศรา ชี้แจงการรับเงิน สสส. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: prachatai.com

[/journal/2014/03/52395](http://journal/2014/03/52395)

ประชาไท. (2562). ศาลพบบุรีพิพากษาจำคุก 2 ปี ไม่รอลงอาญากรณีอดีตนักข่าววอยซ์ทีวี หมิ่นพาร์มโก้. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2019/12/85665

ประชาไท. (2563). บ.ธรรมเกษตร ฟ้องหมิ่นประมาทอดีต จนท. องค์กรสิทธิฯ นับเป็นรายที่ 22. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2020/04/87292

ประชาไท. (2564ก). 6 องค์กรสื่อหรือ บช.น. ลดความเสี่ยงสื่อในพื้นที่ชุมนุม ย้ำปลดกั้นสื่อให้ออกโดยองค์กรสื่อเท่านั้น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2021/08/94653

ประชาไท. (2564ข). กสทช.แนะสื่อเลี่ยงเสนอชื่อเรียกร้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์-งดวิเคราะห์การแก้ ม.112. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2021/11/96132

ประชาไท. (2564ค). นักกฎหมาย-นักวิชาการร่วมวงถกประเด็น ‘มือบปฏิรูป’ สื่อควรทำอะไรในวันที่

ชื่อเรียกร้องทะเลพาดาน. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2021/12/96307

ประชาไท. (2564ง). รายงานความรุนแรงต่อสื่อมวลชน: ถูกคุกคาม ทำร้าย ฟ้องปิดปาก จนกลายเป็นเรื่องปกติ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2021/11/95739

ประชาไท. (2564จ). ศาลยกฟ้อง 2 นักข่าว PLUS SEVEN - The MATTER ฟ้องตำรวจยิงกระสุนยาง

เรียกค่าเสียหายรวม 1.4 ล้าน. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

prachatai.com/journal/2021/08/94332

ผู้จัดการ. (2562). คุกคามสื่อ! สมาคม นสพ.ภาคใต้-สื่อพัทลุงร้อง ผวจ.ถูกอุ้มพ้นเวทีสัมปทานเหมืองแร่

- (ชมคลิป). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
mgronline.com/south/detail/9620000074814
- ผู้จัดการ. (2564ก). จับโกหก “สถานทูตสหรัฐฯ” ปิดหุ้มนมโอบ แต่ให้ท้าย NED
ท่อน้ำเลี้ยงกลุ่มคุกคาม-
ปอนทำลายสถาบันฯ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
mgronline.com/online/section/detail/9640000037606
- ผู้จัดการ. (2564ข). ศาลแพ่งคุ้มครองชั่วคราวห้ามใช้ข้อกำหนด พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ
ตัดเน็ตสื่อรายงานข่าวหวาดกลัว ชี้มี กม.อื่นใช้จัดการได้. [ออนไลน์]. เข้าถึง
ได้จาก: mgronline.com/crime/detail/9640000077132
- แผนแม่บทการบริหารเคลื่อนความถี่ พ.ศ. 2555. (2555, 4 เมษายน).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 129 ตอนพิเศษ 63 ง. หน้า 2.
- พลวุฒิ สงสกุล. (2564). ประยุทธ์ฉีดสเปรย์แอลกอฮอล์ให้ผู้สื่อข่าว หลังถูกถาม
เรื่องปรับคณะรัฐมนตรี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
thestandard.co/prayut-sprayed-alcohol-on-reporters
- พีชราภา เอื้ออมรวนิช. (2562). สื่อมวลชนกับการดูแลกำกับตนเอง. *วารสาร
มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 39(3): 150-161.
- พิรงรอง รามสูต รัตนันท์. (2547). *สื่อภาคประชาชน (โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ: การกำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐ การกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน”)*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุน
การวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิรงรอง รามสูต, พิมลพรรณ ไชยนันท์, และชัญญุตรา อรนพ ณ อยุธยา. (2554).
บทบาทขององค์กร/สมาคมวิชาชีพสื่อ และมุมมองความคิดเห็นต่อการปฏิรูประบบสื่อ. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 4(1): 37-62.
- พิรงรอง รามสูต. (2556). *วิทยุชุมชนในประเทศไทย จากการปฏิรูปสื่อสู่การกำกับดูแลที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โพสต์ทูเดย์. (2564). นักข่าวสาวไซว้างถูกสั่งห้ามเข้าทำเนียบเหตุทำ “บ๊ักตู”
จน สมาคมสื่อชี้ไม่เหมาะสม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
posttoday.com/politic/news/649344
- ภาววรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์. (2564). เมื่อสื่อติดกับดักความเป็นกลางและความ
กลัว - เปิดปมสื่อไทย ทำไม
จึงปิดปากตัวเอง? [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
the101.world/media-self-censorship

- มติชน. (2559). บิ๊กตุ๋นใช้ ม.44 ให้ยึดเวลาคืนคลื่นวิทยุราชการอีก 5 ปี-ช่วยเหลือที่
วิถีจิตล-ดาวเทียม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
matchon.co.th/politics/news_401234
- มติชน. (2562). อดีตพนักงานช่อง 3 โวย ถูกเลิกจ้างไม่เป็นธรรม วอน ‘กสทช.’
หามาตรการช่วยเหลือ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
matchon.co.th/news-monitor/news_1617829
- มติชน. (2563). นักข่าวหนุ่ม ลาออก ‘The Reporters’ แล้ว ยืนยันไม่ได้ล่วงละเมิด
พร้อมพิสูจน์ความบริสุทธิ์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
matchon.co.th/social/news_2459507
- มติชน. (2564ก). กก.จริยธรรมสมาคมสื่อฯ เตือนนักข่าวนั่งไขว่ห้าง อยู่ใน
วัฒนธรรมไทยต้องมีกาลเทศะ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
matchon.co.th/bullet-news-today/news_2651122
- มติชน. (2564ข). ดีอีเอสฟ้องนักข่าว-บัญชีเฟซบุ๊ก-ทวิตเตอร์ แพร่ข่าวสาวอุดรฯ
แพ้วัดชิน. [ออนไลน์]. เข้าถึง
ได้จาก: matchon.co.th/news-monitor/news_2719939
- มติชน. (2564ค). เปิดคลิป ‘บ๊วกป้อม’ พลังมือใส่นักข่าว เจอบีถามศึก พปชร. [อ
นไลน์]. เข้าถึงได้จาก: matchon.co.th/politics/news_2921475
- มติชนสุดสัปดาห์. (2559). รุมทุบ “ประชาไท” รับเงินโครอส สมาคมนักข่าวสอน
“เลี้ยงไส้เดือน-จิ้งหรีด” เรื่องวุ่นวงการสื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
matchonweekly.com/column/article_5640
- มนวิภา วงรุจิระ. (2560). ผู้ตรวจการองค์กรสื่อ: โอกาสและความท้าทายในการ
กำกับดูแลกันเอง. *วารสารวิชาการ กสทช.*, 1(1): 342-363.
- มีเดียอะเลท. (2565). *กระแสข่าวแดงโม นิดา และวาระข่าวสารที่หายไปจากข่าว
โทรทัศน์*. ผลการศึกษาลำดับที่ 2-3/2565 โครงการวิเคราะห์สถานการณ์สื่อ
ปลอดภัยและสร้างสรรค์ กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. (2554). สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิรูปสื่อ
ในประเทศไทย. *วารสาร
การประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 4(1): 1-17.
- รพีพัฒน์ อิงคสิทธิ์. (2564). สื่อในฐานะบริษัท ฐานันดรที่สี่ผู้มีผลกำไรค่าคอ. [อ
นไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
themomentum.co/economiccrunch-mediacapture
- รุจน์ โกมลบุตร. (2561). ผลกระทบของแหล่งข่าวที่ถูกสื่อมวลชนละเมิดสิทธิ.
วารสารศาสตร์, 11(2): 200-236.
- วชิราภรณ์ พวงจินดา. (2561). การปฏิรูปองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชนตามแนวทาง
ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 19(2): 40-57.

- วอยซ์ทีวี. (2563). สหภาพแรงงานกลางสื่อมวลชนไทย จี้นายจ้างมีมาตรการดูแล
ผู้ปฏิบัติงานในภาวะโควิด-19. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
voicetv.co.th/read/YveUGpX6k
- วอยซ์ทีวี. (2565ก). ‘ชัยชาญ’ แจงกระทู้สด ‘ก้าวไกล’ คง พ.ร.ก.ฉุกเฉินไว้หวั่น
เจอโควิดพันธุ์ใหม่. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
voicetv.co.th/read/u6OQQv4GQ
- วอยซ์ทีวี. (2565ข). ศาลฎีกายกฟ้อง ‘อดีตนักข่าววอยซ์ทีวี’ คดีหมิ่นพาร์มโก้ ซึ่งมี
สิทธิวิพากษ์วิจารณ์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
voicetv.co.th/read/vt_nscJbf
- วีซีรอนนท์ ทองเทพ. (2563). น้องชมพู: มองกระแส “ลุงพล-ป้าแต๋น” ผ่าน
ความเห็นนักวิชาการ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
bbc.com/thai/thailand-54102852
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม. (2565). *คุณค่า ความหมาย และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (สังคม)
ต่อสื่อในยุคดิจิทัล*. รายงานโครงการวิจัย ทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัย
แห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564.
- เวิร์คพอยท์ทูเดย์. (2565). ‘โพสต์ทูเดย์’ ประกาศปิดตัว 30 มิ.ย.นี้ เลิกจ้างทันที
กว่า 20 ชีวิต. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
workpointtoday.com/post-today-officially-end-digital-media
- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. (2558). Re-define ‘สื่อทางเลือก’
ยุคสงครามข่าวสาร
บนทางแพร่งทุน-อิสระ-มีอาชีพ? [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
tcijthai.com/news/2015/01/scoop/5426
- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. (2562ก). Media Disruption:
EP5 ‘สื่อสิ่งพิมพ์ไทย’ ในยุค Disrupt ถึงจุดดิ่งสุดแล้วหรือยัง? [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก: tcijthai.com/news/2019/11/scoop/9541
- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. (2562ข). Media Disruption:
EP8 ผลกระทบต่อ ‘สิทธิแรงงาน’ คนทำงานสื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
tcijthai.com/news/2019/11/scoop/9586
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). สถิติผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112
ตั้งแต่วันที่ 24 พ.ย. 63 - 12 มิ.ย. 65. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
tlhr2014.com/archives/23983
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2563). *โครงการศึกษาผลกระทบของ OTT ต่อกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ และแนวทางการส่งเสริมและกำกับดูแล*. รายงานผลการศึกษา

- ฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.).
- ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2556). *ฐานข้อมูลองค์กรวิชาชีพ และบทเรียนการควบคุมตนเองด้านจริยธรรมขององค์กรวิชาชีพในกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ไทย*. เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.).
- สกุลศรี ศรีสารคาม และอภิสิทธิ์ ศุภกิจเจริญ. (2565). *การปรับตัวองค์กรข่าวเพื่ออยู่รอดทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาสำนักข่าวท้องถิ่น*. รายงานโครงการวิจัย ทูลสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564.
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2563). “ศูนย์ประสานงานสื่อมวลชนในสถานการณ์การชุมนุม (ศปสช.)” และปกอกแขนสัญลักษณ์สื่อมวลชน. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tja.or.th/view/activities/media-movements/14518
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2564). ผลประชุมองค์กรสื่อกับ ผบชน. ทหารหรือการทำงานสื่อมวลชนในพื้นที่ชุมนุม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tja.or.th/view/activities/media-movements/947233
- สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2565). 3 พ.ค. วันเสรีภาพสื่อโลก มองปัญหาสื่อไทย “ปั่นเรตติ้ง-ละเลยวิชาชีพ-เซ็นเซอร์ตัวเอง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tja.or.th/view/activities/media-movements/1340719
- สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย. (2549). การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: thaibja.org/?p=302
- สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์. (2565). 6 องค์กรวิชาชีพสื่อเปิดลงทะเบียนรับปกอกแขนสื่อมวลชนชุดใหม่ (หมดเขต 21 มีนาคม). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: sonp.or.th/news/1883
- สยามรัฐ. (2564). ศาลแพ่งยกฟ้อง ไม่คุ้มครองนักข่าวประชาไท-มีอบ REDEM. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: siamrath.co.th/n/230127
- สาวิตรี รินวงษ์. (2562). “กูรูสื่อ” ชี้ทางรอด 15 ช่อง “คอนเทนต์ต่าง-รุกออนไลน์”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bangkokbiznews.com/business/835419

- สำนักข่าวอิศรา. (2557). ชื่อเรียกร้องของนักข่าวภาคสนามต่อภาคองค์กรสื่อและบรรณาธิการสื่อแต่ละสำนัก. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: isranews.org/thaireform-other-news/item/31023-tja_31023.html
- สำนักข่าวอิศรา. (2558). เคาะแล้ว! 200 สปท. อดีต สปช.เพียบ “ปธ.ป.ป.ช.-หมอมพรทิพย์” มาด้วย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: isranews.org/content-page/item/41820-dididi_8e8e8e8.html
- สำนักข่าวอิศรา. (2563). กว่าจะเป็น “กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: isranews.org/article/isranews-article/92148-thaimediafund.html
- สำนักข่าวอิศรา. (2564). ศาลไม่คุ้มครอง 2 นักข่าวฟ้องถูกยิงกระสุนยางใส่ แต่สลายชุมนุมต้องคำนึงความปลอดภัยสื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: isranews.org/article/isranews-news/101377-invesisra-225.html
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2557). บอร์ดกระจายเสียง/กสทช. รับรองผลการประมูลที่วิดิจิตอล สิ้นสุด Silent Period พร้อมเห็นชอบโครงข่ายที่วิดิจิตอลนำร่อง 11 จังหวัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bit.ly/3xNkKSC
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2560). ผู้ประกอบการ OTT พร้อมร่วมมือ กสทช. เข้าระบบการกำกับดูแล เสนอสร้างกติกาสอดคล้องสากล ห่วงเนื้อหาละเมิดลิขสิทธิ์ เน้นกำกับ OTT ทั้งระบบรวมโฆษณา. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bcp.nbtc.go.th/th/detail/2017-07-13-17-44-32
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2565ก). ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้คลื่นความถี่และประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: broadcast.nbtc.go.th/radio-radio_test-radio_newlist
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2565ข). ผู้ทดลองออกอากาศวิทยุกระจายเสียงในระบบเอฟเอ็ม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: broadcast.nbtc.go.th/radio-radio_test-radio_allow
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). ETDA Live Ep.3: อ่านข่าว Online ใครได้ตั้งค์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: bit.ly/39X4s0B
- อภิญญาพัทธ์ กุศิยารังสีสิทธิ์. (2561). แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาของสถานีโทรทัศน์ดิจิทัลในประเทศไทย. *วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร*, 3(2): 62-72.

- อรวรรณ จิตรรัมย์. (2562). ชีวิตคนขายยุคดิจิทัล: เมื่อวงการสื่อถูก Disrupt นักข่าวก็ถูก Disrupt. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: tcijthai.com/news/2019/9/scoop/9369
- อริน เจียจันทร์พงษ์ และพรชสาสิริ กุหลาบ. (2565). การปรับตัวขององค์กรข่าวเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาขององค์กรสื่อกระแสหลัก. รายงานโครงการวิจัย ทูสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564.
- อริน เจียจันทร์พงษ์. (2558). การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจและความเป็นสถาบันเพื่อให้บริการสาธารณะของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นภาคกลาง. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 33(3): 23-45.
- อริน เจียจันทร์พงษ์. (2560). วาทกรรมของหนังสือพิมพ์ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในปี พ.ศ. 2556. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 35(1): 1-27.
- อริน เจียจันทร์พงษ์. (2561). บทบาทของสื่อไทยในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง. *เวริเดียน อี เจอนัล ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3): 2632-2647.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2542). *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย: โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและผลกระทบ ต่อสิทธิเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2557). *สื่อภาคประชาชนและสิทธิการสื่อสาร: บทเรียนจากอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์*. การบรรยายสาธารณะ หัวข้อ “สื่อภาคประชาชนและสิทธิการสื่อสาร: บทเรียนจากอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์” เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2556. โรงเรียนวิชาการเมือง ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ร่วมกับคณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เข้าถึงได้จาก: k4ds.psu.ac.th/k4ds_search/pdf/books/1220.pdf
- เอกพล เขียรถาวร และอาจารย์ ปุรินทวรกุล. (2565). การปรับตัวขององค์กรข่าวเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจและบทบาทหน้าที่ต่อสังคม: กรณีศึกษาขององค์กรสื่อออนไลน์. รายงานโครงการวิจัย ทูสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564.
- ไอโซเชียล. (2565, 1 มกราคม). สรุปรูปที่เห็น 10 อันดับเฟซบุ๊กเพจข่าวสาร-อินฟลูเอนเซอร์แชร์ข่าวสาร ทูบสถิติยอด Interactions สูงสุดประจำปี 2564... [Facebook]. เข้าถึงได้จาก: facebook.com/iZocial/posts/pfbid0TsH7avRNGqRhxAah9DRqRShunjaZy83GP69TdiaA3286DGj6uvhAt97mQP3acjl

ภาษาอังกฤษ

- Amnesty International. (2021). Thailand 2020. [Online]. Retrieved from: [amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/thailand/report-thailand](https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/thailand/report-thailand)
- Asia Centre. (2022). Media Freedom in Southeast Asia: Repeal Restrictive Laws, Strengthen Quality Journalism. [Online]. Retrieved from: drive.google.com/file/d/1YZfU--z47BQRyWaNjJ4ZaqCB4ZYsU4MI
- Bischoff, P. (2022). Internet Censorship 2022: A Global Map of Internet Restrictions. [Online]. Retrieved from: comparitech.com/blog/vpn-privacy/internet-censorship-map
- Fairfield, J. (2021). Thailand ranked among the worst countries for internet freedom. [Online]. Retrieved from: aseanow.com/topic/1226788-thailand-ranked-among-the-worst-countries-for-internet-freedom
- Freedom House. (2021). Freedom in the World 2021: Thailand. [Online]. Retrieved from: freedomhouse.org/country/thailand/freedom-world/2021
- Fuchs, C. (2010). Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory*, 13(2): 173-192.
- Goldstein, J.A., Sinpeng, A., Bush, D., Ewald, R., & John, J. (2020). *Cheerleading Without Fans: A Low-Impact Domestic Information Operation by the Royal Thai Army*. Stanford, CA: Stanford Internet Observatory.
- Human Rights Watch. (2021). World Report 2021: Thailand. [Online]. Retrieved from: [hrw.org/world-report/2021/country-chapters/Thailand](https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/Thailand)
- Lewis, P. (1993). *Alternative Media: Linking Global and Local*. Paris: UNESCO. Retrieved from: unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000095174
- Macharia, S. (ed.). (2020). *Who Makes the News? 6th Global Media Monitoring Project*. GMMP 2020 Final Report. Retrieved from: whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/11/GMMP2020.ENG_FINAL_.pdf

- MIT Center for Civic Media. (2020). Goodbye. [Online]. Retrieved from: civic.mit.edu/index.html
- Nilaphatama, S. (2020). *Roles of People's Media for Violence Negotiation in Deep South Thailand's Peace Process*. A Doctoral Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts and Innovation, The Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration. Retrieved from: repository.nida.ac.th/bitstream/handle/662723737/5588/5811831019.pdf
- Reporters without Borders. (2021). 2021 World Press Freedom Index: Thailand. [Online]. Retrieved from: rsf.org/en/Thailand
- Reuters Institute for the Study of Journalism. (2021). 2021 Digital News Report: Thailand. [Online]. Retrieved from: reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2021/thailand
- Reuters Institute for the Study of Journalism. (2022). 2022 Digital News Report: Thailand. [Online]. Retrieved from: reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/Thailand
- Sombatpoonsiri, J. (2022). Labelling Fake News: The Politics of Regulating Disinformation in Thailand. *Perspective*, 2022(34). Retrieved from: iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2022/03/ISEAS_Perspective_2022_34.pdf
- UNESCO. (2015). *Journalists' Safety Indicators: National Level*. Paris: Division of Freedom of Expression and Media Development, UNESCO. Retrieved from: en.unesco.org/sites/default/files/jsi_national_en.pdf
- United Nations. (2021). *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Thailand*. Human Rights Council Forty-ninth session, Agenda item 6.

สัมภาษณ์

- จตุรรัตน์ กุลตั่นกิจจา. อดีตผู้สื่อข่าว สำนักข่าวประชาไท. (24 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์ทางอีเมล*.
- ณัฐพงศ์ มาลี. ผู้สื่อข่าวและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวราษฎร. (16 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.

- เทวฤทธิ์ มณีฉาย. บรรณาธิการบริหาร สำนักข่าวประชาไท. (14 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- ธีระพล อ้นมัย. อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (25 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- พรทิพย์ โมงใหญ่. ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการรายงานข่าวพิเศษ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพอยท์. (11 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- ภัทรา บุรารักษ์. อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่ คณะวิทยาการจัดการ และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา. (18 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- ภาสกร จำลองราช. บรรณาธิการและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวชายขอบ. (22 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- รุสลาน มูซอ. บรรณาธิการบริหาร สำนักสื่อวาร์ตานิ. (8 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- วัชรพล นาคเกษม. บรรณาธิการและผู้ก่อตั้ง สำนักข่าวลานเน่อ. (18 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- วิทยากร บุญเรือง. ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). (15 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์ทางอีเมล*.
- วิภาพร ฝักอินทร์. เจ้าหน้าที่การเงิน/ธุรการ สำนักข่าวประชาไท. (14 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- สมัชชา นิลปัทม์. อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (23 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.
- หทัยรัตน์ พหลทัฬห. บรรณาธิการภาคภาษาไทย สำนักข่าวเดอะอีसानเรคคอร์ด. (9 มิถุนายน 2565). *สัมภาษณ์*.